EÇA DE QUEIROZ

Orașul și Muntele

Editura Univers

clu

Clasicii

Literaturii Universale

Coperta colecţiei : *Vasile Socoliuc*

Eça de Queiroz
A CIDADE E AS SERRAS
Edição „Livros do Brasil"
Lisboa, Portugal

Toate drepturile asupra acestei versiuni
sînt rezervate Editurii UNIVERS

Eça de Queiroz

ORAŞUL ŞI MUNTELE

Traducere, prefaţă şi note de
MIOARA CARAGEA

Bucureşti, 1987

Editura Univers

ULTIMUL EÇA

În 1901, la un an după moartea lui Eça de Queiroz[1], apare, la Porto, *A Cidade e as Serras (Oraşul şi Muntele)*, roman semipostum, din care cea mai mare parte a fost revăzută şi corectată în şpalt de autor, cu excepţia ultimelor pagini, revizuite şi comparate cu manuscrisul de către Ramalho Ortigão, prietenul şi colaboratorul scriitorului, el însuşi marcantă personalitate a literelor lusitane.

Într-o scrisoare din 18 noiembrie 1893, adresată editorului său, Eça descrie proiectul iniţial al romanului pe care îl prezintă ca pe *„une nouvelle fantaisiste"*. Primul capitol este expediat la 14 februarie 1894, cu promisiunea că opera va avea numai patru capitole şi nu va depăşi 130 de pagini.[2]

În forma sa iniţială, *Oraşul şi Muntele* fusese conceput ca o parte a unei serii de mici lucrări, în care scriitorul îşi propunea să facă o analiză a vieţii reale, în acord cu estetica realistă, aşa cum o definise Eça, încă din 1871, în conferinţa intitulată programatic *Noua literatură, realismul ca nouă expresie a artei*. Arta este esenţialmente analiză, al cărei scop suprem este adevărul absolut.

De la proiectul iniţial al unei nuvele sau al unui „episod", cartea ia amploare, ajungînd, în final, la un roman-diptic format din două părţi contrastante — prima înfăţişînd viaţa oraşului, a doua, viaţa de la ţară. Superioritatea existenţei rustice, în mijlocul naturii muntoase a nordului Portugaliei, asupra vieţii citadine pariziene este demonstrată de evoluţia lui Jacinto, persona-

[1] Pentru detalii bio-bibliografice vezi *Prefaţă şi Tabel cronologic* de Micaela Ghiţescu la volumul Eça de Queiroz, *Vărul Bazilio*, B.P.T., Editura Minerva, 1983. (Traducerea şi notele aparţin Micaelei Ghiţescu.)

[2] Helena Cidade Moura în *Nota final* la volumul Eça de Queiroz, *A Cidade e as Serras*, 31a ed. Edição „Livros do Brasil", Lisboa, f.a.

jul central al cărții, al cărui martor și „scriitor" este prietenul său Zé Fernandes (José Fernandes Lorena de Noronha e Sande), exponent al burgheziei rurale portugheze de la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

Nepotul unui emigrant politic care, din fidelitate față de regele Dom Miguel, s-a exilat la Paris, don Jacinto este un portughez născut la Paris, proprietarul unor vaste domenii în diverse provincii ale Portugaliei și al faimosului conac de la Tormes (transpoziție mimetică a fermei scriitorului din Vila Nova de Santa Cruz, în Douro, vizitată de acesta în 1882, 1898 și 1899, cu un an înaintea morții). În palatul său de pe Champs-Élisées, 202 (număr inexistent pe celebra arteră pariziană !), Jacinto se înconjoară — nabab și monden — de o mulțime de facilități produse de știința și cultura veacului. Un arsenal enorm de mecanisme și aparate îi înlesnesc viața de zi cu zi, îi rezolvă necesitățile elementare, stăpînul putînd să-și îmbogățească mintea și să-și delecteze spiritul recurgînd la uimitoarea sumă enciclopedică reprezentată de cele 30.000 de volume ale bibliotecii sale. „Prințul Noroculuí", cum îl numesc cu veneratie prietenii săi, Jacinto este Omul Victorios care a domesticit forțele dezlănțuite ale materiei și de care, subjugîndu-le, se poate sluji pentru obținerea, în maximă proporție, a fericirii.

Într-o primă etapă, cea a euforiei pozitiviste, Jacinto inventează așa-zisa „ecuație metafizică" : suprema știință × suprema putere = suprema fericire, care, eliminînd natura din idealul fericirii, ajunge să fetișizeze existența urbană în care omul își găsește fericirea, cu condiția să fie *superiormente civilizado* și să aibă o poziție socială privilegiată. Pentru supercivilizatul Jacinto, care locuiește într-o supercivilizată capitală, Orașul nu este o Utopie, ci o Eutopie, adică un loc fericit care există. Tot ceea ce nu înseamnă Orașul — natura, spațiile rurale — formează Distopii (locuri dezagreabile) în care locuitorul Eutopiei simte disconfortul, slăbirea vitalității fizice și spirituale.[1]

Într-o fază ulterioară, după șapte ani (timp în care martorul Zé Fernandes a stat la Guiães, în Portugalia), Jacinto nu mai este decît un credincios al unei religii moarte, entuziasmul care îl însuflețea s-a stins („Ce mizerie !", repetă el obsesiv), și, cu-

[1] Distincțiile au fost preluate după Alexandre Pinhero Torres, *Os falsos códigos edénicos de „A Cidade e as Serras"* în *Colóquio — Letras* nr. 31, mai 1976.

prins de oțiu, suferă de plictis și prea-plin. Caută zadarnic soluții pentru greața sa existențială în diverse experiențe, care se dovedesc tot atîtea eșecuri, de a-și revitaliza existența. Consecvent cu filosofia sa, Jacinto rămîne circumscris iluziilor Orașului, fără a putea înțelege că neurastenia lui este rezultatul unei atare limitări. Critica lui Eça vizează civilizația care păcătuiește prin exces, momentul de hybris cînd aceasta a devenit manieristă și funcționează în gol. Acumularea infinită de cunoștințe se dovedește, prin acest proces aditiv și repetitiv, canceroasă. Numeroasele *-isme*, modele filosofice traversate de Jacinto, sînt vane încercări de a depăși, printr-un salt de spiritualitate, criza cunoașterii pozitiviste care, deși se pretinde exhaustivă, nu poate rezolva „maladiile" omului.

Cartea este de fapt marea iluzie a orașului. Nu este vorba aici, cum judicios remarca João Medina [1], de ideea mac-luhaniană a dezintegrării „galaxiei Gutemberg", ci mai curînd de ecoul unei opere pe care Eça o cunoștea foarte bine: *Bouvard și Pécuchet* (1881) de Flaubert. Spre deosebire însă de viciul livresc al eroilor flaubertieni, Jacinto devine mai curînd un spectator al propriei acumulări de cunoștințe, o ființă pasivă în fața metrilor de filosofie, economie politică, istorie, științe ale naturii ș.a.m.d. Prin aglomerarea nemiloasă a cărților, acestea devin pure obiecte ale unei cunoașteri mereu amînate. Uriașa Bibliotecă, tinzînd spre a fi completă, încetează a mai fi un spațiu uman, alcătuit în funcție de traiectoriile elective al cunoașterii individuale. Cînd Jacinto nu mai este cititor, ci un gardian al cărților care exclamă neputincios „E de citit, e de citit", spiritul său este neutralizat de o adevărată paralizie intelectuală, generată de neputința de a alege. Paradoxal, într-o atare situație, omul se lasă ales de lecturi întîmplătoare: un ziar la îndemînă, o carte la modă, răsfoită etc. Informația este selectată în funcție de capacitatea acesteia de a produce și susține contacte sociale, și nu pentru o valoare formativă. Imaginile Bibliotecii, Orașul-Bibliotecă și chiar Universul-Bibliotecă, așa cum apare în coșmarul lui Zé Fernandes, cu Dumnezeu tronînd într-un cer invadat de tomuri și amuzîndu-se cu lectura lui Voltaire — considerat, în mod tradițional, negatorul divinității —, sînt pagini de o uimitoare modernitate.

Un alt element nociv al civilizației este idolatria tehnicistă, mirajul faustic al dobîndirii fericirii prin acumularea de aparate,

---

[1] João Medina, *Eça Político*, Seara Nova, Lisboa, 1974, p. 120.

și mitul substituirii funcțiilor umane prin mașini istețe și docile — ceea ce Ortega y Gasset numea *el terrorismo laboratorial* al secolului trecut [1].

Este inutil să mai subliniem faptul că Eça nu este un spirit antiștiințific. El a denunțat doar știința în folosirea ei *proastă*, dacă ne este permis să preluăm acest concept al lui Constantin Noica. Prefigurînd psihoza antirobotică a anilor '50, scriitorul portughez descoperă malițiia obiectelor mecanice, presimte trădarea tehnicii instrumentale care se poate ridica împotriva omului, subjugîndu-l. Eça preia cu discreție o veche temă a imaginarului, mitul homunculului, a obiectului artificial care poate dobîndi viață proprie, întorcîndu-se împotriva creatorului său. Oamenii viitorului, scrie Eça, vor vizita într-o zi „muzeul de antichități" al veacului al XIX-lea și, „cu o înțelegere mai pură și mai exactă a Vieții și a Fericirii (...), vor ridica din umeri cu dispreț" în fața „gunoiului istoric" în care volumele iluziei enciclopedice vor zăcea aruncate în praful inutilității, alături de teatrofon sau de grafofon...

Această teroare a fost interpretată de promotorii progresului, într-o lectură mioapă și tezistă, ca o formă de paseism bucolizant și retrograd. *Orașul și Muntele* a fost privită ca palinodia unui om bolnav (Guerra Junqueiro, 1919) sau a unui om decepționat de oraș, care își caută refugiul într-un fals paradis rural (Miguel de Unamuno, 1909) [2].

De fapt, în această carte, care nu este altceva decît o înșiruire de întrebări, o punere de probleme, tezismul nu trebuie să ne orbească. Eça pledează pentru un just echilibru între om, ucenicul vrăjitor, și creația acestuia — cultura spirituală și civilizația materială. Omul nu trebuie să uite niciodată că este stăpînul propriei cunoașteri și că aceasta nu este un scop în sine, ci are o valoare instrumentală. El nu poate supraviețui creațiilor sale mentale decît printr-o permanentă luptă de recucerire a unui echilibru veșnic instabil.

Între Jacinto și Oraș există așadar o profundă incompatibilitate care ține, la un prim nivel, de antinomia între umanitatea lui și excesul de livresc și mecanic, iar la un nivel mai profund, de condiția particulară a insului transplantat într-o țară străină. Ambele contradicții sînt resimțite de Jacinto ca o neplăcere a

---

[1] João Medina, *op. cit.*, p. 121.

[2] *Idem*, p. 115.

actului de a trăi, dusă pînă la o metafizică a disperării. A doua antinomie, Franța/Portugalia, are rădăcini în însăși biografia scriitorului care, „strămutat la Paris" în ultimii ani ai vieții, tînjește cu ardoare după solul patriei, devenind francofob, după ce petrecuse o tinerețe cosmopolită, în același oraș, fascinat de valorile civilizației franceze. Întoarcerea lui Eça în Portugalia se săvîrșește simbolic, prin Jacinto, scriitorul stingîndu-se din viață la Paris, în 1900, fără să se fi putut instala, așa cum visase, în Tormesul lui din Douro.

Astfel, partea a doua a dipticului, Muntele, suferă de certe carențe ideologice dacă o privim sociologic. S-a spus că Eça nu oferă o soluție viabilă, că paradisul său este plin de fisuri, pe care, de altfel, nici autorul nu le poate trece cu vederea : mizeria locuitorilor de la munte, lipsa de substanță a filantropiei lui Jacinto, stupiditatea și autosuficiența oamenilor înstăriți, a latifundiarilor, relevată de petrecerea de la Guiães etc. Eroarea unor asemenea interpretări provine din presupunerea că în timp ce Eça ar fi net împotriva Orașului, Muntele ar fi fost, în consecință, adoptat fără rezerve.

O lectură mai atentă dovedește că nici în spațiul Muntelui autorul nu și-a pierdut simțul critic. Este suficient să comparăm cele două scene — petrecerea de la Guiães și cea dată, la Paris, în cinstea marelui duce Casimir — pentru a ne da seama că ele funcționează numai în paralel și că ironia este subiacentă în ambele cazuri. „Realitatea" raportată de Zé Fernandes este filtrată prin propria-i personalitate „muntenească", iar obiectivitatea lui Eça constă în a vedea sau a simți lucrurile prin intermediul personajelor interpuse, adică, prin intermediul diferitelor subiectivități, cum observă António José Saraiva[1]. În felul acesta, *Orașul și Muntele* are o puternică unitate de construcție romanescă, întărită de structurile simetrice și de dihotomiile puse sistematic în valoare. Cartea nu poate fi receptată însă în totalitate, dacă nu admitem această dualitate creatoare la nivelul structurii profunde.

Astfel, „panoul" Orașului ni se pare a-l exprima pe scriitor în intențiile sale generalizatoare, porta-voce aproape impersonal al unei analize socio-filosofice a crizei sfîrșitului de veac, în timp ce „panoul" Muntelui reprezintă o elegie a „persoanei" Eça, care,

[1] António José Saraiva, *Iniciação na Literatura Portuguesa*, Publicações Europa-América, Lisboa, 1984, p. 131.

departe de a vrea să propună o soluție infailibilă (imposibilă, de altfel !), inventează un spațiu de uz personal, un eden care nu este perfect, ci perfectibil, un *locus amoenus* în care individul se complace în reverie. Poate cineva să-i conteste lui Eça acest drept în *ultima* sa operă ? Tormesul nu este paradisul, ci doar o stare sufletească, o utopie care nu-și află valoarea decît în eterna sa amînare.

Din această perspectivă, Jacinto este un Ulise care nu și-a cunoscut niciodată Itaca (cum scrie același João Medina), dar pe care o recunoaște însă grație, să-i spunem, moștenirii sale ereditare — lungul șir de străluciți Jacinto care „au servit" Portugalia. Este semnificativ faptul că „întoarcerea" sa este motivată de o datorie pioasă. Prin prăbușirea bisericii în care fuseseră înmormîntați strămoșii, în urma unei alunecări de teren (prăbușirea are însă un sens simbolic), și pe care, dintr-o nelămurită, la început, datorie, Jacinto vrea să o reconstruiască, rasa însăși este amenințată cu stingerea din pricina rătăcirii ultimului Jacinto — „Jacinto punct". La Eça, în care putem recunoaște ecouri ale unei teme ca *finis Portugaliae*, caracteristică ultimului sfert de veac, elementul funebru, atît de puternic în *Crima părintelui Amaro* sau în *Familia Maia*, dispare, pentru a lăsa locul unui deznodămînt care vestește o formă de resurecție prezentă, de altfel, în mitul sebastianist. În finalul simbolic și alegoric al cărții, „Prințul Norocului", acest prinț risipitor, dezrădăcinat și fără principat, își va găsi, în sfîrșit, castelul vieții armonioase.

„Ultimul Eça" este nu numai romanul unui fin ironist, de talia lui Flaubert, ci și mărturia unei sfîșietoare nostalgii după patria pierdută.

MIOARA CARAGEA

I

Prietenul meu Jacinto s-a născut într-un palat, cu un venit de o sută nouă mii de franci pe an în ogoare, podgorii, plută şi măslini.

În Alentejo, prin toată Estremadura, de-a curmezişul celor două Beira, împrejmuiri compacte, unduind peste văi şi dealuri, ziduri înalte de piatră solidă, rîuri, drumuri delimitau terenurile acestei vechi familii, care, încă de pe vremea regelui Dom Dinis [1], strîngea grîne în hambare şi planta butuci de vie. Domeniul cu casa seniorială din Tormes, în Douro, acoperea un lanţ întreg de munţi. Între Tua şi Tinhela, pe o întindere de peste cinci leghe, tot ţinutul îi plătea arendă. Păduri dese de pini, care îi aparţineau, umbreau pămîntul de la Arga pînă la golful Âncora. Palatul unde se născuse Jacinto şi unde trăise întotdeauna se afla însă la Paris, pe Champs-Élisées, la numărul 202.

Coborînd într-o seară pe Travessa da Trabuqueta, pe lîngă zidul unei grădini, acoperit de viţă de vie, bunicul lui, Jacinto, acel grăsan înstărit, poreclit în Lisabona „Don Galion", a alunecat pe o coajă de portocală şi s-a prăvălit pe caldarîm. Pe poarta grădinii, ieşea în acel moment un bărbat oacheş, cu faţa rasă, cu o haină groasă de postav verde şi cizme înalte de picador, care, izbucnind în rîs, îl ridică cu uşurinţă de la pămînt pe uriaşul Jacinto şi se aplecă chiar să culeagă de jos bastonul cu măciulie de aur care se rostogolise în noroi. Apoi spuse, măsurîndu-l cu ochii negri, umbriţi de gene dese :

---

[1] *Dom Dinis*, rege al Portugaliei (1279—1325), unul dintre cei mai mari poeţi medievali. Sub domnia lui este fondată Universitatea la Lisabona (1290), transferată ulterior la Coimbra (1308).

— Oh, Jacinto „Galion", ce-ţi veni la ceasul acesta, să te dai de-a dura pe pietre ?

Jacinto, buimăcit şi tulburat, îl recunoscu pe seniorul infante Dom Miguel [1] !

Din seara aceea, îl iubi pe preabunul infante cum nu-şi iubise niciodată pîntecele (deşi era atît de pofticios) şi îl adoră cum nu-l adorase nicicînd pe Dumnezeu (deşi era atît de cucernic). În salonul nobil din conacul său din Pampulha agăţă, pe o draperie de damasc, portretul „salvatorului" său, împodobit cu crenguţe înflorite de palmieri, ca un retablu, iar dedesubt atîrnă bastonul pe care mărinimoasele mîini regale îl ridicaseră din noroi. În timp ce adoratul, mult doritul infante suferea în surghiun la Viena, seniorul cel burtos alerga, zgîlţîit în cabrioleta lui galbenă, de la cafeneaua lui Zé Maria, din Belém, la spiţeria lui Plácido, din Algibebes, suspinînd de dorul *îngerașului* şi urzind comploturi pentru întoarcerea *îngerașului*. În ziua, binecuvîntată între toate celelalte zile, cînd *Pérola* s-a ivit în radă, cu Mesia pe punte, a împodobit Pampulha cu ghirlande şi a înălţat în Carneiro un monument din pînză şi carton în care Dom Miguel, transformat în Sfîntul Mihail, înveşmîntat în alb, cu aureolă şi aripi de arhanghel, străpungea, de pe crupa bidiviului său de Alter, Dragonul Liberalismului care se contorsiona vomitînd Carta [2]. În timpul războiului cu „celălalt, francmasonul", „Don Galion" trimitea mesageri la Santo Tirso, la S. Gens, să ducă regelui jamboane, cartoane cu prăjituri, sticle cu vinul său de Tarrafal şi pungi de mătase doldora de galbeni, pe care îi freca cu săpun ca să învioreze strălucirea aurului. Iar cînd fu înştiinţat că seniorul Dom Miguel, cu două cufere vechi, legate pe spinarea unui catîr, o luase pe drumul către Sines, alungat pentru totdeauna, Jacinto „Galion" alergă ca un bezmetic în casă,

[1] *Dom Miguel*, rege al Portugaliei (1828—1833). Fiul lui Dom João al VI-lea recunoaşte, în 1826, *Carta constituţională*, iar în 1828 asumă regenţa. În acelaşi an se proclamă rege absolut şi iniţiază persecuţia liberalilor. După războiul civil din 1833—1834, este exilat definitiv în Germania.

[2] Referire la *Carta constituţională a monarhiei portugheze*, cod politic liberal, promulgată de Dom Pedro al IV-lea la 29 aprilie 1826 şi bazată pe *Carta constituţională franceză* din 1814.

ferecă toate ferestrele ca şi cum ar fi intrat în doliu, răcnind plin de furie :

— N-o să mai stau nici eu aici ! N-o să mai stu nici eu aici !

Nu, nu mai voia să stea în ţara perfidă de unde era nevoit să plece, prădat şi batjocorit, un rege al Portugaliei care ridica din noroi pe cei asemeni lui Jacinto ! S-a îmbarcat pentru Franţa cu soţia, dona Angelina Fafes (din faimoasa casă Fafe da Avelă), cu băiatul, Cintinho, un copil gălbejit, molîu, plin de coşuri şi de bube, cu camerista şi cu scutierul negru. Lîngă coastele Cantabriei, pachebotul a întîlnit o mare atît de zbuciumată, încît dona Angelina, cu părul vîlvoi, îngenunchind pe rogojina din cabină, a făgăduit Mîntuitorului din Alcântara o coroană de spini de aur, cu stropi de sînge din rubine din Pegu. La Bayonne, unde au debarcat, Cintinho a făcut gălbinare. Pe drumul spre Orléans, într-o noapte vijelioasă, s-a rupt osia berlinei în care călătoreau, iar rotofeul senior, delicata doamnă din casa Avelă şi băiatul au mărşăluit trei ore prin ploaia şi noroaiele exilului pînă într-un sat, unde, după ce au bătut ca cerşetorii la porţi mute, au adormit pe băncile unei taverne. La Hotelul Sfinţilor Părinţi din Paris, au îndurat groaza unui incendiu care izbucnise în grajd, sub odaia lui „Don Galion", iar preacinstitul gentilom, năpustindu-se, în cămaşă, pe scări, pînă în curte, a călcat pe un ciob de sticlă. Atunci, cu adîncă amărăciune, şi-a ridicat spre cer pumnul păros şi a răcnit :

— Pe toţi dracii, asta-i prea de tot !

În aceeaşi săptămînă, Jacinto „Galion" a cumpărat, fără să stea prea mult pe gînduri, palatul de pe Champs-Élisées, numărul 202, de la un prinţ polonez care se călugărise după luarea Varşoviei. Îşi găsi, în sfîrşit, odihna după toate frămîntările dinainte, sub aurăriile grele ale stucaturilor, între mătăsurile foşnitoare, închizîndu-se, ca într-o scoică, într-o viaţă trîndavă şi îmbelşugată, alături de cîţiva tovarăşi de emigraţie (consilierul de la Tribunalul Suprem, Nuno Velho, contele de Rabacena, alţii mai mărunţi), pînă cînd muri de indigestie, din pricina

unui țipar marinat pe care i-l trimisese administratorul său din Montemor. Prietenii credeau că dona Angelina Fafes se va întoarce în patrie. Buna doamnă însă se temea de călătorie, de mare, de caleștile care se sfărîmau în drum. Nu vroia să se despartă de confesor și de medic, care îi înțelegeau atît de bine scrupulele și astma.

— Din partea mea, rămîn aici, la 202, declarase ea, cu toate că tînjesc după apa bună de la Alcolena... Cintinho va hotărî singur, atunci cînd se va face mare.

Cintinho s-a făcut mare. Era un tînăr mai sfrijit și mai galben ca o lumînare, avea părul lung, lins, un nas mare, umbla tăcut, vîrît în haine largi care îi atîrnau pe trup ; nu dormea noaptea din pricina tusei și a acceselor de sufocare, bîntuia numai în cămașă, cu o candelă în mînă, prin 202, iar, în oficiu, servitorii îi ziceau întotdeauna, între ei, „Umbra". După ce se sfîrși doliul pentru papă, răsări în această umbră mută și indecisă pasiunea foarte intensă de a strunji lemne la strung ; apoi, ceva mai tîrziu, odată cu floarea prizărită a celor douăzeci de ani, înflori în el un alt sentiment, de dorință și uluire, față de fiica judecătorului Velho, o fetișcană dolofană ca o turturică, educată într-o mînăstire din Paris, și atît de iscusită încît emaila, aurea, repara ceasuri și fabrica pălării de fetru. În toamna lui 1851, cînd începuseră să se scuture castanii pe Champs-Élisées, Cintinho scuipă sînge. Medicul, mîngîindu-și bărbia și cu o cută de seriozitate pe fruntea uriașă, recomandă ca tînărul să fie trimis pentru o vreme la golful Juan sau pe nisipurile calde din Arcachon.

Cintinho însă se crampona ca o umbră și nu vroia să se dea dus de lîngă Teresinha Velho pe care o urma prin tot Parisul, ca o umbră mută și greoaie. Precum o umbră se căsători, mai învîrti de cîteva ori manivela strungului, scuipă o rămășiță de sînge și plecă precum o umbră dintre cei vii.

Trei luni și trei zile după înmormîntarea lui, se născu Jacinto.

Încă din leagănul peste care bunica presăra mărar și ambră ca să izgonească „piaza rea", Jacinto a început să crească cu siguranța, tăria și vlaga unui pin de pe dune.

Nu a avut pojar şi nu a avut limbrici. Literele, tabla înmulţirii, latina au intrat în capul lui la fel de uşor ca razele de soare printr-un geam. Între camarazi, în curţile colegiilor, înălţîndu-şi spada de tinichea şi scoţînd un strigăt de comandă, a fost de la început învingătorul, regele adulat căruia i se cedează fructele de la gustare. La vîrsta la care se citesc Balzac şi Musset, nu a cunoscut cîtuşi de puţin frămîntările sensibilităţii şi nu a fost reţinut de amurguri calde în singurătatea vreunei ferestre, chinuit de o dorinţă fără formă şi fără nume. Toţi prietenii lui (eram trei, socotindu-l şi pe bătrînul lui scutier Grilo) i-am păstrat întotdeauna o prietenie curată şi constantă care nu a fost niciodată sporită de spectacolul luxului său sau descurajată de dovezile lui de egoism. Fără o inimă suficient de puternică pentru a concepe o dragoste puternică, chiar mulţumit de această incapacitate care îl elibera, gustă din dragoste doar mierea — acea miere pe care amorul o păstrează pentru cei care îl culeg zumzăind, cu mobilitate şi uşurinţă ca albinele. Viguros, bogat, indiferent faţă de Starea şi de Guvernămîntul Oamenilor, nu i-am cunoscut niciodată altă ambiţie în afara celei de a înţelege cum trebuie Ideile Generale ; inteligenţa lui, în anii fericiţi ai şcolii şi controverselor, se mişca prin filosofiile cele mai complicate, precum ţiparul lunecos în apa curată a unui eleşteu. Valoarea lui, genuină, de cea mai fină calitate, nu a fost niciodată trecută cu vederea, nici dispreţuită ; şi orice părere, chiar o simplă glumă pe care o lansa, stîrnea imediat o boare de simpatie şi încuviinţare care o înălţa, o legăna strălucitoare pe culmi. Era slujit de obiecte cu docilitate şi duioşie ; şi nu-mi amintesc să-i fi sărit vreodată un nasture de la cămaşă, sau vreo hîrtie să se ascundă maliţioasă de el, sau vreun sertar să înţepenească în faţa vioiciunii şi grabei lui. Cînd, într-o zi, rîzînd neîncrezător de Noroc şi de Roata lui, a cumpărat de la un paracliser spaniol un bilet de loterie, pe dată Norocul cocoţat uşor şi zîmbitor pe Roata sa, alergă fulgerător, aducîndu-i patru sute de mii de pesete. Iar pe cer, norii încărcaţi şi greoi, dacă-l zăreau pe Jacinto fără umbrelă, îşi reţineau cu respect puhoaiele pînă cînd trecea... Ah, ambra şi mărarul donei Angelina

triumfaseră izgonind pe veci „piaza rea" din destinul lui. Blajina bunică (pe care eu am cunoscut-o obeză, cu barbă) obișnuia să citeze un sonet aniversar al consilierului Nuno Velho, conținînd un vers pilduitor: „Află, doamnă, că Viața e-un rîu"...

Căci un rîu văratec, blînd, translucid, curgînd armonios peste nisipul moale și alb, printre crînguri înmiresmate și cătune fermecătoare, nu ar fi putut oferi celui care l-ar fi străbătut într-o barcă de cedru, acoperită și vătuită, plină de fructe și șampanie la gheață, cu un înger la cîrmă și alți îngeri trăgînd la edec, mai multă siguranță și blîndețe, decît îi oferea Viața prietenului meu Jacinto.

Iată de ce îl numeam „Prințul Norocului" !

Jacinto și cu mine, José Fernandes, ne-am întîlnit și am deveni camarazi la Paris, în școlile din Cartierul Latin, unde fusesem trimis de bunul meu unchi Afonso Fernandes Lorena de Noronha e Sande, cînd afurisiții aceia m-au dat afară din Universitate fiindcă, într-o după-amiază de procesiune, am zdrobit mutra sordidă a doctorului Pais Pita.

Pe vremea aceea Jacinto concepuse o Idee... Acest Prinț concepuse ideea că „omul are o fericire superioară numai cînd are o civilizație superioară". Prin om civilizat, camaradul meu înțelegea omul care, întărindu-și forța gîndirii cu toate noțiunile dobîndite de la Aristotel încoace și multiplicînd puterea corporală a organelor sale cu toate mecanismele inventate începînd cu Teramene, creatorul roții, devine un magnific Adam, aproape omnipotent, aproape omniscient, în stare așadar să găsească într-o anumită societate și în limitele Progresului (așa cum se comporta acesta la 1875) toate plăcerile și toate avantajele ce rezultă din a Ști și a Putea... Așa cel puțin își formula Jacinto ideea, cînd stăteam de vorbă pe îndelete despre treburile și destinele omenești, sorbind cîte un *bock* prăfuit, sub umbrarele berăriilor filosofice, pe Boulevard Saint-Michel.

Această concepție a lui Jacinto îi impresionase pe camarazii noștri de cenaclu care, trezindu-se la viața in-

telectuală între 1866 şi 1875, între bătălia de la Sadova şi bătălia de la Sedan, şi auzind mereu de la specialişti şi filosofi că Puşca cu baionetă fusese cea care a învins la Sadova, iar Învăţătorul la Sedan, erau absolut convinşi că fericirea indivizilor, ca şi cea a naţiunilor, se realizează prin dezvoltarea nelimitată a Mecanicii şi a Erudiţiei. Unul dintre aceşti tineri, inventivul Georges Carlande redusese chiar teoria lui Jacinto, ca să-i faciliteze circulaţia şi să-i condenseze strălucirea, la o formulă algebrică:

$$\left.\begin{matrix}\textit{Suprema ştiinţă}\\ \times\\ \textit{Suprema putere}\end{matrix}\right\} = \textit{Suprema fericire}$$

Vreme de cîteva zile, de la Odéon la Sorbona, a fost foarte lăudată de tinerimea pozitivă Educaţia Metafizică a lui Jacinto.

Pentru Jacinto însă, conceptul nu era în exclusivitate metafizic şi nu-l enunţase numai dintr-o plăcere elegantă de a-şi exercita raţiunea speculativă, ci constituia o regulă, foarte reală şi utilă, determinîndu-i comportamentul, modelîndu-i viaţa. Chiar în acea epocă, în concordanţă cu învăţătura pe care o propovăduia, îşi cumpărase *Mica enciclopedie a cunoştinţelor universale,* în şaptezeci şi cinci de volume, şi instalase un telescop pe acoperişul de la 202, într-un foişor de sticlă. Cu ajutorul acestui telescop, îmi înfăţişă în mod palpabil ideea sa, într-o noapte de august, fierbinte şi amorţită. În cerurile îndepărtate scăpărau fulgere palide. Pe Champs-Élisées, trăsurile se îndreptau agale către răcoarea din Bois de Boulogne, ostenite, întesate de rochii deschise la culoare.

— Iată, Zé Fernandes, începu Jacinto, rezemat de fereastra foişorului, îţi voi demonstra teoria după care mă guvernez. Cu ochii pe care i-am primit de la Maică Natură, pătrunzători şi sănătoşi, putem să distingem pe partea cealaltă a bulevardului, în magazinul de colo, doar o vitrină luminată. Nimic mai mult ! Dacă însă voi aşeza în faţa ochilor cele două geamuri simple ale unui binoclu de curse, voi zări, în vitrină, jamboane, caşcavaluri, borcane cu gem şi cutii de prune uscate. Deduc prin urmare că este vorba de o băcănie. Am dobîndit o

noţiune şi am asupra ta, care vezi cu ochiul liber numai vitrina luminată, un avantaj pozitiv. Dacă acum, în locul acestor sticle simple, voi folosi lentilele telescopului, alcătuite mai ştiinţific, voi putea să zăresc la mare depărtare, pe planeta Marte, mări, zăpezi, canale, conturul golfurilor, întreaga geografie a unui astru care se mişcă la mii de leghe de Champs-Élisées. Este o nouă noţiune, cutremurătoare de astă dată! Iată dar cum ochiul primitiv, dat de Natură, este înălţat de civilizaţie la puterea lui maximă de percepţie. Deci, de acum înainte, eu, civilizatul, sînt mai fericit decît necivilizatul în ceea ce priveşte vederea fiindcă eu descopăr realităţi ale Universului pe care el nu le bănuieşte şi de care este privat. Dacă vei aplica apoi aceeaşi probă tuturor organelor, vei înţelege pe deplin principiul. Cît despre inteligenţă, şi fericirea care se dobîndeşte prin neobosita acumulare a noţiunilor, te rog numai să-l compari pe Renan cu Grilo... E limpede aşadar că trebuie să ne înconjurăm de Civilizaţie în maximă proporţie ca să ne bucurăm în maximă proporţie de avantajul de a trăi. Acum eşti de acord, Zé Fernandes ?

Nu mi se părea un lucru foarte sigur că Renan ar fi mai fericit decît Grilo ; nici nu prea înţelegeam ce avantaj spiritual sau temporal obţii dacă poţi desluşi, prin spaţiu, nişte pete pe un astru, sau nişte jamboane într-o vitrină pe Champs-Élisées. M-am arătat însă de acord, fiindcă sînt bun, şi nu încerc niciodată să clatin un spirit din concepţiile în care el îşi găseşte siguranţa, disciplina şi izvorul de energie. M-am descheiat la vestă şi, arătînd cafeneaua scăldată în lumină, l-am îndemnat :

— Atunci, hai să mergem să bem în maximă proporţie *brandy and soda,* cu gheaţă !

Printr-o concluzie firească, pentru Jacinto, ideea de Civilizaţie era inseparabilă de imaginea Oraşului, a unui Oraş enorm, cu toate vastele sale organe funcţionînd cu putere. Acestui supercivilizat prieten al meu nici nu-i dădea prin minte că — departe de magazinele slujite de trei mii de vînzători, de pieţele unde se revarsă livezile şi lumcile a treizeci de provincii, de băncile în care zornăie aurul universal, de fabricile fumegînd febril, inven-

tînd febril, de bibliotecile ticsite, năpădite de hîrţoagele veacurilor, de nesfîrşitele mile de străzi, traversate, pe dedesubt şi pe deasupra, de fire de telegraf, de fire de telefon, de conducte de gaze, de canale de excremente, de şirul asurzitor de omnibuze, tramvaie, trăsuri, velocipede, rădvane, atelaje de lux, şi de cele două milioane de indivizi ai unei omeniri confuze, forfotind cu sufletul la gură, urmînd legea publică, în lupta necruţătoare pentru piine sau îmboldită de iluzia plăcerii — omul secolului al XIX-lea ar putea să savureze din plin deliciul de a trăi !

În timp ce îmi înşira aceste imagini, în odaia de la 202, cu veranda deschisă spre tufele de liliac, Jacinto părea că se înalţă, iluminat. Ce augustă creaţie este Oraşul ! Doar prin el, Zé Fernandes, omul îşi poate afirma cu adevărat sufletul !

— Bine, Jacinto, dar religia ? Religia nu dovedeşte sufletul ?

Ridică din umeri. Religia ! Religia este dezvoltarea somptuoasă a unui instinct rudimentar, comun tuturor făpturilor primitive, teroarea. Cîinele care linge mîna stăpînului de la care primeşte osul sau biciul reprezintă deja un credincios, acel credincios conştient, prostrat în rugăciune în faţa unui Dumnezeu care împarte Cerurile sau Infernul !... Dar telefonul ! Fonograful !

— Să luăm bunăoară fonograful !... Doar fonograful, Zé Fernandes, mă face să-mi simt cu adevărat superioritatea de fiinţă gînditoare şi mă separă de animal. Crede-mă, Zé Fernandes, nimic nu se poate compara cu Oraşul, nimic !

Pe urmă (adăugă el) numai Oraşul îi dădea senzaţia solidarităţii umane, la fel de necesară vieţii precum căldura. Cînd se gîndea, la 202, că, în puzderia de case din Paris, două milioane de fiinţe trudeau ca să clădească Civilizaţia (pentru a menţine dominaţia celor ca Jacinto asupra Naturii !), avea o senzaţie de linişte, de protecţie, comparabilă doar cu sentimentul pelerinului care, traversînd deşertul, se înalţă în şa pe dromaderul său şi zăreşte în depărtare lunga procesiune a caravanei, înaintînd cu torţe şi zăngănit de arme...

Eu bîiguiam impresionat :

— Pe toți dracii !

Dimpotrivă, la țară, în Natura inconștientă și impasibilă, el tremura înspăimîntat de fragilitatea și singurătatea ființei sale. Acolo se simțea pierdut într-o lume vrăjmașă. Nici un mărăciniș nu-și va ascunde țepii cînd îl va atinge, dacă va geme de foame, nici un pom, oricît de încărcat de rod, nu-i va întinde milos un fruct pe vîrful unei crengi. Asista, în mijlocul Naturii, la anihilarea subită și umilitoare a tuturor facultăților sale superioare. Ce folos dacă ești printre plante și gîze, un Geniu sau un Sfînt ? Ogoarele nu înțeleg *Georgicele*, și a fost nevoie de ajutorul prompt al lui Dumnezeu și de răsturnarea tuturor legilor naturale printr-un miracol violent, pentru ca lupul din Agubio să nu-l devore pe Sf. Francisc din Assisi care îi surîdea și îi întindea brațele, numindu-l „fratele meu lupul" ! La țară, orice intelect devine sterp, în om rămîne numai bestialitatea. În domeniile inferioare ale Vegetalului și Animalului se păstrează vii numai două funcții, cea nutritivă și cea procreatoare. Izolat, fără ocupație, între boturi și rădăcini care nu se opresc din supt și păscut, sărmanul lui suflet se chircea, reducîndu-se la o fărîmă de suflet, o flăcăruie spirituală abia pîlpîind, pe jumătate moartă, pe o bucată de materie ; din această materie răsăreau, imperioase și sfîșietoare, două instincte, cel de a devora și cel de a zămisli. După o săptămînă rurală nu ar mai rămîne din făptura lui nobilă decît un stomac și un falus ! Sufletul ? Înecat în bestie. Ar fi trebuit atunci să fugă, să intre din nou în Oraș și să se cufunde în undele lui purificatoare ca să lepede crusta vegetativă, ieșind reumanizat, iarăși spiritual și jacintic !

Rafinatele metafore ale prietenului meu exprimau sentimente reale, al căror martor am fost și care m-au amuzat nespus de mult, în unica plimbare la țară pe care am întreprins-o, în pădurea atît de plăcută și de sociabilă din Montmorency. O, ce spectacol nostim să-l vezi pe Jacinto în sînul Naturii ! De îndată ce pașii săi trebuiau să se îndepărteze de trotuarul de lemn sau de macadam, orice sol pe care îl călca îl umplea de neîncredere și teroare. Orice gazon, oricît de uscat ar fi fost, i se părea

îmbibat de o umezeală mortală. De sub fiecare bulgăre de pămînt, din umbra fiecărei pietre se temea că va fi atacat de scorpioni, de vipere, de forme tîrîtoare şi vîscoase. În tăcerea pădurii simţea lugubra depopulare a Universului. Nu tolera familiaritatea crenguţelor care îi atingeau mîneca sau obrazul. Dacă trebuia să sară peste un hăţiş, i se părea că face un gest înjositor, care îl retrograda pînă la maimuţa primară. Florile, pe care nu le întîlnise pînă atunci în vreo grădină, domesticite de lungi veacuri de servitute ornamentală, îl umpleau de îngrijorare ca şi cum ar fi fost veninoase. Anumite moduri şi forme ale Firii inanimate i se păreau pline de o melancolie funambulescă : graba ageră şi zadarnică a pîraielor, pleşuvia stîncilor, contorsiunile arborilor, bolboroseala lor solemnă şi neroadă...

După un ceas petrecut în această preacinstită pădure, bietul meu prieten se sufoca, gîtuit de spaimă, presimţind deja împuţinarea şi scurgerea lentă a sufletului, care îl făcea să fie gînganie între gîngănii. S-a înseninat numai cînd am păşit pe caldarîmul Parisului, printre felinarele de gaz. Echipajul nostru s-a ciocnit de un omnibuz gălăgios, ticsit de cetăţeni. A poruncit vizitiului să o luăm pe Bulevarde pentru a alunga, în sociabilitatea lor groasă, acea senzaţie de materialitate care-l făcea să-şi simtă capul îngreunat şi confuz ca al unei vite. M-a rugat insistent să-l însoţesc la Teatrul de Variete̦ţi ca să ne eliberăm, ascultînd refrenele din *Femme à Papa,* de rumoarea inoportună care îi rămăsese în auz de la mierlele cîntînd în plopii înalţi.

Simpaticul meu Jacinto împlinea pe atunci douăzeci şi trei de ani şi era un tînăr superb în care reînviase forţa bătrînilor „Jacinto" rurali. Doar nasul, subţire, cu nări aproape transparente, de o mobilitate neliniştită, adulmecînd parcă mereu parfumuri, îl făcea să aparţină delicatului veac al XIX-lea. Părul îi rămăsese cîrlionţat şi aproape lînos, ca în epocile barbare, iar mustaţa, precum cea a unui celt, îi cădea în fire mătăsoase, pe care, tot timpul, trebuia să le potrivească şi să le frizeze. Toate hainele, cravatele groase din saten întunecat, prinse cu o perlă, mănuşile de tapir alb, cizmele lăcuite, îi soseau

de la Londra în lăzi de cedru. Purta întotdeauna la butonieră o floare care nu era naturală, ci era alcătuită cu iscusință de florăreasă din petale de flori diferite : garoafe, azalee, orhidee sau lalele, prinse pe același pețiol, între cîteva frunzulițe delicate de ferigă.

În 1380, într-o dimineață de februarie, ploioasă, plumburie și rece, am primit o scrisoare de la bunul meu unchi, Afonso Fernandes, în care, după ce se plîngea de cei șaptezeci de ani ai săi, de necazurile cu hemoroizii și de complicata administrare a bunurilor sale „care aveau nevoie de un bărbat mai tînăr, cu picioare mai zdravene", îmi poruncea să mă întorc acasă la Guiães, în Douro ! Rezemat de marmura crăpată a căminului, pe care Nini uitase în ajun un corset împachetat în *Journal des Débats*, l-am criticat sever în gînd pe unchiul care reteza astfel bobocul încă neînflorit al studiilor mele juridice. Într-un post-scriptum, unchiul adăuga : „La noi e vreme frumoasă, totul a înflorit. Mătușa ta, care te îmbrățișează, trebăluiește prin bucătărie, căci împlinim astăzi treizeci și șase de ani de căsnicie și i-am chemat la masă pe abate și pe Quintais, iar ea vrea să pregătească o supă aurie de găină."

Aruncînd o așchie pe foc, m-am gîndit cît de gustoasă trebuia să fie supa aurie a mătușii Vicência. De cîți ani nu gustasem asemenea supă, sau purcel fript, sau orez la cuptor, pregătit ca la noi acasă ! Pe o vreme atît de frumoasă, probabil că mimozele din curte se înclinau deja sub povara ciorchinilor mari și galbeni. Un ciob de cer albastru ca la Guiães, căci nu e altul mai lustruit și mai catifelat, pătrunse în odaie și lumină tristețea roasă a covorului, izvodind ierburi, pîraie, flori de nu-mă-uita și de trifoi care mă făcură să lăcrimez de emoție.

Fluierînd ușor un *fado* molatic, am scos de sub pat vechea mea valiză și am pus grijuliu, între pantaloni și șosete, un tratat de drept civil, ca să învăț, în sfîrșit, în răgazurile vieții de la țară, tolănit sub fag, legile care îi conduc pe oameni. Apoi în aceeași seară, l-am anunțat pe Jacinto că plecam la Guiães. Amicul meu făcu un pas înapoi, cu un suspin înăbușit de mirare și milă :

— La Guiães !... Vai, Zé Fernandes, ce oroare !

Toată săptămîna dinaintea plecării, mi-a amintit grijuliu tot felul de conforturi pe care ar fi trebuit să le iau cu mine ca să mai pot păstra în pustietăţile silvestre, atît de departe de Oraş, un strop de suflet în trupul împuţinat. „Ia un fotoliu ! Ia *Enciclopedia generală !* Ia cutii de sparanghel !...“

Cum aveam să fiu smuls cu brutalitate din sînul Oraşului, devenisem pentru Jacinto arbustul dezrădăcinat care nu va putea supravieţui. Durerea cu care m-a însoţit la tren ar fi fost foarte nimerită pentru funeraliile mele. Iar cînd a închis după mine uşa vagonului, cu gravitate, cu solemnitate, ca şi cum ar fi ferecat un mormînt, aproape că am început să oftez — de dorul meu.

Am sosit la Guiães. În curte mai erau încă cîteva flori de mimoză. Am sorbit cu desfătare supa aurie a mătuşii Vicência ; am asistat, cu saboţii în picioare, la seceratul porumbului. Şi astfel, de la un cules la arăturile următoare, bătut de soarele de pe arie, am vînat potîrnichi în hăţişurile acoperite de brumă, am spintecat pepenii fragezi la iarmaroace, m-am îmbulzit la castane calde, am jucat la horă, am făcut focuri de Sfîntul Ioan, am împodobit ieslea de Crăciun, petrecînd în tihnă şapte ani, atît de plini încît nu am reuşit niciodată să deschid tratatul de drept civil, şi atît de simpli, încît nu-mi amintesc decît că, odată, în ajunul Sfîntului Nicolae, abatele a căzut de pe cal în faţa porţii lui Brás das Cortes. Arareori primeam de la Jacinto cîteva rînduri, mîzgălite în fugă cînd găsea cîte un moment de răgaz în tumultul Civilizaţiei. Apoi, într-o zi caldă de septembrie, la culesul viei, bunul meu unchi Afonso Fernandes a murit liniştit şi senin, lăudat fie Domnul pentru mila Sa, aşa cum tace o pasăre la sfîrşitul zilei în care a cîntat şi a zburat după placul inimii. Pe urmă s-a sfîrşit perioada de doliu şi am pus în dulap veşmintele negre. Fina mea, Joaninha s-a măritat la tăiatul porcului. Am făcut reparaţii la acoperişul casei noastre. M-am întors la Paris.

II

Era tot în februarie, o seară friguroasă şi mohorîtă, cînd am coborît pe Champs-Élisées în căutarea numărului 202. Înaintea mea mergea, uşor adus de spate, un bărbat care, de la cizmele lucioase şi pînă la borurile îndoite ale pălăriei de sub care ieşeau inelele părului ondulat, era însăşi întruchiparea eleganţei şi a familiarităţii cu lucrurile rafinate. În mîinile încrucişate la spate, cu mănuşi albe de tapir, ţinea un baston gros, cu măciulie de cristal. Doar cînd s-a oprit în faţa porţii de la 202, i-am recunoscut nasul subţire, mustăţile lungi şi mătăsoase :

— Oh, Jacinto !

— Oh, Zé Fernandes !

Îmbrăţişarea noastră a fost atît de mişcătoare încît pălăria mi s-a rostogolit în noroi. Amîndoi murmuram tulburaţi, trecînd de poarta cu grilaj :

— Au trecut şapte ani !...

— Au trecut şapte ani !...

Şi totuşi, în aceşti şapte ani nimic nu se schimbase în grădina de la 202 ! Între cele două alei acoperite cu nisip fin se întindea un gazon rotunjit, neted şi bine periat ca un covor de lînă. În mijloc, vasul corintic aştepta luna aprilie ca să se umple de splendoarea lalelelor şi apoi iunie ca să reverse împrejur jerbe de margarete. La intrare, de o parte şi de alta a scărilor acoperite de o marchiză, cele două delicate zeiţe de piatră, de pe vremea lui „Don Galion", susţineau globurile mate ale vechilor lămpi în care acum şuiera gazul.

Înăuntru însă, în peristil, privirea mi-a fost de îndată atrasă de un ascensor pe care îl instalase Jacinto, cu toate că numărul 202 avea numai două etaje, legate printr-o

scară atît de comodă încît nu pusese niciodată la încercare astma donei Angelina. Pentru acea călătorie de şapte secunde, ascensorul spaţios, cu covoare pe jos, oferea numeroase comodităţi : un divan, o blană de urs, un ghid al străzilor Parisului, rafturi zăbrelite, pline de trabuce şi cărţi. În anticamera unde am debarcat am simţit căldura blîndă a unei după-amieze de mai la Guiães. Un servitor, mai atent la termometru decît pilotul la busola sa, răsucea cu iscusinţă capacul aurit al caloriferului. Între palmieri, ca pe o terasă sfîntă din Benares, vase cu parfum răspîndeau vapori, înmiresmînd şi umezind salutar aerul delicat şi diafan.

Am murmurat uluit din adîncul fiinţei mele :

— Iată Civilizaţia !

Jacinto a împins o uşă şi am intrat într-un naos plin de maiestate şi umbră în care, împiedicîndu-mă de un maldăr monstruos de cărţi noi, am recunoscut Biblioteca. Prietenul meu atinse uşor cu degetele unul dintre pereţi şi o cunună de lumini electrice, scînteind printre ornamentele tavanului, se revărsă peste rafturile monumentale, din abanos. Pe ele se odihneau peste treizeci de mii de volume, legate în alb, în stacojiu, în negru, cu incrustaţii de aur, încremenite în pompa şi autoritatea lor precum feţele bisericeşti la sinod.

Nu mi-am putut stăpîni admiraţia :

— Oh, Jacinto ! Ce depozit !

El murmură cu un surîs palid :

— E de citit, e de citit...

Am băgat atunci de seamă că prietenul meu slăbise, nasul i se subţiase şi mai mult între două cute adînci ca ale unui comedian obosit. Inelele părului moale începuseră să se rărească pe fruntea ce-şi pierduse vechea seninătate de marmură bine şlefuită. Nu-şi mai friza mustaţa, acum ofilită, lăsată să atîrne în şuviţe gînditoare. Am observat de asemenea că se gîrbovise.

El ridică o tapiserie şi am intrat în cabinetul lui de lucru care îmi dădu un sentiment de teamă nelămurită. Pe covoarele groase şi întunecate, paşii noştri nu se mai auzeau, îşi pierdeau parcă realitatea. Damascul pereţilor, divanele, lemnăria erau de un verde închis ca frunza de

dafin. Mătăsuri verzi învăluiau luminile electrice, dispersate în lustre atît de joase încît păreau stele căzute pe mese, care muriseră și începuseră să se răcească : doar una strălucea, puternică și clară, pe o bibliotecă pătrată, înaltă și solitară ca un turn în mijlocul cîmpiei ; lumina ei părea un far melancolic. Un paravan lăcuit în verde — verde de iarbă fragedă — proteja șemineul de marmură verde — verde de mare întunecată —, în care se stingeau tăciunii unui lemn aromat. Între toate aceste nuanțe de verde strălucea, pe piedestale și pe socluri, o întreagă Mecanică somptuoasă : aparate, lamele, rotițe, tuburi, angrenaje, tije, metale reci și rigide...

Jacinto se afundase între pernele unui divan, cu un aer obosit pe care nu i-l cunoscusem, și mă chema, bătînd cu palma locul de lîngă el :

— Hai încoace, Zé Fernandes, vino aici ! Să reînnodăm firele vieților noastre, atît de îndepărtate de șapte ani încoace !... Șapte ani la Guiães ! Ce-ai făcut în tot acest timp ?

— Dar tu, Jacinto, tu ce-ai făcut ?

Prietenul meu strînse nepăsător din umeri. Trăise — împlinise cu seninătate toate funcțiile ce-i reveneau, cele care aparțin materiei și cele care aparțin spiritului...

— Și ai acumulat civilizație, Jacinto ! Doamne sfinte... Este nemaipomenit două sute doiul !

El se uită împrejur cu o privire în care nu mai scăpăra vioiciunea de odinioară :

— Da, am confort... Mai lipsesc însă multe. Omenirea este încă slab echipată, Zé Fernandes... Viața mai opune încă rezistențe.

Pe neașteptate, într-un colț, zbîrnîi soneria telefonului. În timp ce prietenul meu, aplecat deasupra aparatului, mormăia nerăbdător „Alo ? Alo ?“, am examinat curios, pe imensa masă de lucru, o ciudată legiune de instrumente mărunte, de nichel, de oțel, de aramă, de fier, cu tăișuri, cu inele, cu clești, cu cîrlige, cu dinți, care mai de care mai sugestive, servind unor scopuri misterioase. Am luat în palmă unul, încercînd să îl mînuiesc, dar pe dată un cioc răutăcios mă înțepă la un deget. În aceeași clipă, în alt colț al încăperii izbucni un

tic-tic-tic zorit, aproape alarmat. Jacinto spuse iute, cu obrazul lipit de receptor :

— Uită-te la telegraf !... Lîngă divan o bandă de hîrtie care trebuie să cadă pe jos.

Într-adevăr, dintr-un clopot de sticlă, aşezat pe o coloană şi acoperind o maşinărie isteaţă şi harnică, aluneca pe covor, ca o tenie, o fîşie lungă de hîrtie, cu caractere imprimate, pe care eu, om de la munte, am ridicat-o, minunîndu-mă. Literele albastre îl vesteau pe prietenul meu Jacinto că fregata rusă *Azoff* intrase în Marsilia cu avarii !

Între timp el părăsise telefonul. Am vrut să aflu îngrijorat dacă avariile navei *Azoff* îi vătămau în vreun fel interesele.

— *Azoff* ?... Avariile ? Mie ?... Nu ! E o ştire.

Apoi aruncînd o privire ceasului monumental care, la capătul Bibliotecii, arăta ora tuturor capitalelor şi cursul tuturor planetelor, spuse :

— Trebuie să scriu o scrisoare, şase rînduri... Poţi să aştepţi, nu-i aşa, Zé Fernandes ? Uite acolo sînt ziarele pariziene de seară şi cele londoneze de azi dimineaţă. Alături ai ilustraţii, în mapa de piele cu încuietori de metal.

Am preferat însă să trec în revistă cabinetul care îmi dădea mie, munteanului profan, toate plăcerile unei iniţieri. În jurul jilţului lui Jacinto atîrnau tot felul de tuburi acustice groase, prin care el, desigur, îşi transmitea ordinele prin 202. De lîngă picioarele mesei cordoane umflate şi moi, şerpuind pe covor, se prelingeau către colţurile umbrite ca nişte cobre speriate. Pe o măsuţă, oglindindu-se în lacul ei ca în apa unei fîntîni, stătea o Maşină de Scris, iar lîngă ea se afla o uriaşă Maşină de Calculat, cu şiruri de găuri din care pîndeau, aşteptînd răbdătoare, cifre rigide, de fier. M-am oprit apoi în faţa bibliotecii care îmi atrăsese atenţia la început, solitară ca un turn pe cîmpie, cu farul ei melancolic. Un şir de rafturi era ocupat de Dicţionare, altul de Manuale, altul de Atlasuri, ultimul de Ghiduri ; între acestea, deschizînd un *in-folio*, am găsit *Ghidul străzilor din Samarkand*. Ce masiv turn de informaţie ! Pe rafturi am mai admirat aparate al căror rost nu îl înţelegeam : unul era compus din lamele de gelatină, în care se pierdeau, pe jumătate şterse, rîndurile

unei scrisori, poate de amor ; altul ridica un cuțit funest deasupra unei biete cărți broșate, ca pentru a o sfîșia ; dintr-altul avansa gura unei tube, deschisă larg vocilor invizibilului. Agățate de canaturi, prinse de cornișe, străfulgerau tot felul de sîrme, care străpungeau tavanul, fugind spre spațiul din afară. Se cufundau toate în forțele universale, toate propagau forțele universale. Natura se reunea disciplinată ca să-mi slujească prietenul, se domesticea, devenind familiară...

Jacinto scoase o exclamație nerăbdătoare :

— Oh, aceste tocuri electrice ! Ce porcărie !

Mototolise furios scrisoarea începută, iar eu m-am refugiat, răsuflînd ușurat, în Bibliotecă. Ce tezaur impunător al produselor Gîndirii și Imaginației ! Zăceau aici peste treizeci de mii de volume, toate, desigur, esențiale pentru cultura unui om. De cum am intrat, mi-au căzut ochii pe numele lui Adam Smith, scris cu litere de aur pe un cotor verde. Era, așadar, teritoriul Economiștilor. Am avansat și am măsurat, uimit, opt metri de Economie Politică. I-am zărit apoi pe Filosofi și pe comentatorii lor care acopereau un perete întreg, de la școlile pre-socratice pînă la cele neo-pesimiste. Pe rafturi se îmbulzeau peste două mii de sisteme și toate se contraziceau. Deduceai pe dată doctrinele după copertă : Hobbes, jos, era greoi, legat în piele neagră ; sus, Platon ieșea în evidență într-o splendidă învelitoare de piele subțire, de un alb imaculat. În continuare, începea Istoria Universală. Aici însă un morman uriaș de cărți broșate, mirosind a cerneală proaspătă și a documente noi, se înălța în fața rafturilor ca o clină de aluviuni recente astupînd un mal secular. Am ocolit dîmbul și am pătruns în regiunea Științelor Naturale, peregrinînd, cu tot mai multă mirare, de la Orografie la Paleontologie și de la Morfologie la Cristalografie. Această secție se termina lîngă o fereastră, dînd către Champs-Élisées. Am dat la o parte draperiile de catifea și am descoperit, în spatele lor, un alt morman impozant de volume, urcînd ca un munte pînă la ultimele ochiuri de geam și nelăsînd, nici în cele mai limpezi diminețI, să pătrundă înăuntru vreun strop din aerul și lumina Domnului.

Veneau apoi la rînd, strălucind în marochine pastelate, încîntătoarele rafturi ale Poeților. Ca un repaos pentru spiritul ostenit de știința pozitivă, Jacinto înjghebase aici un colțișor retras, cu un divan și o măsuță din lemn de lămîi, mai netedă decît cel mai fin email, plină de trabucuri, de țigări de foi, de tabachere din secolul al XVIII-lea. Pe un cufăr de lemn lustruit, zăcea încă, uitată, o farfurie cu caise japoneze uscate. M-am lăsat ispitit de seducția pernelor, am mușcat dintr-o caisă, am deschis un volum și am auzit, în apropiere, un zumzet bizar, ca cel al unei insecte cu aripi armonioase. Am rîs, gîndindu-mă că ar fi putut fi un roi de albine, făurindu-și mierea în boschetul de versuri în floare. Am priceput apoi că susurul îndepărtat și somnoros venea de la cufărul de acaju, cu înfățișare atît de discretă. Am dat la o parte o *Gazetă a Franței* și am descoperit un cordon răsărind dintr-un orificiu deschis în cufăr și terminîndu-se printr-o pîlnie de fildeș. Am apropiat, curios, pîlnia de urechea mea mult prea încrezătoare, obișnuită doar cu zvonurile muntelui. Pe dată un glas, foarte blînd, dar foarte hotărît, slujindu-se de curiozitatea mea ca să mă cotropească și să pună stăpînire pe înțelegerea mea, susură îmbietor : „Astfel, prin dispunerea cuburilor diabolice, pot să măsor spațiile hipermagice !...“

Am sărit ca ars, urlînd :

— Jacinto, e cineva aici ! Vorbește cineva într-o ladă !

Prietenul meu, obișnuit cu minunile, nu-și pierdu cumpătul :

— E Conferințofonul... Exact la fel ca teatrofonul, doar că e conectat la școli și conferințe. Ce zice, Zé Fernandes ?

Eu măsuram cufărul cu privirea, încă uluit.

— Naiba știe ! Cuburi diabolice, spații magice, tot felul de orori...

Am simțit surîsul superior al lui Jacinto :

— Aha, e colonelul Dorchas... Lecții de Metafizică pozitivă asupra celei de-a patra dimensiuni... Supoziții, o plictiseală ! Iei azi masa cu mine și cu niște prieteni, Zé Fernandes ?

— Nu, Jacinto... Sînt încă împopoțonat de croitorul meu de la munte !

M-am întors în cabinet să-i arăt prietenului meu haina de flanelă groasă și cravata cu picățele stacojii, cu care, duminica, îi făceam vizite lui Dumnezeu în sălașul său din Guiães. Jacinto afirmă însă că simplitatea mea munteană îi va interesa pe invitații săi, doi artiști... Cine ? Autorul *Inimii triple*, un psiholog feminist, înzestrat cu o neobișnuită putere de pătrundere, maestrul cel mai experimentat și mai consultat în Științele Sentimentale și Vorcan, un pictor mitic, care, în urmă cu un an, interpelase eteric simbologia rapsodică a asediului Troiei, într-o vastă compoziție, *Devastatoarea Elena*...

Mă scărpinam în barbă :

— Nu, Jacinto, nu... Vin din Guiães, de la munte, trebuie să pătrund în toată această civilizație încetul cu încetul, cu grijă, dacă nu, plesnesc. Într-o singură seară și electricitatea, și conferințoofonul și spațiile hipermagice, și feministul, și eterul, și simbolistica devastatoare, e prea de tot ! Am să mă întorc mîine.

Jacinto împăturea tacticos scrisoarea în care pusese, fără să se ferească, așa cum ședea bine frăției dintre noi, două violete albe smulse din buchețelul care îi împodobea pieptul :

— Zé Fernandes, mîine, înainte de prînz, îți pui bagajele în trăsură și vii să te instalezi la 202, în camera ta. La hotel sînt întotdeauna neplăceri, privațiuni de tot felul. Aici ai telefon, teatrofon, cărți...

Am acceptat numaidecît, cu naturalețe. Atunci, apropiindu-și buzele de un tub acustic, Jacinto murmură :

— Grilo !

Pe neașteptate, peretele acoperit cu damasc se întredeschise fără zgomot și își făcu apariția bătrînul scutier al lui Jacinto (negrul care venise cu „Don Galion"). M-am bucurat să-l regăsesc la fel de zdravăn ca odinioară, mai negru parcă, radios și venerabil, cu cravata bine scrobită pe jiletca albă cu nasturi de aur. Și el se bucură să-l vadă din nou pe „dom' Fernandes". Iar cînd află că aveam să stau în camera bunicului Jacinto, chipul lui negru fu luminat de un zîmbet larg, mulțumit să simtă că, în sfîrșit, stăpînul său avea o familie.

— Grilo, spuse Jacinto, ia scrisoarea asta pentru Madame d'Oriol... Fii atent ! Telefonează acasă la Trèves și

spune-le că spiritiştii sînt liberi numai duminică... Fii atent ! O să fac un duş călduţ, înainte de cină ; temperatura la şaptesprezece. Frecţie cu esenţă de nalbă şi trandafiri.

Apoi, lăsîndu-se să cadă greoi pe divan, cu un căscat lung şi vag :

— Aşadar, dragă Zé Fernandes, iată-ne din nou împreună, ca acum şapte ani, în bătrînul nostru Paris...

Eu însă nu mă dădeam dus de lîngă masă, dornic să-mi completez iniţierea :

— La ce folosesc toate instrumentele astea, Jacinto ? Mai devreme, unul nerusinat m-a înţepat. Par perverse... Sînt utile ?

Jacinto schiţă fără vlagă un gest ca pentru a le înălţa în slăvi : „Providenţiale, dragul meu, absolut providenţiale, simplifică munca. Uite..." Întinse degetul, arătîndu-mi-le. „Acesta smulge penişele vechi ; celălalt numără cu repeziciune paginile unui manuscris, cel de colo şterge greşelile..." Mai erau şi altele care lipeau timbre, imprimau date, topeau ceară, puneau banderole pe documente...

— Însă de fapt e o mizerie, adăugă el. Resorturile, vîrfurile lor uneori taie, rănesc... Mi s-a întîmplat să arunc la coş scrisori fiindcă le murdărisem cu pete de sînge. Ce plictiseală !

Cum prietenul meu aruncase din nou o privire ceasului monumental, n-am vrut să mai amîne din pricina mea dusul consolator cu esenţă de nalbă şi trandafir.

— Bine, Jacinto, te-am revăzut, sînt mulţumit. Şi acum, pe mîine, cu bagajele...

— Ce naiba, Zé Fernandes, aşteaptă o clipă... Să trecem prin sufragerie. Poate te ispiteşte ceva !

Am pătruns, trecînd prin Bibliotecă, în sufrageria care m-a încîntat prin luxul ei senin şi proaspăt. Un lemn alb, lăcuit, lucios şi mătăsos ca satenul, îmbrăca pereţii, înconjurînd medalioane de damasc de culoarea căpşunii — căpşună coaptă şi strivită ; bufetele, cu încrustaţii discrete de flori de mărgean, străluceau sub acelaşi lac de zăpadă şi tot în damascuri căpşunii erau tapisate jilţurile albe, încăpătoare, gîndite special pentru lentoarea unor apetituri delicate, a unor apetituri intelectuale.

— Să-mi trăiești, Prințule ! Da, domnule... Iată o sufragerie ușor de înțeles și foarte odihnitoare, Jacinto !

— Atunci stai să iei masa, omule !

Eu însă începusem deja să intru în panică, observînd că în dreptul fiecărei farfurii erau puse șase furculițe, toate cu forme perfide. Am devenit și mai îngrijorat cînd Jacinto mi-a dezvăluit că una era pentru stridii, alta pentru pește, alta pentru carne, alta pentru legume, alta pentru fructe, ultima pentru brînză ! Cu toate acestea, cu o sobrietate demnă de laudele lui Solomon, pe masă se aflau numai cîte două pahare, pentru două feluri de vin : un Bordeaux roz turnat în carafe de cristal și șampanie pusă la răcit în frapiere de argint. Un bufet întreg se încovoia însă sub luxul redundant, aproape înfricoșător, a tot soiul de ape — sifon, ape carbonate, ape fosfatate, ape sterilizate, ape cu săruri minerale, și multe altele, în sticle pîntecoase, cu tratate terapeutice imprimate pe etichete.

— Doamne Dumnezeule ! Jacinto, ești același băutor înverșunat de apă, hm ?... *Un acvatic !* cum spunea poetul nostru chilian care traducea din Klopstock.

El se uită cu amărăciune la toată îmbulzeala de sticle cu coifuri de metal.

— Nu... Însă apele Orașului sînt contaminate, îmbîcsite de microbi... Dar tot nu am găsit o apă care să-mi fie pe plac, să mă satisfacă... Sufăr de sete.

Am vrut atunci să aflu meniul cinei psihologului și simbolistului, scris cu cerneală roșie pe lamele de fildeș, așezate lîngă tacîmuri. Începea onorabil cu clasicile stridii de Marenne. Urmau apoi o cremă de sparanghel și icre de crap...

— E bun ?

Jacinto strînse din umeri, cu indiferență :

— Da... Nu mai am deloc poftă de mîncare, de multă vreme... De ani de zile...

Din denumirea altui fel de mîncare am înțeles numai că cuprindea pui și trufe. Apoi, domnii aveau să savureze un fileu de căprioară, macerat în Xerez, cu jeleu de nuci. Ca desert aveau doar portocale înghețate în eter.

— În eter, Jacinto ?

Prietenul meu ezită, schiță cu degetele unduirea unei arome care se risipește.

— E o noutate... Se pare că eterul sporește și scoate la iveală sufletul fructelor...

Mi-am înclinat capul neștiutor, am murmurat din adîncul ființei mele :

— Iată Civilizația !

Coborînd mai tîrziu pe Champs-Élisées, zgribulit în palton, mă gîndeam la acest desert simbolic, cugetînd la înapoierea și ignoranța celor din Guiães al meu, unde, de veacuri, sufletul portocalelor rămîne neștiut și nefolosit în fructele suculente, în livezile care umbresc și parfumează întreaga vale, de la Roqueirinha la Sandofim ! Acum însă, slavă Domnului, voi pricepe și eu, în intimitatea unui inițiat atît de profund ca Jacinto, toate subtilitățile și toată puterea Civilizației.

Și (lucru și mai îmbietor pentru afecțiunea mea !) voi putea contempla calitățile rare ale unui om care, concepînd o anumită idee despre viață, o înfăptuiește, și prin ea, dobîndește fericirea desăvîrșită.

Pe bună dreptate fusese numit Jacinto „Prințul Norocului" !

III

La 202, în fiecare dimineaţă, la ora nouă, încă în papuci, intram în camera lui Jacinto. Îmi găseam prietenul îmbăiat, fricţionat, înfăşurat într-un halat alb din păr de capră de Tibet, aşezat în faţa măsuţei de toaletă, în întregime de cristal (din pricina microbilor) şi ticsită cu acele ustensile de baga, fildeş, argint, oţel şi sidef de care are nevoie omul secolului al XIX-lea ca să nu deformeze ansamblul somptuos al Civilizaţiei şi să-şi poată menţine Tipul. Periile, mai ales, îmi dădeau în fiecare zi plăceri şi uimiri noi, căci erau ample ca roţile masive ale carelor sabine, înguste şi încovoiate mai ceva decît hangerele maure, concave precum ţiglele de ţară, ascuţite ca frunzele de iederă, ţepoase ca perii mistreţului, moi ca puful de turturică ! De toate se slujea Jacinto al meu, cu fidelitate, ca un stăpîn ce nu-şi dispreţuieşte nici una dintre sclave. Stătea timp de paisprezece minute în faţa oglinzii cu rama împodobită cu frunze de argint, trecîndu-şi periile prin păr.

Între timp, în spatele paravanelor de Kyoto, din mătăsuri brodate, Grilo împreună cu un alt servitor manevrau cu iscusinţă şi vigoare aparatele spălătorului care erau numai un rezumat al monumentalelor maşinării din Sala de Baie, cea mai rafinată minune de la 202. Pe marmura simplificată se aflau numai două robinete de apă, gradate de la *zero* la *o sută ;* cele două duşuri, subţire şi gros, pentru cap ; ţîşnitoarea sterilizată pentru dinţi ; jetul clocotitor pentru barbă şi alte butoane discrete care, de cum le atingeai, dezlănţuiau şuvoaie, cataracte tumultuoase ori o uşoară rouă estivală. Din acest lăcaş primejdios, unde ţevi subţirele ţineau la respect, supunîndu-le unei discipline severe, atîtea ape fierbinţi, atîtea ape nă-

răvașe, ieșea, în sfîrșit, Jacinto al meu, ștergîndu-se pe mîini cu un prosop pufos, apoi cu un prosop de in, cu unul aspru ca să-și pună sîngele în mișcare, cu altul de mătase moale ca să dea luciu pielii. Întinzîndu-se pe un divan după acest ultim ritual care îi smulgea cînd un suspin, cînd un căscat, Jacinto se apuca să frunzărească o agendă, unde, însemnate de mîna lui sau de a lui Grilo, erau înșirate activitățile zilei, atît de numeroase uneori încît acopereau două file.

Toate erau legate de sociabilitatea, de civilizația sa foarte complexă, sau de interese pe care Prințul meu și le crease în acești șapte ani pentru a trăi într-o comuniune mai conștientă cu toate funcțiile Orașului. (Căci, într-adevăr, Jacinto era președinte al clubului „Spada și Ținta", comanditar al ziarului *Boulevard,* director al Companiei de Telefoane din Constantinopol, asociat al Bazarelor Reunite ale Artei Spirituale, membru al Comitetului de Inițiere a Religiilor Ezoterice etc.) Nici una dintre aceste ocupații nu părea totuși să fie pe placul prietenului meu, căci, în ciuda blîndeții și a armoniei felului său de a fi, îl vedeam adeseori aruncînd pe covor, cu o revoltă de om liber, agenda care-l înrobea. Într-una din aceste dimineți (cu viscol și zăpadă), culegînd de pe jos cartea opresivă, îmbrăcată în piele, de o culoare dulce de trandafir ofilit, am descoperit că după-amiază Jacinto trebuia să se ducă pe Strada Universității, apoi în Parcul Monceau, apoi în crîngul din îndepărtatul Muette ; trebuia de asemenea să asiste din fidelitate la o votare la Club, să o însoțească pe Madame d'Oriol la o expoziție de evantaie, să aleagă un cadou de nuntă pentru verișoara familiei Trèves, să ia parte la funeraliile bătrînului conte de Malville, să prezideze un tribunal de onoare, o dispută între cavaleri, la *écarté*... Se mai aglomerau și alte însemnări, mîzgălite de Jacinto cu creionul. „Vizitiul. — *Five o'clock* la Efraim. — Mititica de la Varietăți. — De dus notița la ziar..." Am aruncat o privire Prințului meu. Lungit pe divan, amărît, cu ochii închiși, căsca — un căscat imens și mut.

Treburile lui Jacinto începeau chiar la 202, devreme, imediat după baie. Încă de la ora opt, soneria telefonului țîrîia cu nerăbdare, furioasă, chemîndu-l ca pe un sclav indolent. Și nici nu apuca bine să se șteargă că și tre-

buia să iasă pe coridor în halatul din păr de capră de Tibet sau în pijamaua groasă de pluș de culoarea aurului vechi, ca să șușotească cu niște indivizi atît de zoriți încît nu lăsau nici o clipă din mînă umbrela din care picura apă pe covor. Unul dintre aceștia, veșnic prezent (și care aparținea cu siguranță Telefoanelor din Constantinopol) mă băga în sperieți : costeliv, ars de soare, cu dinții stricați, ținea sub braț o enormă servietă soioasă, săgetîndu-mă ca dintr-o vizuină, de după gulerul înalt de piele roasă, cu ochii lui mici și tulburi de animal de pradă. Inexorabil, un servitor se apropia tot timpul, cu bilete pe o tavă... Își făceau apoi apariția furnizorii de Industrie și de Artă, negustorii de cai, cu față roșie și haină albă, inventatorii cu suluri groase de hîrtie, anticarii aducînd în buzunare cîte o ediție „unică", aproape neverosimilă, din Ulrich Zell sau din *Lapidanus*. Jacinto bîntuia năuc prin casă, mîzgălind cîte o notiță în carnet, ridicînd receptorul telefonului, desfăcînd nervos pachete, izbindu-se în trecere de cîte un individ care, ivindu-se pe neașteptate din umbra anticamerei, își întindea memoriul sau catalogul ca pe o catapultă !

La prînz răsuna un tambur cu sunet argintiu și melancolic, chemîndu-ne la masă. Cu *Figaro* sau *Nouveautés* deschise peste farfurie, așteptam întotdeauna cîte o jumătate de oră. Prințul meu intra ca o vijelie, consultîndu-și ceasul, îngăimînd, cu chipul desfigurat, eterna sa plîngere :

— Ce mizerie ! Ce noapte abominabilă, plină de coșmare... Am luat sulforal, l-am pus pe Grilo să-mi facă o frecție cu terebentină. Ce plictiseală !

Se uita la masă cu o privire deja sătulă. Nici un fel de mîncare, oricît ar fi fost de ingenios preparat, nu reușea să-l seducă, și cum, în tot cursul tumultuoasei dimineți, fumase nenumărate *cigarettes* care îi uscau gîtlejul, bea pentru început un pahar uriaș de sifon sau de apă gazoasă, amestecată cu un coniac rar, foarte scump, oribil de dulceag, făcut din tămîios de Siracuza. Apoi, în grabă, fără nici o plăcere, culegea ici-colo, cu furculița șovăitoare, cîte o feliuță de șuncă sau o bucată de langustă și cerea nerăbdător cafeaua — o cafea Moka —, trimisă în fiecare lună de un negustor din Dedjah, pre-

parată după moda turcească, foarte groasă, pe care o amesteca cu un beţişor de scorţişoară.

— Spune-mi, Zé Fernandes, ce ai de gînd să faci ?

— Eu ?

Rezemat cu desfătare de spătarul scaunului, vîrîndu-mi degetele în buzunarele de la vestă, am spus :

— Am să hoinăresc după placul inimii, ca un cîine fără stăpîn !

În timp ce învîrtea în cafea cu beţişorul de scorţişoară, devotatul meu prieten căuta, printre variatele forme ale Civilizaţiei Oraşului, o ocupaţie care să mă încînte. De cum propunea însă o expoziţie, o conferinţă, o vizită la vreun monument sau vreo plimbare, spunea strîngînd dezamăgit din umeri :

— De fapt nu merită osteneala, e o mizerie !

Îşi aprindea din nou cîte o ţigaretă rusească pe care strălucea propriul lui nume, imprimat cu aur pe hîrtie. Înainte să plece, răsucindu-şi cu o grabă nervoasă firele mustăţii, mai zăbovea cîteva clipe în uşa Bibliotecii ascultîndu-l pe administratorul său Laporte, un bărbat maiestuos, cu chipul lucind de grăsime. În sfîrşit, urmat de un servitor care ducea sub braţ un pachet înspăimîntător de ziare, ca să aibă ce citi în cupeu, Prinţul Norocului se arunca în vîltoarea Oraşului.

Cînd ziua socială a lui Jacinto era mai puţin încărcată, iar cerul de martie începuse să ne ofere milostiv puţin albastru spălăcit, ieşeam după-amiaza să facem o plimbare pe jos prin Paris. Aceste plimbări tihnite, la voia întîmplării, fuseseră odinioară, pe cînd eram studenţi, o plăcere foarte dragă lui Jacinto fiindcă în timpul lor ne puteam bucura de Oraş cu mai multă intensitate şi minuţie. Acum însă, în ciuda companiei mele, îl umpleau de nerăbdare şi de o oboseală ce distona dezolant cu fostul său extaz iluminat. Cu mirare (chiar cu durere, fiindcă sînt bun şi mă întristează întotdeauna prăbuşirea unei credinţe) mi-am dat seama, în prima după-amiază cînd ne-am îndreptat spre Bulevarde, că densul furnicar omenesc de pe trotuare şi torentul sumbru al caleştilor pe macadam îl indispuneau pe prietenul meu cu egoismul, stridenţa şi graba lor brutală. Sprijinit de braţul meu şi parcă refugiat lîngă mine, acest nou Jacinto începu să

se plîngă că, în Civilizaţia noastră, străzile nu sînt pavate cu gutapercă ! Pentru prietenul meu, gutaperca reprezenta în mod evident substanţa discretă care amortizează şocul şi duritatea lucrurilor. O, ce minune ! Jacinto, tocmai el, să dorească un strat de cauciuc izolator între sensibilitatea sa şi funcţiile Oraşului ! Şi nu vroia să mă lase să casc gura în faţa magazinelor cu vitrine aurii, lucioase ca oglinda, pe care, altădată, le considera „preţioasele muzee ale secolului al XIX-lea"...

— Nu merită osteneala, Zé Fernandes ! Mereu aceeaşi sărăcie şi uscăciune a imaginaţiei. Peste tot aceleaşi fleuroane Ludovic al XVI-lea, peste tot aceleaşi pluşuri... Nu merită !

Mă uitam uluit la acest Jacinto atît de transformat. Mă impresiona mai ales oroarea lui faţă de Mulţime, faţă de anumite efecte ale Mulţimii, sensibile numai pentru el, şi pe care le numea „urme".

— Tu nu le poţi simţi, Zé Fernandes. Tu vii de la munte... Ei bine, aceste urme constituie marele inconvenient al Oraşelor ! Un parfum foarte pătrunzător şi îndrăzneţ pe care îl lasă în urmă o femeie cînd trece, şi îţi intră în nas, şi îţi strică pentru toată ziua aerul respirabil. Un cuvînt surprins într-un grup, care dezvăluie o lume de ticăloşie sau de pedantism, sau de prostie şi care rămîne lipit de suflet ca un strop de noroi, amintindu-ne imensitatea mocirlei pe care o avem de străbătut. Un chip insuportabil prin pretenţiile lui, ori prin prost gust, impertinenţă, josnicie, duritate şi a cărui amintire respingătoare n-o poţi alunga. Cumplit lucru urmele acestea, Zé Fernandes ! Dar, pe naiba, sînt doar nişte mizerii mărunte ale unei Civilizaţii delicioase !

Toate acestea erau specioase, poate chiar puerile, însă îmi dezvăluiau în credinciosul înflăcărat al Oraşului o răcire a credinţei. Chiar în seara aceea, dacă îmi amintesc bine, am ajuns în centrul Parisului, scăldat de o lumină blîndă şi uşoară, pe lungile străzi mărginite de kilometri de case cenuşii, presărate cu hornuri de tablă neagră, cu ferestrele veşnic închise, cu perdelele veşnic trase, înăbuşind, ascunzînd viaţa. Numai cărămidă, numai fier, numai moloz, numai stuc ; linii drepte, unghiuri ascuţite. Totul părea lipsit de viaţă, încremenit. Pe toată

suprafața fațadelor, astupînd verandele, de sus pînă jos, anunțuri și iar anunțuri, devorînd pereții...

— Oh, Jacinto, Parisul ăsta, Parisul ăsta al tău ! Ce uriaș, ce grosolan bazar !

Și, mai mult pentru a-l iscodi pe Jacinto decît pentru a-l convinge, am stăruit în continuare asupra urîțeniei și tristeții acestor clădiri, depozite necruțătoare, ale căror etaje sînt tot atîtea rafturi pe care se îmbulzește Omenirea ! O omenire catalogată și orînduită fără pic de milă ! Cei arătoși și bogați pe rafturile bine lăcuite de jos. Cei josnici și truditori sus, în pod, prin cotloane, pe scînduri negeluite, în praf și molii...

Jacinto îngăimă, cu chipul îngrozit :

— E urît, e tare urît !

Își reveni însă pe dată, agitînd în aer mănușa de tapir :

— Dar ce organism minunat, Zé Fernandes !. Ce soliditate ! Ce producție !

Cel mai schimbat însă mi se părea Jacinto în vechea lui afecțiune, aproape religioasă, acum uitată, pentru Bois de Boulogne. În legătură cu acesta construise în tinerețe o mulțime de teorii complicate și cuprinzătoare. Susținea pe atunci, cu ochi arzători de fanatic că, în fiecare seară, în Bois de Boulogne, Orașul își reface providențial forțele căpătînd, prin prezența Duceselor, Curtezanelor, Politicienilor, Financiarilor, Generalilor, Academicienilor, Artiștilor, Clubmen-ilor, Evreilor, certitudinea consolatoare că tot norodul său își păstrează numărul, vitalitatea, funcțiile, și că nici un element al măreției sale nu s-a secătuit, nici nu a dispărut. Pentru Prințul meu, a merge în Bois constituia un act de conștiință. Se întorcea întotdeauna de acolo confirmînd cu orgoliu că toți aștrii se aflau la locul lor, garantînd eternitatea lumii Orașului !

Acum însă consimțea în silă, fără fervoarea de altădată, să meargă cu mine în Bois de Boulogne, unde eu, profitînd de blîndețea lunii aprilie, încercam să-mi înșel dorul de copaci. În timp ce străbăteam, purtați într-un trap nobil de iepele lucioase, bulevardul Champs-Élisées și cel care ducea în Bois, Jacinto sufla alene fumul țigării prin fereastra deschisă a cupeului, părînd același bun camarad de odinioară, cu fire amabilă, cu care era

atît de agreabil să filosofezi hoinărind prin Paris. Îndată însă ce ajungeam dincolo de grilajul aurit, pe Aleea Salcîmilor, intrînd în şirul lent al birjelor şi caleştilor de lux, în liniştea solemnă, întreruptă numai de clinchetul harnaşamentelor şi de sunetul roţilor domoale strivind nisipul, Prinţul meu amuţea, încremenit şi stors de vlagă între pernele de care îşi dezlipea obrazul doar ca să caşte de plictiseală. Din respect pentru vechiul lui obicei de a se asigura de prezenţa „norodului, a aştrilor", îmi mai arăta încă, uneori, cîte un cupeu sau un landou, urnindu-se greoi pe lîngă noi, scîrţîind din încheieturi, în alt şir nesfîrşit, şi murmura cîte un nume. Am învăţat astfel să recunosc barba ebraică a bancherului Efraim, nasul lung, patrician al Doamnei de Trèves deasupra unui surîs peren, obrajii căzuţi ai poetului neoplatonic Dornan, veşnic tolănit în fundul fiacrului, părul lung şi negru, strîns pe tîmple, al doamnei Verghane, monoclul afumat al directorului de la *Boulevard*, mustăţile triumfătoare ale ducelui de Marizac, dominînd pe toată lumea din înaltul lui faeton războinic, şi alte zîmbete imobile, şi bărbi tăiate scurt ca în timpul Renaşterii, şi pleoape amorţite şi ochi scormonitori şi chipuri acoperite de pudră, care, toate, aveau nume ilustre şi erau intime cu Prinţul meu. Dar, de pe culme, ne întorceam pe Aleea Salcîmilor, coborînd la pas, strivind încet nisipul, în şirul lent care urca, rădvan după landou, cupeu după fiacru, şi întîlneam din nou inevitabil, monoclul sumbru al omului de la *Boulevard*, şi părul de un negru violent al doamnei Verghane, şi pîntecul revărsat al neoplatonicului, şi barba talmudică, şi toate figurile de o imobilitate de ceară, atît de bine cunoscute prietenului meu, văzute şi revăzute în fiecare seară, an după an, cu aceleaşi veşnice surîsuri, sub aceeaşi pudră, cu aceeaşi imobilitate de ceară. Atunci Jacinto nu se mai putea stăpîni şi-i striga vizitiului :

— Acasă ! Repede !

Iepele se avîntau în galop pe Champs-Élisées, exasperate să-şi tot roadă frîul de nerăbdare, în şirul lent al trăsurilor trase de alte iepe prea binecunoscute lor.

Ca să-l iscodesc pe Jacinto, începeam să ponegresc Bois de Boulogne :

— Nu mai e așa de amuzant ca altădată, și-a pierdut strălucirea !...

El replica timid :

— Nu, e agreabil, nu e nimic mai agreabil, însă...

Dădea vina pe răceala verii sau pe mulțimea de treburi care îl tiranizau. Ne întorceam atunci la 202, unde, înfășurat din nou în halatul alb, în fața mesei de cristal, cu legiunea ei de perii, scăldat în strălucirea tuturor luminilor electrice, Prințul meu începea să se gătească pentru serviciul social al nopții.

Chiar în încăperea cea mai civilizată și mai bine protejată de la 202, am trecut amîndoi, într-o sîmbătă seara, printr-o spaimă vecină cu moartea, cum numai ferocitatea Elementelor o poate provoca. Era tîrziu și ne grăbeam (urma să cinăm cu Marizac la Club, ca să mergem apoi împreună la *Lohengrin*, la Operă) ; Jacinto tocmai își strîngea nodul cravatei cînd, fie că se rupsese țeava sau se spărsese un robinet, un jet de apă fiartă țîșni cu furie din sala de baie, fumegînd și șuierînd. Un nor des de aburi fierbinți înăbușea luminile și, pierduți în ceață, auzeam, acoperind țipetele valetului și ale lui Grilo, torentul devastator biciuind pereții, împroșcînd în jur o ploaie clocotită. Sub picioarele noastre, covorul devenise o baltă de noroi arzător. Ca și cum toate forțele Naturii, înrobite de Jacinto, s-ar fi răsculat, stîrnite de rebeliunea apelor, auzeam vuiete surde înăuntrul pereților, iar pe firele electrice jucau scîntei amenințătoare ! Eu mă refugiasem pe coridor, dar și acolo ceața groasă dădea năvală. În fața porții staționa poliția și o mulțime de oameni atrași de fumăraia care ieșea pe ferestre. Coborînd scara, m-am ciocnit de un reporter, cu pălăria pe ceafă, cu carnetul deschis în mînă, întrebînd avid „dacă erau morți ?“

După ce apa a fost îmblînzită și ceața s-a risipit, l-am găsit pe Jacinto în mijlocul camerei, în izmene, cu chipul livid :

— Of, Zé Fernandes, industria asta a noastră !... Cîtă neputință, cîtă neputință ! A doua oară, un asemenea dezastru ! Aveam acum aparate perfecte, era un procedeu nou...

— M-a murat procedeul ăsta nou ! Și n-am alt frac !

În jurul nostru fumegau nobilele mătăsuri brodate și brocarturile Ludovic al XIII-lea, pline de pete negre. Prințul meu ștergea o fotografie a doamnei d'Oriol, cu umerii descoperiți, pe care răbufnirea haină o maculase. Eu mă gîndeam cu necaz că la noi, în Guiães, apa era încălzită în oale demne de încredere și îmi era adusă de brațele puternice ale Caterinei, în căni și ele demne de încredere. Nu am mai luat cina cu ducele de Marizac la Club. Iar la Operă nu m-au cucerit nici Lohengrin, nici dalbul lui suflet, nici dalba lui lebădă, nici dalbele lui arme, așa încorsetat cum eram în fracul împrumutat de la Jacinto, care mă strîngea la subțiori, răspindind un miros pătrunzător de flori de Nessari.

Duminică, dis-de-dimineață, Grilo, care își opărise mîinile în ajun și acum le ținea bandajate în mătase, intră în camera mea, trase perdelele și, așezat pe marginea patului, spuse, cu un zîmbet luminos pe chipul lui negru :

— Scrie în *Figaro !*

Deschise triumfător ziarul. La „Ecouri", apăruseră douăsprezece rînduri în care apele noastre mugeau și năvăleau cu atîta splendoare și publicitate, încît am zîmbit și eu, încîntat.

— Toată dimineața a sunat telefonul, dom' Fernandes ! exclama Grilo, cu dinții albi strălucind pe chipul de abanos. Vroiau să știe, vroiau să știe... „Alo ! V-ați opărit ?" Parisul e cutremurat, dom' Fernandes !

Într-adevăr, telefonul suna fără încetare, insațiabil. Cînd am coborît în sufragerie, fața de masă nu se mai zărea sub mormanul de telegrame, pe care Prințul meu le desfăcea cu cuțitul, posomorît, bombănind „ce plictiseală !" Se mai înseninâ puțin doar cînd citi o hîrtie albastră pe care mi-o aruncă în farfurie, cu același zîmbet de satisfacție pe care, dimineață, îl avusesem și eu și Grilo :

— E de la marele duce Casimir... Mare hîtru ! Drăguț din partea lui ! Săracul !

M-am delectat la ouă cu telegrama Alteței sale. „Poftim ! Jacinto inundat ! Foarte șic, pe Champs-Élisées ! Nu mai vin la 202 fără colac de salvare ! Te îmbrățișez compătimitor ! Casimir..." Am murmurat și eu, cu deferență : „Foarte drăguț ! Săracul !" Apoi, împingînd ușor maldă-

rul de telegrame care amenința să-mi răstoarne paharul, am spus :

— Auzi, Jacinto ? Cine este această Diană care, fără odihnă, îți scrie, îți telefonează, îți telegrafiază... ?

— Diana ?... Diana de Lorge. E o *cocotte*, o mare *cocotte !*

— A ta ?

— A mea, a mea... Nu ! Doar în parte...

Și cum eu deplîngeam faptul că Prințul meu, un senior atît de bogat și cu un orgoliu atît de rafinat făcea economie de o troacă proprie ca să-și vîre rîtul într-una publică, Jacinto ridică din umeri, cu o crevetă înfiptă în furculiță :

— Tu vii de la munte... Un oraș ca Parisul, Zé Fernandes, are nevoie de curtezane de mare lux și pompă. Or, ca să instalezi în Paris, în toată această cumplită scumpete a Parisului, o cocotă cu rochiile, diamantele, caii, lacheii, lojile, petrecerile, palatul, publicitatea, insolența ei, trebuie să se adune mai multe averi, să se formeze un sindicat ! Sîntem vreo șapte în Club. Eu plătesc o parte... Dar o fac numai din civism, ca să înzestrez orașul cu o cocotă monumentală. Și de altfel, nu-mi vîr rîtul. Biata Diana !... De la umeri în jos nici nu știu dacă are pielea ca zăpada sau galbenă ca lămîia.

Am făcut ochii mari, amuzat :

— De la umeri în jos ? Dar în sus ?

— Oh ! În sus are pudră !... Dar ce bătaie de cap ! Tot timpul bilețele, telefoane, telegrame. Plus trei mii de franci pe lună, pe lîngă flori... O mizerie !

Cele două cute ale Prințului meu, de o parte și de alta a nasului subțire, aplecat deasupra salatei, păreau două văioage mohorîte, la căderea serii.

Spre sfîrșitul mesei, un valet se apropie și o anunță cu un murmur discret pe Madame d'Oriol. Jacinto își puse calm havana pe masă, eu, în schimb, aproape m-am înecat de tulburare cu o înghițitură de cafea. Dintre draperiile de damasc căpșuniu, ea își făcu apariția îmbrăcată în negru din cap pînă în picioare, într-un negru lucios și auster, așa cum se cuvenea în Săptămîna Patimilor, și ne făcu, elegant, un semn cu mîna ca să nu ne sculăm în

picioare. Începu imediat să ciripească, cu o dulce volubilitate :

— Doar un moment, nu vă ridicați ! Sînt în trecere, mă duc la Madeleine, nu m-am putut abține, vreau să văd stricăciunile... O inundație în Paris, pe Champs-Élisées ! Numai dumitale ți se putea întîmpla așa ceva, Jacinto ! Și scrie în *Figaro !* Ce îngrozită eram cînd am dat telefon ! Închipuiți-vă ! Apă fierbînd ca în Vezuviu... E atît de neobișnuit ! S-au stricat, desigur, covoarele, tapițeria..., mor să admir ruinele !

Jacinto care nu părea deloc recunoscător sau mișcat de un asemenea interes, își reluase havana cu un surîs :

— S-a uscat totul, dragă doamnă, s-a uscat totul ! Frumusețea a fost ieri cînd apele fumegau și vuiau ! Oh, ce păcat că nu s-a prăbușit măcar un perete !

Ea stăruia totuși. Nu aveai, în fiecare zi, plăcerea să vezi în Paris prăpădul făcut de o inundație... Ce aventură delicioasă, o casă opărită pe Champs-Élisées !

De la penele care îi unduiau la pălărie pînă la vîrfurile lucioase ale cizmulițelor de lac, întreaga ei persoană se agita, vibra ca o ramură tînără pe care s-a așezat, ciripind, o pasăre. Doar zîmbetul, sub vălul des, își păstra strălucirea imobilă. În aer se răspîndise o aromă dulce, emanată de întreaga ei făptură plină de mobilitate și de grație.

Jacinto totuși cedă pînă la urmă, cu bunăvoință. Pe culoar Madame d'Oriol mai lăuda încă amabilitatea ziarului *Figaro*, și mărturisea cît de tare tremurase... M-am întors la cafeaua mea, felicitîndu-l în gînd pe Prințul Norocului pentru această desăvîrșită floare a Civilizației care îi înmiresma existența. M-am gîndit atunci la rafinata armonie în care își ducea ea viața. Am alergat iute în anticameră să-mi verific în fața oglinzii pieptănătura și cravata. M-am întors apoi în sufragerie și m-am așezat lîngă fereastră, unde, răsfoind cu gesturi neglijente ***Revista Secolului al XIX-lea***, am luat o atitudine elegantă, de mare rafinament. Ei au reapărut aproape imediat. Madame d'Oriol care, zîmbind în continuare, se declara spoliată, căci nu găsise nimic care să-i amintească furia apelor, atinse în treacăt masa, pe care Jacinto căuta — pentru a

i le oferi — mandarine de Malta, castane înghețate sau biscuiți înmuiați în vin de Tokai.

Ea refuza, cu mîinile vîrîte în manșon. Nu era înaltă, nici voinică, însă fiecare cută a rochiei sau curbură a capei cădeau armonios, cu o unduire desăvîrșită, peste formele ei perfecte. Sub vălul des, îi zăream numai albul chipului acoperit de pudră și întunericul ochilor mari. Învăluită în mătăsuri și catifele negre, cu părul auriu, de un auriu cald, strîns deasupra blănurilor negre care îi înconjurau gîtul, întreaga ei făptură răspîndea în jur o impresie de moliciune și de finețe. Vedeam în ea, cu încăpățînare, o floare a Civilizației, și mă gîndeam la truda seculară și la cultura superioară de care avusese nevoie solul unde ea înmugurise atît de gingașă, înmiresmată, mai grațioasă decît altele, tocmai pentru că era o floare de seră, rod al efortului, cu petalele ușor decolorate, atinse deja de presimțirea vestejirii.

Între timp, cu volubilitatea ei de pasăre, ciripind către mine, ciripind către Jacinto, dădea glas mirării ei adorabile văzînd mormanul de telegrame de pe fața de masă.

— Toate au venit în dimineața asta, din pricina inundației ?... Ah, Jacinto, ai ajuns astăzi cel mai mare om, singurul om din Paris ! Multe femei prin telegramele astea ?

Moleșit, cu havana fumegînd, Prințul meu împinse către prietena sa telegrama marelui duce. Atunci Madame d'Oriol rosti un „ah !" foarte grav și simțit. Reciti cu o atenție încordată misiva Alteței sale pe care degetele ei o mîngîiau cu o reverență lacomă. Și tot așa de gravă, de serioasă, spuse :

— E sclipitor !

Oh, bineînțeles, accidentul nostru se petrecuse cu multă strălucire, pe un ton foarte parizian. Delicioasa creatură nu mai putea însă întîrzia, își rezervase un loc în biserica Madeleine, la predică !

Jacinto exclamă cu inocență :

— Predică... E sezonul predicilor ?

Madame d'Oriol avu un gest duios, de scandalizare îndurerată. Cum, nici măcar în austera casă Trèves nu

băgase de seamă că am intrat în postul mare ? De altfel, nu avea de ce să se mire, Jacinto era un turc ! Se apucă pe dată să-l ridice în slăvi pe părintele Granon, un călugăr dominican, predicatorul ! O, cîtă elocinţă ! Cîtă violenţă ! Ultima oară vorbise despre iubire, despre fragilitatea iubirilor lumeşti ! Rostise lucruri atît de inspirate, atît de brutale ! Şi ce gest cumplit, ce gest zdrobitor, în care îi alunecase mîneca dezvelindu-i braţul gol, un braţ superb, neînchipuit de alb, nespus de puternic !

Zîmbetul ei rămînea luminos în ciuda privirii mohorîte de sub vălul negru. Jacinto spuse rîzînd :

— Un braţ zdravăn de călăuză spirituală, hm ? Bun să îngenuncheze, să pălmuiască sufletele...

Ea replică :

— Nu ! Din păcate părintele Granon nu spovedeşte !

Îşi schimbă brusc părerea, acceptă un biscuit, un pahar de Tokai. Avea nevoie de un tonic ca să înfrunte emoţiile părintelui Granon ! Amîndoi ne-am repezit, unul înşfăcînd sticla, celălalt întinzînd farfuria cu bomboane. Şi cum Jacinto, dînd cu ochii din întîmplare de pălăria de pe capul doamnei, se aplecase curios şi impresionat s-o vadă mai bine, Madame d'Oriol încetă să zîmbească, căpătînd o expresie serioasă aşa cum se cuvenea în faţa unui lucru serios :

— Elegantă, nu-i aşa ?... E ultima creaţie a doamnei Vial. Foarte decentă şi foarte sugestivă, acum în postul mare.

Privirea ei mă învălui, invitîndu-mă şi pe mine s-o admir. Mi-am apropiat nasul meu de muntean ca să contemplu suprema creaţie a luxului din postul mare. Era o minunăţie ! Pe catifea, la umbra penelor unduioase, prinsă între dantele, fixată cu un ac, era aşezată delicat o coroană de spini din jais !

Ne-am extaziat amîndoi. Cu un gest şi un zîmbet care împrăştie în jur şi mai mult parfum şi lumină, Madame d'Oriol plecă spre Madeleine.

Gînditor, Prinţul meu făcu pe covor cîţiva paşi lipsiţi de vlagă. Dintr-o dată spuse, înălţînd din umeri cu multă hotărîre ca şi cum ar fi strămutat o lume din loc :

— Oh, Zé Fernandes, hai să ne petrecem duminica într-un fel simplu și natural...

— Cum ?

Jacinto privi în jur cu ochii măriți ca și cum, printre formele Vieții Universale, ar fi căutat nerăbdător ceva natural și simplu. Apoi, fixîndu-mă cu aceiași ochi larg deschiși, care păreau că revin de la mare depărtare, osteniți și fără speranță, spuse :

— Să mergem la Jardin des Plantes, să vedem girafa !

IV

Într-o seară, pe cînd ne întorceam împreună de la Operă, Jacinto mă anunță, căscînd, că va avea loc o petrecere la 202.

— O petrecere ?...

— Pentru marele duce, săracul de el. Îmi trimite un pește delicios, extrem de rar, care se pescuiește numai în Dalmația. Eu aș fi vrut un prînz scurt. Marele duce a pretins un dineu. E un barbar, îmbibat cu literatura secolului al XVIII-lea. Mai crede încă în dineuri, la Paris ! O să poftesc, duminică, trei sau patru femei și vreo zece bărbați foarte tipici ca să îl distrez. Vei profita și tu. Răsfoiești un rezumat al Parisului... Dar ce plictiseală nesuferită !

Lipsit de interes față de propria sa petrecere, Jacinto nu și-a dat osteneala s-o organizeze cu originalitate sau strălucire. A chemat numai un taraf de țigani (țiganii, cu laibărele lor stacojii și melancolia aspră a ceardașurilor, emoționau Parisul încă de pe vremea aceea) și a poruncit să se lege în Bibliotecă Teatrofonul cu Opera, cu Comedia Franceză, cu Alcazarul și cu Opera Bufă, prevăzînd toate gusturile de la tragic pînă la picaresc. Apoi, duminică, la căderea serii, am inspectat amîndoi masa pregătită pentru cină, care arăta splendid, plină de vesela veche a lui „Don Galion". Nenumărate jerbe de orhidee magnifice acopereau fața de masă brodată cu mătase, se încolăceau în jurul fructierelor de Saxa, se revărsau din cristale filigranate cu aur, răspîndind o senzație atît de rafinată de lux și de bun gust, încît am murmurat : „Drace, binecuvîntat fie banul !" Am admirat, de asemenea, pentru prima dată, oficiul cu instalațiile lui variate și minuțioase, mai ales cele două ascensoare care

urcau din hăul bucătăriei, unul pentru peşte şi carne, încălzit de ţevi cu apă clocotită, celălalt pentru salată şi îngheţate, căptuşit cu plăci frigorifice. O, acest 202 !

Cînd însă am coborît, la ora nouă, în cabinetul lui Jacinto ca să-i scriu mătuşii Vicência, în timp ce el rămăsese la măsuţa de toaletă cu manichiuristul care îi lustruia unghiile, am trecut din nou printr-o spaimă cum nu se poate mai prozaică în minunatul palat, plin de flori şi împodobit de gală. Toate luminile electrice, în toată casa, s-au stins dintr-o dată. În uriaşa mea neîncredere faţă de forţele universale, m-am năpustit la uşă, poticnindu-mă în beznă, zbierînd un „ajutor !" care cam mirosea a Guiães. Deasupra, Jacinto răcnea cu manichiuristul agăţat de pijama. Din nou, ca o slujnică îmbufnată care se întoarce tîrşindu-şi papucii, lumina reapăru cu încetineală. Prinţul meu, care coborîse înspăimîntat, trimise totuşi după un inginer de la Compania Centrală de Electricitate Casnică. Din prudenţă, un alt servitor dădu fuga la băcănie să cumpere cîteva pachete de lumînări. Grilo scotocea prin bufete în căutarea candelabrelor abandonate, a grelelor sfeşnice arhaice din vremurile neştiinţifice ale lui „Don Galion" ; era o rezervă de veterani voinici pentru teribila eventualitate că, mai tîrziu, la cină, forţele proaspăt recrutate ale Civilizaţiei ar putea să lipsească perfid la apel. Electricianul care venise în fugă, cu răsuflarea tăiată, ne asigură însă că Electricitatea ne va rămîne credincioasă, fără alte mofturi. Am dosit cu grijă în buzunar două mucuri de stearină.

Electricitatea rămase credincioasă, fără alte mofturi. Cînd am coborît din camera mea, tîrziu (îmi rătăcisem vesta de bal pe care am găsit-o numai după o căutare furioasă, plină de sudălmi, în dosul patului), totul strălucea în palatul de la 202. În anticameră, ţiganii, scuturîndu-şi coamele de păr, cîntau la vioară un vals atît de săltăreţ încît, pe pereţi, ginganticele personaje ale tapiţeriilor, Priam, Nestor, şiretul Ulise îşi săltau gîfiind tălpile venerate !

Timid, fără zgomot, trăgîndu-mi manşetele, am intrat în cabinetul lui Jacinto. M-a întîmpinat zîmbetul con-

tesei de Tréves care, însoțită de ilustrul istoric Danjon (de la Academia Franceză), trecea în revistă, fermecată, Aparatele, Instrumentele, întreaga Mecanică somptuoasă a supercivilizatului meu Prinț. Niciodată nu mi se păruse atît de maiestuoasă ca în aceste mătăsuri de culoarea șofranului, cu dantele încrucișate pe piept ca Maria Antoaneta, cu părul roșcat și cîrlionțat, ridicat într-un rulou amplu pe fruntea dominatoare, și nasul patrician ușor coroiat, adăpostind zîmbetul veșnic strălucitor, veșnic prezent, așa cum o arcadă adăpostește prezența și strălucirea unui pîrîu. Cu spinarea dreaptă, ca și cum ar fi stat pe un jilț papal, cu lornionul ei de baga apropiat de ochii mici, de un albastru tulbure, ea asculta în fața Grafofonului, apoi în fața Microfonului, ca și cum ar fi fost o muzică cerească, comentariile pe care le bîiguia Jacinto, cu o bunăvoință anevoioasă. Se minuna în fața fiecărei roți, a fiecărui resort, lăudîndu-l atît de meșteșugit pe Jacinto încît părea că-i atribuie chiar lui, cu o candoare șireată, toate acele invenții ale Științei! Ustensilele misterioase, îngrămădite pe masa de abanos însemnau pentru ea o încîntătoare inițiere. O, „numărătorul de pagini!", o, „lipitorul de timbre!" Mîngîierea prelungă a degetelor ei uscative încălzea metalele. Îl implora să-i dea și ei adresele fabricanților ca să se aprovizioneze cu toate aceste lucruri „atît de utile și de adorabile". Cît de comodă și de ușoară devenea viața, utilată astfel! Era însă nevoie de talentul și de gustul unui om ca Jacinto pentru a alege, pentru „a crea"! Prietenul meu (care asculta resemnat) nu era singurul care se bucura de mierea fină a cuvintelor doamnei. Atingînd ușor Telegraful cu lornionul, ea găsi prilejul să pomenească elocința istoricului. Chiar și pentru mine (cu toate că îmi ignora numele), improviză, lîngă Fonograf, făcînd aluzie la „glasurile prietenilor pe care e atît de minunat să le colecționezi", un elogiu umflat și strălucitor pe care l-am savurat ca pe o bomboană cerească. La fiecare pas, ea hrănea vanitatea unuia sau altuia, ca o bună gospodină care aruncă, maternă, grăunțe puilor hămesiți. Jinduind după altă bomboană, m-am ținut după trena ei foșnitoare de culoarea șofranului. Ea se opri în fața Mașinii de Calculat despre care

Jacinto îi dăduse deja, răbdător, o explicație savantă. Atinse iarăși în treacăt orificiile de unde pîndeau cifrele negre, și murmură, cu un zîmbet încîntat : „Nemaipomenită presa asta electrică !"...

Jacinto interveni :

— Nu ! Nu ! Aceasta este...

Ea însă zîmbea, trecea mai departe... Madame de Trèves nu pricepuse nici unul din aparatele Prințului meu ! Madame de Trèves nu fusese atentă la nici una din dizertațiile Prințului meu ! În cabinetul somptuos al Mecanicii, n-o interesase decît să-și exercite, cu folos și cu desăvîrșită iscusință, Arta de a Plăcea. Toată făptura ei era de o sublimă falsitate. Nu i-am ascuns lui Danjon admirația care mă cuprinsese.

Elocventul academician își roti ochii bulbucați :

— O ! Și ce gust, ce inteligență, ce putere de seducție !... Și cît de bine se mănîncă în casa ei ! Ce cafea !... O femeie superioară, dragul meu domn, cu adevărat superioară !

M-am strecurat în Bibliotecă. M-am oprit chiar la intrarea în eruditul naos, în apropierea Părinților Bisericii, lîngă care stăteau de vorbă cîțiva cavaleri, și i-am salutat pe directorul de la *Boulevard* și pe psihologul feminist, autorul *Inimii triple,* cu care mă familiarizasem în ajun, la prînz, la 202. Acesta din urmă mă întîmpină părintește, și, ca și cum ar fi avut nevoie de prezența mea, reținu în palma lui ilustră, scînteind de inele, cu aviditate și forță, mîna mea butucănoasă de om de la munte. Toți domnii prezenți ridicau în slăvi ultimul său roman, *Cuirasa,* lansat cu o săptămînă în urmă, între țipete ușoare de plăcere și un foșnet cald de veșminte feminine. Unul, mai ales, cu un cap enorm, pieptănat ca personajele lui Van Dyck, și care părea postiș, proclama, înălțat pe vîrful picioarelor, că bisturiul Psihologiei Experimentale nu pătrunsese nicicînd atît de adînc în bătrînul suflet omenesc. Toți încuviințau, se înghesuiau în jurul psihologului, i se adresau cu „maestre". Cum el își întorsese către mine ochii milogi, hămesiți de și mai multe laude mieroase, am exclamat și eu, șoptind : „Ce deliciu !", cu toate că nici măcar nu zărisem copertă galbenă a *Cuirasei.*

Iar psihologul, radios, cu buzele umede de plăcere, gîtuit de un guler înalt în jurul căruia se încolăcea o cravată stil 1830, mărturisea modest că studiase sufletele din *Cuirasa* examinînd tot felul de documente, disecînd vieți încă fierbinți, încă sîngerînde... Atunci Marizac, ducele de Marizac, spuse cu un zîmbet mai ascuțit ca străfulgerarea unui pumnal, fără să-și scoată mîinile din buzunare:

— Și totuși, dragul meu, în cartea dumitale, rod al unui studiu așa de profund, există o greșeală extrem de ciudată, foarte neobișnuită.

Psihologul își ridică brusc capul :

— O greșeală ?

Oh, da, o greșeală ! Foarte surprinzătoare la un maestru cu atîta experiență !... Îi atribuise splendidei îndrăgostite din *Cuirasa,* o ducesă cu gusturi dintre cele mai fine, *un corset de saten negru !* Acest corset negru, de saten, apărea în frumoasa pagină de analiză și pasiune în care ea se dezbrăca în camera lui Ruy d'Alize. Marizac, cu mîinile vîrîte în continuare în buzunar, făcea apel, cu un glas încă și mai grav, la cei prezenți. Era oare verosimil ca o femeie ca ducesa, estetică, prerafaelită, care se îmbrăca la Doucet, la Paquin, la croitorii intelectuali, să poarte un corset de saten negru ?

Psihologul amuțise, năucit, zdrobit ! Marizac era autoritatea supremă în ceea ce privește lenjeria intimă a duceselor care uneori, seara, din impulsuri idealiste și neliniști ale sufletului, se dezbracă în corset și jupon alb în odaia cîte unui tînăr !... De altfel, directorul de la *Boulevard* condamnase imediat, fără milă, cu o știință sigură, acest corset, imaginabil doar la vreo nevastă de băcan, rămasă în urmă cu moda, care mai caută încă efecte de cărnuri durdulii pe saten negru. M-am băgat și eu în vorbă ca să nu par străin de lux și de adulterele ducale și am spus, trecîndu-mi degetele prin păr :

— Într-adevăr, un corset negru, doar dacă ținea doliu greu după tată !

Sărmanul maestru al *Cuirasei* se pierduse de tot cu firea. Gloria lui de Doctor în Eleganța Feminină fusese făcută praf și Parisul își va închipui că el nu văzuse niciodată o ducesă descheindu-și corsetul în alcovul lui de

psiholog ! Atunci, trecîndu-şi batista peste buzele uscate de spaimă, îşi recunoscu greşeala şi o atribui mîhnit unei improvizaţii prea tumultuoase :

— Este un ton fals, un ton cum nu se poate mai fals ! Mi-a scăpat !... Într-adevăr, ce absurd, un corset negru!... Chiar şi numai pentru armonia cu starea sufletească a ducesei, ar fi trebuit să fie liliachiu, poate de culoarea unei rezede foarte palide, cu un tiv de dantelă veche de Malines... Nemaipomenit cum a putut să-mi scape ! Eu care am un caiet cu toate întrevederile notate, bine documentate !...

În amărăciunea lui, termină implorîndu-l pe Marizac să răspîndească pretutindeni, la Club, prin saloane, această mărturisire. Fusese o eroare de artist care lucrează febril, scormonind inimile, pierdut în profunzimile tenebroase ale sufletelor ! Nu dăduse atenţia cuvenită corsetului, confundase culorile... Strigă, cu braţele întinse către directorul de la *Boulevard :*

— Sînt gata să fac o rectificare, dragă maestre, într-un „interview" ! Trimite-mi pe unul dintre redactorii dumitale ! Facem un „interview", stabilim culoarea. Bineînţeles că este liliachiu... Trimite-mi pe unul din oamenii dumitale, dragă maestre ! Va fi şi un bun prilej să recunosc public serviciile pe care le-a făcut *Boulevard* ştiinţelor psihologice şi feministe !

Astfel se ruga el, cu spatele lipit de bibliotecă, de cotoarele Sfinţilor Părinţi. Eu am luat-o din loc, zărindu-l, la capătul Bibliotecii, pe Jacinto, care se zbătea încercînd să se descotorosească de doi bărbaţi care îl prinseseră la mijloc.

Erau cei doi bărbaţi ai doamnei de Trèves, soţul, contele de Trèves, descendent al regilor Candiei, şi amantul, teribilul bancher evreu, David Efraim. Îmi asaltau Prinţul cu atîta înverşunare încît nu m-au recunoscut şi mi-au strîns molatec mîna, adresîndu-mi-se cu „dragă conte !" Am înţeles imediat, în timp ce căutam trabucuri pe masa de lămîi, că se punea la cale Compania Smaraldelor din Birmania, o formidabilă întreprindere în care străfulgerau milioane, şi pentru care cei doi confederaţi, de pungă şi alcov, pretindeau, încă de la începutul anului, numele,

influența, banii lui Jacinto. El rezista, sătul de afaceri, neîncrezător în smaraldele îngropate într-o vale din Asia. Acum, contele de Trèves, un bărbat costeliv, cu fața suptă, cu o barbă rasă și țepoasă, sub fruntea bombată și galbenă ca un dovleac, îl asigura pe bietul meu Prinț că în prospectul, deja pregătit, care demonstra măreția afacerii, scînteia splendoarea comorilor din *O mie și una de nopți*. Iar căutarea smaraldelor, mai ales, putea ispiti orice spirit cult, prin acțiunea sa civilizatoare. Un curent de idei occidentale avea să invadeze, să educe Birmania. El acceptase funcția de director din patriotism...

— Și apoi este o afacere cu bijuterii, cu artă, cu progres, care trebuie încheiată între prieteni, într-o lume superioară...

În partea cealaltă, teribilul Efraim, trecîndu-și mîna scurtă și grasă peste frumoasa-i barbă, mai creață și mai neagră ca a unui rege asirian, îl încredința pe Jacinto de triumful afacerii, datorită marilor forțe care participau, Nagaier, Bolsan, Saccart...

Jacinto strîmba din nas, enervat :

— Dar, cel puțin, s-au făcut cercetări ? S-a dovedit că există smaralde ?

Efraim fu exasperat de atîta ingenuitate :

— Smaralde ? Bineînțeles că există smaralde !... Există întotdeauna smaralde cînd există acționari !

Tocmai admiram măreția acestei maxime, cînd apăru gîfîind, fluturîndu-și batista parfumată, unul din obișnuiții de la 202, Todelle (Antoine de Todelle), un tînăr deja chel, plin de talente, care conducea cotilioane, imita cîntăreți de café-concert, dregea salate rare și era la curent cu toate intrigile Parisului.

— A venit ?... E aici marele duce ?

Nu, Alteța sa încă nu sosise. Dar Madame de Todelle?

— Nu a putut veni... Pe sofa... S-a julit la un picior.

— Oh !

— O nimica toată... A căzut de pe velociped !

Jacinto se arătă îndată interesat :

— Ah, Madame de Todelle umblă cu velocipedul ?

— Învață... Nu are încă velociped !... Acum, în postul mare, s-a apucat să învețe mai serios, pe velocipedul părintelui Ernest, parohul de la Sfîntul Iosif ! Însă ieri, în Bois, buf pe jos !... Piciorul julit. Aici.

Desenă repede cu unghia zgîrietura pe propria lui pulpă. Efraim, brutal și serios, murmură : „Drace ! În locul cel mai potrivit !" Todelle însă nu îl auzise, se repezise către pîntecosul director de la *Boulevard* care se apropia agale, cu monoclul său aidoma unei prișnițe. Se lipiră amîndoi de o etajeră, șușotind misterios.

Jacinto și cu mine am trecut atunci în sala de biliard, tapetată cu piei vechi de Córdoba, unde se putea fuma. În colțul unui divan, tolănit între perne, cu unul dintre picioare vîrît sub coapsa groasă ca un zeu indian, cu doi nasturi de la vestă descheiați și gușa revărsată peste larga deschizătură de la gît, marele Dornan, poetul neoplatonic și mistic, Maestrul subtil al tuturor ritmurilor, trăgea maiestuos dintr-un trabuc uriaș. Așezat lîngă el, un bătrîn pe care nu-l mai văzusem niciodată la 202, zvelt, cu inelele părului alb date după urechi, cu chipul acoperit de pudră și mustața neagră ca smoala, cu vîrfurile răsucite în sus, terminase probabil tocmai atunci vreo istorie pipărată, fiindcă în fața divanului, în picioare, Joban, supremul critic de teatru, rîdea în hohote, cu chelia stacojie de satisfacție, în timp ce, alături, un tînăr cu părul roșu ca focul (descendent al lui Coligny), cu profil de papagal, își flutura brațele scurte ca o pereche de aripi, chelălăind : „Delicios ! Divin !" Doar poetul idealist rămase impasibil, în maiestatea sa obeză. Cînd ne-am apropiat însă, acest Maestru al ritmului perfect, după ce suflase un nor gros de fum salutîndu-mă cu o greoaie bătaie a pleoapelor, începu, cu un glas metalic, bogat și sonor :

— Știu altele și mai bune, infinit mai bune... Toți o cunoașteți pe Madame Noredal. Ei bine, Madame Noredal are niște fese enorme...

Din nefericire, spre dezamăgirea mea, Todelle năvăli în sala de biliard, chemîndu-l gălăgios pe Jacinto. Doamnele vroiau să audă la Fonograf o arie a lui Patti ! Prietenul meu scutură nerăbdător din umeri, cu o iritare surdă :

— O arie a lui Patti... Știu și eu. Toate rolele sînt în dezordine. Și pe urmă, Fonograful funcționează prost. Nici nu mai funcționează ! Am trei. Nici unul nu funcționează!

— Bine ! exclamă vesel Todelle. O să cînt eu *La Pauvre fille... „Oh ! la pauv', pauv', pauv'...“*

Mă prinse de braț și mă tîrî, cu toată sfiala mea muntenească, în salonul roz-vestед, unde, precum zeițele dintr-un cerc select al Olimpului, străluceau Madame d'Oriol, Madame Verghane, prințesa de Carman și o altă doamnă, blondă, cu briliante mari, șuvițe lungi de păr rar, și cu umeri atît de goi, cu brațe atît de goale, cu pieptul atît de gol încît rochia albă, cu broderii de aur palid, părea o cămașă de noapte gata să-i alunece de pe trup. Impresionat, am vrut să-l opresc pe Todelle, am mormăit în șoaptă : „Cine e ?“ Însă festivul ins se repezise deja spre Madame d'Oriol, împreună cu care rîdeau, cu o familiaritate superioară și facilă, Marizac (ducele de Marizac) și un tînăr cu bărbuța de culoarea porumbului, mai ușoară ca puful de pasăre, care se balansa gracil pe picioare, ca un spic bătut de vînt. Eu îmi frecam încet mîinile, eșuat lîngă pian, încercînd să-mi ascund stînjeneala, cînd Madame Verghane se ridică de pe sofaua unde conversa cu un bătrîn (care avea Marea Cruce a Sfîntului Andrei) și făcu cîțiva pași, alunecînd ușor pe covor, mică și dolofană, cu trena ei bogată, de catifea verde-neagră. Atît de subțire îi era talia între șoldurile fecunde și vastitatea pieptului sidefiu, dezgolit aproape în întregime, încît m-am temut o clipă că se va frînge la mijloc, în lenta ei unduire. Faimosul ei păr negru ca smoala îi acoperea în întregime urechile, iar pe coronița care îl încingea, scînteia o stea de briliante, ca pe fruntea îngerilor lui Boticelli. Cunoscînd, fără îndoială, autoritatea de care mă bucuram la 202, își revărsă asupra mea, în trecere, ca un mănunchi de raze benefice, surîsul care-i limpezea și mai mult ochii lichizi :

— Marele duce vine sigur ?

— O, bineînțeles, doamnă, pentru pește !

— Pentru pește ?...

Tocmai atunci izbucni în anticameră, cu răpăit de tobe și arcușuri triumfale, marșul lui Rakoczy. Era el ! În Bibliotecă, majordomul anunță cu vôce bubuitoare :

— Alteța sa, marele duce Casimir !

Madame Verghane, cu un suspin ușor de emoție, își bombă pieptul, ca pentru a-i scoate mai bine în evidență magnificiența de fildeș. Iar omul de la *Boulevard,* bătrînul cu Marea Cruce, Efraim m-au îmbrîncit, dînd năvală spre ușă, în dorința lor aprigă de a da ochii, în sfîrșit, cu Persoana Regală.

Marele duce își făcu apariția, precedat de Jacinto. Era un bărbat impunător, cu un barbișon care începuse să încărunțească, cu un început de chelie. Ezită un moment, legănîndu-se încet pe picioarele scurte, încălțate cu pantofi fără toc, dispărînd aproape sub pantalonii foarte largi. Se apropie apoi, greoi și zîmbitor, să strîngă mîna doamnelor care se cufundau în catifele și mătăsuri, făcînd plecăciuni ca la Curte. Se întoarse imediat spre Jacinto și îl bătu pe umăr, cu o jovialitate afectuoasă.

— Și peștele ?... Pregătit după rețeta pe care am trimis-o, hm ?

Un murmur al lui Jacinto îl liniști.

— Foarte bine, foarte bine ! exclamă, cu un glas tunător, de comandă. Fiindcă nu am reușit să mănînc absolut nimic ! Se mănîncă deplorabil la Joseph ! Dar de ce se mai mănîncă la Joseph ? De cîte ori vin la Paris, întreb : „Unde se mai mănîncă acum ?“ La Joseph !... Poftim ? Ce să mănînci ? Astăzi, de exemplu, a avut becațe... Ce duhoare... Pur și simplu nu are habar de becațe !

Ochii lui albăstrii, de un albastru murdar, scînteiau, holbați de indignare :

— Parisul a început să-și piardă toate superioritățile. Nu se mai poate cina ca lumea, la Paris !

În jurul lui, toți domnii încuviințară dezolați. Contele de Trèves lua apărarea restaurantului „Bignon“, unde se mai păstrau încă tradițiile nobile. Iar directorul de la *Boulevard,* care se înghesuia să fie cît mai aproape de Alteța sa, atribuia decadența bucătăriei în Franța Republicii, gustului democratic și vulgar pentru ieftinătate.

— La Paillard totuşi... începu Efraim.

— La Paillard, îl întrerupse răcnind marele duce. Vinurile de Bourgogne sînt aşa de proaste! Aşa de proaste!...

Strînse din umeri, lăsîndu-şi braţele să atîrne pe lîngă corp, descurajat. Apoi, legănîndu-se încet ca un bătrîn marinar şi aranjîndu-şi reverele fracului, se duse să o salute pe Madame d'Oriol care se lumină toată. Zîmbetul, ochii, bijuteriile, fiecare cută a mătăsurilor de culoarea somonului, totul părea că scapără scîntei. Dar abia începuse să cirìpească blînda şi gingaşa creatură, agitîndu-şi evantaiul ca pe o aripă veselă, că Alteţei sale îi căzură ochii pe aparatul Teatrofonului, aşezat pe o masă, între flori, şi îl chemă pe Jacinto :

— E în comunicaţie cu Alcazarul?... Teatrofonul?

— Desigur, domnul meu.

Excelent! Foarte şic! Ce necăjit fusese că nu putea s-o audă pe Gilberte în noua ei cançonetă *Les Casquettes!* Unsprezece şi jumătate! Cînta chiar acum, în ultimul act din *Revista Electrică*... Îşi lipi de urechi cele două receptoare ale Teatrofonului şi rămase ca vrăjit, cu o cută serioasă pe fruntea dură. Deodată, se auzi comanda lui tunătoare :

— Ea e! Ssst! Veniţi să ascultaţi!... Ea e! Veniţi cu toţii! Prinţesa de Carman, aici! Cu toţii! E ea! Ssst!

Atunci, cum Jacinto instalase cu generozitate două Teatrofoane, înzestrat fiecare cu douăsprezece fire, doamnele, toţi cavalerii prezenţi se grăbiră să ducă la ureche cîte un receptor şi rămaseră nemişcaţi ca să savureze *Les Casquettes*. În salonul roz-veşted, în naosul Bibliotecii, unde se pogorîse o linişte augustă, numai eu am rămas neconectat la Teatrofon, cu mîinile în buzunare, şi trîndav.

Pe cadranul ceasului monumental care indica ora tuturor capitalelor şi mişcarea tuturor planetelor, limba zimţată adormi. Peste muţenia şi imobilitatea gînditoare a spinărilor şi a decolteurilor, Electricitatea sclipea cu o tristeţe de soare îngheţat. De fiecare ureche atentă, rezemată în palmă, atîrna cîte un fir ca un maţ negru. Dornan, prăbuşit peste masă, îşi închisese pleoapele, într-o me-

ditație de călugăr obez. Istoricul ducilor de Anjou, cu receptorul între vîrfurile delicate ale degetelor, înălțîndu-și nasul ascuțit și trist, părea că îndeplinește cu gravitate o datorie de palat. Madame d'Oriol zîmbea languros, ca și cum firul i-ar fi șoptit declarații sentimentale. Ca să mă dezmorțesc un pic, am riscat un pas timid. Îndată însă s-a prăvălit peste mine un „sst" sever al marelui duce. M-am retras între draperiile ferestrei, ca să-mi ascund trîndăvia. La o oarecare distanță de masă, cu lungul fir întins pînă la refuz, psihologul *Cuirasei* își mușca buzele în efortul de a înțelege. Beatitudinea Alteței sale, cufundată într-un vast fotoliu, era desăvîrșită. Alături, pieptul doamnei Verghane zvîcnea ca laptele în clocot. Iar sărmanul meu Jacinto se apleca conștiincios deasupra Teatrofonului la fel de mîhnit ca deasupra unui mormînt.

Atunci, uitîndu-mă la aceste ființe de o aleasă civilizație, care sorbeau, într-o tăcere bigotă, obscenitățile zbierate de Gilberte prin subsolul Parisului, de-a lungul unor fire scufundate în canale, prinse de țevile de excremente, mi-a venit în minte satul meu adormit. Cornul lunii care, urmat de o steluță, alerga printre nori, peste acoperișurile și coșurile negre de pe Champs-Élisées, aluneca și pe cerul de acolo, boltindu-se mai strălucitor și mai galeș, peste pădurile de pin. Broaștele orăcăiau în depărtare în vîrtejul de la Dona. Schitul Sfîntului Ioachim se lumina pe o stîncă, simplu și imaculat...

Una din doamne șopti :

— Dar nu e Gilberte !...

Iar unul dintre bărbați :

— Pare un cornet...

— Aplauze...

— Nu, e Paulin !

Marele duce lansă un „sst" feroce. În curtea casei noastre lătrau cîinii. De dincolo de pîrîu le răspundeau cîinii lui João Saranda. Nu știu cum se făcea, dar mă aflam parcă pe o potecă, coborînd pe sub rămurișuri, cu ciomagul pe umăr. Între mătăsurile draperiei, în aerul delicat și molatic, simțeam mirosul conurilor plesnind în foc,

căldura staulelor dincolo de gardurile înalte şi susurul adormit al apei în iazul de la moară...

M-a trezit un răcnet care nu venea nici din ogradă, nici din umbrele nopţii. Era marele duce care se ridicase în picioare, strîngînd furios din umeri.

— Nu se aude nimic !... Doar ţiuituri ! Şi un zumzet ! ce porcărie !... Cantoneta e o minunăţie :

Oh les casquettes,
Oh les casque-e-e-ttes !...

Lăsară cu toţii firele din mînă, Gilberte era, într-adevăr, delicioasă. Atunci, deschizînd larg cele două canaturi ale uşii, binecuvîntatul nostru majordom anunţă :

— *Monseigneur est servi !*

La masa, care pentru splendoarea orhideelor, obţinu laudele gălăgioase ale Alteţei sale, am fost aşezat între etericul poet Dornan şi tînărul cu puf blond, care se legăna ca spicul în vînt. După ce şi-a despăturit şervetul, aşternîndu-şi-l cu încîntare pe genunchi, Dornan desprinse de la lanţul ceasului un uriaş lornion ca să parcurgă meniul pe care îl aprobă. Şi, aplecîndu-şi spre mine faţa de apostol obez, spuse :

— Acest Porto din 1834, aici la Jacinto, trebuie să fie veritabil, hm ?

L-am asigurat pe Maestrul Ritmurilor că vinul de Porto îmbătrînise în pivniţele clasice ale bunicului „Galion". El îşi răsfiră lungile, desele fire ale mustăţii care îi acopereau gura cu buze groase. Valeţii serviră un *consommé* rece cu trufe. Iar tînărul de culoarea porumbului îşi aruncă peste masă privirea azurie şi blîndă, mormăind cu un zîmbet de amărăciune :

— Ce păcat !... Mai lipsesc doar un general şi un episcop !

Într-adevăr ! Toate Clasele Dominante se înfruptau în clipele acelea din trufele lui Jacinto. În faţa mea, Madame d'Oriol rîdea mai melodios decît un viers de pasăre. În hăţişul de orhidee care îi împodobeau farfuria, marele duce remarcase una, oribilă şi sumbră, aidoma unui scorpion verzui, cu aripi lucitoare, gras şi mustind

de venin. Cu un gest curtenitor oferi floarea monstruoasă doamnei d'Oriol care, rîzînd în triluri, o puse solemn în sîn. Lipit de carnea catifelată, albă ca smîntîna, scorpionul se umflase, înverzindu-se şi mai tare, cu un freamăt de aripi. Toţi o priveau cu ochii aprinşi, pironiţi asupra pieptului ei frumos, căruia floarea diformă şi veninoasă îi dădea o savoare şi mai atîţătoare. Ea strălucea triumfătoare. Ca să aşeze mai bine orhideea, îşi lărgi cu degetele decolteul, scoţîndu-i mai bine în evidenţă frumuseţile spre care se îndreptau, dezbrăcînd-o, curiozităţile arzătoare. Chipul încruntat al lui Jacinto era aplecat deasupra farfuriei goale. Trecîndu-şi mîna prin barbă, liricul avîntat al *Amurgului mistic* bombăni cu dispreţ :

— Frumoasă femeie... Dar cu şolduri înguste, şi pun rămăşag că n-are fese !

Între timp, tînărul cu puf blond recăzuse în bizara lui mîhnire. Să nu avem la masă un general cu spadă şi un episcop cu cîrjă !...

— Dar în ce scop, domnule dragă ?

El făcu un gest suav, făcînd să scînteieze toate inelele de pe degete :

— Pentru o bombă cu dinamită... Avem aici un superb buchet cu flori ale Civilizaţiei, cu un mare duce în mijloc. Închipuiţi-vă o bombă cu dinamită, aruncată din pragul uşii !... Ce frumos sfîrşit de supeu, într-un sfîrşit de veac !

Cum îl măsuram nedumerit, el declară, printre înghiţituri de Château-Yquem, că unica emoţie, cu adevărat rafinată, ar fi astăzi distrugerea Civilizaţiei. Nici ştiinţa, nici artele, nici banii, nici dragostea nu mai puteau oferi vreo satisfacţie intensă şi reală sufletelor noastre sătule. Orice plăcere care se datorase pe vremuri actului de *a crea*, era acum secătuită. Rămăsese acum numai divina plăcere de *a distruge !*

Mai înşiră şi alte enormităţi cu un zîmbet luminos în ochii lui limpezi. Eu însă nu mai dădeam atenţie gentilomului pedant, observasem îngrijorat că, în jur, tot serviciul se oprise pe neaşteptate, încremenit ca în basmul cu Palatul Împietrit. Felul care trebuia să urmeze era faimo-

sul peşte din Dalmaţia, peştele Alteţei sale, peştele care inspirase petrecerea ! Nervos, Jacinto strivea între degete o floare. Toţi valeţii se făcuseră nevăzuţi !

Din fericire, marele duce povestea despre o vînătoare, în rezervaţia lui de la Sarvan, în timpul căreia o doamnă, nevasta unui bancher, sărise brusc de pe cal, pe o pîrloagă fără arbori. El împreună cu toţi vînătorii se opresc, iar galanta doamnă, cu fusta de amazoană suflecată, aleargă în dosul unei stînci. N-am aflat însă niciodată cu ce se ocupa banchera pe pîrloagă, ghemuită după pietroaie, fiindcă tocmai atunci se ivi majordomul, lac de sudoare, bolborosindu-i ceva confidenţial lui Jacinto care îşi muşcă buzele, înmărmurit. Marele duce amuţise. Toţi se uitau unii la alţii, cuprinşi de o îngrijorare veselă. Atunci Prinţul meu rosti, cu răbdare, cu eroism, străduindu-se să schiţeze un zîmbet :

— Prieteni, s-a întîmplat o nenorocire...

Dornan sări de pe scaun :

— Foc ?

Nu, nu era foc. Însă ascensorul pentru farfurii se avariase pe neaşteptate, tocmai pe cînd urca peştele Alteţei sale, şi nu se mai urnea din loc, înţepenit !

Marele duce zvîrli cît colo şervetul. Toată politeţea lui plesni ca un smalţ lipit cu stîngăcie :

— Asta-i bună !... Cum, un peşte care mi-a dat atîta bătaie de cap ! Ce mai căutăm aici ? Ce prostie ! Şi de ce nu l-au adus cu mîna, simplu ? Înţepenit... Vreau să văd ! Unde e oficiul ?

Năvăli furios în oficiu, condus de majordomul care se poticnea copleşit în faţa acestei zdrobitoare mînii de principe. Jacinto îl urmă ca o umbră, tîrît ca de o vijelie de furia Alteţei sale. Nici eu nu m-am putut stăpîni, m-am repezit şi eu în oficiu să contemplu dezastrul, în vreme ce Dornan, lovindu-se peste coapsă, striga să cinăm fără peşte !

Marele duce ajunsese la locul faptei şi se aplecase deasupra puţului întunecat al ascensorului, unde cufundase o lumînare care-i împurpura şi mai mult chipul în flăcări. Am aruncat şi eu o privire peste umărul lui regal.

Jos, în beznă, pe o scîndură lată, preţiosul peşte licărea fumegînd încă, întins pe platou, între felii de lămîie. Jacinto, alb ca plastronul, tortura disperat resortul complicat al liftului. Apoi urmă la rînd marele duce care, cu pumnii lui păroşi, zgîlţîi cu violenţă cablurile pe care cobora ascensorul. Zadarnic ! Maşinăria paralizase într-o inerţie de bronz etern.

Se auziră foşnind mătăsuri la intrarea în oficiu. Era Madame d'Oriol, urmată de Madame Verghane, cu ochii aprinşi de curiozitate, aţîţate de întîmplarea care dezlănţuise o asemenea pasiune în sufletul principelui. Marizac, intimul nostru, apăru şi el, zîmbitor, propunînd să coborîm în puţ cu scara. Veni şi psihologul care se apropie, psihologiză, atribuind intenţii viclene peştelui care astfel se refuza. Şi fiecăruia, marele duce, stacojiu la faţă, îi arăta, cu un deget tragic, în fundul gropii, peştele său ! Toţi îşi băgau capul în deschizătură, murmurînd : „Iată-l !" Din prea mare grabă, Todelle fu cît pe-aci să se prăvălească în puţ. Papagalul, descinzînd din Coligny, bătea din aripi, ţipînd. Ce miros are, ce deliciu ! În oficiul ticsit, decolteurile doamnelor se atingeau de uniformele lacheilor. Bătrînul văruit cu pudră îşi vîrî piciorul într-o găleată cu gheaţă, mugind fioros. Istoricul ducilor de Anjou îşi rotea peste capetele celorlalţi nasul ascuţit şi trist.

Deodată, lui Todelle îi veni o idee :

— E foarte simplu... Să pescuim peştele !

Marele duce îşi dădu triumfător o palmă peste coapsă. Asta e ! Să pescuim peştele ! Şi, încîntat de o asemenea năzdrăvănie, atît de neobişnuită şi de nouă, toată furia lui dispăru fără urme, redeveni principele curtenitor, de o magnifică politeţe, invitîndu-le pe doamne să ia loc ca să asiste la pescuitul miraculos ! El însuşi va fi pescarul ! Pentru nostima poznă, nu avea nevoie decît de un baston, de o sfoară şi de un cîrlig. Pe dată, Madame d'Oriol, entuziasmată, oferi un cercel. Înghesuiţi în jurul ei, simţindu-i parfumul, căldura pielii, am proslăvit în cor delicatul ei devotament. Psihologul proclamă că nu se pescuise niciînd cu o momeală atît de divină. Cînd doi valeţi năuciţi s-au întors cu un baston şi o sfoară, marele duce,

strălucind de încîntare, îndoise cercelul în formă de cîrlig. Cu o răbdare lividă, Jacinto ridică în mînă o lampă, deasupra puțului adînc, cufundat în întuneric. Domnii mai gravi, istoricul, directorul de la *Boulevard*, contele de Trèves, omul cu capul à la Van Dyck, îngrămădiți la ușă, zîmbeau cu un interes reverențios față de fanteziile Alteței sale. Madame de Trèves, în schimb, examina senin, cu nobilul ei lornion, aranjamentul oficiului. Singur, Dornan nu se mișcase de pe scaun, cu pumnii încleștați pe fața de masă, cu gîtul butucănos îngropat în guler, cu dezgustul sumbru al fiarei căreia i s-a smuls halca de carne.

În vremea aceasta, Alteța sa pescuia cu fervoare ! În zadar însă ! Cercelul, nu prea ascuțit, lipsit de greutate, se legăna la extremitatea sforii subțiri, fără să nimerească prada...

— Ridică lumina, Jacinto ! strigă el enervat și asudat. Mai mult !... Acum ! Acum ! A intrat în branhie ! Doar de branhie se poate prinde cîrligul. Acum... Ce ! La naiba ! Nu merge.

Își scoase capul din puț, trăgîndu-și sufletul, plin de ciudă. Nu se poate ! Doar un tîmplar, cu o pîrghie !... Atunci, nervoși, am strigat cu toții într-un glas să lăsăm baltă peștele !

Principele, scuturîndu-și zîmbitor mîinile, căzu de acord că, pînă la urmă, „fusese mai amuzant să-l pescuiască, decît să-l mănînce !" Iar elegantul nostru cîrd se întoarse nerăbdător la masă, pe muzica unui vals de Strauss, pe care țiganii îl dezlănțuiră cu arcușurile vibrînd de o ardoare languroasă. Doar Madame de Trèves rămase puțin în urmă, reținîndu-l pe bietul meu Jacinto ca să-l asigure de admirația ei pentru aranjamentul oficiului... O, era perfect ! Ce înțelegere a vieții, ce rafinată inteligență a confortului !

Alteța sa, liniștit după efort, bău pe nerăsuflate două pahare de Château-Lagrange. Toți îl aclamau ca pe un pescar genial. Apoi valeții au servit „Baronul de Pauillac", miel de pe luncile marine care, pregătit după un ritual aproape sacru, capătă acest nobil nume și intră în Catalogul nobiliar al Franței.

Am mîncat cu apetitul unui erou homeric. În paharul meu şi în cel al lui Dornan şampania s-a revărsat şi a scînteiat fără întrerupere, ca un izvor iernatic. Cînd s-au servit „ortolans" la gheaţă care se topeau în gură, divinul poet murmură, spre marea mea satisfacţie, sublimul său sonet dedicat Sfintei Clara. Şi cum în partea cealaltă, tînărul cu puf blond insista că lumea veche trebuie distrusă, mi-am dat şi eu consimţămîntul şi, sorbind din şampania închegată ca un şerbet, am blestemat Secolul, Civilizaţia, toate orgoliile Ştiinţei. Cu toate acestea, pîndeam, printre flori şi lumini, zvîcnirile unduitoare ale vastului piept al doamnei Verghane care hohotea ca o bacantă. Nu simţeam nici o milă pentru Jacinto, care, cu blîndeţea Sfîntului Jacinto pus la cazne, aştepta resemnat sfîrşitul martiriului şi al petrecerii sale.

Într-un tîrziu, s-a sfîrşit. Mi-l amintesc încă pe marele duce, în anticameră, cu faţa împurpurată, nesigur pe picioarele-i scurte, care, fără să reuşească să-şi vîre braţele în mînecile hainei de blană pe care Jacinto şi cu mine îl ajutam să o îmbrace, îl invita pe prietenul meu, într-o efuziune afectuoasă, să vină la o vînătoare pe domeniile lui din Dalmaţia...

— Dragă Jacinto, îţi sînt dator un pescuit straşnic, vreau să-mi datorezi şi dumneata o vînătoare pe cinste !

În timp ce îl însoţeam, printre două şiruri de valeţi, pe scara monumentală, conduşi de majordomul care ridica în aer un sfeşnic cu trei lumînări, Alteţa sa repeta îmbietor :

— O vînătoare straşnică... Să vină şi Fernandes ! Bunul Fernandes, Zé Fernandes ! Aleasă cină, Jacinto ! „Baronul de Pauillac", divin !... Cred că ar trebui să-l numim duce... Domnul duce de Pauillac ! Încă o bucată din pulpa ducelui de Pauillac ! Ha ! Ha !... Nu ieşiţi afară ! Să nu răciţi !

Din fundul cupeului care se pusese în mişcare, i se mai auzi o dată glasul tunător :

— Peştele, Jacinto, scoate peştele ! Excelent, la prînz, rece, cu sos alb !

Urcînd obosit treptele, moleşit de şampanie, cu ochii lipiţi de somn, am îngăimat :

— A fost nostim, Jacinto ! Somptuoasă femeie, Madame Verghane ! Mare păcat cu ascensorul...

Iar Jacinto, cu un mormăit răguşit, ceva între căscat şi muget :

— O mizerie ! Şi totul se strică !

Trei zile după această petrecere, Prinţul meu primi, pe neaşteptate, din Portugalia, o veste de mare importanţă. Peste ferma şi conacul de la Tormes, peste tot ţinutul, se abătuse o furtună devastatoare, cu vijelie, grindină şi torente de apă. Din pricina ploilor sau „din alte motive pe care le vor spune cei care se pricep" (cum exclama administratorul Silvério în scrisoarea lui înspăimîntată), o parte din muntele care cobora în terase deasupra văii Carriça se prăbuşise, tîrînd la vale vechea biserică, o bisericuţă rustică din secolul al XVI-lea, unde erau înmormîntaţi bunicii lui Jacinto încă de pe vremea regelui Dom Manuel [1]. Oasele venerabile ale acestor Jacinto zăceau acum îngropate sub un morman inform de pămînt şi de piatră. Împreună cu argaţii de pe moşie, Silvério începuse deja să dezgroape „preţioasele resturi". Aştepta însă cu nerăbdare poruncile Excelenţei sale...

Jacinto pălise impresionat. Vechile pămînturi muntoase, sigure şi solide din vremea goţilor, se prăbuşeau acum pe neaşteptate ! Lăcaşul păcii pioase, prăvălindu-se năprasnic, în furtună şi beznă, în hăul negru al prăpastiei ! Toate osemintele, care fiecare păstra un nume, o dată, o istorie, pierdute în gunoiul ruinei !

— Ciudat lucru, ciudat lucru !...

Toată noaptea mi-a pus întrebări despre munte şi Tormes, loc pe care îl cunoşteam din copilărie, fiindcă vechiul conac, cu aleea nobilă de fagi seculari, se înalţă la numai două leghe de casa noastră, pe drumul care duce de la Guiães la gară şi la rîu. Arendaşul din Tormes, blajinul Melchior, era cumnat cu administratorul nostru din Roqueirinha şi, de multe ori, după ce mă împrietenisem cu Jacinto, am intrat în solida clădire de granit, am preţuit grînele depozitate prin sălile sonore şi am gustat din vinul nou în pivniţele uriaşe...

[1] *Dom Manuel*, rege al Portugaliei (1495—1521). Sub domnia lui, Portugalia joacă un rol decisiv în istoria marilor descoperiri geografice.

— Dar biserica, Zé Fernandes ?... Ai intrat vreodată în biserică ?

— Niciodată... Era însă plină de pitoresc, cu o turlă pătrată, neagră, în care trăia de ani de zile o familie de berze... Ce nenorocire pentru bietele berze !

— Ciudat lucru ! şopti iar Prinţul meu, cuprins de negre presimţiri.

Îi telegrafie lui Silverio să cureţe valea, să adune osemintele, să reconstruiască biserica şi, pentru această operă de evlavie şi respect, să nu se uite la cheltuieli, lăsînd banii să curgă ca apele unui rîu îmbelşugat.

V

În același timp, disperat de atîtea dezastre umilitoare — robinetele care se stricau, ascensoarele care se blocau, aburii care se închegau, Electricitatea care dădea bir cu fugiții —, Jacinto se hotărî cu bărbăție să înfrîngă rezistențele finale ale Materiei și ale Forțelor printr-o nouă și mai viguroasă acumulare de Mecanisme. În săptămînile acelea de aprilie, în vreme ce înfloreau trandafirii în jurul caselor liniștite de pe Champs-Élisées, lenevind în soare, casa noastră s-a aflat într-o necontenită fierbere, înecată în vîrtejuri de praf, cutremurîndu-se fără încetare de bubuitul pietrei sparte cu violență, de duduitul răsunător al fierului izbit de ciocane. Pe coridoarele liniștite, unde îmi plăcea altădată să fumez gînditor cîte o țigară înainte de prînz, mișunau acum, de la revărsatul zorilor, cete de muncitori în salopete albe, fluierînd *Le Petit Bleu*, intimidîndu-mi pașii cînd mă îndreptam, încă în halat și papuci, spre baie sau spre alte locuri retrase. Abia reușeam să depășesc cu îndemînare cîte o schelă care bara ușile, că, pe dată, mă poticneam de un morman de scînduri, de vreun coș de unelte sau de o căldare uriașă, plină de mortar. Iar bucățile smulse de parchet scoteau trist la iveală, ca la un cadavru măcelărit, toate mărunțaiele numărului 202, osatura, sensibilii lui nervi de sîrmă, intestinele negre de fontă.

În fiecare zi, se oprea în fața porții cîte un vehicul greoi, de unde servitorii, numai în cămașă, descărcau lăzi de lemn, baloturi învelite în prelată, care erau descleiate sau descusute într-o încăpere asfaltată, din fundul grădinii, după tufele de liliac. La chemarea Prințului meu, coboram să admir o nouă mașinărie care avea să ne facă viața mai ușoară, statornicind cu mai multă fermitate dominația

noastră asupra Substanței. Ca să răcim apele minerale, *Soda-Water* și lejerul Médoc, în zilele de caniculă care devenise insuportabilă după Înălțare, am probat, însuflețiți de speranță, trei răcitoare care se îngrămădiră în oficiu, discreditate, unul după altul. Odată cu căpșunile își făcu apariția un instrument mititel și viclean care le smulgea codițele. Pe urmă, am primit un altul, nemaipomenit, de argint și cristal, pentru a învîrti frenetic salatele ; cînd l-am încercat pentru prima oară, am împroșcat tot oțetul în ochii lui Jacinto care o luă la goană, răcnind ! El însă nu se lăsa... Prințul meu se slujea de Dinamică în actele sale cele mai elementare ca să ușureze sau să iuțească efortul. Se închidea acum la pantaloni tot cu ajutorul unei mașinării.

În același timp, fie urmărindu-și cu credință ideea, sau guvernat poate de despotismul obiceiurilor, nu înceta să acumuleze Erudiție, alături de Mecanică ! O, ce invazie de cărți la 202 ! Solitare, în perechi, în pachete, vîrîte în cutii, subțiri sau groase și grele de autoritate, învelite în galbena copertă plebee sau îmbrăcate în marochin și aur, ele năpădeau, tot timpul, torențial, Biblioteca. Se lungeau pe covor, se tolăneau pe fotoliile moi, se întronau pe mesele robuste, și, mai ales, se cățărau în fața ferestrelor, în vrafuri nesățioase, ca și cum, sufocate de propria lor aglomerare, ar fi căutat neliniștite spațiu și aer ! În eruditul naos, unde doar cîteva ferestre mai înalte rămăseseră libere, fără ziduri de cărți, plutea în permanență un crepuscul gînditor de toamnă, în vreme ce afară strălucea soarele de iunie. Biblioteca se revărsase prin toată casa ! Nu mai puteai deschide un dulap fără ca dinăuntru să nu se prăbușească, nemaiavînd de ce să se sprijine, cîte un teanc de cărți ! Nu mai puteai să tragi o perdea fără ca, în spatele ei, să nu se ivească, bățos, un vraf de tomuri ! Indignarea mea a ajuns la culme într-o dimineață, cînd alergînd zorit, cu mîinile pe bretele, am găsit ușa de la *Water-Closet* astupată de o înfiorătoare colecție de studii sociale.

Îmi amintesc însă, cu o neplăcere și mai mare, de memorabila noapte cînd, în odaia mea, frînt de oboseală și moleșit după o plimbare la Versailles, cu pleoapele amorțite și grele de praf, a trebuit să alung din culcușul meu, ocărînd, un înspăimîntător Dicționar de Industrie în trei-

zeci şi şapte de volume ! Am simţit atunci o supremă lehamite de cărţi. Potrivind cu ghionturi pernele, am blestemat Tipografia, limbuţia omenească... Şi de-abia mă întinsesem şi începusem să aţipesc cînd m-am ciocnit, spărgîndu-mi aproape preţioasa rotulă a genunchiului, de cotorul unui tom care se cuibărise perfid între saltea şi perete. Cu un muget de furie, am înşfăcat şi am azvîrlit tomul obraznic, care răsturnă în cădere cana cu apă, inundînd preţiosul covor din Daghestan. Nu mai ştiu dacă am adormit după aceea ; paşii mei, pe care nu-i auzeam, de parcă aş fi fost purtat de o boare, continuară să se împiedice de cărţi pe coridorul cufundat în întuneric, apoi pe bulevardul Champs-Élisées, aglomerat şi gălăgios ca la o sărbătoare civică. Şi, o, minune ! pe ambele laturi, toate casele erau clădite din cărţi. Pe crengile castanilor, foşneau file de cărţi. Iar bărbaţii, doamnele rafinate, în veşminte de hîrtie tipărită, cu titluri pe spinare, aveau în loc de chipuri, cîte o carte deschisă căreia zefirul uşor îi întorcea delicat paginile. În depărtare, în Piaţa Concorde, am zărit un munte abrupt de cărţi, pe care am încercat să-l escaladez, gîfîind, cînd îngropîndu-mi piciorul în straturi moi de versuri, cînd izbindu-mă de cotoarele, tari ca cremenea, ale tomurilor de Exegeză şi de Critică. Am urcat la o înălţime atît de ameţitoare, deasupra pămîntului, dincolo de nori, încît m-am pomenit vrăjit, între stele. Ele circulau senine, uriaşe şi mute, înfăşurate în cruste groase de cărţi, din care se ivea, ici-colo, strecurîndu-se prin vreo crăpătură sau printre două volume prost sprijinite, cîte o rază firavă de lumină, sufocată şi neliniştită. Am ajuns astfel în Paradis. Era precis Paradisul, căci, cu ochii mei de ţărînă muritoare l-am zărit pe Unchiaşul Veşniciei, cel care nu cunoaşte nici Dimineaţă, nici Seară. Scăldat în lumina care izvora din el însuşi, mai limpede ca orice lumină, între rafturi adînci de aur gemînd de codice, aşezat pe nişte *in-folio* vetuste, cu nesfîrşita lui barbă revărsîndu-se peste vrafuri de foiletoane, broşuri, gazete şi cataloage, Prea Înaltul citea. Divina frunte care concepuse Lumea se odihnea pe atotputernica mînă care crease Lumea : Creatorul citea şi zîmbea. Am cutezat, înfiorat de o sacră oroare, să arunc o privire peste umărul Lui strălucitor. Car-

tea era broşată, de trei franci... Eternul citea Voltaire, într-o ediţie ieftină, şi zîmbea.

O uşă scăpără şi scîrţîi, ca şi cum ar mai fi intrat cineva în Paradis. Mi-am zis că un nou sfînt sosise de pe pămînt. Era Jacinto, cu havana aprinsă şi un buchet de garoafe la butonieră, ţinînd sub braţ trei cărţi galbene pe care i le împrumutase prinţesa de Carman ca să aibă ce citi !

Într-una din aceste săptămîni pline de activitate, atenţia mea se abătu subit de la interesantul meu Jacinto. Ca oaspete la 202, îmi ţineam încă aici valiza şi rufăria, şi, sub stindardul Prinţului meu, mă mai înfruptam încă, din cînd în cînd, din blidul lui somptuos. Sufletul meu abrutizat şi trupul meu la fel de abrutizat, locuiau însă pe strada Helder nr. 16, etajul 4, uşa de pe stînga.

Într-o după-amiază, coboram pe bulevardul Madeleine, cu sufletul inundat de o pace voioasă a ideilor şi senzaţiilor, cînd am zărit pe neaşteptate, în faţa staţiei de omnibuze, plimbîndu-se pe asfalt, cu un pas încet şi felin, o creatură uscăţivă, negricioasă, aproape oacheşă, cu doi ochi adînci, taciturni şi trişti, şi o coamă de păr, bătînd în galben, creţ şi rebel, sub pălăria veche, cu pene negre. M-am oprit brusc, ca şi cum m-ar fi apucat o crampă la stomac. Creatura se îndepărtă, după ce mai dăduse puţin tîrcoale, fără folos, precum o pisică neagră, pe streaşină, sub luna de ianuarie. Două fîntîni adînci n-ar fi putut licări mai misterios şi mai taciturn ca ochii ei taciturni şi negri. Nu-mi aduc aminte (slavă Domnului !) cum i-am atins rochia de mătase, lustruită şi pătată de grăsime pe falduri ; nici cum am mormăit o rugăminte fierbinte printre dinţii care-mi clănţăneau în gură ; nici cum ne-am dus amîndoi, greoi şi tăcuţi ca doi condamnaţi, într-o rezervă de la Café Durand, discretă şi caldă. În faţa oglinzii, cu lentoarea unui ritual mohorît, creatura şi-a scos pălăria şi pelerina presărată cu mărgele de sticlă. Mătasea roasă a corsajului se destrăma în dreptul coatelor ascuţite. Iar părul ei bogat era aspru şi des ca o coamă de animal sălbatic în două nuanţe de galben, una mai aurie, alta bătînd în arămiu, precum coaja unei tarte scoasă fierbinte din cuptor.

Cu un rîs tremurător, i-am înhăţat degetele lungi şi îngheţate :

— Şi numele ?

Ea a răspuns serios, cu un fel de gravitate :

— Madame Colombe, strada Helder nr. 16, etajul 4, uşa de pe stînga.

Iar eu (mizerabilul Zé Fernandes) am devenit, la rîndul meu, foarte serios, zguduit de o emoţie gravă, ca şi cum am fi luat parte, în alcovul de cafenea, la o ceremonie maiestuoasă. Împingînd încet uşa, chelnerul îşi băgă înăuntru faţa dolofană ! Am cerut langustă, raţă cu gogoşari şi Bourgogne. Doar cînd am terminat raţa, m-am încumetat să mă ridic, mototolind convulsiv şervetul, şi să o sărut pe gură ; tremurînd ca varga, i-am dat un sărut profund şi teribil, în care mi-am lăsat sufletul, împreună cu saliva şi gustul de gogoşar ! Apoi, într-o birjă deschisă, am luat-o pe Champs-Élisées, sub răbufnirea caldă a vîntului de est, prevestitoare de furtună. În faţa grilajului de la 202, am îngăimat, ca să o uluiesc cu luxul meu : „Aici locuiesc, tot anul !...“ Aplecîndu-se să privească palatul, îmi atinse uşor barba cu coama ei roşcată de păr aspru ; atunci, am răcnit disperat vizitiului să galopeze către strada Helder nr. 16, etajul 4, uşa de pe stînga.

Am iubit-o pe creatura aceea. Am iubit-o cu Amor, cu toate Amorurile care se află în Amorul Divin, Amorul Omenesc, Amorul Bestial, aşa cum Sfîntul Anton o iubea pe Fecioară, aşa cum Romeo o iubea pe Julieta, aşa cum un ţap iubeşte o capră. Era stupidă, era tristă. Îmi stingeam cu desfătare bucuria în cenuşa tristeţii ei, cu o inefabilă plăcere îmi înecam raţiunea în densitatea prostiei ei. Vreme de şapte săptămîni frenetice, am pierdut conştiinţa personalităţii mele de Zé Fernandes — Fernandes de Noronha e Sande, din Guiães ! Mi se părea că eram o bucată de ceară, topindu-se, cu o hidoasă satisfacţie, într-un cuptor încins ; sau că eram un rug nesăţios pe care ardea în flăcări, plesnea şi se mistuia un mănunchi de surcele. Din zilele acelea de sublimă murdărie, păstrez în amintire numai un alcov tapetat cu creton murdar, un capot de lînă, cu găitane negre, nişte nedesluşite sticle de bere pe placa de marmură a unui lavoar şi un trup ţigănos care trosnea din încheieturi şi avea păr pe piept. Mi-a mai rămas şi

senzația că necontenit mă lăsam jefuit, cu o satisfacție scîrbită, azvîrlind, într-o poală care se adîncea între un pîntece supt și doi genunchi ascuțiți, ceasul, brelocurile, inelele, butonii de safir și cele o sută nouăzeci și șapte de lire pe care le adusesem de la Guiães, într-un chimir de antilopă. Zé Fernandes cel voinic, chipeș și bine hrănit devenise o arătare, rătăcind ca într-un vis, lipsit de vlagă, cu picioarele moi. Apoi, într-o seară, urcînd cu avîntul obișnuit scara de pe strada Helder, am găsit ușa încuiată ; de pe tocul ei fusese smuls cartonașul cu *Madame Colombe,* pe care îl citeam întotdeauna cu devoțiune, și care îi servea drept firmă. În ființa mea se zdruncină totul, ca și cum s-ar fi cutremurat chiar pămîntul Parisului ! În fața mea se închisese ușa înspre Lume ! Dincolo se aflau noroadele, orașele, viața, Dumnezeu și Ea. Rămăsesem singur pe acest palier al neființei, dincoace de ușa închisă, unica ființă rămasă în afara Lumii ! M-am năpustit pe trepte, rostogolindu-mă cu bubuitul și incoerența unui pietroi, pînă în cămăruța unde portăreasa și bărbatul ei jucau cărți într-o tihnită trîndăvie, ca și cum n-ar fi știut că o îngrozitoare zguduire a dărîmat Universul !

— Madame Colombe ?

Cumătra bărboasă își adună tacticos cărțile :

— Nu mai stă aici... S-a cărat azi-dimineață, în altă parte, cu altă tîrfă !

În altă parte cu altă tîrfă !..

Mohorît și pustiit de orice gînd, de orice simțire, de orice vrere, m-am lăsat purtat, ca un butoi gol, de curentul zorit al bulevardului, pînă cînd m-am trezit pe o bancă din Piața Madeleine. Acolo, mi-am acoperit ochii plini de lacrimi pe care nu le simțeam, cu palmele de a căror fierbințeală nu-mi dădeam seama ! Tîrziu, foarte tîrziu, cînd începuseră să se închidă cu zgomot obloanele de fier ale magazinelor, răsări, din ruinele confuze ale ființei mele, eterna supraviețuitoare a tuturor dezastrelor — foamea. Am intrat la Durand, cu pașii șovăielnici ai unui înviat din morți. Dînd ascultare amintirii care îmi frigea sufletul, am comandat langusta, rața, vinul de Bourgogne ! În timp ce mă descheiam la guler, moleșit de arșița serii de iulie, înăbușit de parfumul din Madeleine, îmi spuneam

cu amărăciune : „Doamne sfinte ! Ce sete cumplită mi-a provocat nenorocirea !...“ Am făcut un semn discret chelnerului : „Înainte de Bourgogne, o sticlă de şampanie, cu multă gheaţă, şi un pahar mare !...“ Am credinţa că şampania aceea fusese îmbuteliată chiar în ceruri, unde curge veşnic izvorul răcoros al Consolării şi sînt sigur că în sticla mea pătrunsese, înainte să i se pună dopul, un şuvoi îmbelşugat din inefabilul izvor. Isuse ! Ce desfătare mi-a putut da paharul acela aburit, nins, plin de spumă, pişcîndu-mă pe limbă, strălucitor ca aurul ! Apoi, sticla de Bourgogne ! Apoi, sticla de coniac ! Apoi, clondirul de *peppermint*, brumat de cristale de gheaţă ! La urmă, dorinţa năprasnică de a părui, cu bastonul meu zdravăn de gutui de la Guiães, tîrfa care fugise cu altă tîrfă ! În birja închisă, care m-a transportat în galop la 202, nu mi-am mai înfrînat sfîntul impuls, şi, cu pumnii mei straşnici de muntean, am dat lovituri răsunătoare în pernele unde *vedeam* furios hăţişul îmbelşugat de păr gălbui în care sufletul mi se rătăcise într-o seară, zbătîndu-se prins în el vreme de două luni, întinat pentru totdeauna ! Cînd trăsura s-a oprit la 202, eu cotonogeam încă cu atîta disperare bestia ingrată, încît la ţipetele vizitiului, dădură fuga doi servitori şi mă înşfăcară în braţe, primind pe umeri, pe cefele servile, urmele obosite ale mîniei mele.

Ajuns în camera mea, am refuzat solicitudinea lui Grilo care încerca să-mi impună mie, Zé Fernandes din Guiães, groaznica umilinţă a unui ceai de muşeţel ! Răsturnat pe patul lui „Don Galion“, cu ghetele pe pernă, cu jobenul tras peste ochi, am rîs, cu un hohot dureros, de această Lume burlescă şi sordidă a celor ca Jacinto şi ca Madame Colombe ! Brusc, am simţit o înfiorătoare angoasă. Era Ea ! Ea, Madame Colombe ţîşnise din flacăra lumînării şi sărise în pat ; acum mă descheia la vestă, îmi spărgea coşul pieptului şi se arunca, în fusta ei murdară, între coastele mele, muşcîndu-mă de inimă, sorbindu-mi cu înghiţituri mari, ca pe strada Helder, tot sîngele. Atunci, încredinţat că-mi sosise moartea, chiţăind după mătuşa Vicência, m-am aplecat peste marginea patului ca să cobor în mormîntul, pe care îl distingeam, prin negura sfîrşitului, jos pe covor — era rotund, sticlos, de porţelan şi cu toartă. Şi, în mormîntul meu, care în mod atît de ne-

cuviincios semăna cu oala de noapte, am vomitat vinul de Bourgogne, am vomitat rața, am vomitat langusta. Pe urmă, cu un efort supraomenesc, urlînd, simțind că nu numai mărunțaiele, ci și sufletul mi se golea, am vomitat-o pe Madame Colombe ! M-am prăvălit din nou pe patul lui „Don Galion"... Mi-am îndesat pălăria peste ochi ca să nu simt razele de soare. Un soare nou, un soare spiritual se înalța deasupra vieții mele. Am adormit ca un copilaș legănat cu blîndețe, în coșul de răchită, de către Îngerul său Păzitor.

Dimineața, mi-am primenit trupul cu o baie temeinică, înmiresmată cu toate aromele de la 202, de la frunzulițele de lămîi indian pînă la esența de iasomie franțuzească, și mi-am clătit sufletul cu o încîntătoare scrisoare de la mătușa Vicência, cu scris rotund, care vorbea de casa noastră și de promițătoarea recoltă de struguri, de dulceața de vișine care nu ieșise niciodată atît de bună, de veselul foc, aprins în curte în noaptea Sfîntului Ion, și de fetița dolofană care îi sosise din ceruri finei mele Joaninha. M-am așezat apoi la fereastră, curat la suflet și la trup, într-o vestă de mătase albă, am băut ceai de Naipó, trăgînd în piept parfumul trandafirilor din grădină, înviorați de ploaia din zori, și m-am gîndit, cu o uimire amuzată, că timp de șapte săptămîni, mă tăvălisem în noroi, pe strada Helder, cu o arătare slăbănoagă și țigănoasă ! Am ajuns la concluzia că suferisem de o febră îndelungată, febră a cărnii, febră a imaginației, contractată într-o mocirlă a Parisului — una din acele mocirle ce se formează prin Oraș, din apele moarte, mîlurile, gunoaiele, ciupercile și viermii unei Civilizații care putrezește.

Vindecat în sfîrșit, spiritul meu, precum acul ce arată nordul, se răsuci îndată spre Prințul meu, pe care, în ultimele săptămîni ale infecției mele sentimentale, îl zărisem mereu prăvălit pe cîte o sofa, sau bîntuind prin Bibliotecă, printre cele treizeci de mii de volume, cu un căscat prelung de inerție și zădărnicie. În graba mea nedemnă, îi aruncam doar cîte un distrat „ce e cu tine ?". Morocănos și descurajat, el murmura doar cîte un sec „mi-e cald !".

În ziua eliberării mele, am intrat înaintea amiezii în odaia Prințului meu și l-am găsit, prăbușit pe sofa, cu

Figaro-ul deschis peste pîntece, agenda aruncată pe covor, cu chipul învăluit în umbră și picioarele abandonate, cu o tristețe suverană, pedichiuristului care îi lustruia unghiile. Bineînțeles că privirea mea luminoasă și purificată, albul flanelelor mele reflectînd liniștirea simțurilor și armonia sigură în care, în mod vizibil, se mișca întreaga mea ființă, l-au impresionat pe Jacinto, căruia melancolia nu-i tocise finețea observației. Ridică fără vlagă un braț moleșit :

— Așadar, capriciul acela ?

Am revărsat asupra lui strălucirea unui surîs victorios :

— Mort ! Și, ca seniorul de Marlborough, „mort și îngropat". Zace ! Sau, mai bine zis, se rostogolește ! Într-adevăr, acum trebuie să se rostogolească printr-un canal de scurgere !

Jacinto căscă, murmurînd :

— O, acest Zé Fernandes de Noronha e Sande !...

Și, în numele meu, în onorabilul meu nume, rostit astfel, printre căscături, cu o ironie nepăsătoare, fu rezumat tot interesul Prințului meu pentru spurcata vijelie în care mi se zvîrcolise inima ! Nu m-am simțit însă jignit de acest rafinat egoism... Îmi dădeam bine seama că Jacinto traversa o pîclă densă de plictiseală, atît de densă, și el într-atît de înecat în densitatea ei moale, încît gloria sau suferința unui camarad nu îl puteau tulbura, ca și cum s-ar fi aflat la o mare depărtare, intangibile, separate de sensibilitatea lui prin straturi groase de vată. Bietul meu Prinț al Norocului, prăbușit inert pe sofa, cu picioarele în poala pedichiuristului ! Ce scîrbos dezgust îl putuse apuca după ce renovase cu atîta cutezanță întregul mobilier mecanic și „erudit" de la 202, în lupta lui cu Forța și cu Materia ! Nu-și mai ascunse dezgustul, mărturisindu-l bătrînului său Zé Fernandes, căci ne-am reluat comuniunea de viață și suflet din care eu mă smulsesem atît de rușinos într-o seară, lîngă stația de omnibuze, în mocirla de la Madeleine.

Nu era vorba, bineînțeles, de confesiuni directe. Elegantul, rezervatul Jacinto nu-și frîngea mîinile, gemînd : „Oh, ce viață nenorocită !" Pe chip îi apăreau însă expresii elocvente de sațietate ; făcea cîte un gest care pă-

rea că respinge cu ciudă lucrurile inoportune ; uneori refuza cu hotărîre să se mişte din loc, rămînînd imobil, culcat pe un divan de unde nu se mai ridica decît pentru odihna pe care ar fi dorit-o parcă eternă ; apoi era căscatul plictisit cu care îşi sublinia fiecare gest, continuîndu-l doar din slăbiciune sau dintr-o datorie de neocolit ; şi era, mai ales, şoapta aceea care la el devenise ceva permanent şi firesc : „La ce bun ? Nu merită ! Ce mizerie !"...

Într-o seară, la mine în cameră, l-am consultat pe Grilo în timp ce-mi trăgea cizmele :

— Jacinto e atît de ofilit, atît de gîrbov... Ce-o fi cu el, Grilo ?

Venerabilul negru declară cu o desăvîrşită siguranţă :

— Excelenţa sa suferă de prea-plin !

Asta era ! Prinţul meu se simţea sufocat de prea-plinul Parisului şi el, om al secolului al XIX-lea, care, în afara vieţii culte şi viguroase a Oraşului, nu ar fi putut nicăieri savura „deliciul de a trăi", nu mai întîlnea acum, în simbolicul său Oraş, nici un mod de viaţă, spirituală sau socială, care să-i trezească interesul şi să merite efortul unei deplasări scurte într-o birjă ieftină. Sărmanul Jacinto ! Un ziar vechi, citit şi răscitit de şaptezeci de ori de la Cronică pînă la Anunţuri, cu marginile roase, nu l-ar fi putut plictisi mai mult pe un Solitar — care n-ar fi avut, în Solitudinea sa, alt aliment intelectual — decît îl plictisea Parizianismul pe dragul meu prieten ! În vara aceea, cînd îl tîram cîteodată, şiret, la vreun café-concert, sau la sărbătorescul Pavilion d'Arménonville, bunul meu Jacinto, rezemat greoi de spătarul scaunului, cu un minunat buchet de orhidee la butonieră, cu mîinile abandonate pe măciulia bastonului, păstra întreaga seară un aer de gravitate atît de deprimată, încît eu, compătimitor, mă sculam în picioare şi îl eliberam, desfătîndu-mă cu graba lui de a o lua din loc, de fuga lui de pasăre scăpată din colivie... Arareori se mai ducea (şi atunci cu un efort violent, ca şi cum ar fi sărit peste o groapă) la vreunul din cluburile sale de la capătul bulevardului Champs-Élisées. Nu se mai ocupase nici de Societăţi şi de Companii, nici de Telefoanele din Constantinopol, nici de Religiile Ezoterice, nici de Bazarul Spiritualist ; scrisori nedesfăcute se acumulau pe

masa de abanos, de unde Grilo le mătura trist ca pe gunoiul unei vieți sfîrșite. De asemenea, renunță încetul cu încetul la toate relațiile și cunoștințele. Paginile agendei roz-vestede erau acum albe. Accepta rar și în silă cîte o plimbare în *mail-coach* sau o invitație la castelul vreunui prieten din împrejurimile Parisului ; își punea pardesiul ușor cu un efort atît de scîrbit, încît îmi amintea întotdeauna de un om ghiftuit, după o masă îmbelșugată de provincie, care, din politețe sau supunîndu-se vreunei dogme, trebuia să mai mănînce și o duzină de ouă prăjite.

Singura lui mîngîiere ar fi fost să zacă tot timpul în casă, în dosul ușilor bine închise și apărate de orice intruziune a lumii, dacă propriul său palat de la 202, cu umplutura lui de Civilizație, nu i-ar fi dat o senzație dureroasă de sufocare, de aglomerare ! Luna iulie era dogorîtoare ; brocarturile, mochetele, atîtea mobile rotunde și pufoase, toate metalele și toate cărțile, îl oprimau atît de puternic, încît deschidea tot timpul ferestrele pentru a spori spațiul, lumina, răcoarea. Atunci însă îl înfuria praful murdar și acru care năvălea înăuntru în vălătuci fierbinți :

— Oh, praful ăsta al Orașului !

— Jacinto, dar de ce nu mergem la Fontainebleau, sau la Montmorency, sau...

— Cum, la țară ? Poftim ? La țară ?

Cînd striga astfel, pe chipul încruntat, ochii îi fulgerau întotdeauna cu atîta indignare încît strîngeam din umeri, umil, căindu-mă de a-mi fi ultragiat atît de tare Prințul pe care îl iubeam așa de mult. Nenorocos Prinț ! Rătăcea atunci prin saloane cu țigara aurită de Yaka fumegînd, încet și fără vlagă, precum cel ce rătăcește pe meleaguri străine, fără ocupație și fără legături sentimentale. Pașii indiferenți și trîndavi îl purtau inevitabil către centrul vieții sale, cabinetul verde, Biblioteca de abanos, unde acumulase Civilizație în maximă proporție ca să profite în maximă proporție de plăcerea de a trăi. Aruncă în jur o privire de lehamite. Nici o curiozitate și nici un interes nu-i solicitau mîinile înfundate în buzunarele pantalonilor de mătase, inerte și înfrînte. Anihilat parcă, el căsca cu o indolență descurajată. Nimic nu putea fi mai pildui-

tor și mai dureros ca acest om perfect al secolului al XIX-lea, căscînd nehotărît, cu mîinile învinse în fundul buzunarelor, oprindu-se brusc în mijlocul tuturor aparatelor care îi sporeau puterea organelor, a tuturor firelor care disciplinau în serviciul său Forțele Universale, a celor treizeci de mii de volume pline de înțelepciunea veacurilor, și exprimînd grăitor prin toată atitudinea sa cît de stînjenitor i se părea faptul de a trăi !

VI

În fiecare după-amiază, la ora patru, cu o regularitate bigotă, cultivînd una din acele intimităţi care între toate cîte obosesc, nicicînd nu oboseşte, Jacinto o vizita pe Madame d'Oriol, căci această floare a Parizianismului rămăsese în Paris chiar şi după Grand-Prix, fanîndu-se în arşiţa şi colbul Oraşului. Într-o după-amiază însă, sunînd nerăbdător, telefonul îl anunţă pe Jacinto că dulcea lui prietenă avea să ia cina la Enghien cu familia Trèves. (Aceştia îşi petreceau vara pe malul lacului într-o căsuţă acoperită de trandafiri mărunţi şi albi care aparţinea lui Efraim.)

Era o duminică liniştită, alburie şi blîndă, invitînd la voluptăţile melancoliei. Dorind să mă îngrijesc puţin şi de suflet, i-am sugerat lui Jacinto să urcăm pînă la Bazilica Sacré-Coeur, care era atunci în construcţie pe culmile colinei Montmartre.

— E o mizerie, Zé Fernandes...

— Pe toţi dracii ! Nu am văzut niciodată Bazilica...

— Bine, fie ! Să mergem la Bazilică, omule fatal de Noronha e Sande !

Cînd am pătruns însă dincolo de S. Vicent de Paul, în cartierele înghesuite şi abrupte, toropite de o pace provincială, cu ziduri vechi împrejmuind cîte o curticică rustică unde femei nepieptănate coseau aşezate pe praguri, cu birje deshămate odihnindu-se în faţa birturilor, cu găini slobode ciugulind prin gunoaie şi scutece ude uscîndu-se pe stinghii, sastisitul meu prieten începu să zîmbească văzînd atîta libertate şi simplitate a lucrurilor.

Trăsura noastră se opri în faţa străzii în trepte, întretăiată de ulicioarele campestre, care urcă pînă la esplanada unde, împresurată de schele, se înalţă uriaşa Bazalică. La

fiecare nivel se aflau barăci de talcioc cucernic, acoperite de pînză roşie, doldora de icoane, de obiecte sfinţite, crucifixe, inimi ale lui Isus, brodate cu fir răsucit de mătase, mănunchiuri de mătănii colorate. În colţuri, bătrîne ghemuite bolboroseau ave-maria. Doi preoţi coborau zîmbitori, prizînd tutun. Un clopot dăngănea domol. Jacinto murmură, plăcut impresionat :

— Ce curios !

Sus, însă, Bazilica nu ne-a stîrnit interesul : sugrumată de schele şi de garduri, albă şi stearpă, din piatră nou-nouţă, lipsită de suflet. Mînat de un impuls foarte jacintic, Jacinto se îndreptă spre marginea terasei, dornic să contemple Parisul. Sub cerul plumburiu, pe cîmpia plumburie, Oraşul zăcea, plumburiu şi el, precum un strat întins şi gros de moloz şi de ţigle. În imobilitatea şi muţenia lui, doar cîte un rar fuior de fum, firav precum cel al unui ciot abia stins, era singurul vestigiu vizibil al magnificei sale vieţi.

Rîzînd, l-am tachinat atunci pe Prinţul meu. Acesta era aşadar Oraşul, augustă creaţie a Umanităţii ! Iată-l, dragă Jacinto ! Pe crusta cenuşie a pămîntului — un strat de moloz, doar ceva mai cenuşiu ! Şi totuşi, doar de puţină vreme, lăsaserăm în urmă capitala cu viaţa ei prodigioasă, plină de un popor puternic, cu toate organele ei viguroase în funcţiune, copleşită de bogăţie, strălucind de înţelepciune, în triumfala plenitudine a orgoliului ei, precum o Regină a Lumii încununată de Graţie. Acum eu şi frumosul meu Jacinto ne-am cocoţat pe o colină, am privit, am ascultat — dar din toată Civilizaţia stridentă şi radioasă a Oraşului, nu reuşim să prindem nici un sunet, nici o lumină ! Dar două sute doiul, superbul 202, cu sîrmele, aparatele şi pompa Mecanicii sale, cu cele treizeci de mii de cărţi ? A dispărut, s-a risipit în confuzia de ţigle şi cenuşă ! Va să zică pentru această risipire a operelor umane, de îndată ce sînt contemplate de la o sută de metri înălţime, se spetează lucrătorul uman într-o atît de chinuitoare strădanie ? Ce zici, Jacinto ?... Unde-ţi sînt magazinele slujite de trei mii de vînzători ? Băncile în care zornăie aurul universal ? Bibliotecile ticsite de ştiinţa veacurilor ? S-a topit totul într-o pată brună care murdăreşte Pămîntul. Pentru ochii miopi ai unui Zé Fernandes, care

urcă, fumîndu-şi ţigara pe o colină mai înaltă, sublima construcţie a tuturor timpurilor nu mai este decît o hazna lugubră, de grosimea şi culoarea pulberii de pe urmă. Cum trebuie să arate ea atunci în ochii lui Dumnezeu !

La auzul acestor exclamaţii de nemulţumire, lansate cu afabilă maliţie pentru a-l instiga, Prinţul meu murmură, gînditor :

— Da, poate că totul este o iluzie... Şi Oraşul, cea mai mare iluzie !

Văzîndu-mă victorios cu atîta uşurinţă, am devenit şi mai elocvent. Desigur, Prinţe, o iluzie ! Cea mai amară dintre toate, căci Omul îşi închipuie că Oraşul este temeiul întregii sale măreţii, cînd el este, de fapt, izvorul tuturor mizeriilor sale. Vezi, Jacinto ! În Oraş şi-a pierdut omul forţa şi frumuseţea armonioasă a trupului şi a devenit făptura aceasta sfrijită şi scheletică sau obeză şi înecată în osînză, cu oase moi ca nişte cîrpe, cu nervii vibrînd ca nişte sîrme, cu ochelari, cu peruci, cu dinţi de plumb, fără sînge, fără fibră, fără sevă, strîmbă şi cocoşată — făptura aceasta în care Dumnezeu, îngrozit, abia de-l mai poate recunoaşte pe zveltul, vigurosul şi nobilul Adam ! În Oraş a luat sfîrşit libertatea sa morală, în fiecare dimineaţă i se impune o necesitate şi fiecare necesitate îi creează o dependenţă ; sărac şi subaltern, viaţa omului este o constantă cerşetorie, adulare, plecăciune, îngenunchere, răbdare ; dacă e bogat şi superior precum Jacinto, societatea îl prinde imediat în năvoadele ei de tradiţii, precepte, etichete, ceremonii, uzanţe, rituri — servicii mai disciplinare decît cele dintr-o închisoare sau garnizoană. Unde se află, Jacinto, liniştea lui (bun atît de preţios încît ea e răsplata pe care Dumnezeu o dă sfinţilor săi) ? A pierit pentru totdeauna în bătălia disperată pentru pîine, faimă, putere, plăcere sau pentru moneda de aur care scapă mereu printre degete ! Cum ar putea exista în Oraş vreo bucurie pentru milioanele de fiinţe care gîfîie, în zbuciumata lor preocupare de *a dori,* şi care, fără să-şi poată niciciînd sătura dorinţele, suferă veşnic de deziluzie, disperare sau de sentimentul înfrîngerii ? Simţămintele cele mai omeneşti se dezumanizează îndată, în Oraş. Priveşte Jacinto ! Sînt ca nişte flăcărui pe care vîntul aspru al

convieţuirii sociale nu le lasă să ardă senine şi limpezi : aici le apleacă şi le face să pîlpîie, dincolo le stinge cu brutalitate, în altă parte le sileşte să se consume cu nemiloasă violenţă. Prieteniile nu sînt decît nişte simple alianţe pe care, în ceasul neliniştit al apărării sau în ceasul nesăţios al atacului, interesul le înnoadă grăbit cu lanţuri grăbite, şi care se desfac la cea mai mică înfruntare a rivalităţii sau a orgoliilor. Dar Iubirea în Oraş, dragă Jacinto ? Gîndeşte-te la vastele prăvălii cu oglinzi, unde se vinde nobila carne a Evei, cu tarif fix, precum carnea de vacă, contemplă-l pe bătrînul Zeu al Himeneului care umblă purtînd în locul făcliei unduitoare a Pasiunii, portofelul burduşit al Zestrei ! Uită-te la gloata care fuge de largile căi însorite unde Faunii iubesc Nimfele în sănătoasa lege naturală, şi caută posomorîtă bîrlogurile lugubre ale Sodomei sau Lesbosului !... Ceea ce Oraşul degradează cel mai mult la om este totuşi inteligenţa, căci ori i-o înregimentează în banalitate, ori i-o împinge în extravaganţă. În stufoasa şi şovăielnica pătură de Idei şi Formule ce constituie atmosfera mentală a Oraşelor, omul care-o respiră, cufundat în ea, nu poate să gîndească decît gîndurile deja gîndite, nu poate să exprime decît formulările deja exprimate — sau, dimpotrivă, pentru a se smulge din rutina cenuşie şi plictisitoare, ca să se caţere pe schela fragilă a gloriei mărunte, născoceşte cu sforţări dureroase, spărgîndu-şi creierii, cîte o noutate informă care va ului şi va reţine gloata precum monstrul de la bîlci. Intelectualiceşte, toţi sînt nişte berbeci, bătătorind acelaşi drum bătut, behăind acelaşi behăit, cu boturile în pulberea pe care calcă, în şir, pe urmele călcate de cei de dinainte ; iar alţii sînt maimuţe, sărind pe vîrfurile unor catarge arătoase, cu strîmbături şi tumbe. Astfel, Jacinto, în Oraş, în creaţia aceasta artificială unde pămîntul e de lemn, de fetru şi de smoală, iar cărbunele acoperă cerul, unde lumea trăieşte în case în straturi, precum chiflele în brutării, lumina vine pe ţeavă, iar minciunile se murmură prin sîrme, — omul apare ca o creatură antiumană, lipsită de frumuseţe, de forţă, de libertate, fără rîs şi fără simţire, care poartă în sine un spirit pasiv ca un sclav sau obraznic ca un histrion... Iată, Jacinto, frumosul tău Oraş !

În fața acestor invective, cărunte și venerabile, tunate punctual de către toți moraliștii bucolici, de la Hesiod pînă în zilele noastre, Prințul meu își înclină docil capul ca și cum ele ar fi fost rodul neașteptat și proaspăt al unei Revelații superioare, primite pe culmile din Montmartre.

— Da, într-adevăr, Orașul... E poate o iluzie perversă !

Am stăruit în continuare cu prisosință, suflecîndu-mi manșetele, savurînd facila mea filosofare. Dacă cel puțin iluzia Orașului ar fi făcut fericiți pe toți cei care o nutresc... Dar nu ! Numai o castă strălucitoare, redusă la număr, se bucură în Oraș de bucuriile speciale create de el. Restul, imensa plebe obscură, nu face decît să sufere de suferințele speciale care numai în el există ! De pe terasa de lîngă bogata Bazilică închinată Inimii care i-a iubit pe cei sărmani și a sîngerat pentru ei, zăream limpede casele lugubre unde plebea se încovoaie sub vechiul oprobriu de care nici Religiile, nici Filosofiile, nici Natura, nici propria ei forță brutală nu o vor putea nicicînd elibera ! Zace pretutindeni, răspîndită prin Oraș, precum un bălegar imund care fecundează Orașul. Veacurile trec unul după altul ; aceleași zdrențe imuabile îi acoperă trupul, și veșnic, de-a lungul nesfîrșitelor zile, bărbații vor trudi și femeile vor plînge. Cu munca și vaietul săracilor se făurește, Prințe, belșugul Orașului ! Iată-l acoperit de locuințe în care ei nu se pot adăposti, ticsit de stofe cu care ei nu se apără de frig, plin de alimente cu care ei nu se satură ! Lor le rămîne zăpada cînd cade, înghețîndu-le copilașii ghemuiți pe băncile din piețe sau sub arcadele podurilor Parisului... Zăpada cade, tăcută și albă, în beznă ; copiii amorțesc în zdrențele care îi acoperă ; în jur, polițaii își fac rondul, atenți să nu fie tulburat somnul călduț al celor ce iubesc zăpada, ca să poată patina a doua zi pe lacurile din Bois de Boulogne, înveliți în blănuri de trei mii de franci. Dar ce să-i faci, Jacinto ! Civilizația ta pretinde nesățioasă desfătări și fast, pe care le obții numai dacă, în această dizarmonie socială, Capitala va da Muncii, pentru fiecare efort chinuitor, doar cîte o firimitură uscată. Este deci un lucru de neînlăturat ca plebea să muncească veșnic și veșnic să se chinuie ! Mizeria ei istovită este condiția splendorii senine a Orașului. Dacă în ceaune ar fumega porția cuvenită de fiertură, nu ar putea apărea,

în vasele de argint, luxoasa porție de *foie gras* și trufe care constituie orgoliul Civilizației. Femei sărmane adună zdrențe pentru ca frumoasele doamne d'Oriol, strălucind în mătăsuri și dantele, să poată urca, în dulce unduire, scările de la Operă. Mîini înghețate se întind și buze supte mulțumesc pentru pomana neprețuită de un *sou*, pentru ca Efraimii să aibă zece milioane la Banca Franței, să se încălzească la flacăra bogată a lemnului parfumat și să dăruiască coliere de safire concubinelor lor, nepoate ale ducilor de Atena. Un popor întreg plînge de foame și de foamea copiilor săi pentru ca Jacinto, în ianuarie, să poată ciuguli, căscînd, în farfurii de Saxa, căpșuni congelate în șampanie și înviorate de un strop de eter !

— Și eu am mîncat din căpșunile tale, Jacinto ! Mizerabili, amîndoi !

El murmură dezolat :

— E oribil, am mîncat din căpșunile acelea. Și poate numai dintr-o iluzie !

Se îndepărtă gînditor de marginea terasei, ca și cum prezența Orașului, întins pe cîmpie, i s-ar fi părut dintr-o dată scandaloasă. Am plecat agale, filosofînd, în seara blîndă și caldă ; ne spuneam că pentru astfel de nedreptăți nu există remediu uman, obținut de efortul omului. Ah, Efraim, Trevès, lacomii și sumbrii rechini ai oceanului omenesc, ar abandona sau ar îmblînzi exploatarea Plebei, numai dacă vreo intervenție cerească, printr-un nou miracol, mai mare ca cele de demult, le-ar converti sufletele ! Burghezul triumfă, atotputernic, înrăit în păcat ; în fața lui se dovedesc neputincioase văicărelile Umanitarilor, raționamentele Logicienilor, bombele Anarhiștilor. Doar bunătatea divină ar putea înmuia un granit atît de tare. Pămîntul și-a pus din nou speranța într-un Mesia !... Desigur, un Mesia a coborît odinioară din cerurile înalte și, ca să arate limpede care îi era menirea, a pătruns domol în lume pe poarta unui staul. Însă popasul lui între oameni a fost atît de vremelnic ! A predicat blajin pe munte, într-o seară blîndă ; i-a dojenit cu măsură pe Fariseii care conduceau în vremurile acelea *Le Boulevard ;* a mustrat pe Efraimii precupeți și a fugit grabnic pe poarta Morții în Paradisul luminos ! Acest adorat fiu al Domnului s-a grăbit din cale afară de mult să se întoarcă acasă la Ta-

tăl său ! Iar oamenii pe care i-a însărcinat cu continuarea operei sale, împresurați imediat de influențele celor ca Efraim și ca Trèves, a inșilor de la *Boulevard*, au uitat foarte curînd învățătura de pe munte și de la lacul Tiberiadei : iată că, la rîndul lor, îmbracă purpura, devin Episcopi, devin Papi, se aliază cu opresiunea, domnesc împreună cu ea și își durează stăpînirea pe mizeria celor lipsiți de pîine și de cămin ! Astfel că opera mîntuirii trebuie luată de la capăt. Isus, sau Gautama sau Krishna, sau un alt fiu al lui Dumnezeu, născut dintr-o Fecioară, într-o grădină tihnită din Asia, va trebui să coboare din nou pe pămîntul robiei. Va veni oare el, cel mult dorit ? Poate că deja un rege grav din Orient a deschis ochii și a văzut steaua, a luat smirna în mîinile regale și a încălecat pe dromader ! În apropierea neînduplecatului Oraș, în vreme ce Caiafa și Magdalena mănîncă langustă la Paillard, a trecut, într-o noapte, un înger, zburînd încet, alegînd atent un staul ! Din depărtare, fără ca nimeni să-i îmboldească din urmă, se apropie la trap vaca și măgărușul, dornici să ajungă mai repede la întîlnirea divină.

— Știi, Jacinto ?

Nu, Jacinto nu știa, și vroia să-și aprindă trabucul. I-am dat un chibrit. Ne-am mai învîrtit un timp pe terasă, risipind în aer alte idei solide care se destrămau în văzduh. Apoi am vrut să intrăm în Bazilică, dar un paracliser burtos, cu beretă de catifea, a trîntit cu putere ușa chiar în nasul nostru, și un călugăr a trecut pe lîngă noi, înfundînd în buzunar, cu un gest de definitivă oboseală, ca pentru totdeauna, vechiul său Breviar.

— Mi-e o sete, Jacinto... De la toată filosofia asta îngrozitoare !

Am coborît scara, transformată în talcioc cucernic. Gînditor, tovarășul meu cumpără o imagine a Bazilicii. Ne urcam în trăsură cînd cineva strigă tare :

— Jacinto !

Prințul meu își desfăcu larg brațele, uimit la rîndul său :

— Maurice !

Traversă emoționat strada către cafeneaua unde, sub copertina în dungi, un bărbat robust, cu barbișon, își clătina paharul de absint, cu pălăria de pai lăsată pe ceafă,

cu vestonul descheiat peste cămașa de mătase, fără cravată, ca și cum s-ar fi odihnit pe o bancă, în umbra grădinii sale.

Și-au strîns mîinile, minunîndu-se de întîlnirea lor, într-o duminică de vară, pe colina Montmartre.

— Ah, eu mă aflu aici la mine acasă ! exclama voios Maurice. În familie, în papuci... De trei luni m-am cocoțat pe aceste piscuri ale adevărului... Dar tu ce cauți pe colina sfîntă, om profan al cîmpiei și al străzilor Israelului ?

Prințul meu îl prezentă pe Zé Fernandes al său :

— Cu prietenul meu, în pelerinaj la Bazilică... Prietenul Fernandes Lorena... Maurice de Mayolle, bătrînul meu camarad.

Domnul de Mayolle (care, cu fața sa lată și nobilul său nas gros, îmi aducea aminte de François de Valois, regele Franței) își ridică pălăria de pai. Împinse un scaun, insistă să ne așezăm pentru un absint sau un *bock*.

— Ia un *bock*, Zé Fernandes ! spuse Jacinto. Mai adineauri țipai de sete !

Mi-am trecut limba peste buzele uscate ca pergamentul :

— Îmi rezerv setea pentru mai tîrziu, la cină, la un vinișor rece !

Maurice salută cu o tăcută admirație maliția mea prudentă. Apoi se întoarse către Prințul meu :

— Nu te-am mai văzut de trei ani, Jacinto... Cum a fost posibil în Parisul ăsta care e doar un sat unde ne cunoaștem cu toții ?

— Viața, Maurice, viața asta împrăștiată... E adevărat ! Ultima oară ne-am întîlnit acum trei ani, în casa Lamotte-Orcel. Te mai duci încă în sanctuarul acela ?

Maurice făcu un gest disprețuitor și larg ca și cum ar fi alungat de la sine o lume :

— Oh ! M-am despărțit de peste un an de lighioanele alea cretine... O gloată nedisciplinată, Jacinto ! Niște nestatornici, de un diletantism nătîng, o absență completă și comică a oricărei baze experimentale... Cînd mergeai la Lamotte-Orcel, și la șueta de la 37, și la Berea Ideală, ce se purta ?...

Jacinto caută printre amintiri, ciupindu-se de mustață :

— Știu și eu !... Se purta Wagner și Mitologia Edică, Ragnarock și Normele... Era de asemenea mult Prerafaelitism, și Mantegna, și Fra Angelico... În morală, Renanismul.

Maurice ridică din umeri. O, toate țineau de un trecut arhaic, aproape lacustru ! Cînd Madame de Lamotte-Orcel și-a retapisat salonul cu catifea Morris, cu flori de anghinare pe tonuri de șofran, Renanismul deja trecuse, la fel de uitat ca și Cartezianismul...

— Ai prins cultul Eului ?

Prințul meu suspină surîzînd :

— L-am cultivat și eu.

— Bun ! Îndată după aceea a venit Hartmanismul, Inconștientul. Apoi Nietzscheianismul, Feudalismul Spiritual... A făcut apoi ravagii Tolstoismul, o frenezie uriașă de renunțare neocenobitică. Îmi amintesc și acum de un dineu la care a apărut un monstru slav, cu plete sordide, care arunca niște priviri fioroase decolteului bietei contese de Arche și care mormăia cu degetul ridicat : „Să căutăm lumina în țărînă, pe jos, jos de tot". Am ciocnit la desert în onoarea umilinței și a muncii servile, cu acea șampanie Marceaux, bine frapată, pe care Matilda o dă, la ocazii speciale, în pahare mari în forma potirului Sfîntului Graal ! Pe urmă a venit Emersonismul... Dar pacostea cea mai mare a fost Ibsenismul ! În fine, băiete, un adevărat Babel de Etici și Estetici. Parisul părea dement. Erau chiar niște țicniți care tindeau spre Luciferism. Niște prietene de-ale noastre, sărmanele, alunecaseră către Fatalism, un talmeș-balmeș mistico-scabros, propovăduit de bietul La Carte care mai tîrziu s-a făcut călugăr și acum umblă în Pustie... O oroare ! Iar într-o zi, pe nepusă masă, toată gloata asta se aruncă năvalnic în Ruskinism !

Deși îmi țineam mîinile încleștate pe bastonul bine proptit în pămînt, mi se părea că o furtună se învîrtejea în capul meu, strivindu-mi craniul ! Chiar și Jacinto bolborosi, uluit :

— Ruskinism ?

— Da, bătrînul Ruskin... John Ruskin !

Norocosul meu Prinț pricepu :

— Aha, Ruskin... *Cele şapte lămpi ale arhitecturii, Coroana de măslin sălbatic*... E vorba de cultul Frumuseţii.

— Da ! Cultul Frumuseţii, confirmă Maurice. Însă pe atunci mă scîrbisem deja şi coborîsem din toţi norii ăştia vani. Călcam pe un sol mai sigur, mai fertil.

Bău pe îndelete o înghiţitură de absint, închizînd pleoapele. Jacinto aştepta, cu nasul său subţire dilatat ca pentru a respira Floarea Noutăţii care urma să se deschidă :

— Ei ? Ei ?...

Celălalt murmură distrat, cu un fel de reticenţă :

— Am venit în Montmartre... Aici locuieşte un prieten de-al meu, un om de geniu, care a bătut India în lung şi în lat... A trăit cu tribul Toda, a stat la mînăstirile din Garma-Khian şi din Dashi-Lumbo, şi a studiat cu Gegen-Chutu în sihăstria sacră de la Urga... Gegen-Chutu era a şaisprezecea reîncarnare a lui Gautama, fiind deci un Bodhisattva... Lucrăm, căutăm. Nu sînt miraje, ci fapte, experienţe extrem de vechi care ajung la noi venind poate încă din vremurile lui Krishna...

În timp ce rostea aceste nume care exalau un parfum trist de rituri vetuste, împinse scaunul şi, în picioare, lăsînd să cadă pe masă monezi de argint şi de aramă pentru plata absintului, murmură distrat, cu ochii pironiţi asupra lui Jacinto, dar părînd pierduţi în contemplarea unei viziuni :

— În cele din urmă, totul se rezumă la suprema dezvoltare a Voinţei în cadrul supremei purităţi a Vieţii. În asta constă ştiinţa şi forţa marilor maeştri hinduşi... Dar a obţine puritatea absolută a Vieţii este marea luptă, marele obstacol ! Nu este de ajuns nici Pustia, nici codrul celui mai vechi templu de pe semeţul Tibet... Chiar şi aşa, Jacinto, am obţinut rezultate extrem de bizare. Cunoşti experienţele lui Tyndall, cu flăcările senzitive... Vrînd să demonstreze vibraţiile sunetului, bietul chimist aproape că a ciocănit la porţile adevărului ezoteric. Dar ce să-i faci ! Om de ştiinţă, adică nătîng, a rămas dincoace, între plăcile şi retortele sale ! Noi am trecut dincolo. Am demonstrat *ondulaţiile Voinţei* ! Prin expansiunea energiei tovarăşului meu, ascultîndu-i poruncile, o flacără, la trei metri în faţa noastră, a unduit, s-a tîrît, a aruncat limbi de foc, a lins un perete cît era de înalt, a mugit furioasă şi

neagră, a strălucit dreaptă și mută, s-a transformat brusc în cenușă și a murit.

Straniul bărbat, cu pălăria pe ceafă, rămase încremenit, cu brațele întinse și ochii ieșiți din orbite, ca și cum ar fi retrăit din nou miracolul, uluit și extaziat. Apoi, revenind la felul său de a fi frivol și senin, își aprinse tacticos o țigară :

— O să vin într-o dimineață, Jacinto, la 202, să luăm masa împreună. Îmi aduc și prietenul. El mănîncă numai orez, puțină salată și fructe. O să stăm mai mult de vorbă... Aveai un exemplar din *Sepher-Zerijah* și altul din *Targum d'Onkelus*. Trebuie să mă uit puțin prin cărțile astea....

Îi strînse mîna Prințului meu, mă salută și pe mine, stupefiatul Zé Fernandes, și o porni senin pe strada liniștită, cu pălăria de pai dată pe ceafă, cu mîinile înfundate în buzunare, ca un om normal printre lucruri normale.

— Oh, Jacinto ! Cine e vrăjitorul ăsta ? Spune !... Cine e, pentru numele lui Dumnezeu ?

Rezemat de pernele birjei, netezindu-și dunga de la pantaloni, Prințul meu mă lămuri pe scurt. Era un tînăr nobil și cinstit, deosebit de inteligent, din vechea casă de Mayolle, descendent al ducilor de Septimania... Și încheie, căscînd ca de obicei :

— Dezvoltarea supremă a Voinței !... Teozofie, Budism ezoteric... Aspirații, decepții... Am trecut prin asta... O mizerie !

Am traversat în tăcere rumoarea Parisului, sufocați de căldura înăbușitoare a amurgului de vară, ca să luăm masa în Bois, în Pavilionul Arménonville unde țiganii, zărindu-l pe Jacinto, au început să cînte *Imnul Cartei,* cu patimă, cu voluptate, într-o cadență de ceardaș dureros și aspru.

La masă, despăturind satisfăcut șervetul, am spus :

— Să vină acum vinișorul rece pentru strașnica mea sete ! Îl merit din plin, ce naiba, doar am făcut filosofie înaltă !... Și cred că am statornicit definitiv, în spiritul domnului Jacinto, oroarea salutară de Oraș !

Prințul meu parcurgea, mîngîindu-și mustața, lista de vinuri, în timp ce chelnerul aștepta respectuos, cu un aer gînditor :

— Pune la frapat două sticle de şampanie St. Marceaux... Dar mai întîi, un Barsac vechi, nu prea rece... Apă de Évian... Nu, de Bussang ! Bine, de Évian şi de Bussang ! Pentru început, un *bock*.

Apoi adăugă, căscînd, în timp ce se descheia încet la pardesiul cenuşiu :

— Aş avea chef să-mi fac o casă pe culmea Montmartre, cu un foişor de sticlă şi fier, să mă odihnesc acolo după-amiaza şi să domin Oraşul...

VII

Iulie se terminase cu o ploaie răcoroasă şi consolatoare, iar eu mă gîndeam să fac, în sfîrşit, pelerinajul prin oraşele Europei, pe care îl tot amînasem în timpul primăverii din pricina surprizelor Lumii şi Cărnii. Însă, pe neaşteptate, Jacinto începu să mă roage, să mă implore să-l însoţesc, în fiecare după-amiază, acasă la Madame d'Oriol ! Am înţeles că Prinţul meu (precum divinul Ahile, care, în cortul lui, lîngă dalba, insipida şi docila Briseis, nu-l alunga niciodată pe Patrocle) dorea să aibă alături, în singurătatea Amorului, consolarea şi sprijinul Prieteniei. Sărmanul Jacinto ! În fiecare dimineaţă, în zori, vorbea la telefon cu Madame d'Oriol, stabilind ceasul de tihnă şi dulceaţă. O găseam aşadar întotdeauna pe rafinata doamnă aşteptîndu-ne solitară în salonul de pe Rue de Lisbonne, unde Jacinto şi cu mine abia dacă ne găseam un locşor, înăbuşiţi de aglomeraţia de coşuri de flori şi aurării baroce, de monştri japonezi şi galante porţelanuri fragile de Saxa, de piei de animale aşternute în faţa sofalelor îmbiind la somn şi paravane de Aubusson închizînd alcovuri prielnice voluptăţii. Lungită pe un şezlong de bambus lăcuit în alb, între pernuţe aromate cu verbină indiană, ea îşi aştepta prietenul cu o anumită nepăsare molatecă şi pasivă care îmi aducea de fiecare dată în minte un harem din Orient. Uneori însă, înveşmîntată în mătăsuri Pompadour, pline de prospeţime, ea avea aerul unei marchize de la Versailles, obosită de Marele Secol ; alteori, îmbrăcată în brocarturi întunecate şi încinsă cu cordoane late, bătute în pietre preţioase, semăna cu o veneţiană, pregătită pentru un doge. Intruziunea mea în intimitatea acestor după-amiezi nu o contraria, ci, dimpotrivă, îi aducea parcă un vasal nou, cu doi ochi proaspeţi pentru a o contempla. Eram deja „cher Fernandez" !

De cum își deschidea gura înviorată cu roșu ca o rană proaspătă, începînd să flecărească, ne inundau de îndată zvonurile și vuietul Parisului. Știa să vorbească numai despre propria-i persoană, chintesență a Clasei din care făcea parte, și despre propria-i existență, chintesență a Parisului. De cînd se căsătorise, existența ei constase în a-și împodobi frumosul trup cu o știință supremă ; o interesa numai cum să intre în saloane strălucind cu o grație desăvîrșită, să aleagă stofe și să discute, gînditoare, cu croitorul de lux, să circule în Bois de Boulogne, așezată în trăsură, imobilă ca o statuie de ceară, să-și decolteze și să-și pudreze pieptul, să ciugulească cîte un copan de becață la mese princiare, să-și facă loc cu eleganță prin înghesuiala balurilor, să adoarmă cu vanitatea satisfăcută, să parcurgă dimineața, la ciocolată, Ecourile și Petrecerile din *Figaro* și să-i șoptească din cînd în cînd soțului: „Ah, tu ești?...“ Își mai permitea pe lîngă acestea cîteva suspine scurte, seara, pe o sofa, în brațele cuiva căreia îi era credincioasă. În anul acela, sofaua îi aparținea lui Jacinto. Își îndeplinea toate aceste îndatoriri față de Oraș și față de Casta sa, cu zîmbetul pe buze. Zîmbise atît de mult de cînd se măritase, încît la colțurile buzelor i se întipăriseră două cute de neșters. Însă nici sufletul, nici pielea nu trădau vreo altă urmă de oboseală. Agenda ei de vizite conținea o mie trei sute de nume, toate din nobilime. Datorită, desigur, acestei sclipitoare sociabilități, reușise să-și bage în creier (unde precis intrase și pudra pe care încă de la pension și-o presăra în păr) cîteva Idei Generale. În Politică, ținea cu Principii ; toate celelalte „orori“ — Republica, Socialismul, Democrația cea nespălată — le alunga zîmbitoare, cu un fîlfîit de evantai. În Săptămîna mare punea pe dantelele pălăriei coroana tristă de spini, căci lumea bună trăia zile de pocăință și de durere. În fața oricărei cărți sau picturi, se simțea emoționată și formula, în cele din urmă, judecata care era de bonton să fie formulată și simțită în Lumea sa, în săptămîna cu pricina. Avea treizeci de ani. Nu-și pierduse niciodată cumpătul în vîltoarea vreunei pasiuni. Își însemna cu o regularitate rigidă orice cheltuială într-un registru de socoteli, legat în pluș verde ca marea. Religia sa intimă (mai autentică decît cealaltă care o mîna în fiecare duminică

la liturghie de la S. Philippe du Roule) era Ordinea. Iarna, în vreme ce în prietenosul ei Oraş începeau să moară de frig, pe sub poduri, copiii fără adăpost, ea începea să-şi pregătească, emoţionată şi grijulie, hainele de patinaj. Le pregătea de asemenea pe cele ale Caritaţii, fiindcă avea suflet milos, şi frecventa bazare, concerte şi tombole, cînd acestea erau patronate de către ducesele din „coteria" sa. Apoi, primăvara, tocmindu-se metodic, vindea unui telal rochiile şi capele sale de iarnă. Parisul o admira ca pe o supermă floare a Parizianismului.

Astfel ne petreceam noi serile de iulie, respirînd această fină şi delicată floare, în timp ce alte flori atîrnau veştede, răpuse de arşiţă şi praf. Cu toate acestea, Jacinto nu părea să găsească, în intimitatea ei parfumată, acea mulţumire a sufletului care între toate cîte obosesc nicicînd nu oboseşte. Urca încet scările comode ale casei d'Oriol, împodobite de palmieri fragezi, cu răbdarea cu care se urcă orice Calvar, chiar şi cele acoperite de covoare. Cînd ispititoarea creatură îşi desfăşura cu devotament vioiciunea, ca să-l distreze, aşa cum păunul îşi desfăşoară coada, bietul meu Prinţ se trăgea de vîrfurile mustăţii ofilite, cu aerul mîhnit al celui care, într-o dimineaţă de mai, în timp ce mierlele ciripesc în tufişuri, este silit să asiste, într-o biserică sumbră, la corul funebru pentru înmormîntarea unui principe. Numai după ce îi săruta mîna, la despărţire, era bucuros şi uşurat.

A doua zi însă, la căderea serii, după ce rătăcea prin Bibliotecă şi Cabinet, trăgînd fără curiozitate de banda telegrafului, după ce dădea fără chef cîte un telefon şi îşi rotea privirea descurajată peste imensa ştiinţă a celor treizeci de mii de volume, scotocind apoi prin colina de ziare şi reviste, Jacinto sfîrşea prin a mă chema, deja indispus şi plin de lehamite la gîndul isprăvii pe care avea de gînd să mi-o propună :

— Să mergem la Madame d'Oriol ? Ce zici, Zé Fernandes ? Mi-am propus pentru astăzi şase sau şapte lucruri de făcut, dar nu pot, e o mizerie ! Să mergem la Madame d'Oriol... Barem acolo, cîteodată, e puţină prospeţime şi pace.

Într-una din aceste seri, în care Prinţul meu căuta „puţină prospeţime şi pace", l-am întîlnit pe scară, între

palmieri, pe soţul doamnei d'Oriol. Îl ştiam din vedere, Jacinto mi-l arătase într-o noapte, la Grand Café, luînd masa cu dansatoarele de la Moulin Rouge. Era un tînăr durduliu, indolent, cu pielea albă ca slănina crudă, cu o chelie lucitoare destul de avansată, pe care şi-o mîngîia tot timpul cu degetele groase, încărcate de inele. Acum însă era roşu ca sfecla, foarte tulburat, şi îşi trăgea furios mănuşile pe mîini. Se opri brusc în faţa lui Jacinto şi strigă, fără să-i strîngă mîna, făcînd un gest spre etaj :

— Mergeţi sus ? O s-o găsiţi pe Jeanne într-o dispoziţie mizerabilă... Am avut o scenă înfiorătoare.

Mai trase o dată exasperat de mănuşa de culoarea paiului care se deşirase :

— Stăm separat, trăieşte fiecare cum poftеşte, e excelent. Dar există în toate o măsură şi o formă... Poartă numele meu şi nu pot admite ca în Paris şi cu ştiinţa întregului Paris, să fie amanta vizitiului. Amanţi din lumea noastră, mai treacă-meargă ! Un lacheu, nu !... Dacă vrea să se culce cu slugile, să plece în fundul provinciei, la casa ei din Corbelle. Acolo şi cu animalele, dacă vrea, n-are decît !... Aşa i-am spus ! S-a înfuriat ca o fiară.

A scuturat apoi mîna lui Jacinto care era „din lumea sa", şi a coborît valvîrtej pe scara împodobită şi nobilă. Prinţul meu, nemişcat pe trepte, cu chipul aplecat, îşi mîngîia încet mustăţile pleoştite. Apoi mă privi ca o fiinţă saturată de silă, pe care nimic nu o mai poate scîrbi :

— Acum putem urca, nu ?

Am plecat atunci, bucuros nevoie mare, în mult doritul meu pelerinaj prin oraşele Europei.

Aveam să călătoresc !... Am călătorit. De treizeci şi patru de ori, gîfîind, cu tot sîngele în obraz, am făcut şi am desfăcut valiza în mare grabă. De unsprezece ori mi-am petrecut o zi întreagă într-un vagon, învăluit în praf şi în fum, sufocat, respirînd cu dificultate, scăldat în sudori, coborînd în fiecare staţie ca să sorb disperat limonade încropite care îmi sfîşiau măruntaiele. De paisprezece ori am urcat îndoit de spate, în urma unui servitor, scara necunoscută a unui hotel, şi m-am uitat şovăielnic prin camera necunoscută, şi m-am mirat trezindu-mă brusc în patul necunoscut din care mă ridicam ca

să cer în limbi necunoscute cîte o cafea cu lapte cu gust de năut sau o baie în hîrdăul cu miros de nămol. De opt ori m-am luat la harță în stradă cu birjari care vroiau să mă jefuiască. Am pierdut o cutie de pălării, cincisprezece batiste, trei perechi de izmene și două ghete, una albă, alta lăcuită, amîndouă de la piciorul drept. La peste treizeci de mese rotunde, am așteptat cu amărăciune să-mi sosească *le boeuf-à-la-mode,* deja sleit, cu sosul închegat, și să mi se aducă sticla de Bordeaux din care luam o înghițitură pentru a o respinge apoi cu o strîmbătură nefericită. Am parcurs, în penumbra răcoroasă a granitului și marmurii, cu pas respectuos și înăbușit, douăzeci și nouă de catedrale. Am străbătut, vlăguit, cu o durere surdă în ceafă, în paisprezece muzee, o sută patruzeci de săli, tapetate pînă în tavan cu Cristoși, eroi, sfinți, nimfe, bătălii, arhitecturi de tot felul, vegetație, goliciuni, fețe sumbre de bitum, forme triste și încremenite !... Lucrul cel mai plăcut mi s-a întîmplat la Veneția, unde într-o zi ploioasă, am întîlnit un bătrîn englez cu un nas gros și purpuriu care trăise în Porto și îl cunoscuse pe Ricardo, pe José Duarte, pe vicontele Bom Sucesso și pe Lima da Boavista... Am cheltuit șase mii de franci. Călătorisem.

În sfîrșit, într-o binecuvîntată dimineață de octombrie, cînd dăduse prima răcoare și ceață de toamnă, am zărit din nou, cu emoție și duioșie, perdelele de mătase, încă închise, de la 202 ! L-am bătut pe umăr pe portar. Pe palier, unde am regăsit aerul plăcut și cald pe care îl lăsasem la Florența, i-am strîns mîna excelentului Grilo :

— Și Jacinto ?

El murmură demn, din înaltul gulerului său sclipind de curățenie :

— Excelența sa circulă... Cam greoi, cam sătul. S-a întors tîrziu de la balul ducesei de Loches... S-a făcut contractul de căsătorie al domnișoarei de Loches... Înainte să se culce a băut un ceai de la gheață și a spus, scărpinîndu-se în cap : „Eh ! Ce mizerie ! Eh ! Ce mizerie !"

După baie și ciocolată, la ora zece, consolat și încălzit, în halatul de catifea, am năvălit nerăbdător în dormitorul Prințului meu, cu brațele deschise :

— Oh, Jacinto !

— Oh, călătorule !...

După ce ne-am îmbrăţişat pe săturate, m-am dat un pas înapoi ca să-i contemplu chipul şi să-i văd sufletul oglindit în el. Înfofolit într-o haină de stofă de culoarea nalbei, cu guler de jder, cu mustaţa ofilită, cu ridurile de la colţurile buzelor mai adînci ca de obicei, şi umerii largi căzuţi, prietenul meu părea deja încovoiat sub greutatea, opresiunea şi teroarea zilei care începea. I-am zîmbit ca să-mi zîmbească şi el.

— Bravul meu Jacinto... Cum ai trăit?

Răspunse cu multă seninătate :

— Ca un mort.

M-am prefăcut că rîd, ca şi cum suferinţa lui ar fi fost ceva fără importanţă :

— Plictisit de moarte, hm ?

Prinţul meu rosti, cu un gest de adîncă descurajare, un „oh !" atît de ostenit, încît înduioşat din nou, l-am îmbrăţişat, l-am strîns la piept, ca pentru a-i transmite o parte din bucuria pură şi solidă pe care o primisem în dar de la Dumnezeu !

Din ziua aceea, Jacinto începu să-mi arate limpede, pe faţă, tot dezgustul care-i măcina existenţa. Pe atunci, grija şi strădania lui constau, de fapt, în a-şi sonda şi formula plictisul, în speranţa că îl va putea învinge de îndată ce i-ar cunoaşte cum trebuie originea şi forţa. Sărmanul Jacinto reprezenta comedia prea puţin amuzantă a unui Melancolic care cugetă în permanenţă la Melancolia sa ! În raţionamentele sale pleca întotdeauna de la un fapt solid şi irecuzabil, că viaţa sa specială de Jacinto conţinea toate preocupările şi toate facilităţile posibile în secolul al XIX-lea, în viaţa unui om care nu este nici un geniu, nici un sfînt. Într-adevăr ! În ciuda apetitului secătuit de doisprezece ani de şampanie şi de sosuri bogate, el îşi păstra vigoarea de pin sălbatic ; flacăra inteligenţei sale nu ajunsese să pîlpîie sau să ardă cu zgură, pămînturile rodnice ale Portugaliei şi cîteva companii importante îi furnizau punctual draga lui rentă de o sută de mii de franci ; mereu active şi fidele îl înconjurau simpatiile unui Oraş altminteri nestatornic şi pus pe zeflemea, palatul de la 202 era ticsit de comodităţi, nu îl chinuia nici o suferinţă sufletească — şi totuşi era trist. De ce ?...

Ajungea, cu fulgurantă certitudine, la concluzia că tristeţea, această sutană cenuşie care îi îndolia sufletul, nu provenea din individualitatea sa de Jacinto, ci din Viaţă, din lamentabilul, dezastruosul fapt de a Trăi ! Astfel sănătosul, intelectualul Jacinto, putred de bogat, primit bine de toată lumea, căzuse în Pesimism.

Un Pesimism iritat însă ! Căci (după cum spunea el) era optimist din naştere la fel de firesc ca vrabia sau pisica. Pînă la doisprezece ani, atîta vreme cît fusese o gîză teribil de răsfăţată, bine protejată împotriva frigului, cu farfuria veşnic plină, nu ştiuse nici o clipă ce e oboseala, supărarea sau suferinţa, iar lacrimile erau pentru el un lucru atît de neînţeles încît i se păreau vicioase. Doar cînd a crescut, trecînd de la animalitate la umanitate, s-a ivit în sufletul lui fermentul tristeţii, latent mult timp în tumultul primelor curiozităţi, şi care mai tîrziu s-a dezvoltat, l-a invadat pe de-a-ntregul, devenindu-i consubstanţial ca sîngele din vene. Suferinţa era aşadar inseparabilă de actul de a Trăi. Suferinţe diferite în funcţie de destinele diferite hărăzite de Viaţă. În rîndul plebei suferinţa consta în lupta zbuciumată pentru pîine, pentru un acoperiş, pentru lumină ; în castele restrînse, frămîntate de nevoi mai înalte, omul era copleşit de amărăciunea deziluziilor, de răul adus de o imaginaţie nesatisfăcută, orgoliul lovindu-se de obstacole de netrecut ; iar el, care poseda toate bunurile, neavînd însă nici o dorinţă, era ros de plictiseală. Mizerie a Trupului, tortură a Voinţei, dezgust al Inteligenţei — aceasta era Viaţa ! La treizeci şi trei de ani, ocupaţia lui principală era să caşte şi să-şi treacă degetele descurajate peste faţa aplecată, ca şi cum şi-ar fi căutat propria-i hîrcă pipăindu-şi obrajii.

În acea epocă, Prinţul meu s-a apucat să citească cu pasiune pe toţi liricii şi pe toţi teoreticienii Pesimismului, de la *Ecleziast* la Schopenhauer. Găsea în aceste lecturi dovada reconfortantă că răul care îl măcina nu era strict „jacintic", mărginit la el însuşi, ci constituia urmarea unei grandioase Legi Universale. Nici acum patru mii de ani, în îndepărtatul Ierusalim, Viaţa, chiar în desfătările ei triumfale, nu însemna mai mult decît o simplă Iluzie. Căci încă neasemuitul rege, divinul înţelept, supremul Învingător, supremul Constructor se plictisea, căsca între

trofeele cuceririlor sale şi statuile noi de marmură ale templelor şi cele trei mii de concubine şi regine care veneau din fundul Etiopiei pentru ca el să le fecundeze şi să zămislească un zeu ! Nimic nu este nou sub soare, iar repetarea eternă a lucrurilor nu înseamnă decît eterna repetare a răului. Cu cît ştii mai mult, cu atît suferi mai mult. Cel drept ca şi cel rău, născuţi din ţărînă tot în ţărînă se întorc. Totul tinde spre ţărîna efemeră, în Ierusalim ca şi în Paris ! Iar el, neştiut în palatul lui de la 202, suferea pentru că era om şi pentru că trăia — aşa cum trăise pe tronul lui de aur, între cei patru lei de aur, magnificul fiu al lui David.

Nu se despărţea pe atunci nici o clipă de *Ecleziast.* Circula prin Paris purtîndu-l pe Solomon în cupeu, ca pe un frate întru aceeaşi durere, repetînd împreună cu el strigătul deznădăjduit care reprezintă supremul adevăr omenesc : *Vanitas vanitatum !* Totul este deşertăciune ! Dimineaţa, îl găseam uneori întins pe sofa într-un halat de mătase, citindu-l nesăţios pe Schopenhauer — în vreme ce pedichiuristul, îngenuncheat pe covor, îi lustruia cu respect şi pricepere unghiile de la picioare. Lîngă el aştepta ceaşca de Saxa, plină cu cafeaua Moka, trimisă de emirii din deşert, care nu-l mai satisfăcea însă niciodată, nici prin tărie, nici prin aromă. Din cînd în cînd, îşi punea cartea pe piept şi îi arunca o privire compătimitoare pedichiuristului, iscodindu-l ca pentru a descoperi durerea care îl tortura — căci fiecare viaţă îşi are suferinţa ei specifică. Desigur, să ai de-a face cu picioare străine, o viaţă întreagă... Cînd pedichiuristul se ridica, Jacinto îi dăruia un zîmbet fratern şi îi spunea „la revedere, prietene" care însemna de fapt, „la revedere, frate"!

Aceasta a fost perioada cea mai strălucitoare şi amuzantă a lehamitei sale. Jacinto găsise în sfîrşit în viaţă o ocupaţie plăcută : să blesteme Viaţa ! Şi ca să-i poată blestema toate formele, chiar şi pe cele mai bogate sau mai pure, îşi supraîncărca propria-i existenţă cu noi luxuri, cu noi interese ale spiritului, şi chiar cu fervori umanitare sau curiozităţi supranaturale.

În iarna acea, numărul 202 a strălucit de magnificenţă. Atunci a iniţiat în Paris, după exemplul lui Heliogabal,

Festinele Colorate povestite în *Istoria augustă* și a oferit prietenelor sale un sublim dineu trandafiriu, în care totul era roz, pereții, mobilele, luminile, vesela, cristalele, înghețata, șampania, și chiar (grație inventivității Bucătăriei de Lux) peștii, cărnurile, legumele pe care valeții le serveau, cu părul presărat cu pudră roz, în livrele trandafirii, în timp ce din tavan, dintr-un velarium de mătase rozacee, cădeau petale proaspete de trandafir... Orașul a exclamat uluit : „Bravo, Jacinto !" Iar Prințul meu, la sfîrșitul nemaivăzutei sale petreceri s-a postat în fața mea cu mîinile în șolduri și a strigat triumfător : „Vezi ? O mizerie !..."

A venit la rînd Umanitarismul : Jacinto a înființat un azil la țară, între grădini, pentru bătrîneii neputincioși, și un cămin pentru copiii bolnăvicioși, pe țărmul Mediteranei. Apoi, împreună cu maiorul Dorchas, Mayolle și hindusul lui Mayolle, a pătruns în tainele Teozofiei și a organizat tot felul de experiențe înfricoșătoare ca să dea peste misterioasa „exteriorizare a motilității". În fine, într-un acces de disperare, a conectat două sute doiul la firele telegrafice ale ziarului *Times,* pentru ca să pulseze în cabinetul său, ca într-o inimă, toată Viața Socială a Europei.

Și după fiecare efort de eleganță, umanitarism, sociabilitate și inteligență scormonitoare, Jacinto se întorcea spre mine, ridicînd vesel brațele, cu o exclamație victorioasă : „Vezi, Zé Fernandes ? O mizerie !" Lua atunci *Ecleziastul* sau pe Schopenhauer, și, întins pe sofa, savura cu voluptate concordanța Doctrinei cu Experiența. Avea o Credință, era apostolul ei bogat și cutezător, și făcea totul ca să dovedească cu magnificență adevărul Credinței sale ! Mult s-a mai bucurat în anul acela nefericitul meu Prinț !

La începutul iernii însă, am observat cu îngrijorare că Jacinto încetase să răsfoiască *Ecleziastul* și că îl neglija pe Schopenhauer. Petrecerile, teozofia, azilul și căminul, firele legate de *Times* păreau că nu-l mai interesează pe prietenul meu, nici măcar ca mărturii glorioase ale Credinței sale. Se mulțumi din nou să caște în mod abominabil și să-și plimbe degetele vlăguite peste chipul aplecat, pipăindu-și oasele craniului. Făcea neîncetat aluzie

la moarte ca la o eliberare. Într-o seară, în crepusculul melancolic al Bibliotecii, înainte să se aprindă lumina, reuşi chiar să mă înspăimînte, vorbind cu un glas înghe-ţat despre morţile rapide, lipsite de durere, provocate de şocul unei gigantice baterii electrice sau de violenţa milostivă a acidului cianhidric. La naiba ! Pesimismul care, la început, apăruse în Inteligenţa Prinţului meu ca o idee elegantă — atacase pe neaşteptate Voinţa !

Gesturile lui îmi aminteau în perioada aceea de mişcă-rile unui bou inconştient, înjugat şi îmboldit cu biciul. Nu mai aştepta satisfacţii de la Viaţă, nici măcar nu se mai plîngea că ea nu îi aducea decît dezgust şi suferinţă. „Nimic nu contează, Zé Fernandes !" Ar fi ieşit la fereas-tră ca să primească o coroană împărătească oferită de po-por cu tot atîta indiferenţă ca atunci cînd se întindea într-un fotoliu vechi ca să amuţească şi să zacă. Cum totul era inutil şi nu ducea decît la o deziluzie şi mai mare, la ce putea folosi cea mai strălucitoare activitate sau cea mai nefericită inerţie ? Mă irita gestul lui constant de a ri-dica din umeri. Cînd avea de ales între două idei, două dru-muri, două feluri din mîncare, el ridica din umeri ! La ce bun ?... Şi în cel mai mărunt gest, cînd scăpăra un chibrit sau deschidea un ziar, punea o deznădejde atît de moro-cănoasă, încît mi se părea că întreaga lui fiinţă e încîlcită, de la degete pînă la suflet, în ochiurile unei plase nevă-zute care îi paraliza mişcările.

Îmi amintesc cu mare neplăcere de ziua lui de naştere, pe 10 ianuarie. Primise dimineaţa devreme, împreună cu o scrisoare de la Madame de Trèves, un coş cu camelii, azalee, orhidee şi crini. Doar această risipă generoasă îi aminti de importantul eveniment. Suflă deasupra peta-lelor fumul şi murmură cu un zîmbet de batjocură mol-comă :

— Va să zică de treizeci şi patru de ani trăiesc în mi-zeria asta ?

Cînd i-am propus să dăm telefon prietenilor ca să bem împreună şampania de rigoare, el se împotrivi, strîmbînd din nas, dezgustat. Oh ! Nu ! Ce plictiseală îngrozitoare!... Şi chiar îi ordonă lui Grilo, cu o voce arţăgoasă :

— Astăzi nu sînt acasă pentru nimeni. Am plecat la țară, am plecat la Marsilia... Am murit !

Ironiile lui continuară pînă la prînz în fața biletelor, telegramelor, scrisorilor, care se îngrămădeau, se umflau ca un munte pe masa de abanos precum un omagiu de vasalitate adus de Oraș. Compara florile care soseau fără încetare, în coșuri arătoase, legate cu panglici arătoase, cu cele care sînt așternute pe un mormînt. Doar cîteva clipe se arătă interesat de cadoul lui Efraim, o masă ingenioasă care se lăsa pînă la covor sau se înălța pînă la tavan — la ce bun, Dumnezeule ?

După-amiază, cum vremea era mohorîtă și ploioasă, am rămas la 202, lenevind cu picioarele întinse în fața focului, în tăcere. Pînă la urmă am adormit într-o stare de beatitudine totală. M-au trezit pașii grăbiți ai lui Grilo... Cufundat într-un fotoliu, Jacinto decupa niște hîrtie cu foarfecele ! Niciodată nu m-a înduioșat mai mult prietenul meu care-și sleise tinerețea acumulînd toate noțiunile formulate de la Aristotel încoace și adunînd toate inventțiile născocite de la Teramenes pînă în zilele noastre, ca în seara aceea de sărbătoare în care el, înconjurat de Civilizație în maximă proporție, ca să se bucure în maximă proporție de plăcerea de a trăi, ajunsese să decupeze hîrtie cu foarfecele, așezat lîngă șemineu.

Grilo aduse un cadou de la marele duce — o cutie de argint, căptușită cu lemn de cedru, umplută cu un soi de ceai prețios, cules frunză cu frunză pe cîmpiile din Kiang-Su de mîini imaculate de fecioare și purtat, prin toată Asia, de caravane, cu veneraţia cuvenită unei relicve. Atunci, pentru a ne trezi din toropeală, am propus să bem cîte o ceașcă din divinul ceai — ocupație care se armoniza foarte bine cu seara tristă, cu ploaia deasă care biciuia geamurile și cu vîlvătaia luminoasă care dansa în cămin. Jacinto încuviință, și pe dată un valet aduse lîngă noi masa de la Efraim ca să-i punem la încercare talentele serviabile. Însă după ce o înălțase, spre marea mea spaimă, pînă la cristalele lustrei, în ciuda bătăliei disperate și obositoare cu resorturile mesei, Prințul meu nu mai reuși să o convingă să revină la o înălțime umană și casnică. Valetul o duse afară din cameră, înălțată ca o schelă, ha-

lucinantă, utilă poate numai uriaşului Adamastor [1]. Apăru apoi cutia de ceai aşezată între ceainice, lămpi, strecurători, filtre, o mulţime de unelte luxoase de argint, care dădeau preparării ceaiului o ocupaţie atît de simplă şi de plăcută în casa mătuşii mele, maiestatea unui ritual. Prevenit de prietenul meu asupra gustului sublim al ceaiului de Kiang-Su, am dus cu respect ceaşca la gură. Era o infuzie decolorată care mirosea a nalbă şi a furnici. Jacinto sorbi, scuipă, ocărî. Nu am mai băut ceai.

După un nou răstimp de tăcere meditativă, am murmurat, cu ochii aţintiţi la flăcările din cămin :

— Şi lucrările de la Tormes ? Biserica... O fi gata noua biserică ?

Jacinto luase din nou în mînă hîrtia şi foarfecele.

— Nu ştiu... N-am mai primit nici o scrisoare de la Silvério... Habar n-am pe unde s-or mai afla osemintele... Ce poveste sinistră !

Sosi apoi ora luminilor şi a mesei de seară. Îl rugasem pe Grilo să comande excelentului nostru bucătar o tavă mare de orez cu lapte, cu iniţialele lui Jacinto şi fericita dată scrisă cu scorţişoară, după obiceiul atît de fermecător al scumpei noastre patrii. Prinţul meu, parcurgînd la masă lamela de fildeş pe care se scriau cu creion roşu felurile de mîncare, îmi lăudă cu entuziasm ideea patriarhală :

— Orez cu lapte ! E scris cu *s*, dar asta e, fără îndoială... Minunată idee ! De cînd n-am mai mîncat orez cu lapte ! De la moartea bunicii...

Cînd însă orezul apăru triumfal, ce umilinţă ! Era, într-adevăr, o tavă monumentală, decorată cu mare artă ! Muntele de orez, ca o piramidă egipteană, se înălţa dintr-o baltă de compot de vişine, acoperit de fructele uscate care îl îmbrăcau pînă în vîrf, unde trona, în echilibru nesigur, o coroană de conte făcută din ciocolată şi felii de mandarine îngheţate ! Iniţialele, data, care ar fi putut să fie atît de frumoase şi de sobre desenate cu ingenua scorţişoară, erau zugrăvite pe marginea platoului cu praline în formă de violetă ! Am respins, cu o mută oroare, orezul înjosit.

---

[1] **Adamastor, figură fabuloasă personificînd Capul Furtunilor (mai tîrziu Capul Bunei Speranţe) din *Lusiada* de Camões.**

Jacinto ridică cupa de şampanie, şoptind ca la un prohod păgîn :

— *Ad manes,* pentru morţii noştri !

Ne-am întors în Bibliotecă să ne bem cafeaua în preajma focului prietenos şi vesel. Afară, vîntul vuia ca pe un munte pustiu, geamurile ude erau zgîlţîite de rafalele furioase ale ploii. Ce noapte cumplită pentru cei zece mii de săraci care rătăcesc prin Paris fără adăpost şi fără pîine ! Poate că în sat la mine tot aşa vuia furtuna, pe munţi şi prin văi. Însă acolo fiecare sărac, la adăpostul acoperişului de ţiglă, cu oala plină de varză, se ghemuieşte sub manta lîngă vatra fierbinte. Iar celor care nu au vreascuri sau varză, le sar în ajutor João das Quintãs, mătuşa Vicência sau abatele, care îi ştiu după nume pe toţi cei sărmani şi se gîndesc la ei ca la propria lor familie cînd carul pleacă la pădure după lemne sau pîinea e băgată în cuptor. Ah, mica mea Portugalie, care încă eşti bună cu cei mărunţi !

Am suspinat, Jacinto lenevea. Ne-am terminat seara răsfoind ziarele pe care le adusese majordomul pe o tavă de argint — un maldăr de pagini vorbăreţe — ziare pariziene, ziare de la Londra, săptămînale, magazine, reviste, ilustraţii... Jacinto le deschidea, le arunca, citea sumarul revistelor plictisindu-se îndată ; tăia nepăsător cu degetul foiţele de pe ilustraţii, căscînd la vederea gravurilor. Apoi, trăgîndu-se mai aproape de foc :

— Ce mizerie !... Nu e nimic de citit. Şi, revoltîndu-se brusc împotriva plictiselii copleşitoare, care îl subjugase, sări de pe fotoliu, sfărîmîndu-şi parcă lanţurile, şi rămase în picioare, aruncînd împrejur o privire aspră şi poruncitoare ca şi cum şi-ar fi îndemnat locuinţa de la 202, ticsită de obiectele Civilizaţiei, să ofere cel puţin pentru o clipă sufletului şi vieţii sale un interes puternic sau o plăcere fugară ! Nr. 202 rămase însă nepăsător : nici o lumină nu-şi înviora strălucirea mută ca să-l însufleţească pe Jacinto ; doar ferestrele se cutremurară o clipă lovite de o rafală mai puternică de ploaie şi vînt.

Atunci, doborît, Prinţul meu îşi tîrî paşii pînă în cabinet şi începu să se uite pe rînd la toate aparatele care îi completau şi îi uşurau viaţa : Telegraful, Telefonul,

Fonograful, Radiometrul, Grafofonul, Microfonul, Maşina de Scris, Maşina de Socotit, Presa Electrică, cea Magnetică, toate ustensilele, tuburile, firele sale, aidoma celui care se roagă la toate altarele de la care aşteaptă ajutor... Însă toată Mecanica somptuoasă rămase neclintită, strălucind îngheţat ; nici o roată nu se învîrti, nici o lamă nu vibră ca să-şi îmbărbăteze Stăpînul !

Numai ceasul monumental, care arăta ora tuturor capitalelor şi cursul tuturor planetelor, se milostivi şi bătu miezul nopţii, vestindu-mi prietenul că mai trecuse o zi şi odată cu ea o părticică din sumbra povară a Vieţii sub care el gemea, încovoiat. Prinţul Norocului se hotărî atunci să meargă la culcare — cu o carte... Se mai opri o clipă în mijlocul Bibliotecii, măsurînd cu privirea cele treizeci de mii de volume, aşezate cu pompa şi maiestatea feţelor bisericeşti la sinod, şi maldărele tumultuoase de cărţi noi care aşteptau în cotloane, pe covoare, repaosul şi consacrarea rafturilor de abanos. Răsucindu-şi încet mustaţa, se îndreptă în sfîrşit către regiunea Istoricilor ; privi pieziş veacurile, adulmecă rasele, păru atras de splendoarea Imperiului Bizantin, se angajă în Revoluţia Franceză din care se smulse dezamăgit, pipăi cu o mînă şovăitoare vasta Grecie, de la înfiinţarea Atenei pînă la desfiinţarea Corintului. Se întoarse deodată către şirul Poeţilor, care licăreau în marochine deschise, arătîndu-şi sufletele în titlurile violente sau languroase, zugrăvite cu aur pe cotor. Nu-l atrase însă nici unul dintre aceste şapte mii de suflete şi o luă înapoi, mîhnit, pînă la Biologi... Biblioteca Biologiei era atît de masivă şi de aglomerată încît Jacinto se cutremură ca în faţa unei citadele inaccesibile! Împinse scara şi se căţără în grabă pînă la înălţimile Astronomiei, unde mută din loc aştrii, readuse lumi la vechiul lor loc, un întreg sistem solar se prăbuşi cu un zgomot asurzitor. Se dădu jos ameţit şi se apucă să scotocească printre cărţile noi, încă broşate, în haine uşoare de luptă. Lua cîte o carte, o răsfoia, o arunca ; demola un turn de doctrine ca să scoată un volum, sărea peste Probleme, călca pe Religii, citea ici un rînd, colo un indice, îi interoga pe toţi şi toţi îl plictiseau, umblînd aproape de-a buşilea, printre torentele de tomuri care se rostogoleau, fără să poată fi stăvilite, ţinînd morţiş să găsească

o Carte ! La un moment dat, se opri în mijlocul uriaşului naos, aşezat pe vine, descurajat, contemplînd Zidurile căptuşite pînă în tavan, podeaua năpădită de cărţi, cele treizeci de mii de volume — şi, fără să le fi simţit gustul, absolut sătul, umflat şi îngreţoşat de abundenţa lor opresivă se întoarse în cele din urmă la mormanul de ziare mototolite, apucă melancolic un vechi *Diário de Notícias* şi urcă în camera sa, cu el sub braţ, ca să adoarmă, ca să uite.

VIII

La sfîrşitul acelei ierni sumbre şi pesimiste, într-o dimineaţă cînd leneveam în pat, simţind prin geamul bătut de soarele încă palid un suflu timid de primăvară, Jacinto îşi făcu apariţia în uşa odăii mele, îmbrăcat în flanele uşoare, de o albeaţă de crin. Înaintă încet şi se aşeză pe marginea saltelei. Cu o voce gravă, ca şi cum şi-ar fi anunţat căsătoria sau moartea, lăsă să cadă asupra mea această formidabilă declaraţie :

— Zé Fernandes, plec la Tormes.

M-am ridicat cu o smucitură care zgîlţîi solidul pat de abanos al bătrînului „Don Galion" :

— La Tormes ? Pe cine ai asasinat, Jacinto ?...

Încîntat de emoţia mea, Prinţul Norocului scoase o scrisoare din buzunar şi se apucă să-mi citească următoarele rînduri, citite desigur de nenumărate ori înainte, studiate în amănunţime :

„Mult stimatul şi distinsul meu domn. Îmi revine marea plăcere să comunic Excelenţei Voastre că săptămîna viitoare vor fi gata lucrările de la capelă..."

— E de la Silvério ? am exclamat.

— De la Silvério... „lucrările de la capela nouă. Venerabilele rămăşiţe ale străbunicilor Excelenţei Voastre, care se bucură de întregul meu respect, vor putea aşadar să fie în curînd strămutate din biserica Sf. Iosif, unde au fost adăpostite prin bunătatea abatelui nostru, care transmite complimente Excelenţei Voastre... Aştept supus ordinele Excelenţei Voastre în privinţa celor trebuincioase pentru maiestuoasa şi dureroasa ceremonie..."

Am ridicat braţele, pricepînd în sfîrşit :

— Ah ! Bine ! Vrei să asişti la strămutare...

Jacinto băgă scrisoarea în buzunar :

— Nu ţi se pare că aşa se cuvine, Zé Fernandes ? Nu pentru strămoşii pe care nu i-am cunoscut şi care sînt nişte simple oseminte. Ci pentru bunicul „Don Galion"... Nici pe el nu l-am cunoscut. Însă două sute doiul e plin de amintirea lui : tu eşti întins pe patul lui, eu îi mai port încă ceasul. Nu pot să las pe seama lui Silvério şi a ţăranilor grija de a-l aşeza în noul lui mormînt. E o chestiune de decenţă, de eleganţă morală... Mă rog, m-am hotărît. Mi-am strîns tîmplele în palme şi am strigat „Mă duc la Tormes !". Şi mă ţin de cuvînt !... Vii şi tu cu mine ! ·

Mi-am pus papucii în picioare, mi-am înnodat cordonul de la halat :

— Dar să ştii, dragă Jacinto, casa din Tormes este de nelocuit...

Îşi pironi asupra mea ochii înspăimîntaţi :

— Groaznică, hm ?

— Groaznică, chiar groaznică, nu... E o casă frumoasă, din piatră solidă. Însă ţăranii care locuiesc în ea de treizeci de ani dorm pe paturi tari, îşi mănîncă fiertura lîngă vatră şi folosesc saloanele ca să usuce porumbul. Cred că singurele mobile de la Tormes, dacă îmi aduc bine aminte, sînt un bufet şi o spinetă lăcuită, şchioapă, fără clape.

Bietul meu Prinţ suspină, făcînd un gest de renunţare prin care se abandona Destinului :

— S-a sfîrşit, asta e !... *Alea jacta est !* Şi cum vom pleca abia în aprilie, au timp să zugrăvească, să pună parchet, geamuri la ferestre... O să trimit de aici, de la Paris, covoare şi paturi... Va veni un tapiţer din Lisabona să căptuşească şi să ascundă găurile... Luăm cărţi, un răcitor. E o excelentă ocazie să pun ordine şi un pic de decenţă cel puţin într-una din casele mele din Portugalia. Nu eşti de aceeaşi părere ? O casă din 1410... Mai exista încă Imperiul Bizantin !

Eu întindeam încet pe obraji clăbuci de săpun cu pămătuful. Prinţul meu îşi aprinse o ţigară cu un aer preocupat, fără să se îndepărteze de lavoar, urmărindu-mi pregătirile cu o atenţie mohorîtă care mă incomoda. Într-un tîrziu, rosti, ca şi cum ar fi meditat îndelung pînă atunci la o afirmaţie de-a mea, ca să-i reţină cum trebuie morala şi tîlcul :

— Va să zică e clar, Zé Fernandes ! Pricepi că e o datorie, o datorie absolută, să plec la Tormes ?

Mi-am îndepărtat de oglindă fața săpunită și m-am uitat la el cu o mirare amuzată :

— Oh, Jacinto ! În mintea ta, doar în mintea ta s-a născut ideea acestei datorii ! Și-ți face cinste, băiete... Nu lăsa nimănui această onoare !

Își aruncă țigara — și, cu mîinile înfundate în buzunarele pantalonilor, începu să se plimbe prin cameră clătinîndu-se, poticnindu-se de scaune, izbindu-se de coloanele sculptate ale vechiului pat al lui „Don Galion", precum o barcă care s-a desfăcut din parîma sigură de la țărm și acum plutește fără țintă pe marea incertă. Se opri pînă la urmă în fața mesei pe care țineam galeria Familiei mele, înșirată după intensitatea sentimentelor, de la dagherotipul tatălui meu pînă la fotografia prepelicarului „Carocho".

Prințul meu (pe care îl contemplam trăgîndu-se de bretele) nu mi se păruse niciodată atît de cocîrjat, de împuținat, ca și cum de multă vreme l-ar fi ros ceva pe dinăuntru sleindu-i forțele. Așa avea să se stingă așadar puternica rasă a strămoșilor lui Jacinto, nimicită de Civilizația întruchipată de acest excesiv de rafinat urmaș, un ins jigărit, fără mușchi și fără vlagă ! Oh, vajnicii Jacinto de odinioară se întorceau în ținuturile lor muntoase de la Tormes după ce îi bătuseră pe mauri la Salado sau pe spanioli la Valverde și, fără să se osteneaască să-și scoată armurile, se apucau să lucreze pămîntul și să lege vița de vie pe ulmi, înălțînd Regatul cu lancea și cu sapa, atît de aprige și de neînduplecate amîndouă! Iar acum, în fața mea, se afla ultimul Jacinto, cel mai pipernicit dintre ei, cu pielea moale impregnată de parfumuri, cu sufletul firav, zăpăcit de filosofii, suspinînd neputincios, paralizat de mărunta lui nehotărîre de a trăi:

— Oh, Zé Fernandes, cine este moșierița asta atît de voinică?

Mi-am întins gîtul spre fotografia pe care el o ridicase din galeria mea, în învelișul ei onorabil de pluș stacojiu :

— Mai mult respect, domnule Jacinto... Puțin mai mult respect, cavalere ! E vara mea Joaninha, din Sandofim, de la Flor da Malva.

— Floarea de Nalbă, murmură Prinţul meu. E casa Conetabilului, a lui Nun'Alvares... [1]

— Floarea de Trandafir, omule! Casa Conetabilului era la Flor da Rosa, în Alentejo... Eşti atît de ignorant, încît încurci tot ceea ce priveşte Portugalia!

Prinţul meu lăsă să-i cadă fotografia verişoarei mele şi îşi apropie de obraz degetele vlăguite, cu gestul lui înfricoşător de a-şi pipăi oasele craniului. Apoi spuse brusc, cu o superbă sforţare, îndreptîndu-şi spinarea şi devenind parcă mai înalt :

— Bine! *Alea jacta est!* Să plecăm deci în munţi!... Gata cu reflecţiile, gata cu trîndăvia!... Să ne apucăm de treabă şi la drum!

Apăsă energic pe clanţa aurită a uşii, ca şi cum ar fi avut în faţă negrul zăvor ce descuie poarta destinului, şi, ieşind pe coridor, începu să-l strige pe Grilo, cu o voce puternică şi hotărîtă pe care nu i-o cunoşteam şi care îmi amintea de un comandant ordonînd oastei sale, la revărsatul zorilor, să ridice tabăra şi să plece la drum, cu steaguri şi bagaje...

În aceeaşi dimineaţă (cu o agitaţie în care am recunoscut graba dezgustată a celui ce bea ulei de ricin) îi scrise lui Silvério poruncindu-i să zugrăvească şi să pună geamuri şi duşumele în casa lui din Tormes. Ca să aranjeze trimiterea mobilelor şi a tuturor lucrurilor trebuincioase, îl sună apoi nerăbdător pe directorul Companiei Universale de Transporturi care îşi făcu apariţia după masa de prînz.

Acesta era un om care părea însăşi reclama Companiei sale, purta o jachetă cadrilată, ghetre de călătorie peste cizmele albe, o tolbă de vînător cu cureaua petrecută pe umăr, şi avea la butonieră o rozetă multicoloră, rezumînd decoraţiile sale exotice din Madagascar, din Nicaragua, din Persia şi de aiurea, dovedind universalitatea serviciilor sale. Nici n-apucă bine Jacinto să pomenească de „Tormes, în Douro...", că, pe dată, omul nostru întinse braţul, refuzînd alte lămuriri, într-atît de amănunţit cunoştea el aceste ţinuturi.

— Tormes... Foarte bine! Perfect!

[1] Referire la Dom Nuno Alvares Pereira (1360—1431), „Sfîntul Conetabil", strălucit om de arme portughez, învingătorul armatelor spaniole la Aljubarrota (1385).

Mîzgăli pe genunchi, peste portofel, o notiță rapidă, în vreme ce eu meditam, uluit, la vastitatea științei lui corografice : cît de familiarizat putea fi cu toate cotbanele unor munți din Portugalia și cu vechile lor conace!... Își băga portofelul în buzunar... Iar noi, stimații lui domni, nu mai aveam decît să ne împachetăm hainele, mobilele și obiectele prețioase ! El va trimite după lăzile, pe care va trece, cu litere groase, adresa...

— Tormes, perfect ! Linia Spania de nord—Medina—Salamanca... Perfect ! Tormes... Foarte pitoresc și vechi, istoric ! Perfect, perfect !

Făcu o plecăciune adîncă, ca și cum capul i-ar fi fost gata să iasă din țîțîni, și o zbughi din Bibliotecă cu pașii lui zoriți care înghițeau distanțele anticipînd parcă iuteala transporturilor sale.

— Vezi, murmură, foarte serios, Jacinto. Ce promptitudine, ce ușurință !... În Portugalia era o tragedie. Nimic nu se poate compara cu Parisul !

Începu atunci, la 202, colosala împachetare a tuturor lucrurilor necesare Prințului meu pentru o lună aspră de munte : saltele de puf, căzi de nichel, lămpi Carcel, divane moi, draperii menite să acopere crăpăturile dezagreabile, covoare groase pentru a îmblînzi duritatea dușumelelor. Podul unde se păstrau greoaiele mobile ale bunicului „Don Galion" a fost golit, deoarece căsoiul medieval din 1410 avea spații largi între ferestre precum clădirile romantice de la 1830. În fiecare dimineață, soseau de la toate magazinele din Paris cutii, baloturi, lăzi uriașe pe care hamalii le despachetau, umplînd coridoarele cu mormane de paie și de hîrtie cenușie de care pașii noștri grăbiți se poticneau tot timpul. Bucătarul, gîfîind, organiza transportul de mașini de gătit, răcitoare, borcane cu trufe, cutii de conserve, sticle pîntecoase de apă minerală. Jacinto, amintindu-și de furtunile de la munte, cumpără un uriaș paratrăznet. De cum se iveau zorii, în curte și în grădină, începeau să bocănească ciocanele, făcînd o zarvă înfiorătoare, ca la construcția unui oraș. Iar defilarea bagajelor pe poartă îmi amintea o pagină din Herodot relatînd marșul perșilor.

Jacinto contempla de la fereastră forfota disciplinată. Întindea brațul, spunîndu-mi :

— Vezi tu, Zé Fernandes, cît e de simplu !... Plecăm din 202, ajungem în munţi, găsim iar două sute doiul. Nimic nu se poate compara cu Parisul.

Prinţul meu se îndrăgostise din nou de Oraş de cînd începuse să-şi pregătească Exodul. După ce îi zorea întreaga dimineaţă, pe cei care făceau bagajele, descoperind noi conforturi pentru conacul lăsat în părăsire şi transmiţînd prin telefon liste nesfîrşite de comenzi fiecărui magazin din Paris, Jacinto se îmbrăca, se parfuma, îşi punea flori la butonieră, se urca în trăsură sau în faeton şi se ducea în Bois unde saluta barba talmudică a lui Efraim, părul negru ca smoala al doamnei Verghane, pe psihologul din fiacru şi pe contesa de Trèves în noua ei caleaşcă cu arcuri, furnizată de operaţiile conjugate ale Bursei şi ale Alcovului. Apoi îşi convoca prietenii la mese surpriză la Voisin sau Bignon, unde îşi despăturea şervetul, flămînd, cu o nerăbdare bucuroasă, îngrijindu-se cu fervoare ca vinul de Bordeaux să fie bine încălzit şi şampania bine frapată. La Nouveautés, la Palais Royal, la Opera Bufă, rîdea pe săturate, bătîndu-se cu palma peste genunchi, de poantele răsuflate din farsele răsuflate, de strîmbăturile cunoscute ale unor actori prea-cunoscuţi, pe seama cărora rîsese deja în copilărie, înainte de război, sub Napoleon al II-lea !

În două săptămîni, paginile agendei se umplură din nou. Toată lumea rămase uluită de magnificenţa costumului său, sub înfăţişarea împăratului Frederic al II-lea al Suabiei, la balul mascat al prinţesei de Cravon-Rogan (unde am fost şi eu prezent în chip de „flăcău cu furcă"). Ţinu o cuvîntare la Asociaţia pentru Dezvoltarea Religiilor Ezoterice, unde pledă curajos pentru construirea unui templu budist în Montmartre !

Spre marea mea uimire, reîncepu să vorbească, ca pe vremea Şcolii, despre faimoasa „Civilizaţie în maximă proporţie". Porunci să fie împachetat vechiul telescop pe care avea de gînd să-l folosească la Tormes. M-am temut chiar că în mintea lui ar putea să germineze ideea de a crea, pe vîrful muntelui, un Oraş, cu toate organele trebuincioase. Jacinto nu avea de gînd să întrerupă nelimitata acumulare a noţiunilor în săptămînile pe care urma să le petreacă în silvestrul Tormes : într-o dimineaţă, dădu

buzna în odaia mea, strigînd dezolat că dintre toate conforturile şi formele Civilizaţiei uitasem tocmai cărţile ! Era adevărat. Ce insultă pentru Intelectualitatea noastră ! Totuşi ce să alegi între miile de cărţi elocvente sub care se încovoia palatul de la 202 ? Prinţul meu se hotărî imediat să-şi dedice zilele alpestre studiului Istoriei Naturale şi pe loc am răsturnat amîndoi, pe fundul unei uriaşe lăzi noi, ca pe un balast, cele douăzeci şi cinci de tomuri ale lui Pliniu. Am aruncat apoi înăuntru braţe de Geologie, Mineralogie, Botanică... Am răspîndit pe deasupra un strat aerian de Astronomie şi, ca să fixăm solid în ladă aceste Ştiinţe şovăielnice, am înfipt de jur împrejur proptele de Metafizică.

Cînd a ieşit însă pe poartă ultima ladă, bătută în cuie şi încinsă cu benzi de fier, în ultima trăsură a Companiei Transporturilor, însufleţirea lui Jacinto scăzu brusc precum spuma de şampanie în pahar. Ne apropiam de mijlocul lui martie şi vremea se încălzise simţitor. Se auziră iarăşi căscaturile lui nesuferite prin tot nr. 202 şi iarăşi scîrţîiră sofalele sub greutatea trupului care se prăbuşea pe ele, răpus de prea multă îndestulare şi de o silă ucigătoare, jinduind după odihna veşnică, în singurătate şi linişte. M-a cuprins disperarea. Cum ? Să rabd să-l văd din nou pe Jacinto pipăindu-şi craniul cu adîncă amărăciune şi să-l aud, în Biblioteca crepusculară şi tristă, vorbind cu glas răguşit de dulceaţa morţii grabnice prin violenţa milostivă a acidului cianhidric ? Oh, nu, pe toţi dracii ! Şi, într-o seară, cînd l-am găsit zăcînd pe un divan, cu braţele încrucişate pe piept ca şi cum ar fi fost propria sa statuie de marmură întinsă pe mormîntul de granit, l-am zgîlţîit, furios de-a binelea, răcnind :

— Trezeşte-te, omule ! Să mergem la Tormes ! Casa trebuie să fie gata, strălucind de curăţenie, cu toate lucrurile la locul lor ! Oasele bunicilor tăi trebuie să-şi găsească odihna, în groapa lor... La drum, să ne îngropăm morţii şi să ne trăim viaţa, noi, cei vii !... Ce naiba ! E cinci aprilie !... Acum e vremea cea mai frumoasă la munte !

Prinţul meu se smulse cu greu din inerţia lui de piatră :

— Silvério nu mi-a scris, nu mi-a mai scris... Dar, într-adevăr, totul trebuie să fie pregătit... Trebuie să fi

sosit, cu siguranță, servitorii, bucătarul de la Lisabona... O să-l iau pe Grilo și pe Anatole care știe să lustruiască bine pantofii și are talent și ca pedichiurist... Azi e duminică.

Își lăsă picioarele pe covor, cu o hotărîre eroică :

— Bine, plecăm sîmbătă !... Anunță-l tu pe Silvério !

Începu atunci trudnicul și minuțiosul studiu al mersului trenurilor iar degetul subțire al lui Jacinto alerga tot timpul pe hartă, înainte și înapoi, între Paris și Tormes. Ca să alegem salonul pe care urma să-l ocupăm în timpul temutei călătorii, am străbătut de două ori depoul gării Orléans, înotînd prin noroaie, în urma șefului de gară, complet buimăcit. Prințul meu refuza un salon din pricina culorii mohorîte a tapiseriei, pe un altul îl respingea din pricina closetului meschin și deprimant ! Unul din motivele lui de îngrijorare era cum va face baie în diminețile cînd trenul se va afla în mișcare. I-am propus să luăm o cadă de cauciuc. Nehotărît, Jacinto suspina... Nimic nu-l îngrijora însă mai mult ca faptul că trebuia să schimbăm trenul noaptea, în bezna adîncă a bătrînei Castilii. Zadarnic încercau să-l liniștească Compania Nordului Spaniei și cea din Salamanca, prin scrisori, prin telegrame, afirmînd că atunci cînd vom sosi cu trenul de Irun la Medina del Campo, un alt salon atașat la trenul de Portugalia, ne va aștepta, bine încălzit, bine luminat, cu o masă rece pe care i-o oferea unul din directori, don Esteban Castillo, un zgomotos și rubicond tovarăș de petreceri de la 202 ! Jacinto își trecea degetele peste obraji, cu îngrijorare : „Dar sacii, blănurile, cărțile, cine le va transporta din vagonul de Irun în vagonul de Salamanca ?“ Mă răsteam la el, disperat, explicîndu-i că hamalii din Medina erau cei mai iuți și cei mai îndemînateci din Europa ! El șoptea : „Așa o fi, dar noaptea, în Spania !...“ Departe de Oraș, fără telefon, fără lumină electrică, fără posturi de poliție, noaptea i se părea periculoasă, plină de surprize și de hoți. Se liniști doar cînd află de la înțeleptul profesor Bertrand, de la Observatorul Astronomic, că noaptea călătoriei noastre va avea lună plină !

În sfîrșit, vineri se termină cutremurătoarea organizare a istoricei noastre călătorii ! Sîmbăta fatală începu cu un soare generos, blînd și mîngîietor. Tocmai îmi puneam în

valiză, învelite în hîrtie de împachetat, fotografiile graţioaselor făpturi care, în aceste douăzeci şi şapte de luni petrecute la Paris, îmi spuseseră *mon petit chou ! mon rat chéri !* — cînd Jacinto, cu un superb buchețel de orhidee la butonieră, dădu buzna în odaia mea, palid şi foarte agitat.

— Mergem în Bois de adio ?

Ne-am dus să ne luăm rămas bun ! Ce încîntare ! Pernele şi arcurile birjei mi s-au părut dintr-odată mai moi şi mai comode ca de obicei. Pe bulevardul spre Bois de Boulogne, aproape că am început să regret că nu voi continua veşnic să merg, legănat de trapul ritmic al minunatelor iepe, în splendoarea de metale şi lacuri, pe macadamul mai lustruit ca marmura, printre flori udate din belşug şi ierburi de o frăgezime ispititoare, întîlnind o Omenire rafinată, de o desăvîrşită eleganţă, care îşi bea ciocolata la micul dejun în porţelanuri de Sèvres sau Minton şi iese la plimbare lăsînd în urmă mătăsuri şi covoare de trei mii de franci, ca să admire în voie frumuseţea lunii aprilie, cu mintea plină de gînduri rafinate şi uşoare ! Pădurea era fermecătoare, cu armonia ei de verde, albastru şi aur. Nu se zărea nici o groapă, nici un bulgăre de pămînt care să fi stricat lustrul aleilor netede, trasate cu artă în jurul tufişurilor, şi nici o creangă mai ciufulită nu se încumeta să distrugă unduirile molatice ale frunzişurilor pe care statul le spală şi le tunde. Ciripitul păsărilor se înălţa în aer doar atît cît să sugereze graţia uşoară a vieţii înaripate, şi ce firesc părea, printre arbuştii prietenoşi, scîrţîitul uşor al şeilor moi, pe care şedeau, legănîndu-se cu graţie, amazoanele îmbrăcate de marele Redfern. În faţa Pavilionului d'Armenonville ne-am întîlnit cu Madame de Trèves care ne învălui în zîmbetul ei mîngîietor, foarte strălucitor la ceasul acela din pricina rujului încă proaspăt. Îndată după ea se ivi barba talmudică a lui Efraim, neagră şi lucioasă de la briantina de dimineaţă, în faetonul care înainta în clinchet de clopoţei. Pe Aleea Salcîmilor se mai plimbau şi alţi prieteni ai lui Jacinto — mîinile care îi făceau semne molatece şi binevoitoare purtau mănuşi uşoare, de culoarea paiului, a perlei, a liliacului. Todelle trecu ca săgeata pe lîngă noi pe o bicicletă înaltă. Dornan, revărsat pe o

bancă de fier, sub un tufiș în floare, sugea din uriașa sa havană, pierdut în gînduri, căutînd parcă vreo rimă senzuală și plină. L-am zărit apoi pe psiholog ; acesta vorbea absorbit, fără să ne vadă, aplecat cu un aer languros peste fereastra unui cupeu care mirosea a alcov, dar căruia un vizitiu obez îi împrumuta un aer de demnitate și decență. Mai încolo l-am întîlnit pe ducele de Marizac, călare. Acesta, ridicîndu-și bastonul, ne făcu semn să oprim trăsura ca să-l întrebe pe Jacinto dacă urma să apară în seara aceea în „tablourile vii" de la Verghane. Prințul meu îngăimă un „nu, plec în sud...", care abia se auzi de sub mustățile pleoștite... Marizac regreta foarte mult — avea să fie o petrecere nemaipomenită. Tablouri vii din Istoria Sacră și din Istoria Romană !... Madame de Verghane va fi Magdalena, cu brațele, pieptul, pulpele goale și va șterge cu lungile sale plete picioarele lui Cristos ! — Cristos, un zdrahon superb, rudă cu familia Trèves, funcționar la Ministerul de Război, va geme chinuit pe o cruce de carton ! Va apare de asemenea Lucreția în pat, și Tarquiniu lîngă ea, cu pumnalul în mînă, trăgînd de cearșafuri ! Vor lua apoi cina, la mese risipite prin salon, îmbrăcați cu toții în haine istorice. Partenera lui va fi Madame de Malbe, care va fi Agripina ! Închipuiți-vă ce tablou uluitor — Agripina e moartă, iar Nero vine s-o contemple și îi examinează formele, lăudîndu-le pe unele, disprețuindu-le pe altele care i se par imperfecte. Totuși, din curtoazie, se convenise ca Nero să admire fără rezerve toate formele doamnei de Malbe... În fine, va fi ceva colosal și grozav de instructiv !

Am făcut mult timp semne de adio veselului Marizac. Pe drumul de întoarcere, Jacinto rămase tot timpul cufundat într-o muțenie morocănoasă, cu brațele încrucișate rigid pe piept, ca și cum ar fi rumegat gînduri decisive și importante. Doar în fața Arcului de Triumf, clătină din cap, șoptind :

— E foarte grav să părăsești Europa !

În sfîrșit, am plecat ! Am părăsit palatul de la 202, sub mîngîierea ultimelor raze ale soarelui care apunea, acoperit de nori. Grilo și Anatole ne urmau într-un fiacru

înțesat de cărți, truse, paltoane, impermeabile, pernuțe, ape minerale, saci de piele, pături făcute sul ; în urma lor, un omnibuz troznea sub povara a douăzeci și trei de valize. În gară, Jacinto cumpără toate ziarele, toate ilustrațiile, mersul trenurilor, cărți și un tirbușon cu o formă complicată și ostilă. Conduși de șeful gării și de secretarul Companiei ne-am instalat, după placul inimii, cu tot calabalîcul în salonul care ne fusese rezervat. Mi-am pus boneta de mătase, papucii. Un șuierat străpunse noaptea. Parisul mai licări odată, în ultima străfulgerare a ferestrelor... Jacinto se mai aruncă o dată la ușă ca să-i soarbă imaginea de pe urmă, însă deja pătrunsesem în bezna Provinciei. Prințul meu se prăvăli din nou pe perne :

— Ce aventură, Zé Fernandes !

Pînă la Chartres, am privit în tăcere ilustrațiile. La Orléans, apăru supraveghetorul și ne făcu paturile cu gesturi respectuoase. Istovit de cele paisprezece luni de civilizație, am adormit și m-am trezit doar la Bordeaux, cînd harnicul Grilo ne aduse ciocolata. Afară, o ploaie mărunță picura molcom din cerul apăsător de bumbac murdar. Jacinto nu se culcase, temîndu-se de cearșafurile aspre și jilave. Înfășurat într-un halat alb de flanel, cu chipul încruntat și somnoros, muia un biscuit în ciocolată, bombănind sumbru :

— Ce oroare !... Și ploaia asta !...

La Biarritz, am remarcat amîndoi cu o certitudine indolentă :

— Biarritz.

Apoi, aruncînd o privire pe fereastra aburită, Jacinto recunoscu umbletul tacticos de cocostîrc, nasul ascuțit și trist al istoricului Danjon. Era chiar el, elocventul bărbat, cu o haină în pătrățele, alături de o doamnă durdulie care ducea în lesă o cățeluș flocoasă. Jacinto coborî geamul cu un gest violent, îl strigă pe istoric, în dorința de a mai comunica încă o dată prin el cu Orașul, cu două sute doiul !... Trenul însă deja plonjase în ploaie și ceață.

Pe podul de la Bidassoa, Jacinto suspină descurajat, presimțind sfîrșitul vieții noastre fără griji și necazurile pricinuite de lipsa de civilizație :

— Acum, adio, începe Spania !...

M-am înfuriat şi, simţind deja în nări aerul generos al pămîntului meu binecuvîntat, m-am înfipt în faţa Prinţului meu şi unduindu-mi şoldurile cu un strașnic *salero*, am intonat, pocnind din degete ca din niște castaniete, o *petenera* potrivită cu împrejurările :

A la puerta de mi casa
Ay Soledad, Soleda... a... a... a.

El întinse braţele rugător :

— Zé Fernandes, fie-ţi milă de mine ! Sînt bolnav şi trist !

— Irun ! Irun !...

La Irun am luat o masă gustoasă, căci asupra noastră veghea omniprezentă, Compania Nordului. Apoi, *el jefe d'aduana, el jefe d'estación,* ne-au instalat cu mare grijă în alt salon, tapetat cu saten măsliniu, atît de strîmt încît o mare parte din obiectele necesare confortului nostru, pături, cărţi, saci şi impermeabile, au trecut în compartimentul din *sleeping,* unde se lăfăiau Grilo şi Anatole, amîndoi cu bonete scoţiene, fumînd trabucuri groase. *Buen viaje ! Gracias ! Servidores !* Am intrat şuierînd în Pirinei.

Toropiţi de ropotul monoton al ploii şi de priveliştea mereu aceeaşi a munţilor care se succedau cotropiţi de frig, topindu-se în ceaţă, am alunecat alene într-o dulce somnolenţă ; cînd deschideam pleoapele, îl vedeam într-un colţ pe Jacinto, cu cartea, peste care îşi încrucişase degetele subţiri, uitată pe genunchi, privind văile şi piscurile cu melancolia celui care dă cu ochii pentru prima dată de ţinuturile în care a fost exilat. La un moment dat, zvîrlind cartea cît colo şi îndesîndu-şi pălăria pe cap, se ridică cu atîta hotărîre încît m-am temut că va opri trenul şi că va sări afară, luînd-o la fugă prin Vascongadas şi Navarra, înapoi, la 202 ! M-am scuturat de toropeală, am exclamat : „Oh, băiete !... Nu !" Sărmanul meu prieten nu vroia însă decît să-şi strămute lehamitea în alt colţ, să se întindă pe alt fotoliu, cu altă carte închisă pe genunchi. Pe măsură ce se lăsa întunericul şi se înteţea vijelia şi ploaia, Prinţul meu părea tot mai neliniştit şi mai înfricoşat, căci fusese smuls cu cruzime din Civilizaţie şi aruncat în mijlocul Naturii care îl împresura cu brutalitatea ei agrestă. Mi-a pus atunci o mulţime de întrebări despre Tormes :

— Nopțile trebuie să fie oribile, nu-i așa, Zé Fernandes ? Totul întunecat, o singurătate îngrozitoare... Dar medic ?... Există medic ?

Trenul se opri pe neașteptate. Ploaia biciuia geamurile, deasă și sonoră. Ne aflam pe o cîmpie pustie, cufundată în beznă, biciuită de rafalele puternice ale vîntului dezlănțuit. Locomotiva șuieră cu neliniște. Afară licări un felinar care dispăru iute în depărtare. Jacinto bătea din picior. „E groaznic ! Groaznic !...“ Am întredeschis ușa. Capete speriate apărură la geamurile slab luminate. *Que hay ? Que hay ?* Cînd o rafală de ploaie răbufni înăuntru, udîndu-mă din cap pînă-n picioare, m-am dat înapoi și am așteptat mut minute în șir, frecînd cu disperare geamurile aburite ca să scrutez întunericul. Brusc, trenul se puse senin în mișcare.

Se iviră în curînd luminițele palide ale unei gări mici de lemn. Un feroviar, de pe a cărui pelerină cauciucată apa curgea în șiroaie, apăru la ușa salonului și ne spuse, în timp ce ștampila grăbit biletele, că trenul avea o mare întîrziere și că era posibil să nu prindem la Medina trenul de Salamanca !

— Și atunci ?

Pelerina cauciucată dispăru în noapte, lăsînd în urmă un miros de umezeală și de ulei. Am început atunci să ne frămîntăm... Dacă a plecat trenul de Salamanca ? Trebuia să părăsim la Medina salonul care avea să fie decuplat, și iată că neprețuitele noastre trupuri, împreună cu neprețuitele noastre suflete, vor fi abandonate la Medina în noroaie, între douăzeci și trei de valize, pradă brutalei neorînduieli spaniole, în furtună și ploaie !

— Oh, Zé Fernandes, o noapte la Medina !

Prințului meu i se părea că nu există o nenorocire mai mare decît aceea de a petrece o noapte la Medina, în vreo *fonda* sordidă, duhnind a usturoi, cu roiuri de ploșnițe colcăind printre cearșafurile aspre și murdare !... Mă uitam tot timpul la arătătoarele ceasului, într-o cumplită stare de surescitare, în vreme ce, în fața geamului larg deschis, Jacinto, biciuit de ploaia îndărătnică, străpungea bezna cu privirea în speranța că va zări luminile Medinei și trenul fumegînd răbdător... Din cînd în cînd, se așeza o clipă pe

divan, își ștergea mustățile și ochii, blestema Spania. Trenul gonea gîfîind pe cîmpia pustie, sub rafalele vîntului dezlănțuit. Tresăream la fiecare șuierat. Medina ?... Nu ! Era cîte o haltă care se deslușea anevoie în întuneric, unde trenul întîrzia, sleit de puteri, abia trăgîndu-și sufletul, în vreme ce siluete amorțite, înfășurate în mantale, se mișcau încet sub șopronul gării pe care felinarele îl făceau să pară și mai lugubru. Jacinto se lovea cu pumnul peste genunchi : „Dar de ce se oprește trenul ăsta infam ? Nu e trafic, nu e lumină ! Ah, Spania asta !..." Clopoțelul răsună muribund. Am pornit din nou prin noapte și vijelie. Resemnat, m-am apucat să citesc un vechi *Journal du Commerce*, adus de la Paris. Jacinto strivea covorul gros din salon cu pași mînioși, răcnind ca un leu în cușcă. Se scurse astfel, picătură cu picătură, un ceas lung cît o veșnicie. Un șuierat, alt șuierat !... În ceață, departe, se zăriră pîlpîind cîteva lumini mai puternice. Roțile frînară, zdrobind șinele de la macaz cu o zdruncinătură brutală. Medina, în sfîrșit !... Zidul murdar al gării se arătă alburiu în întuneric și brusc, în cadrul ușii deschise cu violență, își făcu apariția un cavaler bărbos, cu o capă *à l'espagnole*, strigîndu-l pe Excelența sa, dl. Jacinto !... Repede ! Repede ! Pleacă trenul de Salamanca !

— *Que no hay un momento, caballeros ! Que no hay un momento !*

Zăpăcit, am înșfăcat raglanul și *Le journal du Commerce*. Am sărit jos cu frică și, alergînd pe platformă, sărind peste șine și bălți, împiedicîndu-ne de baloturi, am dat buzna pe altă ușă, care se trînti în spatele nostru cu un bubuit asurzitor. Amîndoi gîfîiam. Ne aflam într-un alt salon, tapetat cu stofă verde, care înăbușea lumina și așa destul de sărăcăcioasă. Am întins brațele ca să iau de la hamalii zoriți valizele, cărțile, păturile, cînd deodată, fără un semnal, trenul se urni tăcut și pe-aci ți-e drumul ! Ne-am repezit amîndoi la fereastră, zbierînd cu furie :

— Oprește ! Valizele noastre, păturile !... Aici !... Hei, Grilo ! Hei, Grilo !

O pală puternică de vînt ne acoperi țipetele. Ne aflam din nou pe o cîmpie cotropită de beznă, sub șuvoaiele de ploaie. Jacinto ridică pumnii, înecîndu-se de furie :

— Ce servicii ! Ce canalii !... Asta e Spania !... Şi acum ? Valizele s-au pierdut !... Să fi rămas barem o cămaşă, o perie !

Am încercat să-l liniştesc pe nefericitul meu prieten :

— Stai puţin ! Am zărit doi hamali care ne adunau lucrurile... Grilo a controlat cu siguranţă. Dar fireşte că în grabă a îngrămădit totul în compartimentul lui... Ce greşeală că nu l-am luat pe Grilo cu noi, în salon... Am fi putut juca *manille !*

De altfel solicitudinea Companiei, zeiţă omniprezentă, veghea încă asupra noastră, căci lîngă uşa de la baie se afla masa noastră de seară, într-un coş pe al cărui capac era prinsă cartea de vizită a lui don Esteban, cu aceste cuvinte amabile, scrise cu creionul : *a D. Jacinto y su egregio amigo, que les dê gusto !* O aromă de prepeliţă friptă mi-a gîdilat nările. Ne-am mai liniştit puţin, simţind că şi valizele noastre trebuiau să se afle sub tutela zeiţei omniprezente.

— Ţi-e foame, Jacinto ?

— Nu. Sînt indignat, furios, mi-e ciudă !... Şi mi-e somn.

Într-adevăr ! După emoţii atît de neplăcute, nu mai doream decît să ajungem în paturile care ne aşteptau îmbietoare şi moi. Cînd m-am prăvălit pe perne, fără cravată, doar în izmene, Prinţul meu, care nu se dezbrăcase, ci doar îşi acoperise picioarele cu raglanul meu începuse deja să sforăie maiestuos.

Pe urmă, după multă vreme, după mult drum, am desluşit ca prin ceaţă, lîngă pat, în lumina dulce a dimineţii, cernută prin perdelele verzi, o uniformă şi un chipiu, şi am auzit un murmur plin de blîndeţe :

— Excelenţele voastre nu au nimic de declarat ?... Nu aveţi bagaje de mînă ?...

Era ţara mea ! Am şoptit încetişor, cu nesfîrşită duioşie :

— Nu avem nimic aici... Întrebaţi de Grilo... În spate, într-un compartiment... La el sînt cheile şi toate bagajele... Întrebaţi de Grilo...

Uniforma se făcu nevăzută, fără zgomot, ca o umbră binefăcătoare. Am adormit la loc, cu gîndul la Guiães,

unde mătușa Vicência, cu șorțul alb legat la spate, pregătea probabil, în mare zor, purcelușul de lapte.

M-am trezit învăluit într-o pace adîncă și blîndă. Era o gară tihnită și curată, cu pereții acoperiți de trandafiri cățărători, și alți trandafiri crescînd în tufe bogate într-o grădină unde un eleșteu mititel acoperit de mătasea-broaștei dormita sub două mimoze în floare care umpleau aerul de miresme. Un băiețandru palid, cu o haină de culoarea mierii, împungea pămîntul cu un băț, contemplînd gînditor trenul. Lîngă grilajul grădinii, o bătrînă, ghemuită în spatele coșului plin de ouă, număra în poale cîteva monede de aramă. Pe acoperiș erau puși la uscat cîțiva dovleci. Deasupra strălucea blînd cerul de un albastru adînc și bogat după care ochii mei jinduiau de atîta vreme.

L-am zgîlțîit pe Jacinto cu putere :

— Trezește-te, omule, ești în țara ta !

El își scoase picioarele de sub raglanul meu, își mîngîie mustața și se apropie fără grabă de geamul deschis, ca să facă cunoștință cu patria sa :

— Asta e Portugalia, hm ?... Miroase frumos.

— Bineînțeles că miroase frumos, animalule !

Clopoțelul scoase un clinchet languros. Trenul alunecă alene mai departe, ca și cum s-ar fi plimbat pentru propria-i plăcere pe cele două panglici de oțel, fluierînd și bucurîndu-se de frumusețea pămîntului și cerului.

Prințul meu își deschise larg brațele, dezolat :

— Fără o cămașă, fără o perie, fără un strop de apă de colonie !... Intru în Portugalia imund !

— O să stăm mai mult la Régua. Avem timp să-l chemăm pe Grilo, să luăm tot ce ne trebuie... Privește rîul !

Trenul gonea pe panta unui munte, printre stînci care coborau abrupt pînă la terasele largi cultivate cu viță de vie. În vale, pe un tăpșan, se zărea o casă nobilă, odihnitoare și opulentă, cu o capelă micuță, văruită în alb, într-o livadă bătrînă de portocali. Pe rîul unde apa tulbure curgea lin, fără să se sfărîme de stînci, cobora cu pînzele umflate o barcă leneșă, plină de butoaie. Mai departe, alte terase, de un verde palid de rezedă, cu măslinii striviți parcă de statura impunătoare a munților, urcau pînă aproape de piscurile care se desenau, albe și însorite, pe

albastrul bogat şi luminos al cerului. Jacinto îşi mîngîia şuviţele pleoştite ale mustăţii :

— Douro, hm ?... E interesant, are măreţie. Dar acum m-a apucat o foame, Zé Fernandes !

— Şi pe mine.

Am desfăcut coşul lui don Esteban din care se ivi un grandios festin cu jambon, miel, potîrnichi şi alte cărnuri reci cărora cele două nobile sticle aurii de Amontillado şi celelalte două de vin de Rioja le împrumutau căldura soarelui andaluz. În timp ce mîncam jambonul, Jacinto se căi amarnic pentru greşeala sa. Cum a putut să lase Tormesul, un conac istoric, aşa părăsit şi pustiu ? Cît era de minunat să urci la munte într-o zi atît de plăcută şi luminoasă şi să găseşti casa înzestrată cu toate cele de trebuinţă, civilizată... I-am amintit, ca să-l încurajez, că după lucrările făcute de Silvério, şi cu atîtea lăzi trimise de la Paris, Tormesul trebuia să fie acum confortabil chiar şi pentru un Epicur. Oh ! dar Jacinto vroia un palat perfect, un 202 în pustie !... Acestea fiind spuse, am atacat potîrnichile. Scoteam dopul unei sticle de Amontillado cînd trenul intră pe furiş într-o gară. Era Régua. Prinţul meu lăsă imediat cuţitul din mînă ca să-l cheme pe Grilo, şi să-i ceară valizele unde se aflau toate cele trebuincioase curăţeniei trupurilor noastre.

— Aşteaptă, Jacinto ! Avem timp destul. Trenul stă aici o oră... Poţi mînca liniştit. Să nu stricăm masa asta atît de bună, mutînd valize... Grilo o să apară fără întîrziere.

Şi chiar am tras perdelele, fiindcă afară un călugăr foarte înalt, cu un rest de ţigară lipit de buze, se oprise şi arunca priviri indiscrete banchetului nostru. Totuşi, cînd am terminat potîrnichile, iar Jacinto, încrezător, despachetă un caşcaval olandez, văzînd că Grilo şi Anatole întîrziau să apară, am dat fuga la uşă, îngrijorat, ca să-i zoresc pe servitorii indolenţi... În aceeaşi clipă însă, trenul se urni din loc, alunecînd cu aceeaşi linişte vicleană. Ce necaz pe Prinţul meu :

— Am rămas iar fără un pieptene, fără o perie... Şi eu care vroiam să-mi schimb cămaşa ! Din vina ta, Zé Fernandes !

— E nemaipomenit !... Aici stătea întotdeauna o veşnicie. Astăzi abia ajunge şi o şi ia din loc ! Răbdare, Jacinto. În două ore ajungem în gara de la Tormes... Oricum nu merită osteneala să-ţi schimbi cămaşa ca să urci pe munte. Acasă facem o baie, înainte de masă... Cada trebuie să fie deja instalată.

Ne-am consolat amîndoi cu cîteva păhărele dintr-un divin rachiu Chinchon. Apoi, tolăniţi pe canapele, savurînd ultimele havane care ne rămăseseră, cu geamurile lăsate ca să intre aerul parfumat, am stat de vorbă despre Tormes. În gară ne va aştepta, bineînţeles, Silvério, cu caii...

— Cît facem pînă sus ?

— O oră. După ce ne vom spăla, vom avea destul timp pentru o lungă plimbare pe moşie împreună cu administratorul, excelentul Melchior, iar stăpînul Tormesului îşi va putea lua în stăpînire, solemn, domeniul. Diseară ne vom ospăta pentru prima oară cu bucatele gustoase ale muntelui care fac cinste bătrînei noastre Portugalii !

Jacinto zîmbea sedus :

— Să vedem ce bucătar mi-a găsit Silvério. I-am recomandat să aleagă pe unul care să se priceapă la bucătăria portugheză clasică. Dar care să ştie de asemenea să împăneze un curcan, să facă un sos de pipote pentru muşchiul de vacă, mă rog, toate reţetele simple ale bucătăriei franţuzeşti !... Păcat că nu mai stai, că te duci imediat la Guiães...

— Deh, băiete, sîmbătă e ziua de naştere a mătuşii Vicência... Zi sacră ! Dar mă întorc. Peste două săptămîni vin din nou la Tormes să facem o lungă bucolică. Şi să asist la strămutare, bineînţeles.

Jacinto întinse braţul :

— A cui e casa de pe dîmb, aceea cu turn ?

Nu ştiam. A vreunui gentilom din Douro... Conacul de la Tormes era o clădire cu un singur cat, joasă şi masivă. Casă care dura de veacuri şi care va mai rezista încă veacuri — fără turn însă.

— Se vede din gară ?...

— Nu ! Se află foarte sus pe munte, într-o văioagă şi e ascunsă de crîng.

Era lesne de văzut că în sufletul Prinţului meu înmugurise o curiozitate nouă faţă de primitiva sa casă ancestrală. Se uita la ceas nerăbdător. Încă treizeci de minute ! Apoi, respirînd cu nesaţ aerul şi lumina, murmură cu încîntarea proaspătului iniţiat :

— Cîtă dulceaţă, cîtă pace...

— Trei şi jumătate. Aproape am ajuns, Jacinto !

Am vîrît *Le Juornal du Commerce* în buzunarul de la raglanul pe care mi l-am pus pe braţ, şi am aşteptat amîndoi, în picioare în faţa ferestrei, cu tulburare în inimi, să apară gărişoara Tormesului, unde pătimirile noastre aveau să-şi afle o fericită încheiere. Ea apăru, în sfîrşit, albă şi simplă, între stîncile de pe malul rîului, cu o grădină micuţă plină de floarea-soarelui, umbrită de doi smochini înalţi, pe fundalul munţilor acoperiţi de codrii deşi, seculari... Pe chei, am zărit, cu bucurie în suflet, pîntecul uriaş şi obrajii copilăroşi ai şefului de gară, bălaiul Pimenta [1], care fusese coleg cu mine în clasa de Retorică, în liceul din Braga. Caii aşteptau desigur undeva la umbra smochinilor.

De cum s-a oprit trenul, am sărit amîndoi veseli pe peron. Făptura pîntecoasă a lui Pimenta s-a rostogolit spre mine, zîmbind cu prietenie :

— Să trăieşti, prietene Zé Fernandes !

— Oh, frumosul meu Pimentão [2] !...

L-am prezentat stăpînului de la Tormes. Apoi l-am întrebat :

— Ia spune, Pimentinha [3]... Silvério e pe aici ?

— Nu... Silvério e plecat de aproape două luni la Castelo de Vide. S-a dus s-o vadă pe maică-sa care a fost lovită de un taur !

M-am uitat cu îngrijorare la Jacinto :

— Asta-i bună ! Dar Melchior, vechilul ? N-a trimis caii să urcăm la conac ?

Demnul şef de gară îşi înălţă surprins sprîncenele de culoarea mătăsii de porumb :

---

[1], [2], [3] Joc de cuvinte intraductibil : *pimenta*, piper ; *pimentão* şi *pimentinha*, augmentativul şi, respectiv, diminutivul de la *pimenta*. Cei doi termeni desemnează, în acelaşi timp, două specii de solanacee. Pentru *pimentão*, echivalentul românesc este ardei iute.

— Nu !... Nici Melchior, nici cai... Melchior... Nu l-am văzut de foarte multă vreme pe Melchior !

Conductorul scutură încet clopoțelul, anunțînd plecarea trenului. Atunci, nezărind împrejur, în gara curată și pustie, nici urmă de servitori sau bagaje, Prințul meu și cu mine am strigat într-un glas, cuprinși de spaimă :

— Dar unde e Grilo ? Bagajele ?...

Am alergat pe lîngă tren, răcnind cu disperare :

— Grilo !... Hei, Grilo !... Anatole !... Hei, Grilo !

Cu speranța că poate cei doi dormeau buștean pe undeva ne-am cățărat pe trepte și ne-am vîrît capul prin compartimente, speriind lumea liniștită cu același zbieret bubuitor : „Grilo, ești aici, Grilo ?[1]“ La clasa a III-a, unde se auzea o chitară, un glumeț chicotea, luîndu-ne peste picior : „E pe aici vreun greiere ? Niște domni au nevoie de un greiere !“ Nici urmă însă de Anatole sau de Grilo !

Clopoțelul răsună :

— Oh, Pimentinha, așteaptă, omule, nu lăsa trenul să plece !... Bagajele noastre, omule !

Nefericit, l-am împins pe uriașul șef de gară pînă la furgonul de bagaje, să mai căutăm, să descoperim cele douăzeci și trei de valize ! Am găsit însă numai butoaie, coșuri de nuiele, bidoane cu ulei și un cufăr legat cu frînghii... Jacinto își mușca buzele, livid. Pimentinha ne privea cu ochii holbați :

— Vai, dragii mei, nu mai pot să țin trenul în loc !...

Clopoțelul dăngăni din nou... Trenul se făcu nevăzut după stîncile înalte, lăsînd în urmă o dîră de fum transparent. Totul părea în jurul nostru mai pustiu și mai tăcut ca înainte. Rămăsesem așadar fluierînd a pagubă, pierduți în imensitatea munților, fără Grilo, fără administrator, fără vechil, fără cai, fără valize ! Eu mai avem numai raglanul gri deschis din care se ițea *Le Journal du Commerce*, Jacinto un biet baston. Erau singurele noastre bunuri !

Pimentão se zgîia la noi compătimitor, cu ochișorii înecați în grăsime. I-am povestit atunci prietenului meu cum am fost dați jos la Medina în mijlocul vijeliei. Grilo

[1] *Grilo*, greiere.

se rătăciseşi rămăsese probabil împotmolit pe undeva împreună cu cele douăzeci şi trei de valize, sau poate se îndrepta acum spre Madrid fără să ne fi lăsat măcar o batistă...

— N-am o batistă !... Am rămas doar cu acest *Journal du Commerce*. Alte schimburi n-am.

— Mare belea, pe toţi dracii ! îngăimă Pimenta, impresionat. Şi acum ?

— Acum, am exclamat eu, vom fi nevoiţi să urcăm pînă la conac pe jos... Ar trebui să găsim nişte măgari.

Atunci hamalul ne spuse că cumnatul lui, un gospodar de la Casal de Giesta, un cătun apropiat care ţinea de Tormes, avea o iapă bună şi un catîr... Îndatoritor, omul plecă în grabă, luînd-o pe cărarea spre Giesta, în vreme ce eu şi cu Prinţul meu ne-am prăbuşit pe o bancă, gîfîind, răpuşi de atîtea emoţii, precum doi naufragiaţi. Voluminosul Pimentinha, cu mîinile vîrîte în buzunare, nu-şi lua ochii de la noi, bombănind tot timpul : „Ce belea !" În faţa noastră, rîul curgea la vale, leneş şi somnoros, amorţit de căldura apăsătoare a lunii mai, îmbrăţişînd, fără un murmur, o insuliţă de piatră care scînteia în soare. Dincolo de rîu, munţii se rotunjeau în valuri blînde în jurul unei depresiuni adînci unde se zărea un tîrguşor uitat de lume, cu casele albe îngrămădite ca un ciorchine pe coasta abruptă. Spaţiul nemărginit era plin de o linişte adîncă şi odihnitoare. Vrăbiile care zburătăceau peste acoperişul gării păreau singurele păsări ale acestor pustietăţi stîncoase, iar trupul rotund şi rubicond al lui Pimentinha umplea peisajul, dominînd parcă întregul ţinut.

— Totul s-a aranjat, domnule ! Sosesc animalele !... Numai că nu am reuşit să găsesc o şa pentru catîr !

Era preacinstitul hamal care se întorsese de la Giesta şi ne striga, scuturînd în mînă doi pinteni desperecheaţi şi ruginiţi. Curînd apărură în trecătoarea îngustă o iapă sură, un catîr cu samarul pe spinare, un argat şi un ogar. I-am strîns lui Pimentinha mîna asudată şi prietenoasă. Am cedat bineînţeles iapa seniorului de la Tormes şi am început să urcăm anevoie pe poteca care nu mai fusese nivelată sau defrişată de pe vremea cînd îl străbăteau, cu greoaiele lor cizme bătute în ţinte de fier, tăind drumul pe scurtătura care urca de la rîu drept spre

munte, strămoşii lui Jacinto din veacul al XIV-lea ! De cum am traversat puntea nesigură de lemn, aruncată peste un pîrîu care se izbea învolburat de bolovani, în Prinţul meu păru să se trezească instinctul de proprietar căci începu să privească împrejur, cu ochi pătrunzători, observînd vigoarea şi belşugul livezilor de măslini... În scurt timp, ne-am uitat necazurile în faţa incomparabilei frumuseţi a munţilor noştri binecuvîntaţi !

Cu cîtă inspiraţie şi strălucire i-a întocmit Divinul Artist care făureşte munţii ! Cu cîtă dragoste i-a împodobit şi cîte bogăţii le-a dăruit în Portugalia sa mult iubită ! Era atîta măreţie şi în acelaşi timp atîta farmec în tot ce ne înconjura ! De-a lungul văilor, viguros săpate în coasta muntelui, coborau pîlcuri dese de copaci cu coroane stufoase, de un verde atît de fraged încît păreau un strat moale de muşchi pe care îţi venea să te întinzi şi să te dai de-a dura. De pe stîncile care mărgineau cărarea povîrnită, crengi bogate îşi împleteau binevoitoare umbrarul pe care păsările îl scuturau de mireasmă, plutind uşor printre frunze. Din zidurile străvechi pe care se sprijină pămînturile năpădite de iederă, ţîşneau, şerpuind peste pietre, rădăcini groase pe care altă iederă se încolăcea. Din cea mai mică crăpătură se iveau pretutindeni flori silvestre. Pe coastele muntelui, stîncile albe îşi dezveleau solida goliciune a pîntecului lor lustruit de vînt şi de soare ; altele, acoperite de licheni şi de mărăcini înfloriţi, înaintau precum prorele unor galere împodobite, iar pe culmile stîncoase se iţea cîte o căsuţă cocoţată pe povîrniş, coşcovită şi dărăpănată, care arunca priviri iscoditoare prin ferestruicile negre, pe sub smocurile de iarbă pe care vîntul le semănase printre ţigle. Şi la tot pasul, apa şopotitoare, apa dătătoare de rod... De sub copitele iepei şi ale catîrului ţîşneau pîrîiaşe vioaie, hohotind printre grohotişuri ; torente năvalnice săltau grăbite din piatră în piatră, cu un vuiet asurzitor ; şiroaie verticale, strălucind ca nişte corzi de argint, vibrau scînteind pe buza prăpăstiilor, iar la marginea potecilor, nenumărate izvoare zăgăzuite ţîşneau printr-o ţeavă, benefice, în aşteptarea omului şi a vitelor sale... Holdele acopereau uneori cîte o culme întreagă peste care domnea singuratic ca stăpîn şi străjer, un uriaş stejar ancestral. Pe te-

rase, se zăreau petele verzi ale livezilor de portocali înmiresmați. Drumuri acoperite cu pietre de rîu dădeau ocol islazurilor mănoase pe care păşteau vaci şi berbeci, altele, mai înguste, se furişau pe lîngă ziduri, către penumbra răcoroasă şi odihnitoare a bolţilor de viţă de vie. Urcam atunci pe ulicioara vreunui cătun — zece sau douăsprezece căsuţe, pitulate printre smochini ; fumul alb, înmiresmat al conurilor de pin, se înălţa din vatră şi se strecura afară prin spărtura acoperişului de ţigle, destrămîndu-se în aer. Schituri albe se zăreau pe crestele îndepărtate, umbrite de păduri gînditoare de pini. Aerul pur şi diafan pătrundea în suflet, dăruind bucurie şi forţă. Din loc în loc, se auzea dangătul tălăngilor cu zurgălăi care se stingea încet în vale...

În faţa mea, Jacinto, călare pe iapa lui sură, murmura :

— Cîtă frumuseţe !

Iar eu, în spatele lui, pe măgarul lui Sancho, murmuram :

— Cîtă frumuseţe !

Crenguţe fragede ne atingeau uşor umerii, cu familiaritate şi duioşie. Dincolo de gardurile acoperite de rugi de mure, merii îşi întindeau darnici ramurile, oferindu-ne fructele încă verzi. Geamurile unei case bătrîne, cu o cruce pe acoperiş, au licărit ospitalier cînd am trecut pe lîngă ea. Multă vreme ne-a urmărit o mierlă, printre brazi şi ulmi, fluierînd laude în cinstea noastră. Mulţumim, soră mierlă ! Merilor, vă mulţumim ! Am sosit, în sfîrşit. Fie să rămînem veşnic în preajma ta, munte primitor, tărîm al belşugului şi al păcii, munte binecuvîntat între munţi !

Astfel, înaintînd încet, cu sufletul plin de vrajă, am ajuns pe drumul mărginit de fagi care întotdeauna mă fermecaseră cu nobila lor gravitate. Argatul care ne însoţea, cu ogarul în urma lui, atinse cu nuiaua măgarul şi iapa, strigînd : „Am ajuns, stăpînii mei !“ Într-adevăr, dincolo de fagi, se ivi poarta domeniului Tormes, cu blazonul încrustat pe granitul secular al zidului, acoperit de muşchiul care îi dădea o patină de şi mai mare vechime. Dincolo de poartă, se auzeau cîinii lătrînd cu furie. Cînd am pătruns pe poteca scăldată în soare, Prinţul meu pe iapa năduşită, iar eu, în spatele lui, pe măgarul lui Sancho,

din înaltul verandei coborî către noi, pe scara de piatră tocită, un bărbat voinic, cu faţa rasă ca-n palmă, fără veston, numai în cămaşă, încercînd să potolească cîinii care se înverşunau împotriva lui Jacinto. Era Melchior, vechilul... Îndată ce mă recunoscu zîmbi ospitalier, dezvelindu-şi gingiile fără dinţi. De cum i-am adus însă la cunoştinţă că domnul cu mustăţi blonde care cobora de pe iapă frecîndu-şi şalele era stăpînul Tormesului, bunul Melchior făcu un pas înapoi, împietrit de uimire şi de spaimă ca şi cum ar fi dat cu ochii de o arătare.

— Vai de mine !... Sfinte Dumnezeule ! Păi atunci...

Şi în timp ce cîinii mîriiau ameninţător, Melchior îşi frîngea mîinile nefericit, bîiguind o istorie care, la rîndul ei, îl îngrozi pe Jacinto ca şi cum zidurile negre ale casei s-ar fi clătinat gata să se prăbuşească. Melchior nu îl aştepta pe Excelenţa sa ! Nimeni nu îl aştepta pe Excelenţa sa... (El spunea *Ecelenţa sa...)* Dl. Silvério se afla la Castelo de Vide încă din martie, la mama sa, care primise o lovitură de coarne în pîntece. Şi se întîmplase desigur vreo încurcătură, scrisorile s-au pierdut... Fiindcă dl. Silvério credea că Excelenţa sa va veni doar în septembrie, la culesul viei ! În casă lucrurile se făceau cu mare încetineală... În partea de la miazăzi, acoperişul nu avea încă ţigle ; multe ferestre erau lipsite de geamuri, şi, Sfîntă Fecioară ! nu era pregătit nici un pat dacă ar fi dorit să rămînă !...

Jacinto îşi încrucişă braţele, cuprins de o furie năvalnică care îl înăbuşea. În cele din urmă, răcni :

— Dar lăzile ? Lăzile trimise de la Paris în februarie, acum patru luni ?

Bietul Melchior îşi holba la noi ochii mici care se umeziseră de lacrimi. Lăzile ?! Nu sosise nimic, nimic nu apăruse !... Privea încurcat spre arcadele curţii, se scotocea în buzunarele de la pantaloni. Lăzile ?... Nu, lăzile nu erau aici !

— Şi acum, Zé Fernandes !

Am strîns din umeri :

— Acum, dragul meu, nu ţi-a mai rămas decît să vii cu mine la Guiães... Dar sînt două ore bune de mers călare. Şi nu avem cai! Cel mai bine ar fi să vedem casa, să ne ospătăm cu găina grasă pe care prietenul nostru Mel-

chior o va pune la frigare, să dormim pe un mindir și să o luăm la trap, mîine dimineață, înainte să se lase căldura, către mătușa Vicência.

Jacinto îmi răspunse, cu o hotărîre mînioasă :

— O s-o iau la trap mîine, dar la vale, la gară !...

Urcă treptele tocite de vreme ale conacului său, plin de amărăciune și ciudă. Sus, la capătul scării, un pridvor larg deschis, cu geamlîc, se întindea de-a lungul întregii fațade, sub un acoperiș din grinzi negre de lemn sculptat, sprijinit pe stîlpi de granit, lîngă care se aflau lădițe de lemn cu garoafe înflorite. Am cules o garoafă galbenă și am pătruns pe urmele lui Jacinto în sălile nobile pe care el le contempla cu un murmur de oroare. Erau încăpătoare și sonore ca încăperile mînăstirești, cu ziduri groase înnegrite de vechime și lipsă de îngrijire, friguroase, mohorîte și goale. Doar în cîte un ungher se mai puteau vedea cîteva coșuri sau vreo sapă uitată peste un braț de surcele. Printre crăpăturile tavanului din scînduri de stejar, luceau pe alocuri petice de cer. Ferestrele fără geamuri mai aveau încă obloane masive, cu zăvoare și drugi, care, cînd se închid, par că împrăștie întuneric. Ici și colo, cîte o scîndură putredă troznea și se frîngea sub pașii noștri.

— Cu neputință să locuiești aici ! bombănea surd Jacinto. O oroare, o infamie !

Apoi însă, în alte săli, dușumelele vechi alternau cu scînduri noi. Pete mai deschise la culoare împestrițau și străvechiul tavan înnegrit, din lemn de stejar. Pereții ne țineau parcă la distanță cu albul crud al varului proaspăt, iar razele de soare abia reușeau să se furișeze prin ferestrele pline de pete, mînjite de chit și de degetele murdare ale geamgiilor.

Am intrat în sfîrșit în ultima sală, cea mai vastă, cu pereții străpunși de șase ferestre, în care se găseau numai un dulap și o rogojină mică și cenușie, așternută într-un colț ; acolo ne-am oprit și am depus cu amărăciune tot ce ne mai rămăsese din cele douăzeci și trei de valize : raglanul meu alburiu; bastonul lui Jacinto și *Jurnalul Comerțului* care era proprietate comună. Prin ferestrele largi, fără geamuri, pătrundea minunatul aer de munte, circulînd liber ca pe o terasă, cu un miros rea-

văn de grădină proaspăt udată. De lîngă rogojina noastră se zărea o pădure de conifere acoperind o colină şi coborînd pe panta ei blîndă, precum o oaste în marş, cu cîţiva pini înaintînd, desprinşi de grosul trupei, drepţi, cu panaşe negre ; apoi, dincolo de rîu, se vedeau munţii, scăldaţi într-o nuanţă delicată şi uşoară de violetă ; deasupra se boltea cerul luminos şi transparent, fără urmă de nori, de o divină măreţie. De undeva din vale, urca stins şi melancolic, cîntecul unui păstor.

Jacinto se apropie încet de o fereastră şi se aşează greoi pe pervaz, năucit de dezastru, lipsit de apărare în faţa unei asemenea dispariţii neaşteptate a întregii Civilizaţii ! Eu pipăiam rogojina tare şi rece ca un pietroi îngheţat. Amintindu-mi de saltelele luxoase cu puf şi arcuri, trimise în atît de mare număr de la 202, am izbucnit şi eu, indignat :

— Dar unde naiba sînt lăzile ?... Cum se pot pierde treizeci şi ceva de lăzi cît toate zilele ?

Jacinto ridică din umeri cu amărăciune :

— Împotmolite pe aici, pe undeva, printr-o magazie!... La Medina, poate, în groaznica Medina. Nepăsare a Companiei, inerţie a lui Silvério... În sfîrşit, asta e peninsula-barbarie !

M-am aşezat în genunchi pe alt pervaz şi am privit cu ochi încîntaţi muntele şi cerul :

— E o frumuseţe !

După o tăcere gravă, Prinţul meu murmură, cu capul sprijinit în mîini :

— E o frumuseţe... Şi cîtă pace !

Sub fereastră se întindea o bogată grădină de zarzavaturi unde creşteau viguros răzoare de salată, varză, fasole, frunze late de bostan tîrîtor. O veche arie, plină de hîrtoape, domina valea din adîncul căreia urca boarea uşoară a vreunui pîrîiaş ascuns. În partea unde ne aflam, colţul casei se pierdea în livada de portocali. Dintr-o cişmea rustică, pe jumătate năpădită de trandafiri fremătători, ţîşnea o şuviţă prelungă de apă strălucitoare.

— Simt o poftă disperată să beau din apa aceea ! declară Jacinto serios.

— Şi eu... Să ieşim în curte, nu ? Şi să trecem prin bucătărie să vedem ce se întîmplă cu găina.

Ne-am întors pe verandă. Ceva mai împăcat cu soarta nemiloasă, Prințul meu culese și el o garoafă galbenă. Prin altă ușă joasă, cu prag înalt, am pătruns într-o încăpere largă, plină de moloz, fără tavan, acoperită numai de cîteva bîrne groase, de pe care se ridică un stol de vrăbii.

— Uite ce oroare ! mumură Jacinto, înfiorat.

Am coborît pe o scară lugubră ca a unui castel, orbecăind apoi pe un coridor întunecos cu dale zgrunțuroase, blocat de lăzi mari în care ar fi putut să încapă grînele unei provincii întregi. La capătul lui, uriașa bucătărie era o învălmășeală de forme negre — lemn și piatră înnegrite de straturi groase de funingine seculară. Pe fundalul de culoarea păcurei, strălucea într-un colț, pe pămîntul întunecat, o văpaie roșie care lingea cratițele și oalele de fontă, împrăștiind o fumăraie deasă care se strecura prin grătarul din zid, afară, pînă dincolo de frunzișul lămîilor. Pe cuptorul uriaș unde strămoșii medievali ai lui Jacinto își frigeau hălcile groase de porc sau de vacă, lăsat acum în părăsire din pricina frugalității gospodarilor, se putea zări un maldăr de coșuri și de unelte acoperite de praf ; venea puțină lumină doar de la o ușă de castan, larg deschisă spre o curticică rustică unde se amestecau verzele lombarde și frumoasele narcise. În jurul focului, cîteva femei agitate jumuleau puii, mestecau în cratițe, tocau ceapa, cu o fervoare înflăcărată și vorbăreață. Au amuțit cu toatele cînd ne-am făcut apariția ; sărmanul Melchior, zăpăcit, cu chipul lucios și împurpurat de stareț rotofei, se desprinse din grupul lor gălăgios jurînd că prînzișorul *Ecelențelor* noastre va fi gata cît ai zice un „tatăl nostru..."

— Dar paturile, prietene Melchior ?

Cinstitul bărbat bîigui o scuză rușinată „pe rogojini, pe jos..."

— E de ajuns ! am intervenit eu ca să-l consolez. Pentru o noapte, cu cearșafuri curate...

— Ah, de cearșafuri răspund eu !... Dar ce ghinion, domnule ! Să ne găsiți așa nepregătiți, fără o saltea de lînă, fără un mușchi de vacă... M-am gîndit, am vorbit chiar cu cumătra, *Ecelențele* voastre ar putea să doarmă

la Ninhos, acasă la Silvério. Aţi avea paturi de fier, lavoare... Însă e cam o leghe pînă acolo şi drumul e prost...

Jacinto spuse binevoitor :

— Nu, totul se va aranja, Melchior. Pentru o noapte... Prefer să dorm la Tormes, în casa mea de munte !

Am ieşit în grădina închisă între stînci masive, acoperite de verdeaţă, în spatele cărora, pe coasta muntelui, se înălţau terase de pămînt pe care se învolburau lanuri aurii de secară. Prinţul meu bău pe săturate din apa rece şi transparentă a cişmelei, cu buzele lipite de ţeavă, muşcă dintr-o frunză de salată rotundă şi creaţă şi sări de cîteva ori încercînd să ajungă pînă la fructele unui cireş cu coroana bogată şi grea de roade. Apoi, dînd ocol vechiului teasc, pe al cărui acoperiş se afla un stol de porumbei cu aripi albe, am ajuns, mergînd agale, cu paşi gînditori, pe poteca tăiată în coasta abruptă a muntelui. Prinţul meu scotea exclamaţii de uimire văzînd ogoarele de porumb, stejarii străvechi plantaţi de străvechi Jacinto, căsuţele risipite pe dîmburi în umbra pădurilor de pini.

Am luat-o din nou pe aleea de fagi şi am intrat încă o dată pe poarta seniorială, însoţiţi de lătratul cîinilor, mai blînzi acum, adulmecînd un stăpîn în Prinţul meu. Jacinto admise că faţada conacului avea „o anumită noblеţe". Cel mai mult îi plăcea însă lunga alee, dreaptă şi largă, desenată parcă dinadins pentru defilarea unei cavalcade de seniori cu pene şi paji. Apoi, pe verandă, observînd ţiglele noi ale capelei, îl lăudă pe Silvério, acest mare leneş, pentru că cel puţin avusese grijă de locuinţa Bunului Dumnezeu : „Şi veranda este agreabilă — murmură el, cufundîndu-şi chipul în garoafele parfumate. Îi mai trebuie nişte fotolii, nişte divane mari de răchită.."

Înăuntru, în „sala noastră", ne-am aşezat amîndoi pe pervazurile ferestrelor contemplînd amurgul tihnit şi dulce care se lăsa încet peste vale şi munte. Pe cer licărea o steluţă, Venus diamantina, languroasa vestitoare a nopţii şi a plăcerilor ei. Jacinto nu se uitase niciodată ca lumea la steaua aceea, cu strălucirea ei fermecătoare, ce perpetuează pe cerul nostru catolic memoria incomparabilei zeiţe, şi nici nu asistase vreodată, cu sufletul atent, la maiestuoasa adormire a Naturii. Cufundarea treptată a

munţilor în negură, crîngurile amuţind ostenite de freamăt, luminile cătunelor care se stingeau una cîte una, ceaţa răcoroasă sub care văile par că se cuibăresc şi se culcă, dangătul somnoros de clopote rostogolindu-se peste rîpe, şopotul tainic al apelor şi al ierburilor întunecate, toate erau pentru el noi şi surprinzătoare. De la fereastra larg deschisă spre munte, i se revela o altă viaţă în care nu sălăşluieşte numai omul şi tumultul activităţii lui. Am auzit cum prietenul meu suspina aidoma celui care în sfîrşit şi-a găsit odihna.

Melchior ne smulse din extazul nostru cu plăcutul anunţ al „mesei *Ecelenţelor* noastre". L-am urmat într-o altă sală, şi mai pustie şi mai abandonată — aici, supercivilizatul meu Prinţ se opri în uşă, înfricoşat de lipsa de confort, de sărăcia şi asprimea lucrurilor. Pe masa sprijinită de zidul înnegrit, afumat de opaiţe, pe o faţă de masă de pînză groasă, două lumînări de seu, în sfeşnice de tablă, luminau farfuriile grosolane de ceramică galbenă, flancate de linguri de cositor şi de furculiţe de fier. Paharele din sticlă groasă păstrau umbra violetă a vinului care spumegase în ele în anii îmbelşugaţi. Strachina de lut, plină vîrf cu măsline, ar fi fost desigur pe placul unui Diogene... Înfipt într-o pîine uriaşă, strălucea un cuţit cît toate zilele. Din jilţul seniorial, rezervat Prinţului meu, ultim obiect al vechilor Jacinto, cu spătarul rigid din lemn mîncat de cari, umplutura de cîlţi ieşea în smocuri prin rosăturile pielii.

O formidabilă femeie, cu un piept uriaş care îi tresălta sub şorţul înflorat, asudată şi îmbujorată de căldura vetrei, intră strivind podeaua, cu un castron fumegînd în mînă. Melchior care venea după ea, ridicînd carafa de vin, spera ca *Ecelenţele* noastre să-l iertăm că supa nu avusese destul timp să iasă ca la carte... Jacinto ocupă jilţul ancestral şi timp de cîteva minute (de mare îngrijorare pentru vrednicul gospodar care îl privea cu ochii holbaţi) frecă energic, cu un colţ al feţei de masă, furculiţa ruginită, înnegrita lingură de cositor. Apoi, prudent, gustă din supa care era de găină şi mirosea bine. Gustă şi ridică spre mine, tovarăşul lui de nenorocire, doi ochi

care străluceau de surprindere. Sorbi din nou, pe îndelete, o lingură plină ochi. Zîmbi uimit : „E bună !"

De trei ori, cu fervoare, am atacat supa : era strașnic de bună : avea ficat și pipotă, iar mireasma ei îți muia sufletul.

— Mai vreau și eu ! exclama Jacinto, cu multă hotărîre. Mi-e o foame... Pe Dumnezeu cel sfînt, de ani de zile nu mi-a fost așa de foame.

El a fost cel care a curățat avar tot ce mai rămăsese în castron. Și imediat și-a întors privirile spre ușă, așteptînd-o pe purtătoarea de bunătăți, zdravăna slujnică cu piept fremătător, care apăru în sfîrșit, și mai împurpurată la față, cutremurînd dușumeaua cu pasul ei apăsat, ca să așeze pe masă o tavă încărcată cu orez cu bob. Ce dezamăgire ! La Paris, Jacinto detestase întotdeauna bobul... Încercă totuși o înghițitură timidă și ochii lui încețoșați de pesimism scînteiară din nou căutîndu-i pe ai mei. Mai luă o îmbucătură zdravănă, cu un aer recules, precum un călugăr care își drămuiește plăcerea ca s-o prelungească. Apoi strigă :

— Strașnic !... Ah, bob ca ăsta, da ! Oh, ce bob ! Ce bunătate !.

Astfel, datorită acestui sfînt apetit, Jacinto se pomeni lăudînd muntele, priceperea desăvîrșită a femeilor vorbărețe care, în bucătărie, învîrteau în oale, pe Melchior care prezida ospățul...

— Nici la Paris nu găsești un asemenea orez cu bob, prietene Melchior !

Vechilul cel cumsecade zîmbea, înseninat pe deplin :

— Păi asta e mîncarea argaților de la fermă ! Și ce porții, că și *Ecelențele* Voastre ar rîde... Dar acum că ați venit aici, domnule Jacinto, și dumneavoastră vă veți îngrășa și vă veți înzdrăveni !

Prea bunul vechil credea sincer că, pierdut în Parisul acela îndepărtat, departe de belșugul de aici, stăpînul de la Tormes suferea de foame și se sfîrșea... Căci într-adevăr, Prințul meu părea că-și satură acum o foame veche și un

dor îndelungat de îndestulare, izbucnind, la fiecare tavă care sosea, în laude nesfîrşite. În faţa puiului auriu la frigare şi a salatei care îi făcuse poftă în grădină, dreasă acum cu un ulei de măsline demn de buzele lui Platon, exclamă : „E divin !" Nimic nu-l entuziasmă însă mai mult ca vinul de Tormes, revărsîndu-se de sus, din pîntecoasa carafă verde — un vin rece, spumos, plin de sevă, cu mai mult suflet şi pătrunzînd mai adînc în inimă ca multe poeme sau cărţi sfinte. Privind, la lumînarea de seu, paharul acoperit de o uşoară spumă roz, Prinţul meu, cu o scînteiere de optimism pe chip, cită din Vergiliu :

— *Quo te carmina dicam, Rethica* ? Cine va cînta aşa cum se cuvine plăcutul vin al munţilor aceştia ?

Cum nu-mi place să mi-o ia nimeni înainte în cunoaşterea clasicilor, l-am citat şi eu îndată pe Vergiliu al meu, cîntăreţul dulcii vieţi rurale :

— *Hanc olim veteres vitam coluere Sabini*... Aşa trăiau vechii sabini. Aşa Romulus şi Remus... Aşa s-a înălţat viteaza Etrurie, aşa a devenit Roma minunea lumii !

Încremenit, cu mîna încleştată pe carafă, Melchior îşi zgîia ochii la noi, cu nesfîrşită uimire şi respect religios.

Ah, cît de bine am mîncat sub auspiciile lui Melchior care, mai tîrziu, ne furniză darnic şi tutelar tutunul. Şi cum înaintea noastră se întindea o noapte de munte, ne-am întors la ferestrele fără geamuri, în sala mare, ca să contemplăm somptuosul cer de vară. Am filosofat atunci în tihnă şi cu elocvenţă.

În Oraş (cum remarcă Jacinto) nu priveşti niciodată astrele, nici nu îţi aminteşti de ele din pricina felinarelor de gaz sau a globurilor electrice care le acoperă strălucirea. De aceea (cum am observat eu), nu ajungi niciînd la comuniunea cu Universul care este unica glorie şi unica consolare a Vieţii. La munte însă, fără clădiri diforme de şase etaje, fără fumăraia care îl acoperă pe Dumnezeu, fără grijile care, ca nişte greutăţi de plumb, tîrăsc sufletul în praful de pe jos, un Jacinto, un Zé Fernandes, liberi, cu burta plină, fumînd pe pervazul unei ferestre, se uită la astre şi astrele se uită la ei. Unele, firește, cu ochi

de o sublimă imobilitate sau de o sublimă indiferență. Altele însă, curioase, jinduitoare, cu o lumină care semnalizează, chemă, ca și cum ar încerca, în pofida depărtării, să-și dezvăluie tainele sau să le înțeleagă pe ale noastre...

— Ei, Jacinto, ce stea e aceea, acolo, atît de vie, peste streașina de la acoperiș ?

— Nu știu... Dar aceea, Zé Fernandes, acolo, deasupra pinilor ?

— Nu știu.

Nu știam. Eu, din pricina groasei cruste de ignoranță cu care m-am procopsit la Coimbra, mama mea spirituală. El, pentru că avea în Bibliotecă treizeci și opt de tratate de Astronomie, iar Știința, acumulată astfel, formează o pădure care nu poate fi nici străbătută, nici defrișată. Dar ce ne păsa nouă că astrul de colo se numea Sirus iar celălalt Aldebaran ? Ce le păsa lor că unul dintre noi era Jacinto, iar celălalt Zé ? Stelele, atît de uriașe, noi, atît de mici, sîntem opera aceleiași Voințe. Toți, Uranus sau Lorena de Noroha e Sande, constituim moduri diverse de a exista a unei unice Ființe, iar diversitățile noastre risipite se adună pînă la urmă în aceeași Unitate compactă. Molecule ale aceluiași Tot, guvernate de aceeași Lege, ne îndreptăm către același Țel... De la astru la om, de la om la floarea de trifoi, la marea sonoră, totul este același singur Trup... Nici un freamăt de viață, oricît ar fi de neînsemnat, nu trece prin acest Trup Sublim, fără să se repercuteze în toate ce sînt, în cele mai umile lucruri sau în cele care par inerte și fără viață. Cînd un soare pe care nu pot să-l văd și nu-l voi vedea niciodată se stinge în străfundurile cerului, lăstarul fragil de lămîi, jos în livadă, simte tainica suflare a morții, iar cînd eu lovesc cu talpa piciorului în podeaua de la Tormes, în depărtare, monstruosul Saturn se înfioară, și această înfiorare străbate întregul Univers ! Jacinto lovi cu putere în pervazul ferestrei. Am exclamat :

— Crede-mă !... Soarele s-a cutremurat.

După aceea (cum am remarcat eu) trebuia să ținem seama de faptul că, pe fiecare dintre aceste grăunțe de

pulbere luminoasă, existau creaturi care se nasc, pier şi renasc fără încetare. În aceeaşi clipă, alţi Jacinto, alţi Zé Fernandes, aşezaţi la ferestrele altor Tormes, contemplă cerul nocturn pe care se află un punct de lumină care este Pămîntul nostru puternic, atît de ridicat în slăvi. Nu toţi vor fi avînd forma noastră, extrem de fragilă, foarte stînjenitoare şi (cu excepţia lui Apolo de la Vatican, a lui Venus din Milo şi poate a prinţesei de Carman) deosebit de urîtă şi burlescă. Totuşi, oribile sau de o inefabilă frumuseţe, colosale, cu carnea mai tare decît granitul, sau uşoare ca aburul şi unduind în lumină, toate aceste făpturi sînt fiinţe gînditoare şi au conştiinţa Vieţii — căci desigur fiecare lume îşi are un Descartes al ei, sau poate că Descartes al nostru le-a cutreierat pe toate cu Metoda sa, cu mantia sa neagră şi ascuţimea elegantă a spiritului său, formulînd unica certitudine care s-ar putea să fie certă, marele „Gindesc, deci exist". Va să zică noi toţi, Locuitori ai Lumilor, la fereastra conacelor noastre, sus pe Saturn, sau aici jos pe Pămînt, împlinim mereu un act sacrosanct care ne pătrunde adînc în suflet — cel de a simţi că în gîndire se află nucleul comun al modalităţilor noastre de a fi, realizînd astfel, o clipă, în Conştiinţă, Unitatea Universului !

— Ei, Jacinto ?...

Prietenul meu mormăi :

— Se poate... Mor de somn.

— Şi eu. „Batem cîmpii, stimate domn !" cum spunea Pestaninha la Coimbra. Nimic nu e însă mai frumos şi mai inutil ca o conversaţie, pe vîrf de munte, cu ochii la stele !... Pleci totuşi mîine ?

— Cu siguranţă, Zé Fernandes ! Cu siguranţa lui Descartes : „Gîndesc, deci fug !" Cum vrei tu să stau în această dărăpănătură, fără un pat, fără un fotoliu, fără o carte ! Omul nu trăieşte numai cu orez cu bob ! Dar o să stau mai mult la Lisabona ca să-l văd pe Sesimbra, administratorul meu... Şi, firesţe, voi aştepta să fie terminate lucrările, să apară lăzile, ca să mă pot întoarce îmbrăcat decent, cu haine curate, la strămutare...

— Așa e, oasele...

— Dar mai rămîne Grilo... Ce dobitoc ! Pe unde o fi umblînd zăpăcitul ăsta ?

Am meditat atunci la soarta bietului Grilo, în timp ce ne plimbam agale prin sala uriașă, unde lumînarea de seu, topindu-se în sfeșnicul de tinichea, era ca vîrful aprins al unei țigări pe o cîmpie pustie. Distinsul nostru negru ori a fost azvîrlit țipînd în noroaiele din Medina, împreună cu cele douăzeci și șapte de valize. ori și-a continuat drumul alături de Anatole, legănați de vise plăcute, în trenul de Madrid. Ambele posibilități i se păreau Prințului meu niște dezastre îngrozitoare pentru confortul nostru.

— Nu, ascultă, Jacinto... Dacă Grilo s-a împotmolit la Medina, a dormit în *fonda*, a vînat plosnițe, și în dimineața asta a plecat în goană încoace. Cînd o să cobori mîine la gară, la ora patru, o să-l găsești pe prețiosul tău Grilo, împreună cu prețioasele tale valize în trenul care duce la Porto și în capitală...

Jacinto își scutură brațele ca și cum s-ar fi zbătut să scape din ochiurile unei plase :

— Și dacă a nimerit în trenul de Madrid ?

— Atunci, apare săptămîna asta la Tormes unde găsește poruncă să se întoarcă la Lisabona și să reintre în suita ta... Rămîne însă interesantul caz al bagajelor mele. Dacă îl găsești mîine pe Grilo la gară, te rog dă la o parte valiza mea neagră, și sacul de pînză și cutia de pălării. Grilo știe care sînt. Și cere-i lui Pimenta, grăsanul de la gară, să mă anunțe la Guiães. Dacă Grilo apare la Tormes, picat de la Madrid, cu toate valizele, să-mi lase lucrurile la Melchior... Mîine o să vorbesc cu Melchior.

Jacinto se trase cu furie de guler :

— Dar cum să plec mîine la Lisabona, cu cămașa pe care n-am schimbat-o de două zile și care a început să-mi dea niște mîncărimi groaznice ? Și fără o batistă... Nici măcar o periuță de dinți !

Fertil în idei, am întins mîinile, cu un frumos gest protector :

— Totul se aranjează, Jacinto, totul se aranjează ! Eu plec de aici devreme, pe la șase dimineața, și ajung la Guiães la zece, încă pe răcoare. Înainte de prînz și de a sta la taifas cu mătușa Vicência, îți trimit un sac de lenjerie cu un slujitor. Cămășile și izmenele mele s-ar putea să-ți fie cam largi. Dar un cerșetor ca tine nu are dreptul la eleganță și la haine bine croite. Dacă argatul vine în galop, ajunge aici în două ore, ai timp să te schimbi înainte să cobori la gară... Pot să pun în valiză și o periuță de dinți.

— Oh, Zé Fernandes ! Pune atunci și un burete și o sticluță cu apă de colonie !

— Apă de lavandă, excelență, făcută de mătușa Vicência...

Prințul meu suspină, impresionat de mizeria lui sordidă și de faptul că era nevoit să împrumute toate cele trebuincioase :

— Bine, atunci să dormim, sînt ostenit de emoții și aștrii...

Tocmai atunci Melchior întredeschise timid ușa grea, anunțîndu-ne că „erau pregătite paturile *Excelențelor* noastre". Urmîndu-l pe bunul vechil care ridica în mînă un opaiț, ce ne-a fost dat să vedem, Prințului meu și mie, pînă mai adineauri înfrățiți cu aștrii ? În două săliițe, separate de un arc lugubru de piatră, două rogojini întinse pe podea. Lîngă capătul mindirului mai lat, destinat stăpînului de la Tormes, se afla un sfeșnic de alamă pus pe o baniță, iar la picioare, un lighean smălțuit pe un scăunel cu trei picioare, pentru spălat. Pentru mine, muntean al acestor munți, nici lighean, nici opaiț.

Încet, cu vîrful piciorului, supercivilizatul meu prieten pipăi rogojina. Simți desigur asprimea ei necruțătoare, fiindcă rămase înclinat deasupra ei, plimbîndu-și dezolat degetele peste chipul palid.

— Dar ce-i mai rău nu e rogojina, murmură, în sfîrșit, cu un suspin. Însă nu am pijama, nu am papuci !... Nu pot să mă culc cu cămașă apretată.

La propunerea mea, am făcut apel la Melchior. Din nou, merituosul bărbat a luat măsuri, aducîndu-i lui Jacinto ca să-şi odihnească picioarele, o pereche de saboţi şi ca să-şi înfăşoare trupul o enormă cămaşă muierească, de dimie, aspră ca veşmîntul unui pocăit, cu poalele creţe şi dure ca o sculptură în lemn. Ca să-l consolez, i-am amintit că Platon cînd scria *Banchetul,* sau Vasco da Gama cînd dădea ocol Capului, nu dormeau pe pături mai de soi ! Rogojina tare face sufletul puternic, Jacinto !... Doar îmbrăcat în dimie se intră în Paradis.

— Ai cumva, mi-a răspuns sec prietenul meu, ceva de citit ? Nu pot să adorm fără o carte.

Eu ? O carte ? Aveam numai vechiul *Journal du Commerce,* care scăpase de la risipirea bunurilor noastre. Am rupt foaia largă pe la mijloc şi am împărţit-o frăţeşte cu Jacinto. El a luat partea cu anunţurile. Şi cine nu l-a văzut atunci pe Jacinto, stăpînul de la Tormes, încovrigat la marginea rogojinii, lîngă lumînarea de seu care se topea în baniţă, cu picioarele vîrîte în saboţi, pierdut între cutele aspre şi poalele ţepene ale cămăşii ţărăneşti, parcurgînd gînditor, pe o bucată veche de gazetă, plecările pacheboturilor, nu poate să ştie cum arată o imagine intensă şi veridică a Descurajării.

Retras în alcovul meu spartan, tocmai îmi descheiam nasturii de la vestă, cu o delicioasă oboseală, cînd Prinţul meu mă strigă din nou :

— Zé Fernandes...

— Spune.

— Bagă în sac şi un închizător de cizme.

Tolănit comod pe rogojina aspră, am şoptit aşa cum fac întotdeauna cînd mă pregătesc să trec hotarele Somnului care e văr cu Moartea : „Domnul fie lăudat !“ Apoi am luat jumătatea din *Journal du Commerce* care îmi aparţinea...

— Zé Fernandes...

— Ce este ?

— Poţi să pui în sac şi nişte praf de dinţi... Şi o pilă de unghii... Şi un roman !

Jumătatea mea de gazetă începuse să-mi alunece dintre degetele amorțite. Din alcovul lui, după ce suflă în lumînare, Jacinto murmură căscînd :

— Zé Fernandes...

— Hm ?

— Să scrii la Lisabona, la Hotelul Bragança... Cel puțin cearșafurile sînt proaspăt spălate, miros bine, a curățenie !

IX

A doua zi, în zori, am plecat la Guiães fără zgomot, ca să nu-l trezesc pe Jacinto care, cu mîinile încrucișate pe piept, dormea cu un aer de betatitudine pe rogojina de granit.

După o săptămînă, pe cînd coboram dimineața la masă, mi-am găsit pe coridor mult așteptatele valize, pe care le adusese într-o căruță un argat de la Casal da Giesta împreună cu „salutări de la domnul Pimentinha". Gîndul meu a sărit pe dată la Jacinto și am trimis prin telegraf, la Lisabona, la Hotelul Bragança acest strigăt vesel : „Ești acolo ? Știu că l-ai regăsit pe Grilo și ai recuperat Civilizația ! Ura ! Îmbrățișări !" Numai după șapte zile, timp în care fusesem ocupat cu delicata operație de a culege sparanghelul cu care civilizasem odinioară răzoarele mătușii Vicência, am băgat de seamă tăcerea lui Jacinto. Într-o carte poștală, am repetat, amplificîndu-l, strigătul prietenos : „Ești acolo ? Plăcerile din Baixa [1] te fac așa de neatent și de mut ? Eu, cu sparanghelul ! Răspunde, cînd sosești ? Vreme delicioasă ! 23° la umbră. Și oasele ?..." Veni apoi răstimpul pios al hramului Sfintei Fecioare din Roqueirinha. Apoi, la vremea craiului nou am fost să tai lemne în pădurea mea de la Corcas. Mătușa Vicência a făcut o indigestie de la niște sîngerete și a vomitat mai multe zile. Tăcerea Prințului meu era ingrată și îngrijorătoare.

În sfîrșit, într-o seară, pe cînd mă întorceam de la Flor da Malva, de la vara mea Joaninha, m-am oprit în

[1] Cartierul comercial al Lisabonei, reconstruit în întregime de marchizul de Pombal după cutremurul din 1755.

Sandofim, la cîrciuma lui Manuel Rico ca să beau dintr-un anumit vin alb pe care sufletul meu îl cunoştea prea bine şi mi-l cerea întruna.

În faţa cîrciumii, la uşa potcovarului, Severo, nepotul lui Melchior din Tormes şi cel mai iscusit tămăduitor de animale din ţinut, tăia mărunt cîteva frunze de tutun, aşezat călare pe o bancă. Am mai cerut o litră de vin în timp ce el mîngîia gîtul iepei mele pe care o vindecase de o răceală, şi, cum îi cerusem veşti despre Melchior, Severo îmi spuse că în ajun mîncase la Tormes împreună cu el şi că avusese prilejul să se apropie şi de nobilul stăpîn...

— Asta-i bună ! Atunci domnul Jacinto e la Tormes ?

Uimirea mea păru că-l amuză pe Severo :

— Cum, Excelenţa Voastră ?... Păi, e la Tormes de peste cinci săptămîni, fără să se îndepărteze un pas ! Se pare că o să stea pînă la culesul viei, şi se petrec acolo lucruri măreţe !

Ce veste, pe toţi Dumnezeii ! A doua zi, duminică, după slujbă, fără să mă las intimidat de căldura apăsătoare, am pornit în galop spre Tormes, într-o stare de mare agitaţie sufletească. Cînd am intrat în curtea însorită, cumătra lui Melchior apăru din spatele grajdului, auzind lătratul cîinilor ciobăneşti şi se apropie în fugă de mine cu un lighean de spălat rufe rezemat de şold. Seniorul Jacinto ?... Seniorul Jacinto umbla cu Silvério şi cu Melchior pe cîmpurile de la Freixomil...

— Şi domnul Grilo, negrul ?

— L-am zărit adineaori în livadă, cu francezul. Culegeau lămîi dulci...

Toate ferestrele conacului scînteiau în soare, cu geamuri noi, bine lustruite. Am văzut într-un colţ al curţii găleţi de var şi strachini cu vopsele. O scară de pietrar se odihnea, în sfînta zi, proptită de acoperiş. Lîngă zidul capelei, două pisici dormitau pe grămezile uriaşe de paie scoase din lăzile încăpătoare.

„Bine", mi-am zis. „Iată Civilizaţia."

· Am băgat iapa în grajd, am urcat scara. Pe verandă, pe un maldăr de șipci, o cadă de zinc strălucea sub razele soarelui. Înăuntru, am găsit dușumelele reparate, vopsite cu drobiță. Pereții goi, proaspăt văruiți, împrăștiau răceală precum cei ai unei mînăstiri. O încăpere, spre care m-au condus trei uși larg deschise cu franchețe muntenească, era, cu siguranță, dormitorul lui Jacinto : hainele atîrnau pe umerașe de lemn, patul de fier, cu o pătură de barchet, își ascundea timid asprimea virginală într-un ungher, între zid și băncuța pe care un sfeșnic de alamă strălucea deasupra unui volum din *Don Quijote ;* pe lavoarul vopsit în galben, imitînd bambusul, încăpea doar o cană, un lighean și o bucată groasă de săpun ; o singură poliță fusese de ajuns pentru alinierea desăvîrșită a periei, foarfecelor, pieptenului, oglinjoarei luate de la tîrg și a flaconașului cu lavandă pe care le trimisesem de la Guiães. Cele trei ferestre, fără perdele, contemplau frumusețea munților, lăsînd să pătrundă în odaie aerul delicat și moale, parfumat de rășina pinilor și de trandafirii din grădină. În față, pe coridor, se afla o altă încăpere în care se repeta aceeași simplitate. Cu siguranță că Prințul meu o pregătise prevăzător pentru prietenul său Zé Fernandes. Mi-am agățat fără întîrziere haina de lustrin pe un cuier din odaia destinată mie.

În sala mare unde filosofaserăm atît de mult cu ochii la stele, Jacinto înjghebase un loc de odihnă și studiu, desfășurînd acea măreție care-l impresionase pe Severo. Fotolii ample de nuiele, aduse din Madeira, erau căptușite cu pernuțe confortabile de stambă. Pe masa enormă de lemn alb, lucrată la Tormes, am admirat un sfeșnic de metal cu trei brațe, o călimară călugărească cu pene de gîscă și un vas bisericesc plin de garoafe. Așezată între două ferestre, o comodă veche, încrustată, cu ferecături cizelate, primise pe marmura ei trandafirie pioasa povară a unei iesle de Crăciun, unde Regii Magi, păstorii cu desăgi arătoase, mieii cu lîna ciufulită, grăbeau peste prăpăstii către pruncul Isus, care din legănul său le întindea mînuțele, încoronat cu o uriașă coroană regală. O etajeră

de lemn ocupa o parte dintr-un perete, între două portrete afumate, cu rame negre ; pe unul din rafturi se odihneau două puşti ; pe celelalte aşteptau, risipite ca primii învăţaţi sosiţi la sfat, mai multe cărţi nobile, un Plutarh, un Vergiliu, *Odiseea,* manualul lui Epictet, cronicile lui Froissart. În sală se mai afla un şir demn de scaune de paie lăcuite, noi-nouţe, iar într-un ungher se putea zări un maldăr de nuiele.

Totul strălucea de curăţenie, într-o ordine desăvîrşită. Obloanele închise fereau această latură a conacului de soarele care bătea în ferestre, încingîndu-le pervazurile din piatră. Din duşumeaua stropită cu apă se înălţa o răcoare plăcută în penumbra uşoară. Garoafele umpleau aerul de mireasmă. Nici o şoaptă nu se auzea de pe cîmpuri sau dinăuntrul casei. Tormesul dormea în splendoarea dimineţii sfinte. M-am lăsat pătruns de această linişte consolatoare de mînăstire rurală şi m-am tolănit pe un scaun de răchită, lîngă masă. Am deschis leneş un tom de Vergiliu şi am murmurat, însuşindu-mi dulcele vers peste care am dat :

Fortunate Jacinthe ! Hic, inter arva nota
Et fontes sacros, frigus captabis opacum...

Norocos Jacinto, într-adevăr ! Pe cîmpii care îţi aparţin, lîngă ape care sînt sacre pentru tine, culegi acum, în sfîrşit, umbra şi pacea !

Am mai citit şi alte versuri. Cînd tocmai începusem să aţipesc nepoliticos cu nasul în divinul bucolic, obosit de cele două ceasuri de galop prin arşiţă, mă trezi un strigăt prietenos. Era Prinţul meu. După ce m-am eliberat din îmbrăţişarea lui sănătoasă, l-am comparat hotărît cu o plantă pipernicită, ofilită în întuneric, printre covoare şi mătăsuri care, de îndată ce este dusă afară, în vînt şi în soare, udată din belşug, înverzeşte din nou, înfloreşte şi face cinste Naturii ! Jacinto nu mai umbla adus de spate. Aerul de munte ori viaţa mai adevărată aduseseră pe obrajii lui reci şi palizi de om supercivilizat o îmbujorare caldă de sînge reîmprospătat care îi dădeau

o superbă înfățișare virilă. În ochii lui care în Oraș erau mereu atît de crepusculari și de nepăsători la Lume, licărea acum o lumină de amiază, hotărîtă și generoasă, fericită să se pătrundă de frumusețea lucrurilor. Pînă și mustața i se ondulase. Acum nu-și mai trecea peste față mîna dezamăgită, ci se bătea cu ea triumfător peste coapsă. Ce-aș mai putea spune ? Era un Jacinto nou și necunoscut. Aproape că m-am înspăimîntat gîndindu-mă că trebuia să învăț și să înțeleg comportamentul și ideile noi ale acestui nou Prinț.

— Pe toți dracii, Jacinto, dar cum se face... ?

El strînse jovial din umerii care deveniseră parcă mai largi. Pășind suveran pe dușumelele reparate, cu pantofii lui albi și prăfuiți, îmi povesti că, trezindu-se dimineața în Tormes, după ce se spălase într-o putină și își pusese schimburile primite de la mine, se simțise dintr-o dată *înseninat, slobod !* Mîncase o farfurie de ouă cu cîrnați, sublimă ! Se plimbase de colo-colo, prin toată această măreție a muntelui, cu gînduri senine de libertate și pace. Apoi a trimis la Porto după un pat, cuiere... Și astfel se afla încă aici...

— Pentru toată vara ?

— Nu ! O lună. Două luni ! Doar atît cît vor mai fi cîrnați și cîtă vreme apa de la izvor, băută dintr-un ciob de sticlă sau dintr-o frunză de varză va mai avea gustul acesta divin !

M-am prăbușit pe scaunul de nuiele și l-am privit uluit, cu ochii ieșiți din orbite ! El înfășura într-o foiță de țigară niște tutun tocat grosolan, păstrat într-o strachină smălțuită. Și exclama :

— Îmi cutreier pămînturile de cînd se crapă de ziuă ! Astăzi am pescuit pînă la ora asta patru păstrăvi magnifici.... Acolo jos, la Naves, e un pîrîu care coboară în valea Serandei... La cină vom mînca din păstrăvii mei !

Eu stăruiam însă, dornic să aud povestea acestei învieri :

— Deci, nu te-ai dus la Lisabona ?... Am telegrafiat...

— Ce telegraf ! Ce Lisabonă ! Am stat aici pe munte, lîngă izvorul Lirei, la umbra unui copac bogat, *sub tegmine* nu știu cum, citindu-l pe adorabilul meu Vergiliu... De asemenea, mi-am aranjat palatul ! Cum ți se pare, Zé Fernandes ? În trei săptămîni, s-au pus dușumele, geamuri, am văruit, am făcut scaune !... A lucrat toată lumea din vecinătate ! Chiar și eu am zugrăvit cu o bidinea cît toate zilele. Ai văzut sufrageria ?

— Nu.

— Atunci vino să admiri frumusețea simplității, barbarule !

Era aceeași sală unde noi ridicaserăm în slăvi orezul cu bob, acum avea însă dușumelele bine frecate și pereții spoiți de sus pînă jos, cu o bordură de un albastru strident în care am ghicit îndată opera Prințului meu. O față de masă de in de Guimarães acoperea masa, cu franjuri lungi pînă la podea. Pe fundul farfuriilor de ceramică groasă strălucea un cocoș galben. Erau aceleași farfurii, cu același cocoș, din care în casa noastră la Guiães își mănîncă fasolea argații...

În curte se auziră ciinii lătrînd. Jacinto alergă pe verandă, cu o ușurință ciudată care îmi făcu mare plăcere. Ah, se rupsese definitiv plasa nevăzută care îl ținea odinioară prins în ochiurile ei ! În clipa aceea, își făcu apariția Grilo, îmbrăcat cu o vestă de in, ținînd în fiecare mînă cîte o sticlă de vin alb. Se umplu de bucurie „văzîndu-l pe moșie pe dom' Fernandes". Totuși chipul lui venerabil de abanos nu mai era luminat, ca la Paris, de strălucirea aceea atît de senină și de fericită... Mi s-a părut chiar că se gîrbovise... Cînd l-am întrebat ce se întîmplase, și-a țuguiat buzele groase cu o expresie de îndoială :

— Cuconașului îi place, atunci îmi place și mie... Aerul e foarte bun aici, dom' Fernandes, aerul e foarte bun !

După aceea, cu o voce mai joasă, învăluind cu un gest dezolat ceramica de Barcelos, cuțitele cu mîner de os, rafturile de pin negeluit ca într-un refectoriu de franciscani :

— Însă e multă sărăcie, dom' Fernandes, multă sărăcie !

Jacinto se întoarse cu un pachet de ziare legate cu banderolă :

— Era poştaşul... Vezi că nu m-am certat de tot cu Civilizaţia. Iată Presa !... Dar să n-aud de *Figaro* sau de oribilul *Deux Mondes*. Ziare de agricultură ! Ca să învăţ cum se produc zîmbitoarele lanuri şi în ce zodie se prinde viţa pe ulm şi ce îngrijiri îi trebuie albinei ca să facă miere... *Quid faciat laetas segetes*... De altfel, pentru această nobilă educaţie, aveam deja *Georgicele* pe care tu le ignori cu bună ştiinţă !

Am izbucnit în rîs :

— De unde pînă unde ! *Nos quoque gens sumus et nostrum Virgilium sabemus !*

Însă noul meu prieten, aplecat peste pervazul de la fereastră, bătea din palme aşa cum făcea Cato în Roma cea simplă ca să-şi cheme servitorii şi striga :

— Ana Vaqueira ! Un pahar, bine spălat, cu apă de la izvorul cel vechi !

Am sărit în sus foarte amuzat :

— Cum, Jacinto ? Dar apele carbonate ? Fosfatate ? Sterilizate ? Sodice ?...

Prinţul meu dădu din umeri cu un dispreţ trufaş. Izbucni însă în urale cînd apăru un pahar înalt, în întregime aburit de răcoarea geroasă a apei scînteietoare, adus pe o farfurie de o frumoasă slujnică. Eu am admirat-o mai ales pe slujnică... Ce ochi, de un negru atît de străveziu şi de serios ! Ce armonie şi graţie de nimfă latină în umblet, în unduirea şoldurilor !

Abia se făcuse nevăzută pe uşă splendida apariţie :

— Jacinto, acuşi o să vreau şi eu nişte apă ! Şi dacă fata asta e cea care le aduce pe toate, o să cer cîte ceva din cinci în cinci minute !... Ce ochi, ce trup... La naiba, băiete ! Aceasta e poezia vie a muntelui...

Prinţul meu zîmbi cu sinceritate :

— Nu ! Să nu ne facem iluzii, Zé Fernandes ! Să nu ne credem în Arcadia. E o fetişcană frumoasă, dar o

brută... Nu are mai multă poezie, nici mai multă sensibilitate sau chiar frumusețe decît o bună vacă de prăsilă. Își merită numele de Ana Vaqueira. Muncește bine, digeră bine, zămislește bine. Pentru asta a făcut-o Natura așa sănătoasă și zdravănă, și ea își face datoria. Bărbatul ei nu pare însă mulțumit, fiindcă o snopește în bătăi. Și el e o brută frumoasă... Nu, dragul meu, muntele e minunat și eu îi sînt foarte recunoscător... Însă aici găsești femela în toată animalitatea ei și masculul în tot egoismul său... Sînt însă adevărați, cum nu se poate mai adevărați ! Adevărul acesta, Zé Fernandes, este o odihnă pentru mine.

Cu pași înceți, bucurîndu-ne de răcoarea, liniștea, libertatea vastului conac, am revenit în încăperea pe care Jacinto o botezase deja „Bibliotecă". Zărind într-un colț o ladă cu capacul pe jumătate smuls din cuie, l-am întrebat repede, înecîndu-mă aproape din pricina curiozității furibunde care mă asaltase :

— Dar lăzile, Jacinto ?... Muntele de lăzi, de Civilizație, pe care le-am trimis ? Ai aflat ceva ? Au apărut ?

Prințul meu se opri, se bătu vesel cu palma peste coapsă :

— Sublim ! Îți mai amintești de omulețul cu tolba pe umăr, pe care l-am admirat atît de mult pentru agerimea lui, pentru cunoștințele lui geografice ?... Îți amintești ? Abia am pomenit de Tormes, a strigat că știa despre ce e vorba, a mîzgălit o notiță... Nu era nevoie de mai mult ! „Oh ! Tormes, perfect, foarte vechi, foarte curios !" Ei, află că a trimis totul la Alba-de-Tormes, în Spania ! Totul este în Spania !

M-am scărpinat în barbă, dezamăgit :

— Ca să vezi... Un om atît de priceput, atît de prompt, care făcea atîta onoare Progresului ! Toate lăzile în Spania !... Ai trimis după ele ?

— Nu, poate mai tîrziu... Deocamdată, Zé Fernandes, mi se pare delicios să mă scol dimineața și să nu am decît o singură perie ca să-mi netezesc părul.

L-am privit lung pe prietenul meu, copleșit de amintiri :

— Aveai vreo nouă.

— Nouă ? Aveam douăzeci ! Poate chiar treizeci ! Şi era o încurcătură, nu-mi erau deajuns !... La Paris nu am fost niciodată pieptănat cum trebuie. La fel cu cele treizeci de mii de volume ale mele, erau atît de multe încît niciodată nu am citit nici unul. La fel cu ocupaţiile mele, mă copleşeau într-atîta încît nu am fost niciodată folositor la ceva !

Pe înserat, după ce s-a mai domolit căldura, am hoinărit pe potecile şerpuitoare ale bogatului domeniu, întins peste vale şi munte, pe o rază de două leghe împrejurul conacului. Nu mai fusesem cu Jacinto în mijlocul Naturii din acea zi plină de haz, demult trecută, cînd el se dăduse de ceasul morţii, în pădurea atît de sociabilă şi de civilizată din Montmorency. Oh, dar acum, cu cită siguranţă şi cu ce idilic amor se mişca el prin Natura de care atîţia ani se ţinuse la distanţă din convingere şi obişnuinţă ! Acum nu se mai temea de umezeala mortală a ierbii, nu se mai ferea ca de o impertinenţă de atingerea crengilor, iar tăcerea cerurilor nu îl mai neliniştea ca o depopulare a Universului. Cu desfătare şi cu un sentiment mîngîietor de stabilitate recuperată îşi afunda încălţările solide în lutul moale, ca în elementul său natural şi patern, lăsa fără motiv cărările uşoare ca să se avînte în mijlocul arbuştilor încîlciţi şi să primească pe obraz mîngîierea frunzelor fragede, se oprea nemişcat pe cîte o movilă, făcîndu-mă să-mi reţin gesturile şi chiar răsuflarea, ca să se îmbibe de tăcere şi pace ; şi l-am surprins în două rînduri atent şi zîmbitor pe malul unui pîrîu vorbăreţ ca şi cum i-ar fi ascultat confidenţele...

Apoi filosofa fără oprire, cu entuziasmul unui proaspăt convertit, dornic să convertească la rîndul său :

— Cum se eliberează aici inteligenţa ! Hm ? Şi totul este însufleţit de o viaţă puternică şi profundă !... Dar tu, Zé Fernandes, spui că nu există gînduri aici...

— Eu ? ! Eu nu spun nimic, Jacinto...

— Acesta este un mod de a gîndi foarte îngust şi grosolan...

— Dar ce tot îndrugi acolo ? Eu...

— Nu, tu nu pricepi. Viaţa nu înseamnă numai a gîndi, dragă maestre...

— Ce-ţi veni !

— Viaţa este în mod esenţial Voinţă şi Mişcare. Pe această bucată de pămînt, plantată cu porumb se mişcă o întreagă lume de impulsuri, de forţe care izbucnesc şi care îşi ating expresia lor supremă care este Forma. Nu, filosofia ta este încă foarte rudimentară.

— Asta-i bună ! Dar eu...

— Şi apoi, tinere, gîndeşte-te ce inepuizabilă, ce miraculoasă diversitate de forme... şi toate nespus de frumoase.

Mă înhăţa de sărmanul meu braţ, îmi poruncea să privesc în jur cu respect. În Natură nu vei descoperi nicicînd o linie urîtă sau repetată ! Niciodată nu vei găsi două frunze de iederă care să aibă acelaşi contur sau aceeaşi nuanţă de verde ! În Oraş, dimpotrivă, fiecare casă repetă servil altă casă ; toate chipurile reproduc aceeaşi indiferenţă sau aceeaşi nelinişte ; ideile au toate aceeaşi valoare, acelaşi tipar, aceeaşi formă, precum lirele ; pînă şi Iluzia, lucrul cel mai personal şi mai intim, este identică la toţi, şi toţi o sorb şi se pierd în ea ca în aceeaşi ceaţă... Identitatea — aceasta este oroarea Oraşelor !

— În vreme ce aici !... Priveşte castanul acela. De trei săptămîni îl văd în fiecare dimineaţă şi de fiecare dată mi se pare altul... Umbra, soarele, vîntul, norii, ploaia îi compun neîncetat o expresie diferită şi interesantă, veşnic nouă. N-aş putea niciodată să obosesc privindu-l...

Am murmurat :

— Păcat că nu vorbeşte !

Prinţul meu se dădu înapoi, aruncîndu-mi o privire înflăcărată, de apostol :

— Cum adică nu vorbeşte ? Ba tocmai că este un orator sublim ! Bineînţeles că nu flecăreşte, nici nu-ţi înşiră teorii *ore rotundo*. Însă nu trec niciodată pe lîngă el fără să-mi inspire un gînd sau să-mi dezvăluie un adevăr...

Bunăoară astăzi cînd mă întorceam de la pescuitul păstrăvilor. M-am oprit și am simțit imediat că întreaga lui viață vegetală este scutită de chinurile, de neliniștea, de strădaniile pe care le impune viața omenească. El nu trebuie să se preocupe nici de hrană, nici de îmbrăcăminte, nici de adăpost — copil iubit al lui Dumnezeu, Dumnezeu îl hrănește fără ca el să se miște sau să se îngrijoreze... Aceasta este siguranța care îi dă atîta grație și maiestate. Nu ești de aceeași părere ?

Zîmbeam, încuviințam. Toate acestea erau desigur afectate și specioase. Însă ce importanță aveau metaforele emfatice și această metafizică imatură, culeasă în grabă de pe crengile unui castan ? Dincolo de toată această ideologie, se întrezărea o minunată realitate — reconcilierea Prințului meu cu Viața... Era sigură acum învierea lui după mulții ani petrecuți în groapă, în groapa comodă în care zăcuse, înfășurat ca o mumie în fețele Pesimismului !

Cît a putut să mă obosească Jacinto în după-amiaza aceea ! Adulmeca, cu o curiozitate nesățioasă, prin toate colțișoarele muntelui ! Urca în fugă înălțimile ca și cum ar fi sperat să descopere de acolo de sus splendorile neștiute încă ale unei lumi inedite. Îl sîcîia faptul că ignora numele arborilor, ar fi vrut să știe cum i se spune celei mai mărunte plante tîritoare care se ițea printre crăpăturile unui bolovan... Mă răsfoia întruna ca pe un Dicționar botanic.

— Am urmat tot felul de cursuri, am trecut pe la cei mai iluștri profesori din Europa, am treizeci de mii de volume, și nu știu dacă domnul de colo este un arin sau un stejar de plută...

— E un gorun, Jacinto.

Se lăsa deja seara cînd am pornit-o agale spre casă. Simțeam cum toată această adorabilă pace a cerului, într-adevăr celestă, și liniștea cimpiilor unde fiecare frunzuliță încremenise într-o tăcere contemplativă, în lumina care pălea pe nesimțite, poposind deasupra lucrurilor cu o ultimă mîngîiere netedă și ușoară, pătrundea atît de

adînc în sufletul lui Jacinto încît l-am auzit suspinînd, cuprins de o adîncă uşurare.

Într-un tîrziu rosti cu o voce gravă :

— Spui că în Natură nu există gîndire...

— Iar te-a apucat ! Măi, ce belea ! Eu...

— Dar tocmai pentru că gîndirea a fost suprimată, Natura este scutită de suferinţă ! Pe cînd noi, nefericiţii de noi, nu putem suprima gîndirea, în schimb, o putem cu siguranţă disciplina împiedicînd-o să se prostească şi să se istovească în cuptorul oraşelor, inventînd plăceri care nu se împlinesc niciodată, aspirînd la certitudini care nu se pot obţine niciodată !... Acesta este sfatul pe care îl dau dealurile şi arborii sufletului nostru care veghează şi se zbuciumă — să trăiască în pacea unui vis nedesluşit, să nu dorească nimic, de nimic să nu se teamă, să nu se răzvrătească şi să lase Lumea să meargă înainte, nedorind altceva decît un susur armonios care să-l legene şi să-i ocrotească somnul în palma lui Dumnezeu. Ei, ce părere ai, Zé Fernandes ?

— Tot ce se poate. Dar în acest caz ar trebui să trăieşti într-o mînăstire, avînd temperamentul Sfîntului Bruno, sau să ai o rentă de o sută patruzeci de mii de franci şi cutezanţa unui anumit Jacinto... De asemenea, mi se pare că am umblat o sută de leghe. Sînt deşelat. Şi mi-e o foame !

— Cu atît mai bine pentru păstrăvii şi pentru iedul fript care ne aşteaptă...

— Bravo ! Cine îţi găteşte ?

— O fină de-a lui Melchior. Femeie sublimă ! Să vezi supa de găină ! Să vezi ciorba de potroace ! Ea e o urîţenie, aproape pitică, cu ochi ceacîri, unul verde şi altul negru. Dar ce gust ! Ce geniu !

Într-adevăr ! Horaţiu însuşi ar fi închinat o odă acelui ied perpelit pe o frigare din lemn de cireş. Iar după ce am mîncat păstrăvii şi am băut din vinul lui Melchior şi am gustat din potroacele pe care sublima pitică cu ochii ceacîri le gătise sub imperiul unei inspiraţii care nu e de pe acest pămînt, m-am lăsat cuprins de blîndeţea nopţii de iunie,

care, prin ferestrele deschise, ne învăluia în catifeaua ei neagră, simțindu-mă atît de moleșit și de mîngîiat, încît m-am prăvălit într-un jilț de răchită, cu pernele cele mai largi și mai moi din sala unde ne aștepta cafeaua, și am scos un geamăt adînc de plăcere.

Apoi m-au copleșit amintirile în timp ce îmi ștergeam cafeaua de pe mustăți :

— Mai ții minte, Jacinto, cum umblam prin Paris cu Pesimismul în cîrcă, văitîndu-ne că totul e iluzie și durere ?

Prințul meu pe care iedul îl înveselise și mai mult, măsura cu pași mari dușumeaua, răsucindu-și o țigară :

— Oh ! Ce dobitoc ingenios, acest Schopenhauer ! Mai mare dobitoc însă eram eu, care-l sorbeam cu nesaț, întristîndu-mă cu sinceritate ! Cu toate acestea, continuă el, amestecînd cafeaua în ceașcă, Pesimismul este o teorie foarte consolatoare pentru cei care suferă, dezindividualizează suferința, o generalizează transformînd-o într-o lege universală, în însăși legea Vieții ; îi retrage așadar caracterul sfîșietor de injustiție specială, săvîrșită împotriva omului de către un Destin dușmănos și părtinitor ! Căci necazurile noastre ne amărăsc mai ales cînd vedem sau ne închipuim numai fericirea vecinului nostru ; atunci ne simțim izolați și aleși pentru Nefericire cînd am fi putut ca și el să ne fi născut pentru Noroc. Cine s-ar mai plînge că e șchiop dacă toată omenirea ar șchiopăta ? Și cine nu s-ar revolta urlînd cu furie dacă ar fi învăluit în frigul, zăpada și viscolul unei ierni speciale, pusă la cale în ceruri numai pentru el, dacă în jur întreaga omenire ar trăi scăldată în luminoasa blîndețe a primăverii ?

— Ai dreptate, am murmurat eu, individul cu pricina ar avea toate motivele să urle...

— Pe urmă, făcu din nou prietenul meu, Pesimismul este excelent pentru cei pasivi, căci atenuează dizgrațioasa vină a Inerției. Dacă orice țintă este un munte al Durerii pe care sufletul cade răpus, de ce să o mai urmărești, dacă la tot pasul lumea îți ridică stavile în cale ? De altfel, toți Liricii și Teoreticienii Pesimismului, de la Solomon pînă la răutăciosul Schopenhauer, își lansează cîntarea sau doctrina ca să-și ascundă umilința propriilor mizerii, su-

bordonîndu-le pe toate unei mari legi a Vieţii, o lege cosmică, împodobindu-şi astfel cu aureola unei origini semidivine măruntele lor necazuri, datorate temperamentului sau sorţii. Simpaticul Schopenhauer îşi formulează schopenhauerismul atît timp cît e un filosof fără editor şi un profesor fără discipoli ; suferă cumplit de spaime şi manii îşi ascunde banii sub podele, îşi scrie socotelile în greacă, însoţindu-le de veşnice vaiete de neîncredere, trăieşte în pivniţe de frica incendiilor şi călătoreşte cu o cană de tablă în buzunar ca să nu bea din cele de sticlă, contaminate poate de buze de lepros !... Atunci este Schopenhauer de un sumbru schopenhauerianism. De cum ajunge însă celebru, iar încercaţii lui nervi se calmează şi vieţuieşte în tihnă şi pace, nu se mai găseşte în tot Franckfurtul alt burghez mai optimist decît el, cu un chip mai jovial ca al lui, bucurîndu-se cu mai mare cumpătare de darurile Inteligenţei şi Vieţii !... Ce să mai zic de celălalt, israelitul, prea pedantul rege al Ierusalimului ? Cînd descoperă acest sublim Retor că Lumea este Iluzie şi Deşertăciune ? La şaptezeci şi cinci de ani cînd Puterea îi scapă din mîinile tremurătoare, iar seraiul cu trei sute de concubine devine inutil şi ridicol. Atunci se dezlănţuie văicărelile lui pompoase ! Totul este deşertăciune şi suferinţă a spiritului ! Nimic nu e sigur sub soare ! Într-adevăr, dragă Solomon, totul este trecător, mai ales putinţa de a te folosi de trei sute de concubine ! Dar ia să i se dea înapoi virilitatea bătrînului sultan asiatic, uns cu Literatură, şi să vezi cum ar dispărea pe dată lamentaţia din *Ecleziast !* Ar reveni atunci, într-o triumfătoare ediţie a doua, extazul din *Cîntarea cîntărilor !...*

Astfel cuvînta prietenul meu în liniştea nocturnă a Tormesului. Cred că a mai ajuns şi la alte concluzii amuzante, profunde sau elegante asupra Pesimismului, însă eu adormisem fericit, învăluit în Optimism şi Blîndeţe.

Curînd însă un hohot de rîs zdravăn, sănătos şi sincer mă făcu să tresar şi să-mi deschid larg pleoapele moleşite. Era Jacinto care, întins pe un fotoliu, citea *Don Quijote*... Oh, norocosul meu Prinţ ! Îşi păstrase agera putere de a smulge teorii dintr-un ştiulete încă verde de porumb, şi

grație îndurării dumnezeiești care-i reînflorise trunchiul uscat, recăpătase darul divin de a rîde de năzbîtiile lui Sancho !

Profitînd de prezența mea și de cele două săptămîni de trîndăvie bucolică pe care i le acordasem, Prințul meu se apucă atunci să pregătească ceremonia pe care o pusesem la cale în atîtea rînduri, strămutarea osemintelor bătrînilor Jacinto, „respectabilele oase" cum mormăia, făcînd o plecăciune, bunul Silvério, administratorul, în acea memorabilă dimineață de vineri, cînd a luat prînzul împreună cu noi, îmbrăcat cu o uluitoare jachetă de catifea galbenă, tivită cu mătase albastră ! De altfel, ceremonia urma să fie foarte simplă, fiind atît de incerte, aproape impersonale toate acele rămășițe pămîntești, pe care aveam să le depunem în valea Carriça, în noua capelă, goală și rece, lipsită încă de suflet și de căldura lui Dumnezeu.

— Pentru că, mă rog, Excelența Voastră înțelege, explica Silvério, trecîndu-și batista peste fața largă și nădușită și peste uriașa lui barbă de turc, în învălmășeala aceea... Ah, cer iertare Excelenței Voastre ! În confuzia de atunci, cînd s-a prăbușit totul, n-am mai putut să ne dăm seama ale cui erau oasele. Nici măcar, ca să spun adevărul, nu mai știm prea bine care dintre onorabilii strămoși ai Excelenței Voastre zăceau în capela veche, după atîta vreme, cu inscripțiile șterse, seniori demni de tot respectul, firește, dar dacă Excelența Voastră permite, niște seniori foarte descompuși... A venit dezastrul, învălmășeala. Iată la ce hotărîre am ajuns, după ce am chibzuit bine. Am comandat atîtea sicrie de plumb cîte cranii s-au găsit jos în Carriça, în gunoaie și pietriș. Erau șapte cranii și jumătate. Vreau să zic, șapte cranii mari și unul mic. Am pus fiecare craniu în sicriul său. Apoi... Ce-ar fi vrut Excelența Voastră să fac ? N-aveam altă posibilitate ! Aici domnul Fernandes poate să spună dacă nu crede că am procedat cum trebuie. Lîngă fiecare craniu am pus o anumită cantitate de oase, o cantitate rezonabilă... Ce era să facem ?... Nu s-au găsit toate oasele. De pildă, fluierele picioarelor lipseau ! Este foarte cu putință ca coastele unuia dintre domni să fi nimerit cu capul altuia... Dar cine mai poate să știe ? Doar Dumnezeu. În sfîrșit, am făcut tot

ce ne-a ordonat prudența să facem... Pe urmă, în Ziua Judecății, fiecare dintre acești gentilomi va arăta oasele care îi aparțin.

Debita aceste lucruri macabre și cumplite, pătruns de respect, aproape cu maiestate, pironindu-și cînd asupra mea cînd asupra lui Jacinto, ochișorii pătrunzători care străluceau ca niște mărgele de sticlă.

L-am aprobat pe pitorescul gospodar :

— Foarte bine ! Ai procedat cum nu se poate mai bine, prietene Silvério. Sînt atît de neclari, atît de anonimi, toți acești străbuni ! Doar că e păcat, mare păcat că s-au rătăcit rămășițele bunicului „Galion".

— Nu era aici ! interveni Jacinto. Am venit la Tormes special pentru bunicul „Galion", și pînă la urmă s-a văzut că mormîntul lui nu s-a aflat niciodată aici, în capela de la Carriça... Din fericire !

Silvério își înclină cu gravitate chelia oacheșă :

— Niciodată nu l-am avut printre noi pe mult stimatul domn „Galion". De o sută de ani, domnul Fernandes, de o sută de ani nici un cavaler din casa noastră nu a mai fost depus în capela veche.

— Unde o fi atunci ?

Prințul meu strînse din umeri. Pe undeva, prin țara asta... În vreo bisericuță, prin cimitirul vreuneia din numeroasele parohii pe unde avea pămînturi. Familie așa de împrăștiată !

— Bine ! am încheiat. Fiind vorba așadar de oseminte neclare, fără nume, fără dată, e foarte potrivită o ceremonie simplă și sobră.

— Liniștită, foarte liniștită, mormăi Silvério, sorbind cu zgomot din cafea.

Și a fost într-adevăr liniștită, de o dulce simplitate rustică, ceremonia nobililor seniori ! Dimineața, devreme, cele opt sicrie micuțe, acoperite de o catifea roșie mai potrivită pentru o zi de sărbătoare decît pentru una de doliu, și presărate cu buchețele de trandafiri, ducîndu-și fiecare grămăjoara de oase incerte, au ieșit purtate pe umeri de groparii din Tormes și de argații de la conac, din biserica Sf. Iosif, al cărui clopot dăngănea ușor ca un viers de pa-

săre tristă, în ceața străvezie a dimineții. În față, un băiețandru zvelt, în odăjdii, înălța cu zel în mînă vechea cruce argintată ; adăpostindu-și ceafa sub o uriașă batistă cu pătrățele albastre, bătrînul și încovoiatul paracliser clătina gînditor în mînă cădelnița cu apă sfințită ; iar bunul abate de la Sf. Iosif, cu degetele băgate între filele Breviarului său închis, își mișca buzele, murmurînd încet o rugăciune care se risipea blînd în aerul cald. În spatele ultimului sicriu, în care fusese pus craniul cel mic, pășea Prințul meu, apoi urmam eu, plesnind într-unul din costumele lui negre, scos în grabă dintr-una din valizele de la Paris cînd îmi dădusem seama în zori că toate hainele mele erau în culori festive și pastorale și că era prea tîrziu ca să trimit pe cineva la Guiães.

În urma mea mergea Silvério, cu un aer foarte solemn, cu un uriaș jabou pe care i se revărsa barba neagră ca tăciunele. În frac, cu buza lui groasă căzută, adînc pătruns de melancolia înmormîntării, accentuată de melancolia muntelui, Grilo ținea, petrecută pe brat o enormă coroană de trandafiri și iederă. La urmă de tot, venea Melchior, într-un grup de femei care, cu fețele umbrite de broboadele negre, prefirînd lungi mătănii pe degete, mormăiau surd *ave-maria,* suspinînd din cînd în cînd cu atîta jale încît păreau cu adevărat nemîngîiate de pierderea strămunilor Jacinto. Astfel înainta procesiunea pe luncile traversate de pîraie, cu pași înceți la marginea desișurilor, alunecînd mai iute prin albiile secate ale torentelor, cu o cruce în frunte, înaltă și argintie, scînteind uneori într-o scurtă rază de soare care se ivea fugară prin ceața destrămată. Crengile joase de sorb sau de salcie atingeau cu o ultimă mîngîiere catifeaua sicrielor.

Cîteodată ne însoțea un pîrîiaș, licărind discret în iarbă, susurînd și rugîndu-se parcă și el, plin de veselie, iar în curțile umbroase, cocoșii cocoțați pe grămezile de vreascuri făceau să răsune, la trecerea noastră, goarna lor festivă. Mai încolo, după izvorul Lirei, cum mai aveam încă destul de mers și vroiam să-l menajăm pe bătrînul nostru abate, am luat-o pe scurtătură, printr-un lan de grîu înalt, aproape copt, presărat cu maci. Soarele ardea cu putere ; lanul unduia, sub briza amplă care alungase ceața, ca un lent val de aur pe care se legănau sicriele. Ca să-l apere

pe abate de arşiţă, paracliserul deschise o umbrelă de soare care strălucea ca un mac enorm, cel mai roşu dintre toţi.

Jacinto îmi atinse cotul :

— Ce frumoasă e Natura ! Uită-te în jur... La o simplă înmormîntare, cîtă graţie şi frumuseţe !

În noua capelă, dominînd valea Carriça, singuratică şi goală, aşezată în mijlocul unei curţi încă pustii, fără verdele ierbii, fără răcoarea vreunui arbust, doi flăcăi stăteau la uşă ţinînd în mîini mănunchiuri de lumînări pe care Silvério le împărţea, cu gesturi grave şi măsurate, deosebit de solemn... Înăuntru, flăcările plăpînde abia dacă licăreau, împrăştiindu-şi trista lumină gălbuie, din pricina albului strălucitor al zidurilor cu stucaturi, scăldate de lumina generoasă care se revărsa prin ferestrele înalte, limpezi ca cristalul. În jurul sicrielor aşezate pe băncile acoperite de covoare grele de pluş, abatele murmura rugăciuni într-o latinească suavă, în vreme ce, în spate, femeile, dispărînd în umbra broboadelor negre, gemeau ascuţit „amin", înăbuşindu-şi respectuos oftaturile. Apoi, apucînd cu un gest delicat agheasmatarul, bunul abate stropi, pentru o ultimă purificare, osemintele incerte ale incerţilor Jacinto. Şi toţi ne-am perindat prin faţa Prinţului meu, rezemat timid de canatul uşii, alături de Silvério, cu bărbia în piept, strivindu-şi parcă de jabou uriaşa lui barbă, cu faţa întristată şi pleoapele închise ca şi cum ar fi încercat să-şi reţină lacrimile.

În curte, Prinţul meu aprinse cu desfătare o ţigară de-a lui Melchior.

— Ei, Zé Fernandes, cum ţi s-a părut mica noastră ceremonie ?

— Foarte campestră, foarte gingaşă, foarte luminoasă... O adevărată delectare.

În acest timp, abatele care se dezbrăcase în sacristie, îşi făcu apariţia cu haina lungă de lustrin şi vechea sa pălărie fără boruri, pe care argaţii le aduseseră de la casa parohială într-un sac de stambă. Jacinto se grăbi să-i mulţumească pentru osteneala pe care şi-o dăduse şi pentru afabila ospitalitate pe care o oferise osemintelor în timpul construcţiei noii capele. Iar firavul bătrîn, albit de ani, cu obrajii încă îmbujoraţi şi copilăroşi, cu un zîmbet luminos

ce-i arăta dinţii sănătoşi, îl lăudă la rîndul lui pe Jacinto care venise de atît de departe, făcuse o călătorie atît de lungă ca să-şi îndeplinească datoria lui de nepot.

— Sînt nişte străbuni aşa de vechi, iar acum atît de amestecaţi ! murmura Jacinto, zîmbind.

— Cu atît mai mare este meritul Excelenţei Voastre. Respectul faţă de un bunic răposat, ei bine, este frecvent... Însă respectul faţă de oasele strămoşilor de acum trei sute, patru sute de ani !

— Mai ales, domnule abate, cînd nu se ştie nimic despre ei, şi probabil că nu au făcut nimic.

Bătrînul îşi agita surîzător in aer degetul gros :

— Asta nimeni nu poate s-o ştie ! Poate că au fost nişte oameni foarte cumsecade ! Şi pe urmă, cine întîrzie prea mult în lume, cum am făcut eu, ajunge să se convingă că nu există lucru sau fiinţă inutilă în Univers. Am citit mai ieri într-un ziar din Porto că s-a descoperit că, înainte să vină ţăranii şi boii cu plugul, rîmele sînt cele care afînează şi ară pămîntul. Deci pînă şi rîmele sînt utile. Nimic nu e inutil... Aveam la casa parohială, într-un colţ al grădinii un tufiş de mărăcini care îmi făceau zile amare. Am stat şi am reflectat şi am făcut din ei un sirop cu care m-am delectat. Bunicii Excelenţei Voastre au trăit pe aceste locuri, aici au muncit şi au pătimit. Vreau să zic aici au slujit. Şi oricum, dacă spunem un „tatăl nostru", pentru odihna sufletului, lor nu le poate face decît bine, şi nouă la fel.

Astfel, cufundaţi într-o dulce filosofare, ne-am oprit într-un stejăriş, unde aştepta bătrîna iapă a abatelui, fiindcă, după reumatismul din iarna trecută, sfinţia sa nu mai putea înfrunta cu aceeaşi dîrzenie ca odinioară cărările aspre ale muntelui. Jacinto îi ţinu scara cu o grijă filială, ajutîndu-l să urce în şa. În timp ce iapa urca cu greu prin trecătoare, acoperită aproape cu totul de uriaşa umbrelă sub care se adăpostea bătrînul, noi ne-am întors acasă, luînd-o peste culmea Lombinha, prin lanurile de porumb, grăbindu-ne cît puteam de tare fiindcă eu simţeam că plesnesc, încorsetat în hainele negre ale lui Jacinto.

— I-am instalat cum trebuie pe aceşti domni, Zé Fernandes ! Acum trebuie să mai spunem pentru ei doar

„tatăl nostru", așa cum ne-a sfătuit abatele... Numai că eu nu știu, nu-mi mai amintesc „tatăl nostru".

— Nu te necăji, Jacinto ! O să-i cer mătușii Vicência să se roage și pentru mine și pentru tine. Mătușa Vicência e cea care spune toate rugăciunile în locul meu.

În timpul săptămînilor cît am trîndăvit la Tormes, am asistat cu interes și duioșie la o însemnată evoluție a relațiilor lui Jacinto cu Natura. De la perioada contemplării sentimentale în care culegea teorii pe crengile oricărui cireș și construia sisteme întregi pe spuma apelor de la moară, Prințul meu ajunsese treptat la dorința de Acțiune... Visa o acțiune directă și materială prin care mîinile sale să-și recapete funcțiile superioare, răscolind pămînturile.

După atîtea comentarii, Prințul meu aspira în mod vădit la creație.

Într-o după-amiază, la căderea serii, stăteam pe marginea eleșteului din livadă, în timp ce Manuel Hortelão culegea portocale, cocoțat în vîrful unei scări rezemate de un portocal înalt. Deodată, Jacinto rosti mai mult pentru sine :

— E curios... Nu am plantat niciodată un pom !

— Păi, aceasta este una dintre cele trei fapte esențiale, fără de care, așa cum spune nu știu care filosof, nu poți ajunge niciodată un om adevărat... Să faci un copil, să plantezi un arbore, să scrii o carte. Trebuie să te grăbești ca să ajungi să fii om. Probabil că nu ai făcut niciodată vreun serviciu unui copac așa cum faci pentru un seamăn de-al tău !

— Ba da... La Paris udam liliacul cînd eram mic. Vara, este un serviciu folositor ! Dar de semănat nu am semănat niciodată.

Cum Manuel se dăduse jos de pe scară, Prințul meu care, bietul de el, niciodată nu avusese o deplină încredere în priceperea mea în ale agriculturii, se încredință autorității acestuia.

— Spune-mi, Manuel, ce s-ar putea semăna acum ?

Cu coşul de portocale petrecut pe braţ, Manuel exclamă, rîzînd încetişor, împărţit între haz şi respect :

— Vreţi să semănaţi, stăpîne ? Acum e mai degrabă vremea culesului... Tocmai s-a început curăţirea ariei pentru treierat, domnule.

— Bine... Dar nu vorbesc de porumb ori de orz... Însă acolo în livadă, lîngă zidul cel vechi, nu s-ar putea planta un şir de piersici ?

Pe Manuel aproape că îl umfla rîsul :

— Asta se poate, domnule ! De ziua morţilor sau la Crăciun. Acum se poate pune numai varză de grădină, iarbă grasă, spanac sau fasole într-un pămînt mai umbrit şi mai rece...

Prinţul meu alungă, cu un gest blînd, toate aceste legume tîrîtoare.

— Bine, noapte bună, Manuel. Portocalele astea sînt din cele despre care Melchior spune că sînt foarte dulci şi moi ? Atunci du-le copiilor dumitale. Ia cît poţi de multe pentru micuţi.

Nu ! Dorinţa lui era să planteze un arbore. De la copacul contemplat pe munte în toată maiestatea lui, de la foşnetul lui răcoros şi legănător, de la sfintele lui cuiburi micuţe, începuse poate, treptat, noua lui dragoste pentru pămînt. Acum visa la un Tormes plin de arbori, ale căror fructe şi frunze, umbre, foşnete uşoare şi cuiburi adăpostite, să fie toate rodul ostenelii mîinilor lui paterne.

În tăcerea gravă a amurgului care se lăsa, şopti din nou :

— Spune, Zé Fernandes, care sînt copacii care cresc cel mai repede ?

— Eh, dragul meu Jacinto... Copacul care creşte cel mai repede este eucaliptul, urîtul şi caraghiosul eucalipt. În şase ani, poţi acoperi tot Tormesul cu eucalipţi...

— Totul creşte aşa de încet, Zé Fernandes...

Visul lui pe care îl înţelegeam foarte bine era să planteze seminţe din care să se înalţe trunchiuri puternice,

cu crengi verzi întinzîndu-se în toate direcţiile, înainte de a se întoarce la 202, la începutul iernii...

— Un stejar... Treizeci de ani pînă să devină cu adevărat frumos! Simt că-mi pierd curajul! E bun doar pentru Dumnezeu care poate să aştepte... *Patiens quia aeternus.* Treizeci de ani ! Peste treizeci de ani, n-o să-mi trebuiască arbori decît ca să-mi acopere mormîntul !

— Şi asta e ceva. Însă pentru copiii tăi, Jacinto...

— Copii ! Am eu aşa ceva ?

— Trebuie să faci acelaşi lucru ca pentru castani. Seamănă. Nu ducem lipsă pe aici de pămînturi atrăgătoare... În nouă luni, ai o plantă nouă. Şi cu cît sînt mai fragede şi mai micuţe, cu atît sînt mai încîntătoare.

El mormăi, încrucişîndu-şi mîinile pe genunchi :

— Totul durează aşa de mult !...

Am mai rămas un timp aşezaţi în tăcere pe marginea eleşteului, în răcoarea plăcută a înserării, înconjuraţi de mireasma puternică a caprifoiului de pe zid, privind luna în creştere, care răsărea dintre acoperişurile Tormesului.

Desigur că aceeaşi grabă de a nu mai fi în faţa Naturii un visător, ci un creator, îl făcu pe Jacinto să-şi mute din nou interesul, de data aceasta către animale ! Adeseori, în plimbările noastre pe moşie, el băgase de seamă cît era de pustie.

— Se simte lipsa animalelor, Zé Fernandes !

Îmi închipuiam că şi-ar fi dorit să împodobească elegant Tormesul cu căprioare şi păuni. Dar, într-o duminică, în timp ce dădeam ocol întinsului cîmp de la Ribeirinha, mereu secătuit de apă, acum şi mai uscat din pricina verii foarte secetoase, Prinţul meu s-a oprit uitîndu-se la cei trei berbeci ai vechilului, care păşteau iarba săracă.

Spuse, pe neaşteptate, cu glas hotărît :

— Asta e ! Aici e spaţiu pentru o păşune frumoasă, o păşune uriaşă, verde, îmbelşugată, cu turme de berbeci

albi și grași ca niște ghemotoace de bumbac așezate în iarbă !... Ar fi frumos, nu ? E ușor, nu-i așa, Zé Fernandes ?

— Da... Aduci apa pe pășune. De apă nu duci lipsă la munte.

Și de la această inspirată idee, Prințul meu ajunse la o alta, mai bogată și mai vastă, amintindu-mi cît de frumos ar deveni Tormesul dacă toate aceste pășuni și poiene cu ferigi s-ar umple cu vaci, cu frumoase vaci englezești, grase și lucioase. Ca să adăpostească aceste turme bogate, ar construi grajduri perfecte, cu o arhitectură ușoară și utilă, toată din fier și din sticlă, prin care aerul să circule în voie, cu apă din belșug... Hm ? Ce frumusețe ! Apoi, cu atîtea vaci și cu laptele țîșnind fără încetare, n-ar fi nimic mai ușor și mai distractiv, ba chiar mai moral decît să instaleze o cășărie, după încîntătoarea modă olandeză, din faianță și marmură albă și strălucitoare, ca să fabrice Camembert, Brie, Coulommier... Pentru casă, ce confort ! Și pentru tot ținutul, ce activitate !

— Nu ești de aceeași părere, Zé Fernandes ?

— Ba bine că nu ! Ai în abundență cele patru elemente necesare : aerul, apa, pămîntul și banii. Cu aceste patru elemente se face ușor o mare agricultură. Cu atît mai mult o cășărie !

— Nu-i așa ? Și putem face chiar negoț. Evident, pentru mine profitul adevărat este delectarea morală a muncii, folosirea rodnică a timpului... Însă o cășărie perfectă e rentabilă. Prodigios de rentabilă. Apoi, educă gustul, incită și pe alții să facă instalații la fel, poate chiar implantează în țară o industrie nouă și bogată ! Or, cu această instalație perfectă, cît m-ar putea costa fiecare brînză ?

Am închis un ochi, calculînd :

— Îți spun imediat... Fiecare brînză, una din acele rotițe de brînză, ca cele de Rabaçal sau de Camembert, poate să ajugă să te coste, pe tine, Jacinto, cășarul, între două sute cincizeci și trei sute de mii de reali.

Prințul meu se dădu înapoi, cu ochii veseli ațintiți cu uimire asupra mea :

— Cum adică trei sute de mii de reali ?

— Să zicem două sute... De asta poți fi sigur ! Cu toate aceste pășuni, și apele canalizate, și modificările configurației muntelui, și vacile englezești, și edificiile din porțelan și sticlă, și mașinile, extravaganța, și chiolhanurile bucolice, fiecare brînză te-ar costa pe tine ca producător două sute de mii de reali. Dar bineînțeles că o s-o vinzi la Porto pe o nimica toată. Mai pune cincizeci de reali pentru cutie, etichete, transport, comision etc. La fiecare brînză ai o pierdere doar de o sută nouăzeci și nouă de mii opt sute și cincizeci de reali !

Prințul meu nu se lăsă însă descurajat :

— Perfect ! Fac o brînză din asta nemaipomenită o dată pe săptămînă, sîmbăta, ca să o mîncăm amîndoi !

Și atîta energie îi comunica noul lui Optimism, atît de năvalnic aspira să creeze, încît fără întîrziere, tîrîndu-i pe Silvério și pe Melchior peste culmi și peste rîpe, începu să bată moșia în lung și în lat, ca să hotărască unde vor crește, la ordinul lui inspirat, verzile pășuni, și unde se vor înălța, strălucind în soarele Tormesului, elegantele staule. Cu splendida siguranță dată de renta lui de o sută nouă mii de franci, orice dificultate pe care o murmura cu un surîs Melchior sau cu o exclamație de uluire respectoasă Silvério era îndepărtată blînd, cu un gest ușor ca și cum ar fi fost o crenguță de măceș care îi tăia calea pe o potecă.

Stîncile de colo, care stau în drum ? Să fie scoase! O vale inoportună care despărțea două cîmpuri ? Să fie astupată ! Silvério ofta înspăimîntat, ștergîndu-și de sudoare chelia oacheșă. Bietul Silvério ! Smuls cu brutalitate din dulcea trîndăvie a administrației sale, calculînd de zor cheltuielile care parcimoniei lui muntenești i se păreau supraomenești, nevoit să-și dea sufletul alergînd, fără odihnă, prin arșița de iunie, nefericitul de el preluase la munte gestul pe care Jacinto îl lăsase la Paris — era el acum cel care își trecea prin lunga barbă întunecoasă degetele amărîte... În sfîrșit, într-o seară, și-a deschis

sufletul în fața mea, într-un colț al verandei, în timp ce Jacinto scria în bibliotecă unui prieten de-al lui din Olanda, contele Rylant, mare șambelan al Curții, cerîndu-i desene, planuri și devize pentru o căsărie perfectă.

— Vai, domnule Fernandes, dacă se vor face toate proiectele astea uriașe, vă spun eu că don Jacinto va îngropa aici zeci de mii... Zeci de mii !

Cum eu îi aminteam de averea Prințului meu pe care toate aceste lucrări atît de vaste care ar fi modificat vechea înfățișare a muntelui, nu-l costau mai mult ca pe alții repararea unei terase, bunul Silvério se lovi cu brațele lungi peste pulpele groase, și mai dezolat :

— Păi tocmai de aceea, domnule Fernandes ! Dacă don Jacinto n-ar fi avut atîta bănet, dădea pînă la urmă înapoi. Dar așa, hop, înainte. Să știți că eu nu i-o iau în nume de rău. Să fi avut venitul Înălțimii sale, m-aș fi aruncat și eu la o experiență dintr-astea. Dar nu aici, domnule Fernandes, pe munții ăștia, între rîpe. Cum, cînd are proprietatea aceea atît de frumoasă din Montemor, pe cîmpiile de lîngă Mondego unde ar putea chiar să planteze niște grădini mai ceva ca ale Palatului de Cristal din Porto ! Sau Veleira ? Nu cunoașteți Veleira, în apropiere de Penafiel ? Aia moșie ! Și ce pămînt bun, fără hîrtoape, și toate ogoarele sînt adunate în jurul conacului, o casă cu turn. O adevărată plăcere, domnule Fernandes. Dar mai ales Montemor ! Acolo loc pentru pășuni și turme de vaci englezești și căsărie și grădină bogată, cu tot ce-ți dorește inima, și treizeci de curcani în coteț...

— Ce vrei, Silvério ? Jacinto iubește muntele. Și apoi acesta e conacul familiei, și aici a început neamul lui în secolul al XIV-lea...

Sărmanul Silvério, în disperarea lui, uita de respectul cuvenit secularei nobleți a casei.

— Ei na ! Vă stă rău, domnule Fernandes, să aveți asemenea idei în veacul libertății... E cazul să mai vorbim acum de noblețe, cînd peste tot se poartă Republica ? Citiți *Secolul*, domnule Fernandes ! Citiți *Secolul*

şi o să vedeţi ! Şi apoi tare aş vrea să-l văd pe don Jacinto la iarnă, cu ceaţa urcînd de pe rîu dimineaţa, şi frigul care îţi intră în oase, şi viscolul care smulge stejarii din rădăcini, şi ploi peste ploi de se prăbuşeşte muntele !... Uitaţi, chiar şi de dragul sănătăţii, don Jacinto, care e firav şi obişnuit cu Oraşul, ar trebui să plece de la munte. La Montemor, doar la Montemor, înălţimea sa s-ar simţi bine. Iar dumneavoastră, domnule Fernandes care îi sînteţi atît de bun prieten, şi cu atîta influenţă asupra lui, ar trebui să stăruiţi, să ţipaţi chiar, dacă e nevoie, ca să-l duceţi la Montemor.

Din nefericire însă pentru liniştea lui Silvério, Jacinto prinsese rădăcini, zdravene şi iubitoare rădăcini, în muntele aspru. Într-adevăr, părea că fusese răsădit în solul străvechi din care încolţise stirpea lui, iar străvechiul humus urcase în vinele lui şi îl pătrunsese pe de-a-ntregul, transformîndu-l într-un Jacinto rural, aproape vegetal, la fel de aproape de pămînt, la fel de legat de pămînt precum copacii pe care îi iubea atît de mult.

Apoi, ceea ce îl lega de munte era faptul că aici găsise ceea ce nu găsise niciodată în Oraş, în ciuda vieţii lui sociale — zile atît de bogate, atît de plăcut ocupate, atît de pline de interes, încît mereu pătrundea în ele ca într-o sărbătoare sau o apoteoză.

La ora şase, dis-de-dimineaţă, în timp ce mă lăfăiam încă cu desfătare în aşternuturile proaspete, auzeam tropăind pe coridor ghetele grele ale lui Jacinto şi fluieratul lui fals, dar fericit ca al unei mierle. Peste cîteva clipe, deschidea uşa de la camera mea, dînd-o de perete, cu pălăria deja pe cap, cu bastonul de cireş în mînă, gata să o apuce din nou, cu rezervată fervoare, pe cărările binecunoscute ale muntelui. Pentru a nu ştiu cîta oară, mă anunţa, cu un fel de mîndrie :

— Azi-noapte am dormit neîntors, Zé Fernandes. Aşa de adînc, aşa de senin, că încep să cred că am conştiinţa împăcată ! Ce zi frumoasă ! Cînd am deschis fe-

reastra, la ora cinci, aproape că mi-a venit să strig de plăcere !

Era atît de grăbit încît nici nu mă lăsa să-mi prelungesc şederea în cada răcoroasă, iar cînd încercam să-mi îndrept cărarea strîmbă din păr, fostul posesor al celor treizeci şi nouă de perii protesta împotriva unei asemenea risipe efeminate a timpului datorat plăcerilor tari ale pămîntului.

Dar atunci cînd, după ce mîngîiam cîinii din curte, ieşeam pe aleea de platani, iar în faţa noastră se desfăşurau, mai albe în verdele matinal, drumurile şerpuitoare ale moşiei, graba lui se potolea şi pătrundea în Natură cu încetineala reverenţioasă a celui ce intră într-un templu. Îmi repeta că este „contrar Esteticii, Filosofiei şi Religiei să o iei la goană peste cîmpuri". De altfel, datorită subtilei sensibilităţi bucolice care se trezise în el, rafinîndu-se neîncetat, orice sclipire de frumuseţe, oricît de fugară, a văzduhului sau a pămîntului, îi ajungea pentru lungi clipe de încîntare. Şi-ar fi putut ocupa fericit o întreagă dimineaţă, hoinărind printre pini, de la un trunchi la altul, tăcut, vrăjit de linişte, de răcoare, de mirosul de răşină, împingînd cu piciorul acele şi conurile uscate. Orice apă curgătoare îl făcea să se oprească, înduioşat de zorul ei îndatoritor şi muzical către ogorul însetat în care dispare şi se pierde. Îmi amintesc şi acum că m-a reţinut într-o duminică după slujbă aproape jumătate de zi, pe o culme, lîngă o veche stînă dărăpănată, sub un copac mare, doar pentru că acolo era multă pace, sufla o adiere blîndă, şi se auzea un imperceptibil ciripit de păsări prin frunziş şi un murmur uşor de pîrîu printre trestiile verzi, iar din apropiere, de peste un gard viu, venea o mireasmă delicată şi proaspătă de flori ascunse.

Apoi, cînd eu, deprins de atîta vreme cu muntele, nu mă abandonam cu aceeaşi uşurinţă extazurilor care lui îi umpleau sufletul încă novice, Prinţul meu se înfuria ca un poet care descoperă un băcan căscînd în faţa unui Shakespeare sau Musset. Eu rîdeam :

— Băiete dragă, pricepe că eu nu sînt mai mult decît un simplu proprietar. Pentru mine nu contează dacă pămîntul e *frumos*, ci dacă e *roditor*.

— La naiba ! exclama Prinţul meu. Uită-te, omule, la valea aceasta şi încearcă o clipă să nu te gîndeşti la cei treizeci de mii de reali pe care îi aduce ! Vei înţelege că, prin frumuseţe şi farmec, ea dă mai multă mulţumire sufletului decît cei treizeci de mii de reali trupului. Şi în viaţă doar sufletul contează.

Întorcîndu-ne la conac, îl găseam cu ferestrele pe jumătate închise, cu podelele stropite cu apă, pregătit deja pentru clipele tihnite pe care le petreceam după prînz în bibliotecă, lenevind sub razele calde şi blînde ale soarelui de iunie.

Dar vesela activitate a Prinţului meu nu înceta, nici nu se moleşea cu adevărat, în toropeala siestei. În ceasul acela, în vreme ce prin copacii amuţiţi dormeau pînă şi vrăbiile cele mai neastîmpărate, iar soarele părea că se odihneşte, scînteind imobil, Jacinto, cu spiritul treaz, dornic să se bucure tot timpul acum că îşi regăsise această facultate, îşi lua în mînă cu desfătare *cartea*. Fiindcă stăpînul celor treizeci de mii de volume era acum, în casa lui de la Tormes, omul unei singure cărţi. Aceeaşi Natură care îl dezlegase din chingile ucigătoare ale plictisului şi îi strigase frumosul ei *ambula*, umblă ! — îi strigase cu siguranţă *et lege*, şi citeşte. Eliberat de involucrul înăbuşitor al Bibliotecii sale imense, norocosul meu prieten înţelegea în sfîrşit incomparabila plăcere de *a citi o singură carte*. Cînd dădusem fuga la Tormes (după revelaţiile lui Severo la cîrciuma lui Torto), el termina de citit *Don Quijote* şi am apucat să îl aud rîzînd de lucrurile nostime, şi firește profunde, pe care grăsanul Sancho le rostea bombănind, cu picioarele răşchirate pe crupa măgarului. Acum Prinţul meu se cufundase în *Odiseea*, şi trăia fascinat şi copleşit de uimirea de a fi întîlnit astfel, în mijlocul drumului vieţii sale, pe bătrînul rătăcitor, bătrînul Homer !

— Oh, Zé Fernandes, cum se face că am ajuns la vîrsta asta fără să-l fi citit pe Homer ?...

— Alte lecturi mai urgente... *Figaro*, Georges Ohnet...

— Ai citit *Iliada* ?

— Copile, mărturisesc sincer că nu am citit niciodată *Iliada*.

Ochii Prinţului meu scăpărară.

— Ştii tu ce i-a făcut Alcibiade, într-o seară, în Portic, unui sofist, unui neobrăzat de sofist care se lăuda că nu citise niciodată *Iliada* ?

— Nu.

— A ridicat mîna şi i-a tras o palmă straşnică...

— Opreşte-te, Alcibiade ! Am citit totuşi *Odiseea* !

Ah, dar o citisem desigur în fugă, cu mintea aiurea ! Şi insista să mă iniţieze şi să mă călăuzească prin Cartea fără egal. Eu rîdeam şi tot rîzînd, cu trupul îngreunat după prînz, consimţeam, şi mă întindeam pe canapeaua de răchită. Jacinto, la masă, aşezat ţeapăn pe scaun, deschidea cartea, grav şi pontifical, ca pe o carte de rugăciuni, şi începea să citească cu adîncă simţire ca şi cum ar fi recitat o odă maiestoasă. Nemărginita mare din *Odiseea*, strălucitoare şi sonoră, nesfîrşit de albastră sub zborul alb al pescăruşilor, tălăzuind şi spărgîndu-se blînd pe nisipul fin sau pe stîncile de marmură ale Insulelor divine, răspîndea de îndată o răcoare salină, mîngîietoare şi binevenită în căldura de iunie care toropea muntele. Pe urmă, uimitoarele tertipuri ale şiretului Ulise şi aventurile lui supraomeneşti, atîtea văicăreli sublime şi atîta dor neostoit după patria pierdută, ori toate acele intrigi în care îi încurca pe eroi, păcălea pe zeiţe, înşela Soarta, aveau o delicioasă savoare aici la Tormes, unde niciodată nu era nevoie de şiretenie ori de dibăcie şi unde Viaţa se desfăşoară cu aceeaşi eternă siguranţă imuabilă cu care în fiecare dimineaţă soarele răsare veşnic acelaşi, şi veşnic porumbul şi orezul, udate de aceleaşi ape, cresc, dau în spic, se coc nestînjenite... Legănat de recitarea gravă şi monotonă a Prinţului meu, închideam încet pleoapele. Curînd un vast tumult, pe pămînt şi în ceruri, mă tulbura... Erau mugetele lui Polifem sau răcnetele tovară-

şilor lui Ulise care furau vacile lui Apolo. Murmuram, cu ochii holbaţi la Jacinto : „Sublim !" Şi tocmai atunci, cu gluga lui roşie şi cu o lungă vîslă pe umăr, şiretul Ulise surprindea ca întotdeauna cu elocinţa lui clemenţa principilor, pretindea darurile cuvenite oaspetelui sau smulgea viclean vreo favoare de la zei. Tormesul adormea în splendoarea soarelui de iunie. Îmi închideam din nou, cu mulţumire, pleoapele, sub mîngîierea inefabilă a generoaselor vorbe homerice... Pe jumătate aţipit, încîntat, zăream mereu departe, în divina Eladă, între marea foarte albastră şi cerul foarte albastru, pînza albă, ezitantă, căutîndu-şi Itaca...

După siestă, Prinţul meu se avînta din nou pe cîmpuri. La această oră, cuprins de o activitate febrilă, se întorcea cu înflăcărare la „planurile sale", la culturile de lux şi atelierele elegante care vor umple muntele cu magnificenţe rurale. Acum era foarte preocupat de o superbă idee pe care o concepuse : o uriaşă grădină de zarzavat care va semăna cu paradisul, în care toate legumele, clasice sau exotice, vor creşte, pe răzoare superbe, împrejmuite de straturi de trandafiri, garoafe, levănţică, dalii. Apa pentru irigaţii va coborî pe frumoase rigole de teracotă smălţuită. Pe alei, umbra va cădea de pe umbrare de viţă tămîioasă, odihnindu-se pe stîlpi îmbrăcaţi în faianţă. Prinţul meu desenase planul acestei uimitoare grădini cu creionul roşu, pe o foaie uriaşă de hîrtie, pe care Melchior şi Silvério, invitaţi să-şi dea cu părerea, au contemplat-o îndelung, unul scărpinîndu-şi zîmbitor ceafa, celălalt cu braţele încrucişate ţeapăn pe piept şi sprîncenele încruntate tragic.

Însă acest plan, ca şi cel al căşăriei, al coteţului de păsări, al unui porumbar atît de populat încît cerul Tormesului s-ar umple seara de freamătul alb al aripilor, nu treceau dincolo de plăcutele noastre taifasuri sau de hîrtiile pe care le schiţa Jacinto şi care se adunau pe masă, platonice, imobile, între călimara de aramă şi vasul cu flori.

Nici o sapă nu spintecase încă pămîntul, nici o pîrghie nu dizlocase vreo piatră, nici un fierăstrău nu des-

picase lemnul pentru ca să înceapă făurirea tuturor acestor minuni. Planurile Prinţului meu rămîneau împotmolite ca nişte galere arătoase între stînci şi noroaie, ciocnindu-se mereu de rezistenţa încăpăţînată şi alunecoasă a lui Melchior sau de inerţia respectuoasă a lui Silvério.

Nu se cădea să se atingă de nimic (clama Silvério) înainte de strînsul recoltei şi al viei ! Şi apoi (adăuga Melchior cu un zîmbet promiţător) „pentru o treabă bună doar luna lui ianuarie", fiindcă proverbul ne spune :

În Ianuar — toţi la muncă dar ;
Doar în astă lună, iese treaba bună.

De altfel, plăcerea de a-şi concepe operele şi de a indica, întinzînd bastonul peste văi şi munţi, locurile privilegiate pe care ele le vor înfrumuseţa, îi era deocamdată de-ajuns Prinţului meu, mai mult imaginativ decît operativ. În timp ce medita la aceste transformări ale pămîntului, se familiariza încetul cu încetul, printr-un amabil efort, cu oamenii simpli care îl lucrau. La sosirea sa la Tormes, Prinţul meu suferise de o stranie timiditate în faţa ţăranilor, zilierilor şi chiar a cîte unui băieţandru neînsemnat care trecea, mînînd vaca la păscut. Pe atunci, nu ar fi întîrziat niciodată la vreun taifas cu argaţii, cînd aceştia îşi îndreptau spinările, cu pălăria în mînă, într-un gest respectuos de veche vasalitate, la marginea drumului sau al ogorului pe care îl pliveau. Îl împiedicau desigur lenea şi poate discreţia pudică de a străbate imensa distanţă care se căsca între complicata lui supercivilizaţie şi grosolana simplitate a acestor suflete naturale, dar cel mai mult se temea să nu-şi arate cumva ignoranţa în ceea ce priveşte agricultura şi pămîntul şi să nu pară poate dispreţuitor faţă de ocupaţii şi interese care pentru ceilalţi erau nespus de importante, aproape religioase. Încerca să răscumpere această rezervă cu belşug de zîmbete, de semne de bunăvoinţă, scoţîndu-şi şi el pălăria şi făcînd plecăciuni adînci, cu o politeţe atît de emfatică încît uneori mă temeam că va murmura lucrătorilor : „Urez

seară bună Excelenţelor voastre... Prea plecatul servitor al Excelenţelor Voastre !"

Acum însă, după cîteva săptămîni de munte, ştiind deja (cu o ştiinţă destul de fragilă) care era epoca semănăturilor şi a secerişului şi că pomii fructiferi se plantează la vreme de iarnă, se oprea complezent lîngă lucrători, dornic să le contemple munca pe îndelete şi să le spună cuvinte afabile şi vagi.

— Ei, cum mai merge ?... Foarte bine !... Ogoarele de aici sînt bogate... Taluzul din faţă are nevoie de nişte reparaţii...

Fiecare din aceste vorbe atît de simple îi făceau mare plăcere, ca şi cum prin ele ar fi pătruns mai adînc în intimitatea pămîntului, consolidîndu-şi reîncarnarea lui în „om de la ţară" şi încetînd să mai fie doar o simplă umbră circulînd printre realităţi. Nu mai lăsa să treacă mai departe copilandrul pe care-l întîlnea pe drum, în urma vacilor, fără să-l oprească şi să-l întrebe : „Unde te duci ? Ale cui sînt vitele ? Cum te cheamă ?" Şi plin de mulţumire de sine, nu înceta să laude cu recunoştinţă dezinvoltura băiatului sau isteţimea privirii lui. Prinţul meu era de asemenea satisfăcut pentru că acum ştia pe dinafară numele tuturor cîmpurilor, izvoarelor, şi pe cele ale vecinilor moşiei sale.

— Vezi acolo, dincolo de pîrîu, pădurea de pini ? Nu e a mea, e a lui Albuquerque.

Cu acest peren entuziasm al lui Jacinto nopţile de munte, în vastul conac, erau scurte şi treceau pe nesimţite. Prinţul meu era în acea epocă un suflet care se simplifica şi orice gest cît de neînsemnat îl satisfăcea dacă îi aducea pacea sau mîngîierea. După cafea, rămînea întins pe un fotoliu în faţa ferestrelor deschise, plin de o adîncă desfătare, bucurîndu-se de liniştea nocturnă a muntelui, sub muţenia înstelată a cerului.

Istorioarele domestice foarte simple pe care i le povesteam despre Guiães, despre abate, despre mătuşa Vicência, despre rudele noastre de la Flor da Malva, îi stîrneau un interes atît de sincer, încît eu începusem, spre bucuria lui, cronica completă a vieţii din Guiães, cu toate idilele, faptele vitejeşti şi neînţelegerile din pricina

obligațiilor bănești sau ale apelor. Alteori, ne înfruntam puterile cu îndîrjire la cîte o partidă de dame, pe o tablă frumoasă de abanos, cu piese vechi de fildeș, pe care ne-o împrumutase Silvério. Nimic însă nu îl încînta mai mult decît să traverseze casa, în vîrful picioarelor, pînă la odaia care dădea spre livadă, și să rămînă acolo pe întuneric, sprijinit de fereastră, într-o liniște extaziată, ascultînd îndelung, cu sufletul mișcat, privighetorile care cîntau în livada de portocali.

X

Într-o dimineață, chiar în ajunul întoarcerii mele la Guiães, vremea care pînă atunci fusese atît de veselă, cu un zîmbet nealterat de lumină strălucitoare, învesmîntată mereu în albastru și auriu, umplînd drumurile de colb și înveselind întreaga Natură, de la păsări la pîraie, suferi pe neașteptate una din acele schimbări care o fac să semene atît de mult cu omul, și deveni tristă, îmbufnată, învăluindu-se într-o mantie cenușie, copleșită de o tristețe atît de grea și de molipsitoare încît tot muntele se mohorî. Nu mai cînta nici o pasăre, iar pîraiele alergau printre ierburi, ca într-un lent hohot de plîns.

Cînd Jacinto a intrat în camera mea, nu am putut rezista dorinței maliţioase de a băga spaima în el :

— Vînt de la sud-vest ! Ciori care croncăne prin toate crîngurile... Vom avea apă din belșug, domnule Jacinto ! Poate chiar două săptămîni de ploaie ! Se va vădi dacă mai e pe aici vreun rafinat iubitor al Naturii, cînd o să toarne fără încetare, și se vor năpusti vijeliile, și muntele va fi năpădit de ape revărsate !

Prințul meu se apropie de fereastră cu mîinile în buzunare :

— Într-adevăr ! Vreme de furtună. Am pus să se deschidă un geamantan de la Paris pentru o manta impermeabilă. N-are importanță ! Copacii vor fi mai verzi. Și e bine să cunosc Tormesul în veșmintele lui de iarnă.

Însă cum Melchior îl încredințase că ploaia va începe abia după-masă, Jacinto se hotărî să meargă înainte de prînz la Corujeira, unde îl aștepta Silvério ca să decidă soarta unor bătrîni castani pitorești, deosebit de intere-

sanți, dar care deja putreziseră, amenințînd să se prăbușească. Dînd crezare previziunilor lui Melchior am plecat fără să luăm haine de ploaie. Nu am străbătut însă nici jumătate de drum, cînd, după un freamăt ce a înfiorat copacii, s-a lăsat brusc întunericul și s-a abătut peste noi o ploaie piezișă, în rafale puternice, rostogolite de vînt, care ne-a luat prin surprindere. Zadarnic încercam să ne prindem pălăriile, năuciți de puterea vijeliei. Auzind un glas tunător care suna strident din pricina vîntului, l-am zărit pe Silvério, sub o umbrelă roșie, pe un mal înalt, lîngă un hambar, făcîndu-ne semne, arătîndu-ne drumul cel mai scurt către adăpost. Ne-am năpustit într-acolo, cu ploaia biciuindu-ne fața, bălăcindu-ne în noroi, încovoiați, împleticindu-ne, asurziți de vijelia care, în cîteva clipe, înecase ogoarele, umflase torentele, umpluse de disperare toată pădurea, acoperind terasele cu bulgări de pămînt și schimbînd înfățișarea muntelui care devenise negru, de o sălbăticie agrestă, ostil și neprimitor.

Cînd, în sfîrșit, sub protecția enormei umbrele sub care ne aștepta Silvério la marginea cîmpului, am alergat către hambar și ne-am refugiat în neașteptatul adăpost, șiroind de apă, gîfîind, Prințul meu murmură istovit, în timp ce se ștergea pe față și pe gît :

— Drace ! Cîtă ferocitate !

Părea înfricoșat de mînia bruscă și violentă a acestor munți prietenoși și primitori, care, vreme de două luni, îi oferiseră constant numai dulceață și umbră, și ceruri blînde, umbrare liniștite și șoapte discrete de pîrîiașe potolite.

— Sfinte Dumnezeule ! Vin adeseori vijelii ca acestea ?

Silvério profită imediat de ocazie ca să-l înspăimînte și mai mult :

— Asta de acum e doar o glumă de vară, stăpîne ! Dar o să vadă Înălțimea Voastră la iarnă, dacă Înălțimea Voastră se va mai afla încă aici. Atunci vin niște furtuni de ți se pare că se cutremură munții !

Povesti cum fusese şi el prins de ploaie cînd venea spre Corujeira. Din fericire, în zori, cînd simţise cerul mohorît şi tremurul din frunzuliţele plopilor, avusese grijă să-şi ia umbrela şi să-şi pună cizmele cu carîmb înalt.

— Eram cît pe-aci să caut adăpost în casa lui Esgueira, un ţăran de aici. Casa aceea, din vale, lîngă smochin... Însă nevastă-sa e bolnavă de cîteva zile... Şi cum poate fi vreo boală molipsitoare, vărsat de vînt sau ceva asemănător, mi-am zis : „Nu, paza bună trece primejdia rea !“ şi am luat-o spre hambar... Şi cît ai zice peşte, am zărit-o pe Excelenţa Voastră... Aşa !... Don Jacinto, trebuie să vă întoarceţi acasă, să vă schimbaţi, că o să avem o zi şi o noapte de ploaie.

Tocmai atunci însă apa începu să cadă perpendicular din văzduhul negru ; vîntul se potolise şi dincolo de rîu, deasupra munţilor, cerul se înseninase şi se zărea o lumină, ca între două perdele cenuşii care se dau la o parte.

Jacinto se odihnea. Eu continuam să mă scutur, să bat din picioare ca să mă usuc şi să mă încălzesc. Trecîndu-şi gînditor mîna peste barba întunecată, bunul Silvério reflecta, îşi corecta pronosticurile :

— Ba nu, domnule... Ploaia o să înceteze ! N-aş fi crezut. Vîntul a măturat norii.

Hambarul care ne acoperea se sprijinea pe un stîlp şi pe doi pereţi în unghi, din pietre necioplite, rămăşiţă a vreunei cocioabe dărîmate. Acum adăpostea numai lemne, un vraf de coşuri goale şi o căruţă pe care se aşezase Prinţul meu, răsucindu-şi o ţigară consolatoare. Ploaia cădea abundent, în lungi şuviţe strălucitoare. Tăceam toţi trei, cufundaţi în acea contemplare inertă şi fără gînd, în care întotdeauna o ploaie deasă şi calmă îţi reţine şi îţi imobilizează ochii şi sufletul.

— Oh, domnule Silvério, şopti încet Prinţul meu, ce-ai spus despre vărsat ?

Administratorul îşi întoarse surprins capul :

— Eu, Excelenţa Voastră ?... Ah, da, nevasta lui Esgueira ! Se poate să fie vărsat, se prea poate... Exce-

lența Voastră nu trebuie să-și închipuie că nu avem boli pe aici. Aerul e bun, ce-i drept. Aer sănătos, apă curată, însă uneori, dacă îmi dă voie Excelența Voastră, bîntuie pe aici tot felul de molime.

— Dar nu există medic, nu există farmacie ?

Silvério rîse superior ca unul ce trăiește într-o regiune civilizată, cu toate cele de trebuință.

— Ei, cum să nu fie ? E un spițer în Guiães, în apropiere de locuința prietenului nostru, aici de față... Și e priceput... Firmino, nu-i așa, domnule Fernandes ? Om capabil. Medicul e doctorul Avelino, la o leghe și jumătate de aici, în Bolsas. Dar înțelege Excelența Voastră, oamenii ăștia sînt săraci !... Abia dacă le ajunge pentru pîine, darămite pentru leacuri !

Se lăsă din nou tăcerea sub acoperișul hambarului, unde începuse să se facă simțită tot mai puternic răcoarea muntelui pătruns de ploaie. Dincolo de rîu, nu se mai zărea promițătoarea lumină cerească, între groasele perdele cenușii. Pe cîmpul în pantă din fața noastră, curgeau lungi șuvoaie noroioase. Eu mă așezasem la capătul unui buștean, enervat, simțind cum îmi dădea ghes foamea întețită de dimineața agrestă. Așezat pe marginea căruței, cu picioarele spînzurate în aer, Jacinto își mîngîia mustățile umede pe care, spre marea mea îngrijorare, reapăruse umbra tristă a zilelor apuse, umbra de la 202 !

Răsări atunci, din spatele hambarului, un băiețel zdrențăros și slăbuț, cu o față micuță, galbenă sub stratul de murdărie, care la vederea noastră își deschise larg ochii mari și negri, cu teamă și uimire nedeslușită. Silvério îl recunoscu imediat :

— Ce mai face maică-ta ? Nu te apropia, stai acolo. Ce mai face maică-ta ?

N-am înțeles ce murmurau bietele lui buze palide. Însă Jacinto, interesat, rosti :

— Ce zice ? Lasă băiatul să se apropie ! Cine este maică-ta ?

Silvério îl informă respectuos :

— Este femeia bolnavă, nevasta lui Esgueira, dir casa de lîngă smochin. Mai are unul, mai mic ca ăsta... D copii nu duc lipsă.

— Dar şi copilul ăsta pare bolnav ! exclamă Jacinto Sărăcuţul, aşa de galben... Şi tu eşti bolnav ?

Băieţelul amuţise, sugîndu-şi degetul şi privindu-n uluit cu ochii lui trişti. Silvério zîmbea cu bunătate :

— Da' de unde, ăsta e sănătos... Sărăcuţul, aşa gălbior şi prizărit pentru că... Ce să-i faci, Excelenţa Voastră ! Mîncare puţină, mizerie multă... Cînd au o bucăţică de pîine, se împarte la toţi copiii. Multă foame, tare multă.

Jacinto sări brusc de pe căruţă.

— Foame ? Foame va să zică ? Dar aici există foame ?

Ochii lui scăpărau de uimire şi tulburare, cerîndu-mi cînd mie, cînd lui Silvério confirmarea acestei mizerii nebănuite pînă atunci. L-am lămurit :

— Firește că există foame, omule ! Îţi închipuiai că Paradisul dăinuie aici la munte, fără muncă şi fără mizerie... Pretutindeni sînt săraci, chiar şi în Australia, în minele de aur. Unde se muncește, există şi proletariat, fie în Paris, fie în Douro...

Prinţul meu făcu un gest de tristă nerăbdare :

— Nu vreau să ştiu ce e în Douro. Eu întreb dacă aici, la Tormes, pe moşia mea, pe ogoarele mele, oamenii care muncesc pentru mine suferă de foame şi dacă mai sînt copilaşi flămînzi ca acesta ? Asta vreau să ştiu.

Silvério zîmbea respectuos văzînd această ignoranţă candidă în faţa realităţilor muntelui.

— S-ar cuveni să ştiţi, stăpîne, că aici pe moşie sînt o seamă de ţărani foarte săraci, la drept vorbind cam toţi. E atîta mizerie că dacă nu li s-ar mai da cîte un ajutor, nu ştiu ce s-ar întîmpla... Acest Esgueira, bunăoară, cu cîrdul lui de copii, ce nenorocire... Dacă Excelenţa Voastră ar vedea cocioabele în care trăiesc... Sînt adevărate cocine. A lui Esgueira e acolo, lîngă smochin.

— Să mergem s-o vedem ! îl întrerupse Jacinto, cu o hotărîre exaltată.

Ieşi imediat din hambar, fără să ia seama la ploaia care mai cădea, uşoară şi rară. Silvério însă îşi întinse braţele înspăimîntat, ca pentru a-l împiedica să alunece într-o prăpastie.

— Nu ! Excelenţa Voastră nu poate intra în casa lui Esgueira ! Nu se ştie ce are femeia, şi paza bună păzeşte primejdia rea !

Jacinto îi răspunse cu o răbdare politicoasă :

— Îţi mulţumesc pentru grija dumitale, Silvério ! Deschide umbrela şi haidem !

Atunci administratorul îşi încovoie neputincios umerii şi, aşa cum îi poruncea Excelenţa sa, deschise cu un pocnet răsunător imensa umbrelă deasupra capului lui Jacinto şi îl conduse respectuos peste cîmpul mocirlit. I-am urmat, gîndindu-mă la îmbelşugata pomană pe care bunul Dumnezeu o trimitea acelei case sărmane prin acest senior al îndepărtatelor Oraşe ! În spatele nostru venea copilul, pierdut într-o nesfîrşită uimire.

Ca toate cocioabele de la munte, cea a lui Esgueira era construită din pietre mari, nezidite, fără tencuială, cu un vag acoperiş de ţiglă neagră, acoperită de muşchi, cu o ferăstruică situată sus, sub tavan şi o uşă grosolană pentru aer, pentru lumină, pentru fum şi pentru oameni. În jurul casei, Natura şi Munca adunaseră de-a lungul anilor plante agăţătoare şi flori silvestre, răzoare de zarzavat, tufe înmiresmate, bănci vechi roase de muşchi, oale cu pămînt în care creşteau mănunchiuri de pătrunjel, pîrîiaşe cîntătoare, viţă de vie încolăcită pe ulmi, umbre şi băltoace care făceau din acest sălaş al Foamei, Bolii şi Tristeţii un colţişor demn de o delicioasă eglogă.

Prudent, Silvério împinse uşa cu vîrful umbrelei, strigînd :

— Hei, tuşă Maria... Hei, fată !

În crăpătura uşii întredeschise, apăru o fetişcană foarte înaltă, neagră şi murdară, cu ochii trişti şi încercănaţi care, la vederea noastră, deveniră pe dată limpezi şi plini de uimire.

— Ce face maică-ta ? Deschide că domnii aceştia aşteaptă...

Ea deschise încet uşa, murmurînd cu glas tărăgănat şi amărît, fără să se vaite însă, ba chiar surîzînd vag, cu un fel de resemnare :

— Păi, ce să facă biata de ea ? Tare rău, tare rău.

Înăuntru, maică-sa îşi reluă vaietul descurajat cu un geamăt adormit şi lent care, înăbuşit de aşternuturi, părea că urcă de-a dreptul din pămînt.

— Vai, sînt aici, mi-e rău, mi-e foarte rău ! Of, Doamne !

La o oarecare distanţă de uşă, ţinînd umbrela în cumpănă, pe jumătate deschisă, ca pe un scut împotriva infecţiei, Silvério lansă o vagă consolare :

— Nu poate să fie ceva grav, tuşă Maria !... E o răceală ! O răceală ! Şi lui Jacinto, strîngînd din umeri : „Vedeţi, Excelenţă... Multă mizerie ! Chiar plouă în casă".

Pe jos se vedea, pe pămîntul bătătorit, o pată umedă şi strălucitoare de la ploaia căzută prin spărtura din acoperişul de ţigle. Peretele, acoperit de funingine de la vălătucii de fum ai vetrei, era la fel de negru ca şi pămîntul de pe jos. Penumbra întunecată de murdărie părea înţesată, într-o dezordine obscură, cu cîrpe, cioburi şi resturi, printre care se desluşeau prea puţine forme clare, doar un cufăr de lemn negru şi deasupra lui, atîrnată într-un cui, între un fierăstrău şi un opaiţ, o fustă stacojie şi groasă.

Foarte stînjenit, Jacinto bîigui :

— Bine... Bine...

Şi o zbughi peste cîmp, spre hambar, ca şi cum ar fi fost fugărit, în vreme ce Silvério îi dezvăluia desigur fetei prezenţa augustă a „nobilului stăpîn", fiindcă am auzit-o din uşă, înălţîndu-şi glasul plin de jale :

— Vai ! Dumnezeu să-i aducă noroc ! Dumnezeu să-l aibă în pază !

Cînd Silvério ne ajunse din urmă, făcînd paşi mari cu uriaşele lui cizme, Jacinto se oprise în mijlocul cîmpului şi

mă privea torturîndu-şi mustaţa cu degetele tremurătoare şi murmurînd :

— E oribil, Zé Fernandes, e oribil.

Lîngă noi tună vocea sonoră a lui Silvério :

— Ce tot vrei, băiete ? Du-te la maică-ta, copile !

Era micuţul zdrenţăros şi înfometat care se ţinea după noi, cu o uriaşă uimire zugrăvită pe chip, urmărindu-ne cu speranţa confuză că poate de la noi, ca de la nişte zei întîlniţi în mijlocul drumului, i-ar putea veni vreo mîngîiere sau vreun cîştig. Iar Jacinto, către care se întorceau cel mai ades ochii lui trişti, şi pe care mizeria şi muta umilinţă a copilului îl stinghereau şi îl intimidau peste măsură, nu făcea altceva decît să zîmbească şi să-şi îngaime vagul lui „Bine... bine". Eu am fost cel care i-am dat mititelului un bănuţ ca să-l mulţumesc şi să-l fac să se desprindă de noi. Cum însă el, cu bănuţul strîns bine în pumn, ne urmărea încă, atras parcă de parfumul magnificenţei noastre, Silvério fu nevoit să-l sperie ca pe o pasăre, bătînd din palme şi strigînd :

— Hai, acasă ! Du banii mamei... Valea, valea !...

— Şi noi trebuie să mîncăm, am amintit eu, uitîndu-mă la ceas. Vom avea încă timp frumos astăzi.

Într-adevăr, peste rîu, sclipea o fîşie de cer albastru, spălat şi sticlos, iar stratul gros de nori începuse să se risipească în vălătuci, măturat şi scuturat de vînt, împins spre un colţ îndepărtat al cerului.

Am luat-o încet spre casă, pe o cărare povîrnită pe care Silvério ne-o arătase şi unde mai curgea încă un şuvoi îngust, săltînd şi flecărind printre pietre. De pe fiecare creangă pe care o atingeam în treacăt cădea o ploaie uşoară. Frunzişul care băuse apă pe săturate strălucea acum mulţumit. Cînd am ieşit de pe poteca îngustă pe un drum mai lat, între o terasă cultivată şi un şir de butuci de viţă de vie, Jacinto se opri pe neaşteptate şi-şi scoase cu gesturi lente portţigaretul din buzunar :

— Silvério, nu mai vreau să existe o asemenea mizerie pe moşia mea.

Administratorul dădu din umeri, exclamînd nedeslușit un „hm ! hm", cu un ton de supunere și de îndoială în același timp :

— În primul rînd, continuă Jacinto, să-l chemi astăzi pe doctorul Avelino s-o vadă pe biata femeie... Și să se ducă de îndată cineva la Guiães după medicamente. Apoi, să-l rogi pe medic s-o viziteze mîine, și în fiecare zi, pînă se va face bine. Așa ! Mai vreau, Silvério, să le duci bani bieților oameni, pentru mîncare, pentru regim, cam zece sau cincisprezece mii de reali... E suficient ?

Administratorul nu-și putu stăpîni un chicotit respectuos. Cincisprezece mii de reali ! Cîțiva bănuți ar fi fost de ajuns... Nu era bine să-i obișnuiești pe oamenii aceștia cu atîta dărnicie. După aceea vor vrea cu toții, vor veni cu toții să ceară...

— Vor primi cu toții, spuse Jacinto simplu.

— Înălțimea Voastră poruncește ! murmură Silvério.

Încremenise în mijlocul potecii, cu umerii încovoiați, uluit de asemenea extravaganțe. A trebuit să-l zoresc, cu nerăbdare :

— O să vorbim pe drum ! E ora prînzului ! Mi-e o foame de lup !

Ne-am continuat drumul, cu Silvério între noi, gînditor, cu fruntea încruntată sub borul larg al pălăriei, cu barba lui îmbelșugată, răsfirată pe piept, și uriașa umbrelă roșie strînsă sub braț. Trăgîndu-se nervos de mustăți, Jacinto avansa cu prudență noi și noi idei făcătoare de bine, aruncînd priviri temătoare către Silvério :

— Pe urmă casele... Casa aia e o vizuină. Mi-aș dori să dau o locuință ca lumea bieților oameni... Sînt sigur că și casele celorlalți sînt tot așa, niște vizuine... E nevoie de o reformă ! Să facem locuințe noi pentru toți țăranii de pe moșie...

— Pentru toți ?... bîigui Silvério, apoi amuți.

Jacinto îngăimă îngrozit :

— Pentru toți, mă rog, vreau să spun... Cîți sînt ?

Silvério deschise larg brațele :

— Douăzeci şi ceva... Douăzeci şi trei, dacă-mi amintesc bine. Ba nu ! Douăzeci şi şapte...

Fu rîndul lui Jacinto să amuţească, ca şi cum ar fi recunoscut mărimea enormă a numărului. Dori să ştie la cît s-ar ridica preţul fiecărei case... Oh ! o casă simplă, dar curată şi confortabilă ca a surorii lui Melchior, de lîngă teascul de ulei. Silvério se opri din nou. O casă ca a Ermelindei ? Înălţimea sa vrea să ştie cît costă ? Rosti cifra, foarte de sus, ca şi cum ar fi dat drumul la vale unui uriaş bolovan care avea să-l zdrobească pe Jacinto :

— Douăzeci de mii de reali, Excelenţă ! Poate chiar mai mult, mai puţin în nici un caz !

Mă apucase rîsul în faţa tragicei ameninţări a vrednicului administrator. Jacinto spuse cu multă blîndeţe, încercînd să-l împace pe Silvério :

— Bine, prietene... Să zicem atunci cam şaizeci de mii de reali ! Ba nu, mai bine o sută de mii, fiindcă aş vrea să dau fiecăruia nişte mobilă şi ceva haine.

O luă cu paşi iuţi pe o cărare, sărind peste un gărduţ. L-am urmat şi noi, ceva mai încet, fiindcă prînzul se mai amînase o vreme, însă cu inima uşoară din pricina cerului care se înseninase, redevenind vesel şi albastru, şi a dreptăţii ce avea să se facă săracilor de pe moşie.

— Nu ţi-ai pierdut ziua, Jacinto, am spus cu o duioşie pe care n-am încercat s-o ascund.

— Ce mizerie, Zé Fernandes, nici prin minte nu mi-ar fi trecut... La o aruncătură de băţ de casa mea sînt case unde copiii flămînzesc ! E oribil...

Am intrat pe aleea de fagi. O rază de soare, strecurîndu-se printre doi nori mari, de vată, tivi cu aur un colţ al conacului. Goarna cocoşilor răsună ascuţit şi limpede. Vîntul blînd care se ridicase isca un freamăt vesel şi dulce în frunzele spălate şi lustruite de ploaie.

— Ştii la ce m-am gîndit, Jacinto ?... Cu tine s-a petrecut legenda Sfîntului Ambrozie... Nu, nu era Sfîntul Ambrozie. Mă rog, nu-mi aduc aminte despre ce sfînt era vorba. Cred că, de fapt, nici nu era un sfînt, ci numai un cavaler păcătos care se îndrăgostise de o femeie şi-i dăruise tot sufletul doar pentru că o zărise pe stradă, de la distanţă. Într-o seară cînd o urmărea ca vrăjit, ea a intrat sub portalul unei biserici şi acolo şi-a ridicat

deodată vălul, şi-a desfăcut rochia şi a arătat bietului cavaler sînul mîncat de o plagă ! La fel şi tu, erai îndrăgostit de munte fără să-l cunoşti, numai pentru frumuseţea lui de vară. Dar astăzi muntele şi-a dezvăluit brusc marea lui plagă... Poate că aşa a început ucenicia ta pentru a deveni Sfîntul Jacinto.

El rămase pe gînduri, cu degetele vîrîte în buzunarele de la vestă :

— E adevărat ! Am văzut plaga ! Însă aceasta, lăudat fie Domnul, este o plagă pe care eu pot s-o vindec !

N-am vrut să-mi dezamăgesc Prinţul. Am urcat veseli scara conacului.

XI

Chiar în ziua care a urmat acestor acte caritabile, m-am întors la Guiães. De atunci, am parcurs de atîtea ori cele trei leghe pînă la bătrîna alee de plopi a lui Jacinto, încît iapa mea necheza de dor cînd o abăteam de la acest drum familiar la capătul căruia se afla grajdul binecuvîntat unde o aştepta prietenul ei intim, căluţul lui Melchior. Pînă şi mătuşa Vicência începuse să se arate puţin geloasă pe Tormesul către care alergam tot timpul şi pe Prinţul pe care i-l lăudam întruna pentru noua lui tinereţe, pentru generozitatea, bucatele delicioase şi himerele lui agricole. Într-o zi, cu un grăunte de ironie, singurul care îşi avea locul într-o inimă plină altfel de nevinovăţie, mi-a spus, în timp ce mişca cu vioiciune andrelele de la ciorap.

— Ai cu ce să te lauzi ! M-ai făcut curioasă, vreau şi eu să-l cunosc pe acest Jacinto al tău... Adu aici minunea asta, băiete !

Am rîs :

— Fii liniştită, mătuşă Vicência, o să-l aduc în curînd, de ziua mea de naştere, să ia masa cu noi... Dăm o petrecere cu dans în curte, vin toate doamnele din împrejurimi şi poate chiar îi găsim o mireasă lui Jacinto.

Îl invitasem deja pe Jacinto la această sărbătoare. Era de altfel momentul ca stăpînul de la Tormes să cunoască lumea bună de prin partea locului... Şi mai ales, cum îi spuneam eu rîzînd, trebuia să cunoască cîteva femei, cîteva din acele tinere viguroase de prin conacele muntelui pentru că la Tormes îşi ducea viaţa într-o singurătate de-a

dreptul monastică, iar bărbatul, lipsit de un strop din Eternul Feminin, se înăspreşte cu uşurinţă şi capătă o coajă dură ca a arborilor singuratici.

— Desigur, Tormesul, reconcilierea ta cu Natura şi renunţarea la minciunile Civilizaţiei este o poveste frumoasă... Dar, la naiba, se simte aici lipsa femeilor !

El încuviinţa rîzînd, întins cu voluptate pe scaunul de răchită :

— Într-adevăr, se simte lipsa unei femei cu *f* mare. Însă doamnele de aici, din casele din împrejurimi... Nu le cunosc, dar îmi închipui că trebuie să semene cu nişte legume. Sănătoase, nutritive, excelente pentru cratiţă, dar, în sfîrşit, legume. Femeile comparate de poeţi cu florile sînt întotdeauna femeile de la curte, din capitale, acolo unde, fără excepţie, începînd cu Hesiod şi Horaţiu, poeţii se duc să le caute... Şi apoi, e evident că un morcov sau o varză nu au nici parfum, nici graţie, nici eleganţă sau rafinament... Doamnele de la munte nu pot fi interesante !

— Stai că-ţi spun... Vecina ta cea mai apropiată, fiica lui don Teotónio, cu tot respectul cuvenit ilustrei case Barbedo, este într-adevăr un monstru ! Sora lui Albergaria, de la Quinta da Loja nu l-ar duce în ispită nici măcar pe Sfîntul Anton, în clipele lui de disperare. Mai ales dacă s-ar dezbrăca, fiindcă este un spanac îngrozitor ! Asta e într-adevăr o legumă şi nici măcar nu e nutritivă.

— Nu ! Spanacul, legumă purgativă !

— Apoi e dona Beatriz Veloso... Asta e frumoasă... Dar, din nenorocire, băiete, e mare meşteră la vorbă. Vorbeşte ca eroinele lui Camilo [1]. Nu l-ai citit pe Camilo. Glasul ei are un ton pe care n-aş şti să ţi-l descriu, tonul cu care se vorbeşte la *Teatrul Dona Maria,* în piesele sentimentale. N-ai fost niciodată la *Dona Maria.* În sfîrşit, o oroare ! Şi pune nişte întrebări de ţi se face părul mă-

[1] Referire la Camilo Castelo Branco (1825—1890), scriitor portughez, considerat alături de Eça de Queiroz unul dintre cei mai mari prozatori al literaturii secolului al XIX-lea.

ciucă. „Excelența Voastră, nu se delectează cu Lamartine ?“ Asta mi-a spus-o mie, obraznica !

— Și tu ?

— Eu ! Am căscat ochii... „Oh, Lamartine !“ Dar biata de ea e, de fapt, o fată foarte cumsecade. Vin la rînd cele două Rojão, fetele lui João Rojão, care sînt ca două flori, proaspete, vesele, cu un miros și o strălucire sănătoasă, și foarte simple... Mătușa Vicência e moartă după ele. Pe urmă e nevasta doctorului Alípio, o frumusețe. Oh ! O creatură splendidă ! Dar, mă rog, e nevasta doctorului Alípio, iar tu ai renunțat la obligațiile Civilizației... Apoi, e o femeie foarte serioasă, cu totul absorbită de cei doi micuți care seamănă cu doi îngeri de Murillo... Cine ar mai fi ? Aș vrea să-ți fac o listă completă cu „personalul“ feminin. O avem pe Melo Rebelo de la Sandofim, foarte drăguță, cu un păr frumos... Brodează superb, face prăjituri ca o călugăriță din Vechiul Regim... Mai era și Júlia Lobo, foarte frumoasă, dar a murit... Nu-mi mai amintesc de nimeni. Vai, dar am uitat de Floarea Munților, verișoara mea Joaninha de la Flor da Malva ! Ea este o fată desăvîrșită.

— Dar tu, vere Zé, cum de ai rezistat ?

— Sîntem ca frații. Am fost crescuți împreună de mici, și sîntem familiarizați și obișnuiți unul cu celălalt, așa cum sînt eu cu tine... Familiaritatea estompează diferențele de sex. Mama ei era singura soră a mătușii Vicência și a murit de tînără. Aproape din leagăn, Joaninha a crescut acasă la noi, în Guiães. Tatăl ei este un om foarte cumsecade, unchiul Adrião. Erudit, anticar, colecționar... Adună tot soiul de lucruri ciudate, clopoței, pinteni, peceți, catarame... Are o colecție foarte curioasă. De mult vrea să vină la Tormes să-ți facă o vizită. Numai că săracul de el suferă de bășică, nu poate să umble călare... Iar drumul de la Flor da Malva pînă aici e mizerabil pentru trăsuri.

Prințul meu se întinse lenes, pe scaun, sub umbra înmiresmată :

— Nu, firește că eu trebuie să-i vizitez primul pe unchiul și pe mătușa Vicência... Doresc să-mi cunosc vecinii de la munte. Însă mai tîrziu, cînd mă mai liniștesc... Acum sînt ocupat cu poporul meu.

Într-adevăr, Jacinto devenise un mare constructor, regele fondator al unui mic regat. Pe toată moșia sa din Tormes se făceau lucrări pentru reînnoirea caselor țăranilor, unele erau reparate, altele mai vechi erau dărîmate pentru a fi reconstruite mai spațioase și mai comode. Pe drum, se auzea tot timpul scîrțiitul carelor, încărcate cu piatră sau cu bușteni aduși din pădurile de pin.

În cîrciuma lui Pedro, la intrarea în sat, se înghesuiau tot timpul geamgii, pietrari și dulgheri angajați pentru lucrări, iar Pedro, în dosul tejghelei, cu mînecile suflecate, umplea întruna paharele de un decilitru cu o uriașă carafă.

Jacinto care acum avea doi cai, mergea cu mare dragoste în fiecare dimineață, devreme, să-și vadă șantierul. Simțeam cu neliniște cum palpita, gata să izbucnească, vechea lui furie maniacă de a acumula Civilizație ! Planul primitiv al lucrărilor era amplificat și înfrumusețat fără încetare. La ferestrele care ar fi trebuit să aibă numai obloane, după străvechiul obicei al muntelui, poruncise să fie puse geamuri, cu toate că șeful de șantier îi spusese deschis că după o singură lună de locuit, nici o casă nu va mai avea vreun geam întreg. Vroia să înlocuiască clasicele bîrne ale tavanului cu stucaturi și îmi dădeam foarte clar seama că se stăpînește pe cît putea, apelînd la bunul său simț, pentru a nu dota casele cu sonerii electrice. Așa că nu m-am mirat cîtuși de puțin cînd mi-a declarat într-o dimineață că murdăria oamenilor de la țară se datorează lipsei unui loc unde să se poată spăla comod și că de aceea se gîndea să instaleze cîte o cadă în fiecare casă. Coboram în clipa aceea, ținînd bine caii în hățuri, printr-o trecătoare bolovănoasă și abruptă ; o boare ușoară făcea să freamăte frunzele copacilor, un pîrîu sălta năvalnic peste pietre și mi s-a părut atunci, fără să mă mire, că pietrele, pîrîul, crengile și vîntul rîdeau pe

seama Prințului meu. Pe lîngă toate aceste conforturi pe care João, șeful de lucrări, căscînd ochii ca un nebun, le numea „măreții", Jacinto se gîndea și la binele sufletelor. Îi ceruse arhitectului său din Paris planul unei școli perfecte pe care voia s-o ridice pe cîmpul de la Carriça, lîngă capela care adăpostea „oasele". Cu timpul, va înjgheba aici o bibliotecă, plină de cărți cu stampe ca să-i distreze duminicile pe cei care nu mai erau în stare să învețe să citească. Eu îmi încovoiam umerii spunîndu-mi : „Iată că începe înverșunata acumulare a Noțiunilor ! Cartea va invada Muntele !" Alte idei ale lui Jacinto erau însă admirabile. Pînă și eu m-am înflăcărat și am stîrnit și entuziasmul mătușii Vicência cînd am aflat că plănuise să facă o creșă unde spera să petreacă dimineți încîntătoare privind copilașii umblînd de-a bușilea sau alergînd cu știngăcie după minge. De altfel, farmacistul nostru din Guiães se angajase deja să înființeze o mică spițerie la Tormes, condusă de ajutorul său, un fin de-al mătușii Vicência, care publicase un articol despre sărbătorile populare din Douro în *Almanahul amintirilor*. Fusese de asemenea anunțat postul de medic al Tormesului, cu un salariu de șase sute de mii de reali.

— Nu-ți mai lipsește decît un teatru ! îi spuneam lui Jacinto, rîzînd.

— Un teatru, asta nu. M-am gîndit însă la o sală cu proiecții de lanternă magică pentru a le înfățișa bieților oameni de aici orașele lumii, minunile din Africa și puțină istorie.

Și, pe naiba, trebuie să spun că și eu m-am entuziasmat de această idee ! Cînd i-am vorbit despre ea unchiului Adrião, onorabilul anticar își dădu o palmă zdravănă peste genunchi, uitînd de reumatismul care-l chinuia. „Da, domnule ! Minunată idee ! Așa, prin imagini, ar putea învăța și acești oameni analfabeți Istoria Sfîntă, Istoria Romană, chiar și Istoria Portugaliei !..." Apoi, întorcîndu-se către verișoara Joaninha, unchiul Adrião declară că Jacinto era „un om cu suflet mare !".

Într-adevăr, în ţinut creştea din ce în ce mai mult popularitatea Prinţului meu. În vorbele „Dumnezeu să te aibă în pază, stăpîne !“ cu care femeile îl salutau cînd îl vedeau trecînd, întorcîndu-se ca să-l mai vadă o dată, se simţea seriozitatea unei rugăciuni, dorinţa sinceră ca Dumnezeu să-i poarte mereu de grijă. Copiii cărora le împărţea bănuţi îi presimţeau de departe prezenţa, în jurul lui se aduna un furnicar întunecat de feţişoare oacheşe şi murdare, cu ochii mari holbaţi care, deşi nu mai arătau teamă, erau în continuare plini de mirare. Cum, într-o după-amiază, ieşind de pe aleea de plopi, calul lui Jacinto alunecă pe nişte bolovani care barau drumul, cîţiva bărbaţi s-au dus acolo chiar a doua zi, fără ştirea lui Jacinto, şi au acoperit cu nisip şi au netezit porţiunea primejdioasă, înspăimîntaţi de pericolul prin care trecuse prea bunul lor stăpîn. I se spunea, pe tot muntele, „boierul cel bun“. Oamenii mai vîrstnici de pe moşie nu-l întîlneau fără să exclame, unii cu gravitate, alţii zîmbind larg cu gura ştirbă : „Iată-l pe binefăcătorul nostru !“ Uneori, cîte o bătrînă venea în fugă din fundul ogrăzii sau ieşea în pragul căsuţei, dacă îl zărea pe drum, şi striga gesticulînd cu braţele descărnate : „Domnul să vă binecuvînteze ! Domnul să vă binecuvînteze !“ Duminica, părintele José Maria (un bun prieten de-al meu şi mare vînător) venea la Tormes din Sandofim, pe iapa lui sură, să oficieze slujba în capelă. Din strana lui, Jacinto asista la slujbă ca alţi Jacinto din alte vremuri, ca nu cumva aceşti oameni simpli să-l creadă străin pe Dumnezeu. Aproape de fiecare dată primea daruri pe care fetele sau copiii sătenilor, cu obrăjorii împurpuraţi, veneau să i le aducă pe verandă. Erau ghivece cu busuioc, buchete mari de garoafe, chiar cîte o raţă îndopată. Fetelor şi copiilor li se împărţeau atunci biscuiţi şi meringi de la Guiães, iar, în curte, printre bărbaţi, circulau urcioarele de vin alb. Silvério începuse să afirme cu uimire şi respect îndoit că don Jacinto va dispune în puţină vreme de mai multe voturi la alegeri decît doctorul Alípio. Chiar şi eu m-am simţit mişcat cînd

Melchior mi-a povestit că João Torrado, un ciudat bătrîn al acestor locuri, cu o barbă lungă şi albă, culegător de ierburi, puţin vraci, puţin solomonar, locuitor misterios al unei peşteri din vîrful muntelui, afirma pretutindeni că boierul cel bun era regele Dom Sebastião [1] care se întorsese !

[1] *Don Sebastião,* rege al Portugaliei (1557—1578), dispărut în timpul bătăliei de la Alcácer-Quibir, în urma căreia Portugalia a trecut sub dominaţie spaniolă. Dispariţia misterioasă a regelui a dat naştere mitului *sebastianist :* speranţa mesianică în întoarcerea tînărului rege.

XII

Sosi astfel luna septembrie şi odată cu ea ziua mea de naştere, care cădea într-o zi de duminică, pe data de trei. Îmi petrecusem la Guiães întreaga săptămînă, ocupat cu pregătirile pentru culesul viei, iar în dimineaţa acelei memorabile duminici m-am aşezat devreme pe veranda odăii regretatului meu unchi Afonso, pîndind drumul pe care urma să apară Prinţul meu ce venea în sfîrşit în vizită în casa prietenului său Zé Fernandes. Încă de la primul cîntat al cocoşilor, mătuşa Vicência începuse să se agite prin bucătărie şi prin oficiu fiindcă, dorind să prezinte Prinţului meu „obştea" ţinutului, poftise la cină cîteva familii prietene din împrejurimi care, avînd trăsuri sau rădvane, puteau să se întoarcă acasă tîrziu pe drumurile mai bune; după serbarea campestră ce avea să se desfăşoare în curtea împodobită deja în acest scop cu lampioane chinezeşti. Curînd însă, pe la ora zece, m-a apucat disperarea primind printr-un argat de la Flor da Malva o scrisoare de la verişoara Joaninha în care spunea cît de mult regreta că nu putea să vină, fiindcă papá se simţea rău din ajun, avea un furuncul şi ea nu vroia să-l lase singur. Indignat, m-am năpustit în bucătăria unde mătuşa Vicência supraveghea servitoarele care băteau violent o mulţime de gălbenuşuri într-un castron uriaş.

— Joaninha nu vine ! Aşa se întîmplă întotdeauna ! Zice că taică-său are un furuncul... Unchiul Adrião alege de fiecare dată zilele importante pentru buboaie sau junghiuri...

Chipul rotund şi îmbujorat al mătuşii Vicência arăta bunătate şi compătimire :

— Bietul de el ! Cine știe în ce loc o fi și nu poate să șadă în trăsură ! Bietul de el ! Uite, dacă îi scrii, spune-i să-și facă o prișniță cu frunze de rozmarin. Cu asta îl vindecam pe unchiul tău.

Nu m-am mai ostenit însă să cobor și i-am strigat simplu argatului care-și adăpa în curte măgarul :

— Spune-i domnișoarei Joaninha că ne pare nespus de rău... Poate trec mîine pe acolo.

M-am întors plin de nerăbdare la postul meu de la fereastră. Ceasul de pe coridor, și așa mult rămas în urmă, bătuse deja zece și jumătate și Prințul meu avea să întîrzie la masa de prînz. De cum am ieșit însă pe verandă, l-am zărit pe Jacinto apărînd la colțul drumului, cu o pălărie mare de pai pe creștet, călare pe iapă, urmat de Grilo, cu picioarele atîrnînd stîngaci peste greabănul bătrînei iepe a lui Melchior, purtînd și el o pălărie de pai și adăpostindu-se sub o uriașă umbrelă de soare verde. În spatele lor venea un argat cu o valijoară pe cap. Iar eu, bucuros de a-mi vedea în sfîrșit Prințul apropiindu-se în trap ușor de casa mea de țară, în ziua cînd împlineam treizeci și șase de ani, mi-am lăsat gîndul să zboare la o altă aniversare, în Paris, la 202, cînd, între toate splendorile Civilizației, am închinat trist *ad manes*, pentru morții noștri.

— *Salve !* am strigat eu de pe verandă. *Salve, domine Jacinthe !*

Am intonat în semn de bun venit, lălăind vesel, *Imnul Cartei !*

— Și aici e frumos ! strigă el de jos. Palatul tău arată superb... Unde e poarta ?

Eu însă coboram deja precipitat în curte, unde Jacinto, descălecînd, îmi povesti amuzat despre caznele bietului Grilo care nu mai călărise niciodată pînă atunci și care se văicărise tot drumul de teama primejdiilor unei asemenea aventuri.

În acest timp, vrednicul negru, cu sufletul la gură, lucind de sudoare și livid, în ciuda splendorii lui întunecate, exclama, arătînd cu mîna tremurătoare biata iapă

care, deshămată în mijlocul curții, cu capul înclinat gînditor, părea o statuie de piatră încremenită pe picioarele țepene ca niște țăruși înfipți în pămînt.

— Dacă ați fi văzut, dom' Fernandes ! E o fiară nărăvașă care nu știe să umble cum trebuie. O ia ba la stînga, ba la dreapta, cînd hăis cînd cea ! Ca să mă zgîlțîie ! Doar ca să mă zgîlțîie !

Nu se mai putu abține și își repezi vîrful umbrelei în greabănul iepei, împungînd-o răzbunător sub samar.

În vreme ce urcam scările comode, ajungînd pe coridorul luminos, cu fereastra din fund încadrată de ghirlande de trandafiri mărunți, Jacinto aduse multe laude casei noastre care i se părea foarte odihnitoare în comparație cu zidurile greoaie și masivele uși feudale de la Tormes. Ajunși în odaia lui, îmi mulțumi pentru grija maternă a mătușii Vicência care umpluse cu flori cele două glastre de porțelan de pe comodă și împodobise patul cu una din cele mai somptuoase dintre cuverturile noastre indiene, galbene ca penele de canar, brodată cu păsări mari de aur. Eu surîdeam mișcat. Ne-am îmbrățișat atunci cu căldură, amintindu-ne de semnificația zilei pe care o sărbătoream... „Treizeci și opt, hm, Zé Fernandes ?" „Treizeci și patru, lighioană !" Prințul meu își deschise îndată sobra lui valijoară de filosof și-mi oferi „darurile nobile, cele cuvenite", cum spune șiretul Ulise în *Odiseea*. Era un ac de cravată, un portțigaret de oțel mat, cu o creangă de măr înflorită, dintr-un delicat email și un cuțit de cărți, cu o veche lucrătură chinezească. Am protestat împotriva unei asemenea risipe.

— Sînt toate din valizele de la Paris... Le-am deschis ieri seara. Mi-am luat libertatea să aduc această amintire mătușii tale Vicência. Nu are nici un fel de valoare... Doar pentru că a aparținut prințesei de Lamballe.

Era un aghiasmatar de apă sfințită, din argint încrustat, cu înfloriturî de un gust aproape galant.

— Mătușa Vicência nu știe cine este prințesa de Lamballe, dar o să-i facă mare plăcere ! Va fi o garanție fiindcă ea se cam îndoiește că tu, ca om al Parisului, din țara necredincioșilor, ai avea vreo religie... Acum te speli, te perii și mergem la masă !

Mătușa Vicência păru la început foarte surprinsă, apoi fermecată de însoțitorul meu pe care ea îl crezuse cu adevărat un prinț arogant, semeț și dificil. Cînd el îi oferi aghiiasmatarul, cu delicata rugăminte „de a-și aminti de el în rugăciunile sale", doi trandafiri mari, mai rumeni și mai proaspeți decît cei de pe masă, înfloriră pe obrajii rotunzi ai blîndei doamne care nu primise niciodată un dar atît de cucernic, însoțit de vorbe așa de frumoase. Cel mai mult o încîntă însă nemaipomenita lui poftă de mîncare, înflăcărata convingere cu care Jacinto, umplîndu-și farfuria cu potroace, apoi cu munți de orez la cuptor, apoi cu biftecuri cu multă ceapă, ridica în slăvi bucătăria noastră, jurîndu-se că nu mai pusese niciodată în gură ceva atît de sublim. Ea strălucea de încîntare :

— E o adevărată plăcere, e o adevărată plăcere... Încă unul din cartofiorii ăștia umpluți...

— Bineînțeles, doamnă, chiar doi ! Porția mea, la o masă atît de perfectă, va fi întotdeauna pe măsura unui Gargantua.

— Nu-l cita pe Rabelais, mătușa Vicência nu-i cunoaște pe autorii profani ! exclamam eu, radios. Gustă din vinul ăsta alb, de pe podgoriile noastre și adu laude lui Dumnezeu că pîrguiește asemenea struguri.

Prînzul a fost intim și plin de voie bună ; am comentat o mulțime de lucruri : lucrările de la Tormes, creșa lui Jacinto care o entuziasma pe mătușa Vicência, viitoarea recoltă de struguri, verișoara mea Joaninha și tatăl ei bolnav, starea neînchipuit de proastă a drumurilor. Momentul cel mai mișcător a fost la cafea, cînd servitorul a așezat în fața lui Jacinto o farfurioară cu un bețișor de scorțișoară — ciudatul și nelipsitul lui bețișor de scorțișoară.

Mătușa Vicência nu uitase ! Și aici îl aștepta bețișorul lui de scorțișoară ! Mătușa dorea ca Jacinto să-și poată respecta și la Guiães tabieturile de la Tormes... Bețișorul de scorțișoară era simbolul adoptării Prințului meu ca nepot al mătușii Vicência.

Ea se întoarse peste puțină vreme în bucătărie la pregătirile pentru banchet. Am fumat leneș o havană în grădină, lîngă fîntîna arteziană, la umbra retrasă a cedrului. Apoi proprietarul din mine și-a spus inexorabil cuvîntul, și m-am pornit să-i arăt Prințului meu ferma, cu nemiloasă minuțiozitate, fără să-l iert de nici un ogor, de nici un canal de irigație, de nici un butuc de vie. Doar cînd chipul lui a început să se tragă și să pălească de saț ietate și cînd, buimac, nu mai reușea să bîiguie decît un nedesluș it „foarte frumos, frumos pămînt !", am consimț it să ne întoarcem pașii spre casă, făcînd însă înainte încă un lung ocol ca să-i mai arăt teascul, un cîmp de sparanghel și locul unde se aflau odinioară ruinele unui vechi castru roman. Intrînd iar, prin grădină, în salonul plin de răcoare, l-am mînat ca pe un viț el în biblioteca bunului meu unchi Afonso, ca să-i arăt comorile noastre : o magnifică cronică a lui Dom João I de Fernão Lopes, prima ediț ie a *Împăratului Clarimundo*, o *Henriadă*, cu semnătura lui Voltaire, niște hrisoave ale regelui Dom Manuel și alte minunăț ii. El răsuflă adînc, împăturind ultimul pergament, însă eu nu m-am lăsat păgubaș și l-am tîrît în pivniț ă să admire faimosul poloboc care avea pe lemnul capacului complicatul blazon al neamului Sande, încrustat în relief. Se făcuse ora patru și Prințul meu era livid iar ochii îi ieșiseră din orbite. Pironindu-mi asupra lui ochii feroci pe care chiar eu îi simț eam strălucind cu sălbăticie, am declarat că „acum vom merge să vedem șura". Cu mîna la șale, el șopti atunci umil, cu un suspin ca de copil:

— Nu mi-ar strica să mă așez puț in.

Mi s-a făcut milă, mi-am slobozit prada din gheare și i-am dat voie să se tîrîie în urma mea, pînă în odaia ce-i fusese destinată, unde își scoase pe dată cizmele și se aruncă pe o canapea comodă, tapițată cu marochin moale, murmurînd, foarte deprimat :

— Frumoasă proprietate !

L-am lăsat generos să tragă un pui de somn și am coborît să verific dacă Gertrudes rînduise cum trebuie periile și prosoapele de dantelă în încăperea unde, în curînd, invitații care vor sosi se vor spăla pe mîini și își vor peria hainele de colbul de pe drum. Tocmai atunci o caleașcă dădea ocol curț ii ; era vechea caleașcă a lui don

Teotónio, cu cele două iepe sure. Aruncînd o privire pe fereastră, am descoperit, cu plăcere, că venise singur, cu cravata lui albă, sub pelerina subțire, fără îngrozitoarea lui fiică. M-am năpustit vesel în odaia mătușii Vicência care, cu ajutorul Catarinei, își închidea grăbită brățările bogate de topaze.

— Oh, mătușă Vicência, a sosit don Teotónio ! Din fericire, fără fiică-sa... Să nu întîrzii, ceilalți trebuie să apară. Manuel să-și pună o haină curată și să-și lege cum trebuie cravata... Să vedem cum va ieși petrecerea !

XIII

Vai, n-a ieşit bine ! Petrecerea nu a fost nici strălucitoare, nici veselă ! Cînd Prinţul meu şi-a făcut apariţia, îmbrăcat cu o eleganţă în care se simţea contribuţia valizelor de la Paris (deschise în ajun), cu un trandafir alb la haina neagră şi o perlă neagră prinsă pe cravata albă, înfoiată peste vesta albă, brodată cu găurele, salonul era deja plin de musafiri : don Teotónio, Ricardo Veloso, doctorul Alípio, voluminosul Melo Rebelo din Sandofim, familia Albergaria de la Quinta da Loja. Toţi stăteau în picioare, într-un grup compact. Pe cîteva scaune, în jurul sofalei pe care se instalase mătuşa Vicência, luaseră loc doamnele, Beatriz Veloso, cu o rochie de muselină albă aplicată pe mătase, care o făcea să pară şi mai aeriană şi mai subţire, cu o coafură umflată de cîrlionţi frizaţi, cele două Rojão (cu mătuşa lor Adelaide Rojão), îmbujorate ca nişte trandafiri, amîndouă în alb, şi soţia doctorului Alípio, în negru, splendidă ca o Venus rustică... În salon se lăsă brusc tăcerea ca şi cum într-adevăr ar fi intrat un prinţ din ţările acelea nordice, unde prinţii sînt magnifici, trăiesc la mare distanţă de norod şi bagă lumea în sperieţi. Era o linişte atît de adîncă de parcă s-ar fi prăbuşit peste noi, strivindu-ne tavanul de stejar ; toţi ochii îl ţintuiră pe nefericitul Jacinto ca la o vînătoare hindusă, cînd la marginea pădurii se iveşte tigrul regal. Strîngerile lui de mînă, zîmbetul, murmurul lui vag „mă simt onorat, îmi face plăcere" erau pline de simpatie şi de simplitate în timp ce eu făceam prezentări confuze şi grăbite, conducîndu-l prin sufragerie. Zadarnic însă, toţi cavalerii păreau rezervaţi, scrutîndu-l atent pe Prinţul care urcase la Munte, iar doamnele se cuibăreau şi mai strîns sub aripa mătuşii Vicência, ca oiţele în jurul

pastorului cînd apare lupul. M-am apropiat, cu un început de îngrijorare, de don Teotónio, cel mai decorativ dintre cavaleri.

— Jacinto, don Teotónio a fost foarte amabil să vină. Iese arareori din frumoasa sa casă de la Abrujeira.

Cavalerul surîse, mingîindu-şi mustăţile albe şi îmbelşugate, de bătrîn general :

— Excelenţa Voastră a sosit direct de la Viena ?

Nu ! Jacinto venise de la Paris, cu prietenul Zé Fernandes. Don Teotónio insista :

— Dar desigur vizitaţi adeseori Viena...

Jacinto surîdea surprins :

— Viena, de ce ?... Nu. N-am mai fost la Viena de peste cincisprezece ani.

Gentilomul bolborosi încet un „ah !", apoi rămase tăcut, cu pleoapele pe jumătate închise, ca şi cum în minte ar fi întors pe toate feţele niscaiva observaţii profunde, cu mîinile încrucişate la spate, sub pulpanele lungi ale fracului.

Atunci, vigilent, m-am legat de doctorul Alípio :

— Doctorul nostru, dragă Jacinto, este omul cel mai influent şi cel mai puternic din districtul nostru.

Doctorul îşi înclină capul cu trăsături nobile, acoperit de un frumos păr negru, admirabil de neted şi de lucitor, însă chiar în clipa aceea, mătuşa Vicência, ridicîndu-se de pe sofa, îl invită pe Prinţul meu la masă fiindcă în uşa salonului îşi făcuse apariţia Manuel, corpolentul nostru lacheu, cu faţa rumenă, care, fără să vorbească, prin simpla lui prezenţă dădea de veste că cina era gata.

La masă (unde budincile, tăvile cu prăjituri, vinurile vechi de Madeira şi de Porto, în carafele grele de cristal, îşi contopeau în mod fericit tonurile bogate şi calde), Jacinto a fost aşezat între mătuşa Vicência şi fina ei Luísinha, una dintre domnişoarele Rojão, care, după un vechi obicei, se aşeza întotdeauna cînd mînca la Guiães cît mai aproape de naşa sa. Supa care era de găină cu tăiţei şi orez a fost mîncată într-o tăcere atît de adîncă şi de apăsătoare, încît eu, din dorinţa de a o rupe cumva, am exclamat la întîmplare, uitînd că mă aflam în Guiães, la propria mea masă :

— Ce supă delicioasă !

Jacinto îmi răspunse ca un ecou :

— Divină !

Însă cum toți invitații se simțeau desigur mirați de strigătul meu și de încîntarea excesivă a lui Jacinto, tăcerea deveni și mai stînjenitoare. Din fericire, mătușa Vicência, cu un surîs plin de îngăduință, băgă de seamă că lui Jacinto păreau să-i fie pe plac mîncărurile noastre portugheze... Iar eu, tot cu intenția de a înviora atmosfera, nu i-am dat timp Prințului meu să-și confirme amorul pentru bucătăria națională și am strigat :

— Cum să nu-i placă ? Dar e nebun după ea ! Și cum n-ar fi ? După atîta timp la Paris, lipsit de o mîncare ca lumea !...

Amintindu-mi din fericire de orezul cu lapte, pregătit pentru aniversarea lui Jacinto de către bucătarul de la 202, am povestit îndată întîmplarea cu lux de amănunte, exagerînd, afirmînd că orezul cu lapte conținea *foie gras* și că în vîrful piramidei împodobite flutura steagul tricolor deasupra bustului Contelui de Chambord ! Orezul cu lapte ratat la o asemenea depărtare de muntele nostru, nu stîrni însă interesul scontat, abia dacă provocă cîteva surîsuri de condescendență amabilă, pe care le-am smuls întorcîndu-mă stăruitor cînd către un domn, cînd către o doamnă, cu exclamația : „Extraordinar, nu-i așa ?“ Don Teotónio remarcă, cu un aer misterios, că „știa bucătarul pentru cine gătește“. Iar frumoasa soție a doctorului Alípio se încumetă să șoptească înroșindu-se :

— Trebuie să fi fost frumos și poate că nu era tocmai rău !

Atunci eu (vai, tot pentru a înviora atmosfera) am atacat-o cu o bucurie violentă pe dona Luísa pentru că apăra astfel profanarea marelui nostru fel național de mîncare ! Dar vai, am interpelat-o atît de excesiv și de zgomotos, încît frumoasa doamnă se închise ca o scoică, amuțind îmbujorată toată la față și parcă mai frumoasă. O nouă tăcere se abătea peste masă, ca o negură, cînd providențiala mătușă Vicência îi ceru scuze lui Jacinto că nu avem pește ! Ce să-i faci, aici la munte era cu neputință, chiar dacă ai fi plătit cu aur, să ai alt pește în afară de merluciu sărat sau de cod. Excelentul Rojão interveni și el, cu vorba lui atît de suavă încît fiecare silabă părea

lubrificată cu uleiuri sfințite ca să alunece mai molcom, amintind că don Jacinto poseda o mare porțiune din Douro și un privilegiu special pentru pescuitul scrumbiei. Jacinto nu știa, nici nu-i trecuse prin cap că existau scrumbii... Doctorul Alípio zise că nu era de mirare căci dreptul la pescuit fusese vîndut lui Cunha brazilianul, acum douăzeci de ani, în copilăria domnului Jacinto. Astăzi, după părerea lui don Teotónio, acest drept nu mai făcea nici două mii de reali. Dacă nu mai sînt scrumbii !... În jurul acestor scrumbii începuseră să se lege între cavalerii vecini molcome conversații rurale, de care doamnele profitară ca să șușotească, ușurate de povara tăcerii ceremonioase care se înstăpînise pînă la tocana de pui. Temîndu-mă atunci că păienjenișul de murmure domoale, lipsite de strălucire și de voie bună se va întinde la nesfîrșit, m-am avîntat și eu în conversație (ca să înviorez atmosfera) și l-am strigat pe Jacinto, amintindu-i de faimoasa noastră aventură cu peștele din Dalmația împotmolit în ascensor.

— Aceasta a fost una din cele mai nostime pățanii care ni s-au întîmplat la Paris ! Din pricina unui pește extrem de rar, pe care i l-a trimis marele duce Casimir, Jacinto a dat un dineu magnific la care marele duce... marele duce Casimir, fratele împăratului...

Toți ochii s-au întors către Jacinto care se servea cu mazăre, iar Melo Rebelo aproape că s-a înecat sorbind precipitat din pahar, în graba de a zări pe chipul prietenului meu vreun reflex al prezenței marelui duce. Am descris pe larg scena : cum pescuia marele duce peștele împotmolit cu cîrligul improvizat dintr-un cercel al doamnei d'Oriol, cum domnul de Todelle era să se prăbușească în puțul ascensorului... Nimeni însă nu a rîs, toți mă ascultau cu o politețe forțată. Degeaba azvîrleam eu în dreapta și în stînga magnifice nume de mari duci și prințese, pigmentate de observații picarești... Nici unul dintre musafiri nu pricepea povestea cu ascensorul și cum se putuse împotmoli o farfurie în puțul negru... Cînd am ajuns la cercelul doamnei d'Oriol, cele două Albergaria își plecară privirile. Delicioasa mea istorie a rămas neterminată, suspendată într-o atmosferă de reticență gene-

rală care a devenit de gheață cînd mătușa Vicência a exclamat :

— Oh, băiete, ce poveste !

Cum Jacinto începuse pe neașteptate o conversație animată cu Luísinha Rojão, care rîdea luminoasă și vorbăreață, toți, pe dată, ca și cum s-ar fi simțit brusc eliberați de povara ceremonioasă a prezenței lui auguste, își reluară taifasurile lor discrete cărora șampania le dădu și mai multă vioiciune după friptură. M-am adîncit cu frumoasa soție a doctorului în problema socială cea mai arzătoare în acel moment la Guiães, căsătoria donei Amélia Noronha cu administratorul său ! Eu o apăram pe dona Amélia, susținînd drepturile iubirii, cînd se lăsă din nou liniștea — era Jacinto care se înclina, cu paharul în mînă.

— În sănătatea scumpului meu prieten, Zé Fernandes ! Să trăiești ani mulți și fericiți, alături de mătușa ta pentru care închin acest pahar.

Toate paharele în care spumega șampánia se înălțară printre urări de prietenie și bună vecinătate. Am făcut repede un semn lui Manuel să toarne din nou în pahare și m-am ridicat și eu în picioare :

— Domnii mei, vă rog să ciocniți un pahar pentru vechiul meu prieten Jacinto, care pentru prima dată onorează cu prezența sa această casă frățească !... Ce spun eu ? Care pentru prima dată își onorează patria cu prezența sa ! Și îi doresc să rămînă aici la munte ani mulți și fericiți. În sănătatea ta, bătrîne !

Se auziră alte murmure, mai ceremonioase și mai senine. Mătușa Vicência ciocni paharul aproape gol cu Jacinto care ciocni apoi cu vecina sa, Luísinha Rojão, strălucitoare și rumenă ca un bujor. Urmară alte toasturi, în lanț, cu paharele aproape goale, toată lumea închina pentru toată lumea, fără să fie uitați unchiul Adrião și abatele, amîndoi absenți, amîndoi cu cîte un furuncul. Mătușa Vicência aruncă adunării o privire semnificativă, împingîndu-și ușor scaunul, ca pentru a ne da de știre că era momentul să ne sculăm de la masă, cînd don Teotónio, ridicîndu-se pe jumătate, cu paharul de porto într-o mînă și cu cealaltă sprijinită de masă, îl făcu atent pe Jacinto, și, cu glas cavernos, plin de respect, spuse :

— Acest toast este particular, numai între noi doi... Pentru cel absent !

Goli paharul cu religiozitate, ca şi cum ar fi oficiat o slujbă. Jacinto bău şi el, uluit, fără să priceapă. Se auziră scaunele scîrţîind, i-am dat braţul mătuşii Vicência.

Am înţeles despre ce era vorba abia în salonaş, cînd doctorul Alípio, cu ceaşca de cafea în mînă şi trabucul fumegînd, mi-a zis, cu una din acele priviri şirete care îi aduseseră porecla de „Doctorul Isteţ" : „Sper ca barem aici la Guiães să nu se înalţe din nou spînzurătoarea !..." Mi-l arătă cu aceeaşi privire şireată pe don Teotónio care îl tîrîse pe Jacinto între draperiile unei ferestre, vorbindu-i cu un aer de credinţă şi de mister. Dumnezeul meu, era vorba de miguelism ! Bunul don Teotónio îl credea pe Jacinto un miguelist feroce prin ereditate, iar în neaşteptata sosire la Tormes a Prinţului meu, bănuia o misiune politică, începutul unei propagande energice, un prim pas în pregătirea unei Restauraţii. Am simţit atunci că în rezerva acestor cavaleri în faţa Prinţului meu se ascundeau suspiciuni liberale, teama de o nouă influenţă puternică în alegeri şi iritarea incipientă împotriva ideilor vechi, reprezentate de tînărul meu prieten, atît de bogat, produs al unei civilizaţii atît de alese. Eram să vărs cafeaua, înveselit şi surprins de revelaţia unei asemenea nerozii. L-am reţinut pe Melo Rebelo care punea ceaşca goală pe tavă şi i l-am arătat chicotind pe „Doctorul Isteţ".

— Care va să zică voi, prieteni, credeţi sincer că Jacinto a venit la Tormes ca să militeze pentru miguelism ?

Cu un aer foarte serios, Melo Rebelo îşi apropie mustăţile stufoase de urechea mea :

— Umblă chiar vorba că prinţul Dom Miguel [1] s-ar afla la Tormes !

Cum eu îl priveam cu ochii ieşiţi din orbite, doctorul Alípio, cel atît de isteţ, se grăbi şi el să confirme :

— Aşa se spune... Travestit în servitor !

[1] *Dom Miguel de Bragança* (1853—1921), fiul lui Dom Miguel al II-lea.

Travestit în servitor ? Oh ! Sfinte Dumnezeule ! Era Anatole ! Tocmai atunci, Ricardo Veloso se apropie şi el ca să-şi aprindă ţigara de la havana mea. Simpaticul Rebelo îl chemă ca martor. Nu se auzise că Dom Miguel trăia ascuns la Tormes ?...

— Travestit în lacheu, confirmă imediat domnul Veloso.

Îşi aprinse ţigara, suflă fumul şi, înălţîndu-şi meditativ sprîncenele, adăugă :

— Dacă e adevărat, mi se pare o mare îndrăzneală... Nu mi-ar displăcea să-l văd şi eu. Se zice că e un flăcău frumos, prezentabil. Dar, în sfîrşit, unchiul meu João Vaz Rebelo a fost omorît cu securea în temniţele din Almeida... Şi dacă reîncep toate astea, e rău, e foarte rău ! Or, prietenul dumitale...

Amuţi. Jacinto care reuşise să scape de bătrînul don Teotónio şi mai păstra încă pe faţă o urmă de zîmbet, de uimire amuzată, se îndrepta spre mine, să se descarce.

— Extraordinar ! Văd că aici, la munte, se mai păstrează încă neştirbite, ideile vechi şi sănătoase...

Melo Rebelo se băgă în vorbă imediat, fără să se poată abţine :

— Depinde ce înţelege Excelenţa Voastră prin *idei sănătoase.*

I-am sărit imediat în ajutor, înfuriat de născocirea absurdă care stîrnise atîta ostilitate împotriva bietului meu Jacinto, stricîndu-mi seara :

— Ştii să joci *whist*, Jacinto ? Nu... Să aranjăm două mese... Don Teotónio va dori să joace cărţi.

L-am tras pe Jacinto lîngă doamnele care se strînseseră iar sub aripa ocrotitoare a mătuşii Vicência, instalată la colţul sofalei. Toate amuţiră, făcîndu-se mici la vederea Prinţului meu, ca porumbiţele la apariţia vulturului. L-am lăsat acolo pe temutul bărbat care îi spunea soţiei doctorului Alípio (rătăcită de stolul de păsări sperioase) că îi făcuse nespusă plăcere prilejul acesta de a-şi cunoaşte vecinele... Ea îşi deschidea nervoasă evantaiul, zîmbind, şi Jacinto nu admirase desigur niciodată în Oraş dinţi mai strălucitori şi buze mai rumene. După ce am organizat masa de *whist*, am fost nevoit să joc şi eu ca să-l înlocuiesc pe Manuel Albergaria care era dispeptic,

se declarase „deranjat" și vroia să ia puțin aer pe verandă. Toți cavalerii se plîngeau, de altfel, de căldură, și am poruncit să fie deschise ferestrele care dădeau către mimozele din curte. Veloso se oprise chiar, pe cînd amesteca cărțile, gîfîind, răsuflînd cu greutate :

— E înăbușitor... Totuși o să vină furtuna !

Iar doctorul Alípio, îngrijorat fiindcă avea o oră de drum pînă acasă și una din iepele caleștii era cam nărăvașă, alergă la fereastră ca să privească cerul care se întunecase, cald și apăsător.

— Așa e, vine ploaia.

Frunzele mimozelor fremătau înfiorate, iar aerul care făcea să foșnească ușor perdelele era greu și fierbinte. În salon, printre doamne, apăruse desigur aceeași îngrijorare, căci mătușa Albergaria se ivi la ușă, chemîndu-l pe fratele Jorge.

Era mai prudent să se gîndească la plecare, noaptea se apropia amenințătoare... Scoțîndu-și ceasul, doctorul Alípio propuse ca după acest joc, să se pregătească cu toții de drum. Apăru și Albergaria de pe verandă, liniștit, ușurat, cu un pahar de ghimber în mînă. Își luă cărțile de pe masă, anunțînd și el că venea o strașnică furtună.

Întorcîndu-mă în salon, l-am găsit pe Jacinto plin de veselie între doamnele care se familiarizaseră cu el, ascultînd, cu rîsete de plăcere, istoria sosirii lui la Tormes, fără valize, fără servitori, așa de sărac încît trebuise să doarmă într-o cămașă de țărancă ! Din păcate, aniversarea mea se apropia de sfîrșit, într-o confuzie totală. Mătușa Albergaria se învîrtea de la o fereastră la alta, îngrozită de întoarcerea la Roqueirinha, privind fără încetare în bezna apăsătoare. Frumoasa soție a doctorului Alípio își trăgea încet mănușile întrebînd dacă nu se terminase jocul. Mătușa Vicência poruncise să vină degrabă ceaiul pe care Manuel, urmat de Gertrudes cu platoul de prăjituri, începuse să-l servească doamnelor. În picioare, Jacinto oferea cești, glumind :

— De ce atîta grabă, atîta spaimă, din pricina unei biete furtuni ?

Ele îi răspundeau, deja familiarizate cu el, cu o simpatie crescîndă față de Prințul meu :

— Vă dă mîna să vorbiţi aşa, domnule, doar rămîneţi la adăpost...

— Acum am vrea să vă vedem, pe noaptea asta neagră ! Acum să plecaţi la Tormes.

Jocul de cărţi se terminase la cele două mese, iar domnii strigau acum de la ferestre porunci înspre curtea cufundată în beznă, unde cupeurile aşteptau cu caii înhămaţi :

— Coboară capota de la trăsură, Diogo !

— Aprinde felinarul, Pedro ! Tot mai vedem ceva, la lumina felinarelor.

Servitoarea Vicência apăru în uşă cu braţele încărcate de şaluri, de mantile de dantelă. Cum una dintre Albergaria trebuia să meargă pe capra trăsurii, am alergat să-mi caut pelerina de cauciuc să i-o dau să se adăpostească dacă vine ploaia. Numai don Teotónio care avea de mers doar o jumătate de leghe pînă acasă pe un drum foarte bun, nu se grăbea de fel ; îl înhăţase din nou pe Jacinto şi îl înghesuia prin colţişoarele cele mai singuratice, ţinîndu-i cuvîntări profunde, pe care le sublinia grav, cu degetul întins solemn. Mătuşa Albergaria strigă că se pornise ploaia, toate doamnele dădură fuga, o sărutară vesele pe mătuşa Vicência, în timp ce bărbaţii, în antreu, îşi îmbrăcau în grabă vestoanele.

Jacinto şi cu mine am coborît în curte ca să ţinem hangul acestei debandade, şi, rînd pe rînd, cupeul doctorului Alípio, trăsura familiei Albergaria, enorma caleaşcă veche a lui Veloso se porniseră în noapte, însoţite de urările noastre de drum bun. Într-un tîrziu, şi don Teotónio îşi puse mănuşile negre şi se urcă în caleaşcă, spunîndu-i lui Jacinto :

— Bine, prietene, să dea Domnul ca din întîlnirea noastră de acum şi din ce va mai fi după aceea, să iasă ceva bun şi pentru ţărişoara asta !

Pe scară, Prinţul meu izbucni :

— Acest Teotónio este nemaipomenit ! Ştii ce-am descoperit pînă la urmă ?... Mă ia drept un miguelist şi îşi închipuie că am venit la Tormes ca să pun la cale reîntoarcerea lui Dom Miguel !

— Şi tu ?

— Eu am fost atît de uluit, încît nici nu am reuşit să-l scot din ale lui !

— Asta încă nu e nimic, sărmanul meu prieten. Toţi cred acelaşi lucru, sînt bănuitori şi se tem că vor vedea din nou spînzurătoarea ridicată în Guiães ! Se zice că prinţul Dom Miguel e ascuns la Tormes, travestit în servitor. Şi ştii cine e ? Anatole !

— E sublim ! murmură Jacinto, cu ochii larg deschişi.

În salon, mătuşa Vicência ne aştepta amărîtă, între lumînările care ardeau în tăcerea şi pacea lăsată de adunarea pusă pe fugă :

— Uite ce necaz ! N-au vrut să stea să guste o cupă cu peltea, un păhărel de vin de Porto !

— A fost totul foarte lînced, mătuşa Vicência ! am exclamat eu, vărsîndu-mi oful. Toate femeile astea care tăceau mîlc, bărbaţii cu aerul lor bănuitor...

Jacinto protestă sincer, înveselit :

— Nu ! Dimpotrivă, mi-a plăcut la nebunie. Minunaţi oameni ! Dintr-o bucată... Toate fetele mi s-au părut foarte cumsecade. Şi atît de proaspete, de vesele ! Voi avea aici prieteni buni cînd îşi vor da seama că nu sînt miguelist.

I-am povestit atunci mătuşii Vicência uluitoarea poveste cu Dom Miguel ascuns la Tormes... Ea rîdea ! Ce întîmplare ! Şi ar fi foarte neplăcut...

— Dar nu sînteţi, domnule Jacinto ?

— Eu, doamnă, sînt socialist...

Am intervenit explicîndu-i mătuşii Vicência că socialist înseamnă să ţii cu săracii. Blînda doamnă considera această atitudine ca fiind cea mai bună, singura adevărată :

— Afonso al meu, fie-i ţărîna uşoară, era liberal... Tatăl meu la fel şi a fost chiar prieten cu ducele da Terceira [1]...

Se auzi un tunet puternic, bubuind în noaptea neagră, o rafală violentă se izbi de ferestre, măturînd veranda.

[1] *Ducele da Terceira* (1792—1860), ilustru general şi om de stat portughez care a combătut forţele migueliste.

— Sfîntă Barbara ! strigă mătușa Vicéncia. Vai, săracii de ei !... Sînt îngrijorată... Fetele Rojão care merg în trăsură !

Alergă în grabă în dormitor ca să aprindă, ca de obicei, cele două lumînări din oratoriu, înainte chiar să se ducă să pună la loc argintăria și să-și facă rugăciunea de seară, împreună cu Gertrudes.

XIV

A doua zi, după prînz, Jacinto şi cu mine am plecat călare într-o lungă plimbare pînă la Flor da Malva ca să vedem cum o duce unchiul Adrião cu furunculul său. Simţeam o curiozitate aprigă şi chiar o uşoară nelinişte să văd impresia pe care i-o va face Prinţului meu, verişoara mea Joaninha, mîndria casei noastre. Chiar în dimineaţa aceea, plimbîndu-ne toţi trei prin grădină, ca să alegem un trandafir frumos pentru butoniera Prinţului meu, mătuşa Vicência lăudase cu atîta fervoare frumuseţea, graţia, generozitatea şi blîndeţea nepoatei sale mult iubite, încît am protestat :

— Oh, mătuşă Vicência, bagă de seamă că laudele astea se cuvin numai Fecioarei Maria ! Vezi că ai să cazi în păcat de idolatrie, mătuşă ! Jacinto va întîlni doar o făptură omenească şi va fi groaznic de dezamăgit !

Mergînd acum la trap pe drumul spre Sandofim, mă gîndeam la dimineaţa aceea de la 202, cînd Jacinto găsise portretul Joaninhei în odaia mea şi o numise o „moşieriţă zdravănă". Verişoara mea era într-adevăr înaltă şi voinică. Însă fotografia aceea data din vremurile ei de vigoare rustică, pe cînd era numai o plantă de munte, frumoasă, robustă şi plină de sănătate. Acum avea aproape douăzeci şi cinci de ani, gîndea, simţea, iar sufletul ei, ajuns la maturitate, rafina, îndulcea şi spiritualiza splendoarea-i rubicondă.

Dimineaţa, cu cerul ei limpezit de furtuna din ajun şi verdele proaspăt al pămînturilor primenite de roua uşoară, avea o dulceaţă luminoasă şi delicată, în care ţi-era drag, cum spune bătrînul Euripide sau bătrînul Sofocle, să porneşti în hoinăreală, lăsîndu-ţi sufletul să lenevească fără grijă sau grabă. Nu era umbră pe drum

dar razele soarelui coborau uşor, atingîndu-ne cu mîngîierea lor înaripată. Valea i se părea lui Jacinto (care nu mai trecuse pe aici niciodată) o pictură a Şcolii Franceze din secolul al XVIII-lea. Colinele verzi se unduiau cu graţie la picioarele noastre, rîuşorul Serpão curgea liniştit, împrăştiind în jur răcoare, iar pe verdele deschis albeau cătunele vesele, promiţînd parcă belşug şi mulţumire. Caii noştri mergeau la pas, gînditori, bucurîndu-se şi ei de pacea acestei adorabile dimineţi. Şi nu ştiu ce plante silvestre ascunse prin hăţişuri împrăştiau o mireasmă suavă pe care o simţisem de atîtea ori pe drumul acesta, la începutul toamnei.

— Ce zi fermecătoare! murmură Jacinto. Drumul acesta spre Flor da Malva pare drumul care duce spre cer... Oh, Zé Fernandes, de unde vine mirosul acesta, atît de dulce, atît de plăcut...

Am zîmbit cu un anume gînd.

— Nu ştiu... Poate că e chiar mireasma Cerului!

Mi-am oprit calul şi am arătat cu biciul spre vale:

— Uite, acolo unde se văd ulmii aceia şi pîrul încep pămînturile unchiului Adrião. Are o livadă care dă cele mai delicioase piersici din Portugalia... Trebuie să-i cer verişoarei Joaninha să-ţi trimită un coş de piersici. Dulceaţa pe care o face din piersicile astea e ceva divin. Trebuie să-i cer să-ţi trimită şi nişte dulceaţă.

El rîdea:

— Ar însemna s-o exploatăm prea mult pe verişoara Joaninha.

În clipa aceea mi-am adus aminte (de ce oare?) de nişte versuri dintr-o baladă cavalerească, compusă la Coimbra de nefericitul meu prieten Procópio. I le-am spus şi Prinţului meu:

Trimite-un servitor să spună:
„Ferice fii, doamnă frumoasă!“
Să-i ducă un inel în mînă,
Alături de o rază-aleasă.

Jacinto rîse vesel:

— Vai, Zé Fernandes, ar fi prea de tot pentru o jumătate de duzină de piersici şi un borcan de dulceaţă.

Astfel glumeam noi cînd apăru, după un colț al drumului, lungul zid al proprietății lui Veloso, iar apoi micuța capelă a Sfîntului Iosif din Sandofim. Am cotit-o către piațetă și ne-am îndreptat pașii spre cîrciuma lui Torto, cu gîndul la vinișorul alb pe care sufletul mi-l cere de cîte ori trec pe aici. Prințul meu mă mustră, indignat :

— Vai, Zé Fernandes, cum poți tu să bei vin alb la ora asta, după masa de prînz ?

— E un vechi obicei al meu... Aici, la cîrciumioara lui Torto... Un decilitru... Așa mi-o cere sufletul.

Ne-am oprit, l-am strigat pe Manuel care își făcu apariția pe picioarele strîmbe, săltîndu-și pîntecul rotund, cu un clondir verde și un pahar în mînă.

— Două pahare, prietene Torto, că și acestui cavaler îi place vinul dumitale.

După ce încercă să protesteze cu jumătate de gură, Prințul meu luă și el paharul, privi în soare vinul limpede și auriu, gustă și sorbi cu desfătare, plescăind din limbă în semn de mare apreciere.

— Delicios !... O să vreau și eu din vinul acesta la Tormes... E desăvîrșit.

— Vezi ? Rece, ușor, parfumat, înviorător, numai suflet ! Umple-ne din nou paharele, prietene Torto. Cavalerul acesta este don Jacinto, seniorul de la Tormes.

Se auzi atunci dinăuntrul cîrciumii un glas puternic strigînd, cavernos și solemn :

— Binecuvîntat fie Părintele sărmanilor !

Un bătrîn ciudat, cu plete lungi de zăpadă și o barbă albă care îi acoperea fața cărămizie, se ivi în prag, sprijinindu-se într-un toiag, cu o cutie de tablă atîrnîndu-i pe unul din umeri, și îl aținti pe Jacinto cu ochii lui negri și scînteietori. Era unchiașul João Torrado, profetul muntelui... I-am întins mîna pe care el o strînse fără să-și desprindă privirea de pe chipul lui Jacinto. Am mai cerut un pahar și i l-am prezentat pe Jacinto care se înroșise stînjenit.

— Acesta este seniorul din Tormes care a făcut atîta bine săraților de aici.

Bătrînul își întinse brusc spre el brațul care ieșea păros și tuciuriu, din mîneca scurtă.

— Mîna !

Jacinto își scoase iute mănușa și îi întinse mîna pe care João Torrado i-o reținu îndelung, scuturîndu-i-o încet și murmurînd gînditor :

— Mînă regală, mînă darnică, mînă care vine de sus, mînă rară !

Luă paharul pe care i-l oferise Torto, bău pe îndelete, cu o enormă încetineală, își șterse barba și își potrivi cu un gest cureaua de care era prinsă cutia de tablă. Apoi lovind cu vîrful toiagului în pămînt, spuse :

— Lăudat fie Domnul Nostru Isus Cristos care mi-a călăuzit pașii aici, fiindcă nu mi-am pierdut ziua și am văzut un om !

M-am aplecat spre el, confidențial :

— Spune-mi, moș João, e adevărat că dumneata ai zis că s-a întors regele Dom Sebastião ?

Pitorescul moșneag își propti palmele pe măciulia toiagului, cu barba revărsîndu-i-se peste mîini, și murmură, fără să ne privească, de parcă și-ar fi contemplat numai perindarea gîndurilor prin minte :

— Poate că s-a întors, poate că nu s-a întors... Nu se știe cine pleacă ori cine vine. Vezi trupul, dar nu poți vedea sufletul dinăuntru. Pot fi trupuri de acum cu suflete de altădată. Trupul e veșmîntul, sufletul e omul... Cine știe peste cîți regi de odinioară poți da la tîrgul din Roqueirinha, în înghesuiala și zgomotul de acolo... În trupul cel mai nearătos se poate ascunde un suflet mare !

Cum vorbele lui se stinseră într-un murmur, am stăruit aruncîndu-i o privire lui Jacinto, dorind să ne mai bucurăm încă de strania lui purtare de vizionar :

— Dar, moșule João, crezi într-adevăr în conștiința dumitale că regele Dom Sebastião nu a murit în bătălie ?

Bătrînul își îndreptă spre mine chipul care se încrețise, căpătînd o expresie de neîncredere :

— Întîmplarea aceasta s-a petrecut demult. Nu se cuvine să vorbim de ea, aici, la ușa lui Torto. Vinul a fost bun, iar Înălțimea Voastră se grăbește ! Tatăl florii de la Flor da Malva e bolnav, fiul meu !... Dar răul a luat-o deja la vale. E o mare bucurie să-l vezi pe cel care aduce mîngîiere celor copleșiți de tristețe. Deasupra Tormesului scînteiază o stea luminoasă și trebuie să vă așterneți drumului că e zi frumoasă !

Ne făcu semn cu mîna lui descărnată să pornim mai departe. Trecuserăm deja de troița de la răscruce, cînd l-am auzit din nou strigînd pătimaș, cu o solemnitate cavernoasă :

— Binecuvîntat fie Părintele celor sărmani !

Înălța toiagul, pironit în mijlocul drumului, ca și cum ar fi dirijat aclamațiile unei mulțimi. Jacinto se minuna că mai există încă un sebastianist în regat.

— Toți sîntem încă sebastianiști în Portugalia, prietene Jacinto ! La Munte sau la Oraș, fiecare îl așteaptă pe Dom Sebastião al său. *Loteria Mizericordia* este și ea o formă de sebastianism. Pînă și eu pîndesc în fiecare dimineață, chiar dacă nu e cețoasă, să văd dacă nu sosește Dom Sebastião al meu. Sau mai bine zis a mea, fiindcă eu aștept o Dona Sebastiana... Dar tu, norocosule ?

— Eu ? O Dona Sebastiana ? Sînt foarte bătrîn, Zé Fernandes... Sînt ultimul Jacinto, Jacinto — punct. Ce casă e aceea, cu două turnulețe ?

— Flor da Malva.

Jacinto își scoase ceasul :

— E trei. Am făcut o oră și jumătate... A fost însă o plimbare frumoasă. Și instructivă. Frumoase locuri pe aici.

Pe o colină izolată de drum printr-un crîng împrejmuit de ziduri, Flor da Malva domina valea, întorcîndu-și spre răsărit și spre soare, lunga fațadă cu cele două turnulețe pătrate, cu geamlîcurile de la verandă încadrate de șiruri de plăci de faianță pictată. Se vedea deja la capătul tăpșanului portalul mare de fier, străjuit de două bănci de piatră, deasupra cărora un castan uriaș își revărsa verdeața și umbra răcoroasă. Așezat pe rădăcinile lui puternice, aștepta un copil ținînd un măgăruș de dîrlogi.

— Manuel da Porta e pe aici ?

— L-am văzut chiar adineauri pe aleea cu plopi.

— Bine, deschide poarta.

Am urcat pe o alee mărginită de copaci bătrîni, pînă la un alt tăpșan, cu o magazie, o casă pentru argați, năpădită de iederă, și o cușcă de unde țîșni, cu zornăit de lanțuri, un molos, „Triton", care se liniști pe dată, recunoscîndu-l pe vechiul său prieten Zé Fernandes. Manuel

da Porta părăsi fîntîna unde umplea o căldare mare de apă, şi se apropie alergînd ca să ne ţină caii de căpăstru şi să putem descăleca.

— Cum se simte unchiul Adrião ?

Vrednicul Manuel, care era cam surd, zîmbi fericit :

— Dar Excelenţele Voastre ? Am văzut-o acum cîteva clipe pe domnişoara Joaninha, se plimba prin livada de portocali cu copilul Josefei.

Am pornit în căutare pe aleile presărate cu nisip şi mărginite de tufe înalte de levănţică şi de merişor, iar eu i-am povestit Prinţului meu că băieţelul Josefei era unul dintre finii verişoarei Joana, principala ei bucurie şi preocupare din ultima vreme.

— Deşi nemăritată, sfînta mea verişoară are prin parohia asta o mulţime de fini. Nu numai că le dă haine şi daruri, ajutîndu-le mamele, dar chiar îi spală şi îi piaptănă şi îi îngrijeşte cînd sînt bolnavi. Nu o găsesc niciodată fără un prunc în braţe... Acum are o adevărată pasiune pentru acest Josézinho.

Cînd am ajuns în livada cu portocali, pe drumul care traversa moşia ducînd spre eleşteu, am căutat peste tot, am intrat în tufişuri, am strigat : „Hei, verişoară Joaninha !“ În zadar însă...

— Poate că e acolo jos, la eleşteu...

Am coborît pe aleea umbrită de coroanele îmbrăţişate ale copacilor bătrîni. Într-un jgheab de piatră strălucea un fir de apă curgătoare, rece şi limpede, zăgăzuită pentru irigaţii. Agăţaţi de trunchiurile arborilor, trandafirii sălbatici mai păreau încă proaspeţi, ca la începutul verii, iar cîmpul care se zărea dincolo de crîng era plin de strălucirea blîndă, aurie şi albă a margaretelor şi a gălbenelelor.

Eleşteul rotund fusese golit ca să fie curăţat, iar acum se umplea din nou cu o apă străvezie, deocamdată într-un strat încă subţire, în care se zbenguiau cîţiva peştişori roşii, bucuroşi că îşi redobîndeau micul lor ocean. Pe una din băncile de piatră din jurul bazinului se afla un coş plin cu dalii. Un argat care, cocoţat pe o scară, curăţa arbuştii de camelie de frunzele de prisos, o văzuse pe domnişoara Joana îndreptîndu-se spre umbrarul de viţă de vie.

Ne-am apropiat de umbrarul pe care mai atîrnau încă cîțiva ciorchini de struguri negri. Puțin mai departe, două femei săpuneau niște rufe într-o albie mare, la umbra fagilor înalți. Am strigat.

— Hei ! Ați văzut-o cumva pe aici pe domnișoara Joaninha ?

Una dintre slujnice strigă ceva cu glas ascuțit, vorbele ei se pierdură însă în aerul luminos și cald.

— Bine, să mergem în casă ! Nu putem să căutăm așa toată după-amiaza.

— E o proprietate frumoasă, murmura Prințul meu, încîntat.

— Magnifică ! Și bine îngrijită... Unchiul Adrião are un administrator foarte vrednic... Nu ca Melchior al tău. Uită-te bine și învață, om al pămîntului !

Am trecut prin grădina de zarzavat care semăna cu un parc, așa cum visase Prințul meu, cu răzoarele ei mărginite de levănțică și caprifoiul răsucit pe stîlpii de piatră între care se împleteau cîrceii de viță, alcătuind umbrare răcoroase deasupra aleilor înguste. Am dat ocol capelei lîngă ușa căreia creștea o tufă de trandafiri cu o singură floare și un arbust de vanilie din care Jacinto rupse o rămurică și o mirosi. Am urcat apoi pe terasa din fața casei, cu o balustradă de piatră, acoperită toată cu iasomie galbenă. Ușa de sticlă era deschisă. Am urcat pe scara de piatră cu pași ușori ca să nu tulburăm tăcerea adîncă în care întreaga Flor da Malva părea că se odihnește, și am ajuns în anticamera cu tavan înalt din panouri, cu lungi banchete de lemn pe care se mai putea zări, aproape șters de vreme, vechiul blazon pictat al casei Cerqueira. Am împins ușa unei alte încăperi cu verandă ; în dreptul fiecărei ferestre deschise atîrna colivia unui canar.

— Ce curios ! exclamă Jacinto. Pare ieslea mea de Crăciun... Și scaunele mele.

Într-adevăr, pe o comodă cu bronzuri vechi era așezată o iesle, semănînd foarte mult cu cea din biblioteca lui Jacinto. Iar jilțurile de piele aveau, la fel ca cele pe care le descoperise în podul de la Tormes, un blazon sub o pălărie de cardinal.

— Hei, oameni buni ! am strigat. Nu e nimeni pe aici ?

Am bătut tare din palme. Liniștea blîndă persista însă, atotcuprinzătoare și luminoasă, purtată parcă peste toată moșia de o boare ușoară și caldă. Se auzeau numai canarii zbenguindu-se pe bețișoarele din colivii.

— Parcă ar fi palatul frumoasei din pădurea adormită ! murmură Jacinto, aproape înfuriat. Dă un strigăt !

— Nu, la naiba ! Mă duc înăuntru.

Atunci însă, în ușa care se deschise pe neașteptate, își făcu apariția verișoara mea Joaninha, îmbujorată de plimbarea prin aer liber, cu o rochie puțin întredeschisă la gît, ale cărei culori pastelate se armonizau delicat, ca într-o aură strălucitoare, cu splendoarea albă a pielii sale și auriul frumosului ei păr inelat. Ea surîdea fermecător, cu o surpriză care făcea să pară și mai mari ochii ei negri și luminoși, ținînd în brațe un prunc grăsuț și trandafiriu, îmbrăcat numai cu o cămășuță cu rîuri albastre.

Și astfel, în acea după-amiază de septembrie, la Flor da Malva, a întîlnit-o Jacinto pe cea cu care s-a căsătorit în mai, în capela cu faianță pictată, cînd trandafirii erau în floare.

XV

Au trecut cinci ani, printre trandafiri înfloriți și vii încărcate de struguri, peste Tormes și Munte. Prințul meu nu mai este ultimul Jacinto, Jacinto-punct. Prin conacul, altădată aproape ruinat, aleargă acum, plini de o viață superbă, fina mea Teresinha, o fetiță rumenă și dolofană, și micuțul Jacinto, bunul meu prieten. Bărbatul atît de pitoresc prin nepăsarea filosofică și frămîntările fanteziei nepotolite a devenit aproape monoton prin perfecțiunea frumuseții morale. Cînd, împreună cu Jacinto, bun cunoscător al muncilor cîmpului, cutreier acum moșia, tăifăsuind cu seriozitate despre o agricultură prudentă și fără himere — mi se face aproape dor de celălalt Jacinto care culegea cîte o teorie pe fiecare ram, desenînd în aer cu bastonul cășării de cristal și porțelan, menite să fabrice rotițe de brînză care ar costa fiecare cam două sute de mii de reali !

De asemenea, paternitatea îi deșteptase simțul responsabilității. Jacinto avea acum un carnet de socoteli, deocamdată subțire, scris în grabă cu creionul, cu hîrtiuțe cu însemnări vîrîte între file, unde însă veniturile și cheltuielile se aliniau ca două oștiri disciplinate.

Vizitase deja proprietățile din Montemor, din Beira, de la Avelă; acum repara și mobila conacelor vechi ca, mai tîrziu, copiii să-și găsească, cînd vor fi mari, „cuiburile aranjate". Mi-am dat însă seama că în sufletul Prințului meu se statornicise definitiv un frumos și fericit echilibru abia atunci cînd, după ce s-a potolit fanatismul Simplității, atît de înflăcărat la început, Jacinto a întredeschis Civilizației poarta Tormesului. Într-o seară, cu două luni înainte de nașterea Teresinhei, un șir lung de căruțe împrumutate de prin vecini, au intrat scîrțiind

pe aleea de fagi, gemînd sub greutatea mormanelor de lăzi. Erau faimoasele lăzi, împotmolite cu atîta vreme în urmă la Alba de Tormes, care soseau gata să reverse peste Munte binefacerile Orașului. M-am gîndit : „Rău, Jacinto al meu are o recidivă !" Cu toate acestea, obiectele mai complicate din această înspăimîntătoare mulțime de lăzi au fost surghiunite, spre surprinderea mea, în podurile uriașe, în praful inutilității, iar bătrînul conac s-a ales numai cu cîteva covoare pentru podelele care rămăseseră goale, draperii pentru ferestrele expuse la vînt, fotolii și sofale adînci pentru lungi și tihnite clipe de răgaz... Am atribuit această moderație verișoarei Joaninha care iubea Tormesul așa cum era, în goliciunea lui aspră. Ea se jura că astfel poruncise Jacinto. După cîteva săptămîni însă am tremurat din nou. Sosise de la Lisabona un meșter, împreună cu cîțiva muncitori, aducînd alte lăzi ca să instaleze un Telefon !

— Un telefon la Tormes, Jacinto ?

Prințul meu explică umil :

— Pentru casa socrului meu !... Înțelegi.

Era rezonabil și duios. Telefonul însă, șiret, întinse tăcut alt fir lung, pînă la Valverde. Iar Jacinto, deschizînd brațele, aproape rugător :

— Pentru casa medicului. Pricepi...

Era prudent. Dar, într-o dimineață, la Guiães, m-au trezit țipetele mătușii Vicência ! Sosise un om misterios, împreună cu încă vreo doi, aducînd sîrmă, ca să instaleze telefonul la noi acasă. Am liniștit-o pe mătușa Vicência, jurînd că mașinăria aceea nu făcea zgomot, nu aducea boli, nici nu atrăgea furtuna. Am alergat la Tormes. Jacinto surîse, strîngînd din umeri :

— Ce vrei ? La Guiães este spițerul, este măcelarul... Și-apoi, ești tu !

Era frățesc. Totuși m-am gîndit : „Sîntem pierduți ! În două luni, biata Joana își va încheia rochia cu ajutorul unei mașini !" Dar nu ! Progresul care, la porunca lui Jacinto, urcase la Tormes ca să-și instaleze și aici minunata lui născocire, crezînd poate că și-a cucerit un nou regat, coborî, pe tăcute, concediat, și nu i-am mai zărit niciodată umbra semeață de culoarea fierului și a funinginii. Am înțeles atunci că în sufletul lui Jacinto se stabilise cu

adevărat echilibrului vieții și, odată cu acesta, Marele Noroc, al cărui Principe fără Principat fusese atîta amar de vreme. Și, într-o după-amiază, întîlnindu-l în livadă pe bătrînul nostru Grilo, împăcat cu muntele de cînd muntele îi dăduse copiii ca să-i ducă în circă, i-am spus demnului negru care-și citea ziarul *Figaro*, cu niște uriași ochelari rotunzi pe vîrful nasului :

— Ei, Grilo, pe bună dreptate putem spune acum că don Jacinto stă bine înfipt pe picioare.

Grilo își ridică ochelarii pe frunte și înălțînd în aer palma cu degetele îndoite în cerc precum petalele unei lalele :

— Excelența Sa a înflorit !

Profund ca întotdeauna, demnul nostru negru ! Da ! Acel lăstar uscat al Orașului, răsădit la Munte, se prinsese, absorbise humusul ținutului primit în moștenire, se umpluse de sevă, își înfipsese rădăcinile adînc în pămînt, își rotunjise trunchiul, își avîntase ramurile în văzduh, înflorise puternic, senin, fericit, nobil, dăruindu-și generos roadele și umbra. Și, adăpostite de bogatul copac și hrănit de el, o sută de familii îl binecuvîntau în împrejurimi.

XVI

De multe ori, în acești ani, Jacinto vorbise cu plăcere de o întoarcere de două, trei luni la 202, ca să arate Parisul verișoarei Joaninha. Eu urma să fiu însoțitorul fidel ca să arhivez uimirile muntencei mele în fața Orașului ! Dar apoi a trebuit să așteptăm ca Jacintinho să ajungă la doi ani ca să poată călători confortabil și să fie în stare să arate cu degetul minunile Civilizației. Cînd însă el, în octombrie, a împlinit această vîrstă mult așteptată, verișoara Joaninha a simțit o lene cumplită, aproape înfricoșată, de tren, de vacarmul Orașului, de 202 și splendorile sale. „E așa de bine aici ! E o vreme atît de frumoasă !“ murmura, cuprinzînd cu brațele, fermecată, umerii puternici ai lui Jacinto. El se scutura de Paris, încîntat. „Ne vom duce în aprilie, cînd vor fi în floare castanii de pe Champs-Élisées !“ Dar în aprilie a apărut oboseala aceea care a imobilizat-o pe verișoara Joaninha pe divan, fericită și zîmbitoare, cu cîțiva pistrui pe obraji și rochia mai largă. Vesela aventură devenise cu neputință pentru tot anul care urma. Eu sufeream pe atunci de lipsă de ocupație. Ploile de martie garantau o recoltă îmbelșugată. O anume Ana Vaqueira, rumenă și bine făcută, o văduvă care înțelesese nevoile inimii mele, plecase cu fratele său în Brazilia, unde el avea o prăvălie. Încă din iarnă simțeam și eu în trup un soi de rugină care începuse să-mi înțepenească încheieturile, și, cu siguranță, mucegaiul începuse să răsară pe undeva, prin inima mea. Apoi mi-a murit iapa... Am plecat la Paris.

De cum am pășit pe pămîntul dulcii Franțe, în Hendaye, gîndul meu zbură spre 202, ca un porumbel întorcîndu-se la vechiul lui porumbar, — desigur pentru că

văzusem un enorm afiș pe care o femeie goală, cu flori de bacantă în părul împletit, își răsucea trupul, ținînd într-una din mîini o sticlă din care se revărsa spuma, și fluturînd în cealaltă un nou model de tirbușon pe care îl arăta Lumii. Și, ce surpriză ! iată că puțin mai încolo, în gara liniștită și luminoasă din Saint-Jean-de-Luz, un tînăr zvelt, de o eleganță perfectă, intră vioi la mine în compartiment și strigă, după ce mă privește drept în față :

— Ei, Fernandes !

Marizac ! Ducele de Marizac ! Simțeam deja două sute doiul ! Cu cîtă recunoștință i-am scuturat mîna fină — mă recunoscuse ! Zvîrlind într-un colț al compartimentului pardesiul și pachetul de ziare aduse de lacheu, simpaticul Marizac exclama cu aceeași surpriză bucuroasă :

— Dar Jacinto ?

I-am povestit despre toate — Tormesul, muntele, prima dragoste pentru Natură, cealaltă mare iubire a sa pentru verișoara mea și cei doi copii pe care îi purta în cîrcă.

— Ah, ce canalie ! exclamă Marizac cu ochii pironiți asupra mea. Te pomenești că e fericit !

— Nebunește, uluitor de mult... Ce să spun ? Nu există adverbe...

— Necuviincios de mult, murmură Marizac, foarte serios. Ce canalie !

Am dorit să aflu vești despre cunoscuții noștri comuni de la 202. El strînse din umeri, aprinzîndu-și țigara :

— Toată lumea asta circulă.

— Madame d'Oriol ?

— La fel.

— Trèves ? Efraim ?

— La fel, toți trei.

Făcu un gest molatec.

— După cinci ani, la Paris totul continuă la fel ca înainte... Femeile cu ceva mai multă pudră, cu pielea mai moale și mai flască. Bărbații cu nițel mai multă dispepsie. Toate își urmează cursul. I-am avut pe Anarhiști. Prințesa de Carman a fugit cu un acrobat de la Circul de iarnă. *Et voilà !*

— Dornan ?

— La fel... Nu l-am mai întîlnit de la 202 încoace... Dar îi văd uneori numele în *Boulevard*, cu versuri prețioase, obscenități foarte rafinate, foarte subtile.

— Și psihologul ?... Dar stai, cum se numea ?

— Continuă și el. Tot cu istorioare cu femei, de trei franci și jumătate... Ducese în cămașă, suflete dezgolite... Lucruri care se vînd bine !

Cînd mă pregăteam încîntat să întreb despre Todelle, despre marele duce, trenul intră în gara de la Biarritz — și iute, înhățîndu-și pardesiul și ziarele, după ce îmi strînse mîna, deliciosul Marizac se repezi pe ușa pe care i-o deschisese servitorul, strigînd :

— Ne vedem la Paris !... Tot strada Cambon !

Atunci, în compartimentul solitar, am căscat, cu o stranie senzație de monotonie, de sațietate, ca și cum aș fi fost deja înconjurat de oameni văzuți prea adesea, plini de povești mult prea cunoscute, care murmurau lucruri auzite de nenumărate ori, cu zîmbete plictisite. Trenul străbătea o cîmpie nesfîrșită și monotonă, lipsită de varietate, mărunțită în ogoare meschine, toate la fel, de un verde de rezedă, un verde cenușiu și șters, unde nici o culoare veselă de floare, nici un accident al solului nu veneau să risipească mediocritatea discretă și banală. Plopi subțiratici și decolorați, se înșirau într-o ordine cadențată de-a lungul canalelor înguste, trase parcă cu rigla. Cătunele, toate cu aceeași tonalitate plumburie, abia dacă se înălțau deasupra pămîntului, abia dacă se distingeau pe vegetația fără culoare, pitindu-se parcă grijulii în mediocritatea lor. Iar sus, cerul neted, fără un nor, cu un soare palid, părea o uriașă mantie spălată cu sîrg pînă cînd i s-a șters vopseaua și i-a pierit strălucirea. Am adormit cu o senzație de dulce sărbezeală.

Ce dimineață frumoasă era cînd am ajuns la Paris ! Atît de proaspătă, ușoară, și deja călduță că, în ciuda oboselii, m-am cufundat cu silă în patul adînc și întunecos de la Grand-Hôtel, înconjurat de ciucuri grei, de catifele și șnururi groase, ca un chioșc de gală. În această adîncă vizuină de pene am visat că la Tormes se con-

struise un nou Turn Eiffel, şi că în jurul lui doamnele de pe munte, chiar cele mai respectabile ca mătuşa Albergaria dansau goale, agitînd în aer nişte tirbuşoane enorme. Cum am pierdut destul timp încercînd să-mi revin după emoţiile acestui coşmar, apoi cu baia şi cu despachetatul, am reuşit abia pe la ora două să ies în sfîrşit pe marele portal al hotelului şi să calc din nou, după cinci ani de absenţă, pe Bulevardele Parisului. De îndată ce am ajuns în stradă, mi s-a părut că în toţi aceşti cinci ani eu nu mă mişcasem din faţa uşii de la Grand-Hôtel, într-atit de cunoscut şi de obositor mi se părea zumzetul strident al Oraşului, ca să nu mai pomenesc de copacii firavi, de firmele înalte, de uriaşele pălării cu pene deasupra coafurilor vopsite în galben, sau de vestoanele ţepene cu mari rozete ale Legiunii de Onoare, sau de copiii care, cu glas surd şi răguşit, ofereau jocuri de cărţi obscene, cutii de chibrituri obscene... „Sfinte Dumnezeule !", mi-am zis, „de cîţi ani stau la Paris !" Am cumpărat de la un chioşc un ziar, *Glasul Parisului,* ca să aflu, în timpul mesei, noutăţile Oraşului. Tejgheaua dispărea sub un maldăr de ziare ilustrate — şi pe fiecare se repeta aceeaşi femeie goală sau pe jumătate despuiată, cînd arătîndu-şi pieptul scobit, de pisică hămesită, cînd întorcîndu-şi către cititor fesele impresionante... Am îngăimat : „Sfinte Dumnezeule !" La Café de la Paix, chelnerul, livid şi cu un rest de pudră pe chipul palid, îmi recomandă, avînd în vedere ora tîrzie, limbă-de-mare prăjită şi un cotlet.

— Şi ce vin, domnule conte ?

— Chablis, domnule duce !

El a zîmbit amuzat de delicioasa mea glumă, iar eu am deschis, cu sufletul plin de mulţumire, ***Glasul Parisului.*** Pe prima coloană, am întrezărit într-o proză foarte căutată, plină de sclipiciuri de bijuterii false, o prinţesă în pielea goală şi un căpitan de dragoni care suspina. Am sărit la alte coloane unde se povesteau aventurile unor cocote cu nume sonore. Pe altă pagină, scriitori elocvenţi ridicau în slăvi vinuri digestive şi tonice. Urmau apoi crimele. Nimic nou ! Am dat la o parte *Glasul Parisului,* şi am început o luptă cumplită cu limba-de-mare. Mize-

rabila care-mi pusese gînd rău nu vroia să mă lase cu nici un chip s-o desfac în fîşii. Se uscase devenind un soi de talpă brună şi impenetrabilă pe care cuţitul se îndoia, tremurînd neputincios. L-am strigat pe chelnerul cel livid care, cu un cuţit mai solid, proptindu-şi cu nădejde în podea pantofii cu cataramă, reuşi să smulgă ticăloasei două fîşiuţe subţiri şi scurte ca nişte scobitori, pe care le-am înghiţit dintr-o singură îmbucătură, aţîţîndu-mi şi mai mult foamea. Cotletul l-am înghiţit cît ai clipi. Şi am dat pentru cincisprezece franci un ludovic bun de aur. În restul pe care mi l-a dat chelnerul, cu politeţea delicioasă a unei civilizaţii atotcuprinzătoare, erau doi franci falşi. Am profitat de seara blîndă de mai ca să ies pe terasă şi să beau o cafea neagră ca fetrul unui melon, care mirosea a linte.

Cu trabucul aprins, am contemplat Bulevardul plin de o lume zorită şi gălăgioasă. Şirul aglomerat de omnibuze, birje, rădvane, trăsuri de lux se scurgea cu repeziciune pe stradă, purtînd o întreagă omenire colcăitoare şi obscură, animată de o grabă neliniştită. Toată această agitaţie obositoare şi confuză îmi năuci curînd spiritul pînă atunci atît de senin, obişnuit cum fusese, vreme de cinci ani, numai cu liniştea imuabilă a muntelui. Încercam copilăreşte să-mi odihnesc privirea pe vreo formă imobilă, un omnibuz staţionat sau un fiacru care se oprise brusc din pricina calului gata să alunece pe caldarîm, dar pe dată o spinare grăbită se strecura pe uşiţa trăsurii sau un ciorchine de siluete neclare se căţărau nerăbdătoare în omnibuz — şi agitaţia zgomotoasă reîncepea. Desigur, erau imobile clădirile înalte şi drepte, ca şi trotuarele de piatră şi var care stăpîneau, disciplinau torentul gîfîitor. Dar de la parter pînă la acoperiş, pe fiecare balcon, pe întreaga faţadă, atîrnau firme amestecate şi înghesuite, claie peste grămadă. Ce mă obosea însă cel mai mult era sentimentul că dincolo de faţadele arătoase şi mute munca nu înceta nici o clipă, şi că nenumărate fiinţe gîfîiau fără încetare în strădania lor de a obţine profitul. Şi ce ciudat, în timp ce-mi fumam trabucul, au pus stăpînire pe mine sentimentele pe care odinioară le încercase Jacinto în mijlocul Naturii, şi care mă amuzaseră atît de mult.

Aici, la uşa cafenelei, în mijlocul grabei şi nepăsării Oraşului, am simţit şi eu, aidoma Prinţului meu strămutat la ţară, o nedesluşită tristeţe, datorată fragilităţii şi solitudinii mele. Aveam senzaţia foarte limpede de a mă fi rătăcit într-o lume duşmănoasă. Cine mă cunoştea ? Cine ar fi arătat vreun interes pentru Zé Fernandes ? Dacă mi-ar fi fost foame şi aş fi mărturisit-o cuiva, nimeni nu mi-ar fi dat o bucată de pîine. Oricîtă nefericire ar fi fost zugrăvită pe chipul meu, nimeni nu s-ar fi oprit din goana sa ca să mă consoleze. La ce mi-ar folosi aici calităţile superioare ale sufletului care înfloresc numai în suflet ? Dacă aş fi un sfînt, gloata aceasta n-ar da doi bani pe sfinţenia mea, şi dacă aş desface braţele, strigînd în mijlocul bulevardului : „O, oameni, fraţii mei !", oamenii, mai feroci ca lupii din Agubio în faţa lui Francisc din Assisi, ar rîde şi ar trece mai departe indiferenţi. Două impulsuri unice, corespunzînd unor funcţii unice, erau singurele care păreau să existe în această mulţime — goana după profit şi goana după plăcere. Izolat între ele şi asediat de influenţa lor molipsitoare, sufletul meu s-ar chirci în curînd, ar deveni o piatră dură, un sîmbure de Egoism. Din fiinţa care eram pe Muntele meu, alcătuită cu tolerabilă noblеţe, n-ar mai rămîne decît această piatră egoistă, şi, ascunse în miezul ei, vii, cele două pofte, care bîntuie în Oraş : să-ţi umpli punga, să-ţi saturi carnea ! Şi aceleaşi resentimente exagerate ale lui Jacinto în faţa Naturii m-au cotropit şi pe mine faţă de Oraş. Mi se părea că bulevardul emană o suflare otrăvită, exalată de milioanele sale de microbi. Din dosul fiecărei porţi mi se părea că mă pîndeşte cineva ca să-mi întindă o capcană şi să mă jefuiască. În fiecare chip pe care-l zăream la geamul unui fiacru bănuiam un bandit gata să se repeadă, toate femeile ni se păreau nişte morminte văruite, avînd înăuntru numai putregai. Iar formele şi feţele Mulţimii, graba ei şireată şi zadarnică, atitudinea ei afectată, penele imense ale pălărioarelor, expresiile false şi preţioase, pompa piepturilor bombate, spinarea încovoiată a bătrînilor uitîndu-se la imaginile obscene din vitrine, toate mi se păreau pline de o melancolie funambulescă. Ah ! toate acestea erau puerile, dar simţeam o aprigă nevoie

de a mă întoarce pe meleagurile mele muntoase, să mă primenesc în aerul lor neîntinat şi să desprind de pe minte crusta de murdărie a Oraşului pentru a redeveni o fiinţă omenească, acelaşi Zé Fernandes de mai înainte !

Atunci, ca să risipesc senzaţia apăsătoare de singurătate, am plătit cafeaua şi am pornit agale spre 202. Trecînd pe lîngă Madeleine, prin faţa staţiei de omnibuze, m-am întrebat : „Ce s-o fi ales de Madame Colombe ?" Şi, o, mizerie ! fiinţa mea fu străbătută atunci de o răbufnire fierbinte de dorinţă brutală pentru javra aceea murdară şi jigărită ! Era mocirla care mă otrăvise şi care mă învăluia din nou cu emanaţiile subtile ale veninului ei. Ieşind apoi din Piaţa Concorde pe Rue Royale, m-am ciocnit nas în nas cu un bărbat robust şi lat în spate, care se opri brusc, îşi ridică braţul poruncitor, strigîndu-mă cu vocea lui tunătoare :

— Hei ! Zé Fernandes !

Era marele duce în persoană ! Măreţul nostru prieten, cu un veston alb ca neaua şi o pălărie tiroleză de culoarea mierii ! Am strîns cu gratitudine reverenţioasă mîna principelui care binevoise să mă recunoască.

— Dar Jacinto ? E la Paris ?

I-am zugrăvit Tormesul, muntele, reîntinerirea lui Jacinto în mijlocul naturii, i-am vorbit despre verişoara mea şi despre bravii lor copii pe care Prinţul meu îi ducea în cîrcă. Marele duce strînse din umeri, dezolat :

— O, la, la !... Pfui ! Însurat, la ţară, cu un cîrd de copii... E un om pierdut ! Vai, vai... Şi era un om util, care ştia să ne facă să ne simţim straşnic ! Petrecerea aceea roz, ce deliciu !... Nu s-a făcut, nu s-a mai făcut nimic atît de sclipitor în Paris... Şi Madame d'Oriol ?... Am văzut-o acum cîteva zile la Palatul de Gheaţă... Potabilă femeie, încă foarte potabilă... Nu e însă genul meu... Dulceagă, lăptoasă, pomădată, o bezea cu vanilie !... Eh, Jacinto ăsta !...

— Şi Alteţa voastră stă mai mult timp la Paris ?

Formidabilul personaj îşi înclină chipul încruntat şi-mi şopti confidenţial :

— Nici gînd ! Parisul nu se mai poate suporta... A decăzut, pur şi simplu a decăzut... Nu mai poţi să mănînci

nicăieri ca lumea ! Acum e la modă Ernest, din piaţa Gaillon, Ernest care era *maître d'hotel* la Maire. Ai fost acolo ? Nu ? O oroare. Toată lumea se dă în vînt după Ernest ! Unde se mănîncă acum ? La Ernest. Poftim ! Chiar azi am luat acolo prînzul... O oroare ! O salată Chambord, mai bine să nu mai vorbim... Ratată, ratată cu neruşinare ! Nu are pur şi simplu habar de salate ! Parisul e pe ducă ! Teatrele pline de ţopîrlani. Femeile, pfui, toate nişte sperietori. Nu mai e nimic care să merite văzut. Ah, ba da, într-unul din teatrele acelea mici din Montmartre, la Roulotte, se joacă o revistă mai de doamne ajută : „Să vină încoace femeile", nostimă, destul de deocheată... Célestine are un cîntec, pe jumătate sentimental, pe jumătate porcos, *Amorul în closet*, destul de amuzant, cu ceva tupeu... Unde stai, Fernandes ?

— La Grand-Hôtel, Excelenţă.

— O hardughie suportabilă... Şi regele dumitale, ce mai face ?

Mi-am înclinat capul :

— Maiestatea sa e bine.

— Mă bucur, Fernandes, mi-a făcut plăcere... Mă îngrijorează însă Jacinto ! Du-te să vezi revista... Célestine are nişte picioare !... Şi e plin de haz *Amorul în closet*.

O strașnică strîngere de mînă — şi Alteţa sa urcă greoi în cupeu, făcîndu-mi încă un ultim semn de rămas bun care mă emoţionă. Excelent bărbat, marele duce ! Aproape împăcat cu Parisul, m-am îndreptat spre Champs-Élysées. De-a lungul întregului bulevard, pe gazonul verde, frumos şi nobil, circulau printre castanii în floare, în sus şi în jos, o sumedenie de velocipede. M-am oprit să contemplu această nouă urîţenie, nenumăratele spinări arcuite, picioarele slăbănoage pedalînd răşchirate de-o parte şi de alta a celor două roţi. Bătrîni obezi, cu cefe stacojii, pedalau greoi. Funcţionari pirpirii, cu gambe plăpînde, mişcau vioi din picioare, în şir indian. Iar femeile, machiate strident, cu bolerou şi pantalonaşi bufanţi, galopau frenetic, cu plăcerea echivocă de a merge călare pe şeaua de fier. Alte maşini oribile se perindau fără încetare, cupeuri şi faetoane cu aburi, cu învălmă-

şeala lor de tuburi şi cazane, de robinete şi coşuri, hurducîndu-se zgomotos şi răspîndind o duhoare grea de petrol. Mi-am continuat drumul spre 202, spunîndu-mi: „Vai, dacă un grec din timpul lui Fidias ar vedea această nouă frumuseţe şi graţie a umbletului omenesc !...“

La 202, portarul, bătrînul Vian arătă o bucurie înduioşătoare cînd mă recunoscu. Nu se sătura să-mi pună întrebări despre căsnicia lui Jacinto, despre pruncii lui drăgălaşi. Era o mare fericire că sosisem după ce se făcuse curăţenia de primăvară. Cînd am pătruns însă în casa mult iubită am simţit cu şi mai mare intensitate cît eram de singur. Înfăţişarea ei nu mai păstra nici unul dintre aspectele familiare care ar fi putut să-mi amintească de vechea mea camaraderie cu Prinţul meu. Tapiţeriile eroice din anticameră erau acoperite de cearşafuri mari, huse cenuşii ascundeau ca nişte cortine tapetul pereţilor, mobilele şi rafturile încăpătoare de abanos din Bibliotecă, unde cele treizeci de mii de volume orînduite în şiruri nobile, precum feţele bisericeşti la sinod, păreau izolate de Lume, după ce comedia forţei şi autorităţii lor luase sfîrşit. În cabinetul lui Jacinto dispăruseră toate acele instrumente mărunte de care nu-mi mai aminteam prea bine, doar Mecanica somptuoasă, proaspăt ştearsă de praf, sclipea pe socluri şi piedestale, cu angrenajele, tuburile, roţile, rigiditatea ei de metale, îngheţată şi moartă, pradă inerţiei definitive a lucrurilor nefolosite, de parcă ar fi fost deja aranjată într-un muzeu pentru a exemplifica instrumentarul caduc al unei lumi apuse. Am ridicat receptorul telefonului care amuţise definitiv, am încercat să acţionez electricitatea, dar nu se aprinse nici o lumină : toate forţele universale îşi abadonaseră serviciul de la 202, ca nişte slugi concediate. Atunci, plimbîndu-mă prin săli, mi se păru că parcurgeam cu adevărat un muzeu de antichităţi şi mi-am zis că mai tîrziu alţi oameni, cu o înţelegere mai pură şi mai exactă a Vieţii şi a Fericirii vor parcurge ca şi mine nesfîrşitele săli, înţesate cu instrumentele Supercivilizaţiei, şi ca şi mine vor strînge dispreţuitor din umeri în faţa marii Iluzii care luase sfîrşit, inutilă acum pentru totdeauna, aruncată într-un colţ ca un gunoi al istoriei, ascunsă sub huse.

Cînd am ieşit de la 202 am luat un fiacru şi m-am dus în Bois de Boulogne. De cum am ajuns pe Aleea Salcîmilor, în tăcerea solemnă, întreruptă doar de zornăitul harnaşamentelor şi de roţile lente huruind pe nisip, am început să recunosc figurile de altădată, cu acelaşi surîs, aceeaşi pudră, aceleaşi pleoape amorţite, aceiaşi ochi isoditori, aceleaşi expresii încremenite într-o imobilitate de ceară. Insul de la *Boulevard* trecu într-o birjă, îşi întoarse spre mine binoclul fumuriu, dar rămase nepăsător. Părul negru al doamnei Verghane, lipit de tîmple, părea de un negru şi mai violent, subliniat de albul în care era îmbrăcată ; toate se armonizau — pălăria, penele, florile, dantelele, corsajul sub care pieptul ei imens se umfla ca o undă. Pe trotuar, sub salcîmi, lăbărţat pe două scaune, directorul de la *Boulevard* sugea dintr-un rest de havană. Madame de Trèves avea acelaşi zîmbet ca acum cinci ani, cu două riduri mai accentuate la colţurile buzelor uscate.

M-am întors la Grand-Hôtel căscînd — ca odinioară Jacinto. Mi-am încheiat prima mea zi la Paris la Teatrul de Varietăţi, năucit de o comedie foarte subtilă, foarte aplaudată, scăpărînd toată de cel mai viu Parizianism. Toată intriga se învîrtea în jurul unui Pat, în care rînd pe rînd se tăvăleau femei în cămaşă, grăsani în izmene, un colonel cu fesele mînjite cu ulei de in, bucătărese cu ciorapi de mătase brodată, şi alţi indivizi gălăgioşi şi zburdalnici, scăpărînd de pofte şi de neruşinare. Am băut melancolic un ceai la Julien, printre prostituate aspre şi lugubre, adulmecînd după pradă. În două dintre ele, cu pielea uleioasă şi arămie, cu ochii oblici şi părul aspru şi negru ca nişte coame de cal, am simţit Orientul, cu provocarea lui felină. I-am cerut lămuriri chelnerului, o făptură respingătoare, de o obezitate moleşită şi lividă de eunuc. Monstrul mi-a explicat cu o voce nazală şi surdă :

— Femei din Madagascar... Au fost importate de îndată ce Franţa a ocupat insula !

Mi-am mai tîrît încă cîteva zile paşii prin Paris, plin de un imens dezgust. De-a lungul bulevardului am revăzut în vitrine tot luxul de care mă săturasem deja în urmă cu cinci ani, lipsit de orice farmec, de orice licăr proaspăt de inventivitate. În librării, fără să am revela-

ţia vreunei cărţi, răsfoim sute de volume galbene. De pe fiecare pagină deschisă la întîmplare, se desprindea un miros înăbuşit de alcov şi de pudră, exalat de rîndurile ornamentate cu efeminată migală, ca nişte dantele de cămaşă. La cină, în oricare dintre restaurantele unde intram, găseam împodobind şi ascunzînd cărnurile, acelaşi sos, cu acelaşi gust şi culoare de pomadă care mă îngreţoşase deja la prînz în alt restaurant aurit şi plin de oglinzi unde mîncasem peşte şi legume.

Am plătit preţuri pipărate pentru vinul nostru de Torres, rustic şi aspru, înnobilat cu titlul de Château nu ştiu care, Château nu ştiu cum, cu gîtul sticlelor plin de praf pus special pentru a sugera vechimea. Seara, la teatru, dădeam mereu peste Pat, veşnicul pat, centru şi scop unic al vieţii, atrăgînd mai puternic decît bălegarul tăunii un roi de inşi ameţiţi, fremătînd de erotism, zumzăind glume deşucheate şi senile. Această josnicie a Cîmpiei m-a făcut să caut să-mi aerisesc spiritul pe culmile colinei Montmartre — şi aici, în mijlocul unei mulţimi elegante de Doamne, de Ducese, de Generali, a lumii bune a Oraşului, s-au revărsat peste mine din înaltul scenei şuvoaie groase de obscenităţi, care făceau să fremete de plăcere urechile păroase ale obezilor bancheri şi să zvîcnească iute, cu delicii, corsajele de la Worms sau Doucet, peste sînii falşi ai Nobilelor Doamne. Mă întorceam la hotel scîrbit de atîta duhoare de alcov, nitel dispeptic din pricina sosurilor pomădate de la cină şi, mai ales, nemulţumit de mine însumi, fiindcă nu mă distram şi nu înţelegeam Oraşul, hoinărind prin Civilizaţia lui superioară, cu rezerva ridicolă a unui cenzor, al unui Cato auster. „Of, domnilor", mă gîndeam eu, „n-o să mă mai simt niciodată bine în oraşul acesta delicios ?"

Pătrunsese în mine mucegaiul bătrîneţii ? Am traversat podurile care separă în Paris Temporalul de Spiritual, am intrat în scumpul meu Cartier Latin, am evocat, în faţa anumitor cafenele, memoria dragei mele Nini şi ca odinioară am urcat cu paşi leneşi scările Sorbonei. Într-un amfiteatru plin de vuiet, un bărbat slab, cu o frunte foarte albă şi înaltă, croită parcă dinadins pentru a adăposti gînduri înalte şi pure, ţinea un curs despre in-

stituţiile Oraşului Antic. La cîteva clipe după ce am intrat, cuvîntarea lui elegantă şi clară fu sufocată de ţipete, huiduieli, tropăituri, un tumult ranchiunos de batjocură bestială iscat de tineretul înghesuit pe bănci, tinerimea Şcolilor, Primăvara Sacră, între care eu fusesem doar o floare veştedă. Profesorul se opri uitîndu-se în jur cu o privire rece şi senină, apoi îşi consultă însemnările. Cînd urletele brutale s-au mai domolit, el o luă de la capăt cu o nobilă seninătate. Toate ideile lui erau reci şi pline de miez, exprimate într-un limbaj ales şi puternic, însă curînd izbucni iar un vuiet furios de fluierături, zbierete, scheunături, cotcodăcit, şi mi se păru atunci că nişte mîini descărnate se întindeau ca să stranguleze ideile. Alături de mine, un bătrîn, cu gulerul înalt al *macferlanului* cadrilat, ridicat în jurul gîtului, contempla toată această harababură cu un aer melancolic, în timp ce-şi sufla cu putere nasul în bastistă. L-am întrebat :

— Ce i-a apucat ? Vor să-l scoată din sărite pe profesor ? Politică ?

Bătrînul clătină din cap strănutînd :

— Nu... Aşa se întîmplă acum la toate cursurile. Nu vor idei... Cred că ar vrea şansonete, porcării. Le place să-şi bată joc.

Am zbierat atunci indignat :

— Gura, vitelor !

Şi iată că o stîrpitură, un ins gălbejit şi soios, cu plete şi nişte uriaşi ochelari scînteietori, îşi iese din pepeni, mă fixează cu o privire crîncenă şi zbiară :

— *Sale maure !*

Mi-am ridicat cumplitul meu pumn de muntean şi nenorocitul, cu părul răvăşit şi faţa plină de sînge, se prăbuşi ca o grămadă de cartofi, ţipînd disperat, în vreme ce uraganul de zbierete şi cotcodăceli, de scheunături şi fluierat, îl lua din nou cu asalt pe profesorul care-şi încrucişase braţele aşteptînd cu o seninătate simplă.

Din clipa aceea m-am hotărît să abandonez fastidiosul Oraş. Singura zi veselă şi plăcută pe care am petrecut-o la Paris a fost cea din urmă cînd am cumpărat pentru scumpii mei micuţi de la Tormes o sumedenie de jucării considerabile, teribil de complicate de către Civilizaţie —

vapoare de oțel și cupru, înzestrate cu cazane ca să navigheze în bazine, lei cu piele veridică răgînd înfiorător, păpuși îmbrăcate de Laferrière, cu fonografe în burtă.

Am plecat într-o seară după ce am lansat de la fereastra mea peste bulevard un ultim adio Orașului.

— Adio deci, nu ne vom mai vedea niciodată ! Nu mă mai prinzi tu altă dată în glodul viciului tău și în colbul zădărniciei tale. Ce mai este totuși bun în tine, geniul tău elegant și clar, îl voi primi la Munte, prin poștă !

În sfîrșit, într-o după-amiază de duminică, de la fereastra trenului care aluneca alene pe malul rîului molcom, copleșit de liniștea plină de albastru și soare, am zărit pe platforma gării liniștite pe Seniorii de la Tormes, cu fina mea Teresa, îmbujorată și dolofană, deschizîndu-și larg superbii ei ochi, și cu bravul Jacintinho, care ținea în mînuță un steguleț alb. Emoția plină de bucurie cu care m-a îmbrățișat și m-a sărutat acest trib mult iubit ar fi fost foarte potrivită pentru cineva care a reușit să se întoarcă viu și nevătămat dintr-un război din îndepărtata țară a tătarilor. Atît de fericit eram că mă aflam din nou pe Muntele meu, încît l-am sărutat și pe Pimentinha care, plesnind de obez ce era, îl zorea pe hamal strigîndu-i să aibă grijă de geamantanele mele.

Jacinto, magnific, cu o pălărie cu boruri largi după obiceiul muntelui, cu jachetă și ghetre înalte, mă strînse în brațe :

— Și Parisul acela ?

— Groaznic.

L-am îmbrățișat din nou pe bravul Jacintinho.

— Ia zi, de unde e steagul ăsta, cavalere ?

— De la castel, declară el privindu-mă foarte serios cu ochii lui mari și frumoși.

Maică-sa rîdea. Dimineața, de cum aflase că sosea unchiul Zé, apăruse cu stegulețul făcut de Grilo și nu-l lăsase nici o clipă din mînă, cu el mîncase, cu el coborîse de la Tormes !

— Bravo ! Arăți minunat, verișoară Joaninha ! Ce-i drept, la Paris n-am văzut decît piei gălbejite... Dar mi se pare că ești înfloritoare ! Și unchiul Adrião ? Mătușa Vicência ?

— Foarte bine ! strigă Jacinto. Muntele prosperă, lăudat fie numele Domnului ! Şi acum, la drum ! Azi rămîi la Tormes. Să ne povesteşti despre Civilizaţie.

În curtea umbrită de smochin pe care am revăzut-o cu plăcere, aşteptau trei cai şi doi măgăruşi albi şi frumoşi, unul cu o litieră pentru Teresa, altul cu un coş de nuiele pentru eroicul Jacintinho, pe care doi servitori îi ţineau de căpăstru. Cînd o ajutam pe verişoara Joaninha să încalece îşi făcu apariţia hamalul gării, cu un pachet de ziare şi hîrtii pe care le uitasem în vagon. Erau tot felul de fituici cu care mă aprovizionasem în gara din Orléans, pline cu femei despuiate, cu povestioare deocheate, cu parizianism, cu erotism. Jacinto care le recunoscuse, strigă rîzînd :

— Aruncă-le !

Am azvîrlit peste un morman de gunoi, într-un colţ al curţii, tot acel putregai al uşuraticei Civilizaţii şi am încălecat. La răscrucea spre drumul povîrnit care ducea pe munte, m-am mai întors o dată ca să-mi iau rămas bun de la Pimenta de care uitasem. Onorabilul şef de gară, aplecat peste gunoi, culegea, scutura, aduna cu dragoste frumoasele stampe care sosiseră tocmai de la Paris, zugrăvind plăcerile Parisului, împrăştiind prin lumea largă seducţiile Parisului.

Am început să urcăm în şir indian. Seara de vară era splendidă, plină de dulceaţă. O boare dulce ne dăruia miresmele florilor silvestre. Crengile îşi mişcau uşor, în semn de salut, frunzele de un verde intens şi strălucitor. Toate păsărelele cîntau spre slava noastră, zbenguindu-se vesele. Apele curgătoare, sprinţare şi limpezi, scînteiau cu o strălucire parcă mai vie, alergînd spre vale într-un suflet. În depărtare ferestrele drăgălaşelor căsuţe sclipeau, acoperite de flăcări de aur. Muntele se dezvăluia cu generozitate în faţa ochilor noştri, în frumuseţea lui eternă şi adevărată. Înaintea noastră flutura tot timpul prin frunziş steguleţul alb pe care Jacintinho nu vroia să-l lase din mînă, instalat în coşul său, cu degetele încleştate pe băţ. Era *steagul castelului*, afirmase el foarte serios. Şi, într-adevăr, mi se părea că pe drumurile acestea, în blînda Natură campestră, Prinţul meu, ars de soarele şi

de vîntul muntelui, vara mea Joaninha, mamă blîndă şi surîzătoare, primii doi reprezentanţi ai binecuvîntatului lor trib şi cu mine, atît de departe de iluziile amare şi de falsele plăceri, păşind pe un pămînt etern, de o eternă soliditate, cu sufletele mulţumite, şi mulţumindu-l pe Dumnezeu, urcam senini şi siguri spre Castelul Norocului !

Toată arta europeană a lui **Eça de Queiroz,** o artă atît de rafinat europeană, nu izbuteşte să-i mascheze forţa iberică.

Miguel de Unamuno

Lei 12,50

clu

Editura Univers